

Domahidy András

Vénasszonyok nyara

VÉNASSZONYOK NYARA

Domahidy András

VÉNASSZONYOK NYARA

A LEHEL-PÁLYÁZAT BIZOTTSÁGÁNAK KIADÁSA
RÓMA

I. RÉSZ

1945 ŐSZ - 1946 KORATAVASZ

1.

A vonat lassított a kanyarodónál.

— Rendben van — mondta Pál maga elé. Az utolsó lépcsőre lépett. — Úgy kell, mint a villamosról. Vonat, villamos, egyre megy.

Eltünt minden kocsi, bent voltak a kanyarban és amíg jobbkezével a kapaszkodórudat markolta, ballal a hátizsákot tartotta ki, akár a bal lábát. Leste a lassítást. A töltés követ nézte és a végüket mutató talpfákat. Úgy lebegett a szerelvény utolsó kocsija lépcsőjén, mint egy bordásfalon.

— Semmi baj nincs, semmi baj. — Feltápászkodott. Egy kicsit elvétette az ugrást. Nem, nem a lendületet, az időt. — Jobb így, — mondta magának, — jobb így. Tudta, a mozdony gyorsít, mihelyt kiér a kanyarból, sőt már a kanyarban rákapcsol, de inkább kivárta míg az egész szerelvény elfordul jobbra. Nem akarta, hogy lássák.

A mozdony egy vidámat füttyentett, ez a sárosdi állomásnak szólt. Az utolsó kocsi úgy himbálódzott, mint egy szekérkas a döccentős makadámon.

Gyorsan lecsúszott az árok tövibe. Szemügyre vette a nadrágját. Szakadtan érkezem, nem baj. A fő, hogy eddig nem látott senki. A kövekkel kellett volna számolni, a kövekkel, melyek szerteszórva hevertek a talpfák szélén és süppedtek a rájuk zuhanó láb alatt. Ezzel a süppedéssel nem számolt. A vonat nem villamos.

Békák loccsantak a vízbe, amint lefelé ballagott az árok mentén a töltés fedezéke mögött. Kereste, merre vékonyodik a víz egy ugrásnyira, mert az ugrásra képes lesz: a lábának kutyabaja. Balkezében horpadt hátizsákkal egyensúlyozott a parton és örömmel vette észre a sárguló vadsóskát, a lomha lapukat a kákás sás között. A táj szemérmes üdvözletét. Lába meg-megcsúszott a szelídlejtésű parton, de az ér nem keskenyedett.

—, Akár Sárosdig is elmehettem volna, ez nem lesz jobb. Ekkora esők estek a nyáron? De sosem volt itt mély az árok.

A tulsó partra dobta a hátizsákot. Egy fűz előtt állt meg, mely most volt fává serdülőben és nyurga vesszőit seprűsen dobta a víz fölé. Egyet megmarkolt, maga felé hajlította. Ballábát lassan a békalencsés vízbe mártotta, merült a csizma, merült, merült. Kellemes hűvösség csiklandozta lábafejét, a talpát: a víz beszívárgott a rüszt ujjnyi részén, a fűzőknél, mert a csizma fűzőscsizma volt, hogy gyalogolni is lehessen benne. Pál a pripjeti visszavonulás után csináltatta ezt a csizmát, akkor többet voltak gyalog mint lovon.

Sásra kell lépni. Kihúzta csizmáját, melyről kövér cseppekben hullott az iszapos víz. A sástörzsök rugalmasan engedett, aztán megszilárdult. Pál ott volt a túlsó parton.

Körülnézett. A vonatot inkább sejtette mint látta a szürkületben: a sárosdi bakterháznál állt, amit úgy hívtak, hogy állomás. Pál előtt a zsombékos legelő, csupa hepe-hupa, csupa zöldes bibircsók. Hátul, a falu felé, kútágas. A kútágas nem hasonlít semmihez, egyes tárgyak hasonlítanak hozzá.

— Tedd fel a sapkádat Pali — szinte hallani vélte anyja hangját. — Még hét percünk van, lelkem, — hangzott volt az elmaradhatatlan megnyugtatás apja bajusza alól és szinte látta a fürkésző tekintetet a lapos zsebórán. — Schnell, schnell, Paliká — tüsténkedett Trudi és leszedte az utineszeszert a hálóból, — da ist der Gémeskút.

Apja nem ült le többet, egyáltalán senki sem ült le többet, de nézték a legelőt megelőző ismerős, sovány táblákat, a táblák kókadt zöldjét. Megint elkésett ezzel a tengerivel Gábor, — hallotta újra apja hangját, hogy azután eltünjenek a földek, közelebb jőjjön a kút. És a kút lassan közeledett, az ágas mellett a kútostor, a káva felett lebegő veder, amely mögött szédülősen vibrált a levegő a forróságban: játékos, délibábos, valószerűtlen fel-és alákban mint vékony kis ködök, hogy a gém, az ágas és az ostor mintha víztükörben remegett és nem a láthatárból közeledett volna.

Itt kezdődött minden a sárosdi legelő kútjánál, a vakáció, a nyár, a hazatérés, az élet. A forró tejeskávé a nyiregyházi restiben, hajnalban, nem volt még semmi: címlap vagy előszó talán, bevezetés a nyárba. A kútnál kezdődött minden, még hét percünk van és Paliká, Trudi Palikája kiszaladt a folyosóra, hogy lássa a kanyarból feltünő sárosdi stációt, helyesebben a fogatot, még pontosabban a lovakat, hogy legyeket

zavaró fejhányásukból kilesse, melyikeket is fogta be Mózes, a kedvenceit-e?

Akkor délben érkezett az ember, — gondolt Pál az elmerült évekre és bizonytalanul nekivágott a legelőnek. Persze, most is délben kellett volna érkeznie — a menetrend szerint, mely állítólag volt már. — Rossz a szén, salakos, — mondta a kalauz, amikor kezelte a jegyét. Semmi baj, azért remekül eligazodom. A kút felé nézett, mely mögött már lebukott a nap. Ez a legelő csak májusig ért valamit, emlékezett és észrevette a szilfát a kút mögött. Ugrált egyik zsombékról a másikra, ugrált a szakadt nadrágban.

Egy pillanatra megállt. Valójában nem akarta kifujni magát, hátizsákjában alig volt más mint valami fehérnemű, szappan, fogkefe, dohány. Tájékozódni próbált a félsötétben. Most már tudta, mi zavarta meg. Meg volt arról győződve, hogy itt, a legelő szélén kellene kezdődnie Kanizsa Gábor akácsorának. Mert az akácfasor mellett haladva jut el a Barabbástagba, amely már tereki határ, amely már otthon. Mert nem akarta érinteni Sárosdot, egyáltalán nem akart « érinteni » semmit sem, ami találkozást hozhat magával. Ezért ugrott le a fordulónál.

Ostoba dolog. A fákat kivágták. Az egész fasort kivágták. Nem a fasorra, a fára volt szükség. Éppen ezt a rongy földet vették volna el? Úgy látszik. És a fákat kivágták, nem jeleznek már határt. Kanizsa Gábornak ehhez többé semmi köze.

Már a Holzhüttében tudta. Azon a júliusi délutánon tudta, amikor a plébános levitte nekik az ujságot. Oberösterreichische Nachrichten. Ültek a pajtában hárman és Pumi azt mondta, hogy « hej, ez aztán a világ, a Drugetheknek sem lesz több, mint vargyasi Kiss Puminak ». Dusán ajkába harapott. Tovább tanulta a francia rendhagyó igéket, Becsky Pali meg leballagott a patakhoz rákot fogni. Más nem jutott eszébe. Ezért nem akart találkozni. Várdán gyorsan elvált Dusántól, Pumi még Pesten lemaradt. Várdán sokat vesztegeltek, pedig utas nem igen akadt: akinek dolga volt inkább választotta a szekeret vagy biciklit, vagy két jó lábát, mint ezt a szeszélyes masinát. Hogy nincs sok utas, ez megnyugtatta. Három kocsiból állt a szerelvény, az első kettő marhavagon, bennük lócák álltak és az a néhány utas, aki mégis összeverődött, inkább oda szállt, ezekbe a társas kocsikba, melyek olyanok voltak, mint valami kietlen faluvégi ivó, tele kopott ruhával meg pipafüsttel, hetvenkedéssel és panasszal, kacagással és káromkodással, ám

valahonnan mindig előkerült egy üveg nyíri bor vagy kisüsti, ami aztán körbejárt és megoldotta a lassabban induló nyelveket is. Nem, a rozzant személykocsiba csak az ugari pap meg a sárosdi boltos szállt. Ez legalább megmaradt, gondolta Pál, a boltos.

Tovább kaparászta a pengőnyi tisztát a fülke ablakán, amely csakúgy mint a többi ablak, légvédelmi kékkel volt befestve. Bicskával jobban menne, gondolta, de még zsebébe sem nyúlt, amikor ismerős férfit látott sietni a kocsi felé. Tormás Ferenc volt, a kovács, pantallósan, sietősen, tarkóra billentett kalapban és éppen a kocsihágcsónak tartott, amikor valaki kiáltott egyet a marhavagonból és Tormás Ferenc irányt változtatott. Fellélegzett. Mikor végre elindultak, Dusánt vette észre a másodosztályú váróterem mellől integetni. Ez még mindig itt van? Pál sokat hallott beszélni arról, hogy az emberek nem mernek hazamenni, odázzák, hátha az asszony mással hál, meg ilyesmi. Dusánnak nincs ilyesmi. Neki sem. De találkozni nem akart.

Nagyon jó volt, hogy leugrottam. Úgyis elég lesz hírnek, ha megtudják, hogy visszajöttem. Csak nem találkozni senkivel, hogy ne kelljen beszélni. Az Oberösterreichische Nachrichten csak annyit mondott, hogy minden birtokot elvettek száz holdig, amit a kósza hírek megerősítettek, túloztak is; az emberek sokat beszélnek. Dusán vett egy ujságot a pesti pályaudvaron, de abban nem volt semmi. Egy csomó dolog volt benne, de a földekről nem volt semmi.

Persze lehetett volna írni. De nem írt senki. Nem csak ők hárman — die Holzhüttenbuben — ahogy hívták őket a paplakban meg a faluban. A táboriak sem írtak. Miért nem írtak? Miért nem írtak a táborból sem, amely a szomszédos városkában volt egy K. und K. időkből maradt poloskás kaszárnyában? Mert féltek a hírektől? Nem voltak biztosak benne, hogy célhoz ér a levél? A Vöröskereszt ugyan jelentkezett, fürge és határozott arcélű nők képében, akiknek nyilvánvalóan nem volt sem férjük, sem gyerekük, csak ez az alkalom, amikor minden tárolt és fel nem emésztett törődés, gond, ragaszkodás végre alanyra talált. — Ihr Name? — valami kartotékra került a neve, adatai, Isten tudja, hányadik kartotékra, hiába, ilyen a világ, ilyen kartotékos. — Sie haben doch Jemanden, dem Sie schreiben können? — kérdezte az ellágyult, kedves zürichi arc és átnyujtott egy leveleződlapot.

Elérte a volt akácfasort, mely nem jelentett már határt,

csak a törzsökök emlékeztettek Kanizsa Gáborra. Istenem, mi van otthon? Sie haben doch Jemanden? ...Igen, anyám. Anyám biztosan otthon van. Szegény. Meggyorsította lépteit.

Néhány szekeret látott a sárosdi úton. Megvárta őket, aztán az útnak tartott. A kertek felé fogok letérni, gondolta és oldalt kanyarodott, az ér irányában.

Istenem, otthon vagyok. Itt tél alá szántottak. Ez már tereki határ. Kicsi öröm szállt a szívébe, de nem mert örülni, az anyjának sem mert örülni, minden olyan bizonytalan. Már régóta olyan bizonytalan, de mióta béke van még bizonytalanabb...

Jöttek az amerikaiak és az osztály felsorakozott az erdőszélen. Dani bácsi vigyázz-t vezényelt, nyújtott, éneklő hangon, mintha lóháton volnának. Csak Dani bácsi volt lóháton. Dani bácsi megsarkantyúzta lovát, hogy az egy látványosat perdült és odavágtázott a jeephez. A tiszt értetlenül nézte a mutatványt, a megtorpanó lovat, Dani bácsit, amint valami érthetetlen nyelven jelent, horkanó hangon a tokája alól. A lovak nyerítettek az állásokban és az osztály feszes jobbra nézz-ben meredt a jeepre. — Well, what to do with them? — kérdezte a major az őrmesterét a volán mellett. — Let's go. — Az osztály jobbra-nézz-e kíváncsi szemlélődéssé változott, a jeep elporzott, a tekintetek eltévedtek, majd eszükbe jutott, hogy nem volt « vigyázz - pihenj », hát visszamoccantak az út felé, ahol egy kis, távolodó szürke folt jelezte a háború végét. — Most mit csinálunk, Jóska — üvöltötte Dani bácsi, még mindig a jelentés helyén. — Itatunk, alezredes úr — kiáltott vissza a főhadnagy, aztán csendesebben: — vi-gyázz, pihenj. — Vigyáááázz, pihenj — ordított Dani bácsi, mintha lovon ülne az egész társaság.

— Jó zri, mi? — kacagta Dusán Pálnak, — isteni volt az öreg. Pál rántott egyet a vállán és visszament a szakaszhoz. A lovak ma még egy kortyot sem ittak.

A bizonytalan érzés itt kezdődött. Pedig a háborúnak vége volt és éltek. Itattak és legeltettek a környező ártérben: három napig a kutya sem törődött velük. Aztán Neustadt mellett szögesdrótok emelkedtek a mezőn, megjelent az amerikai major és hosszasan beszélgetett Dani bácsival és Jóskával, aki tolmácsolt. Az egész fogolytábor-őrség Jóska érdeme volt, ő küldte Szabjár Nikit a fürtheni kórházba három beteg huszárral, Szabjár Nikit, aki egészséges volt, mint a makk, de jól beszélt angolul. És a bolond is tudta, hogy

Fürthen előbb esik el, mint Neustadt, hiszen erre már nem voltak harcok, csak nagy imádkozások, hogy az amik jőjjenek előbb...

Megkezdődött a szolgálat. És a szolgálat újra rend volt, kötelesség, felelősség, amerikai csomagok. A táborban németek voltak, külön elrekesztett helyen az SS-ek, de ezekhez az osztálynak nem volt semmi köze. Az osztály a Wehrmachtot kapta és páros járőrök jártak a táborban és a tábor körül, fegyver nélkül. Ők is foglyok voltak, noha lóháton. És a lovaknak enni kellett, zab kellett. Jóska GI-okat hozott lovagolni, aztán egy ezredest kerített, meg egy másik majort. Nagy vágtatások kezdődtek cowboy-módra, az öreghuszárok sapkája az orruk nyergén akadt meg, ahogy tarkójukat vakarták, még az újonca is ümmögött ezen a látványosságon. De a lovaglásokat angolul és németül írott parancsok követték, hogy a Bürgermeisterek utaljanak ki zabot meg szénát. Pál szekérre ugrott Dusánnal és a szekér megtelt zaboszsákokkal és Camel füstölgött szájukban nem Sondermischung. — Egy kis szilvalekvár jobb lenne — kockáztatta meg Kis Anti az ülésen és messze hajította az ananászkonzervet. — Marha vagy — mondta Dusán, — ebben az életben nem volt ilyen jó dolgod.

Arra van a torony — gondolta Pál és valami bizsergő örömet érzett. — Istenem, jaj, segíts meg, Istenem. — De nem mert az anyjára gondolni. A kertre sem. A kertre, amely talán megmaradt.

Jó, hogy ott voltak a lovak. A lovakkal törődni kellett, a lovakat ápolni kellett, csutakolni, kefélni, mosni, itatni, etetni, gondjukat viselni. Közben új lovak is jöttek, német lovak, hannovranerek, ostpreusserek, trakhenerek. Az első hét végén készen volt a lovarda, amelyben Dani bácsi magyarul ordított és szídta az amerikai istent, hogy hogyan is tudott ennyi huppanó feneket teremteni. A captainek röhögtek, amíg Dani bácsi oda nem cserdített: akkor egyszeribe beleültek a nyeregbe. — Gutt — üvöltötte Dani bácsi — verigutt, az anyátok istenit.

— Mikor megyünk haza, zászlós úr? — kérdezte egyik is, másik is, amíg végigjárta a lóállást. — Hogy van az a csüdsömörös? — kérdezte vissza Pál. A huszár felemelte a ló lábát. — Odahaza már vágják az árpát — mondta a huszár csendesen. A ló lába rendbejött. Minden ló rendbejött, szőrük fénylett, vidámak voltak és kövérek; a rugósok rúgtak, a harapósak haraptak. Minden rendben volt. Ahogy kerekedtek a

lovak, úgy kerekedtek a huszárok, a tisztesek, a tisztek. Dani bácsi sátrában nótás elhajlások követték a lovardákat, az amerikai-magyar barátságra, közös határra, ismeretlen milwaukee-i és szentesi lányokra ittak. Dani bácsi és a törzs állítólag megkérte Dusánt, hogy tanítson meg nekik néhány amerikai slágert, ám Dusán elmaradt a Broadway Melody 1940-nél. — Let asz bigin dö Biginn — üdvözölte Dani bácsi a jeepeseket, akik nagy szervuszolva koccanó dobozokat cipeltek a parancsnoki sátorba, mely köralakú volt és terebélyes, akár a kirgiz törzsfőké és amely ilyen alkalmakkor két zászlócskát lengetett tartórúdja tetején, fent az amerikait, alatta a magyart.

És a jövő? A jövőt nem tudta senki. Pál és Dusán igyekeztek ellátni a szolgálatot is, a társadalmi életet is, mely utóbbi kisértetiesen hasonlított a vidéki kanmurikhoz. A második hét vége felé sovány német lányok jelentek meg az erdőben, gombázni jöttek, mondták, miközben paskolták a lovak hátát, veregették a nyakukat, falánkul ették a corned beef-t és az őrmesterek felvették a prémes, zsinóros mentét a dögmelegben, izzadva páváskodtak, noha erre igazán nem volt szükség. — Te miért nem szedsz föl valakit, — kérdezte Dusánt. — Ez aljas dolog, — felelte Dusán és sarkon fordult...

Ez az egyház kertje, — ujjongott egy hang Pálban, de elnyomta, nem, nem szabad örülni. Visszakormányozta magát a tűleveles avarba, a lovak közé, az avarra, mely olyan messzire tűnt most, mintha esztendők múltak volna el azóta, nem hónapok.

— Hol a napos? —

— Alázatosan jelentem, nem tudom, — felelte a lóőr és feszesen kihúzta magát. Pákozdi! — kiáltotta Pál, — Pááákozdiii!

Lépteket, derékszíj-csattanást hallott. — Hol a nyavalyában volt maga, Pákozdi? — Zászlós úr, alázatosan jelentem, két huszár megszökött. — Pál nagyot nézett. Az osztályhoz több lézengőt osztottak be, kórházakból felépülteket, meg olyanokat is, akik ezt csak mondták, de volt valami gyűrött papiros a kezükben. Ezekből szöktek már előbb is, a fene sem bánta. De hogy huszárok? Ez új volt. — A mi századunkból? — Szöktek a mienkből is, kettő. Hajdunánásiak. Tengeritörésre otthon akartak lenni. Legkésőbb. Igy mondják. — Az én szakaszomból? — Pált már csak ez érdekelte. — Abból nem. — Álljon kényelmesen, Pákozdi.

Pál leült, legalább ez jó, az enyémből nem. Ma nem. — Üljön le arra a rönkre, Pákozdi. Tudja-e, mi jár a szökésért? — Nem tudom, mi jár most, zászlós úr. — ??? — Nem vagyunk mi már semmik sem, zászlós úr. Sokszor magam is gondolok rá, hogy nekivágok. Itt az erdei utakon nagy darabon el lehet menni. Ahogy jött az ember, haza is talál. — Elfogják. Ha megéhezik, elfogják. — Nem engem, zászlós úr. Én Ladávicsiből is visszajöttem a járőrrel, pedig hol volt oda a hadosztály addigra! Csak ruszki volt, az meg mint a hangya... De nem erről van szó, zászlós úr. Van itt egy lány. Úgy hívják, hogy Marga. Odavaló valahova, ahol most oroszok vannak. Hát ennek a Margának van valami nénje Ausztriában. Cigarettáért kapok két biciklit. Valami papírt ő szerez. Az a fajta. Csányba valósi vagyok, tetszik tudni. Sárgul a dinnye...

A hírt a német lányok hozták. Valahol békét kötöttek. Neustadtot is átadják az oroszoknak. Egyszer. Dani bácsi nem tudott semmit, de aznap éjjel 17 huszár szökött meg, köztük Pákozdi tizedes.

— Ide figyeljen Dani bácsi, — kezdte egy este Dusán. — Adjon valami írást, szereljen le. Ez már nem számít. Hat hete nem vagyunk hadsereg. De Jim azt mondja: kell. Papír kell. Azt írja bele, hogy erdélyiek vagyunk, az meg megint Románia, mi meg román állampolgárok. Pali ott született, nekem is lenne ott egy örökségem, Pumi meg oda szeretne házasodni. — Hallgass te akasztófáravaló. — Ne izgassa fel magát Dani bácsi. Ha nem adja, nem adja. Apának rosszul fog esni, de ez mindegy. — Dani bácsi átkozódott, verte az asztalt, aztán kiadta az írást. — Ölelem Bélát, — mondta. Együtt szolgáltak Piávénál.

— Úristen, — sóhajtott fel Pál. — Ez itt a töltés...

Másnap megvolt a papír. Három név rajta: Dusán, Pál és Pumi. Jim minden pecsétet rányomott, ami csak volt. Két nap múlva indult a hajója Philadelphiába.

Ők meg hazajöttek. Biciklin Ausztriáig, az írást lobogtatták a strázsák előtt. « Neben Salzburg » — kiabálták az ellenőrző posztoknál, ha az egyik megkérdezte, hol is van Salzwedel. Aztán Dusán kereke szöget kapott egy paplak mellett az országúton. Csak hálni tértek be, ott maradtak három hónapig, míg elindult az első transzport a szomszédos lágerből. Miért jöttünk haza? — Látod, a fejeseket lekapcsolták a szűrőben, — mondta Pumi Fehérváron, amikor a vonat tete-

jén hasaltak a többivel. — Meglásd, minden irtó jó lesz, — tette hozzá bizonytalanul...

Pál felszaladt a töltésre. Hátul a folyó fehérlett, oldalvást előtte a falu, amelyet szeretett.

Futni szeretett volna, de leült. Minden messzibe tűnt: a szűrő, az ágfalvi vizsgálat, a plébános Holzhüttéje, a tábor és a lovak, a vágtázó amik, a pripjeti visszavonulás, a háború. Itthon volt. Nem segített többé az emlékezés, amely az elébb még segítségére sietett volt, úgyannyira, hogy a tájat csak észrevette, éppen csak annyira, hogy el ne tévessze az utat. Eltűnt Dusán, Eltűnt Pumi, eltűnt Dani bácsi. Megérkezett.

A folyót nézte, amely ott folyt a kurta táblák végiben, a falu mellett. Vize csak néha loccsant egyet és Pál tudta, ilyenkor egy kíváncsi márna vet bukfencet a holdfénybe, hogy megnézze, helyükön vannak-e a csillagok, a fűzek, a nyárfák. Vajjon észre vett-e engem?

A loccsanás után újra csend lett és a folyó tovább harapta a zarándi partot, hogy a tereki oldalra lassan felrakja azt, amit a zarándiból megevett. Magasabbra hágott a hold, fényénél Pál jól látta a meredek partot túloldalt és valamit a terpeszkedő Dióspalajból is az ezüstösen csillámló tarló mögött a tereki oldalon; a folyó nehezen maradt meg medrében, melyet vagy száz esztendeje szabtak ki a városi mérnökök. De a töltések meredeken és biztosan álltak az ártér peremén ma is, mint áttörhetetlen erődítmények láncolatai; tetejük fehéren fénylett a holdfényben, rájuk csak a sorompók vetettek árnyékot a kanyarokban. A palajok alig látszottak, bár Pál látni vélte őket; fiatal fűzfabokrok bozótos sűrűjét s lábuk alatt a feketeszedret, mely indáival kígyózva fut fel a meredekülő parton a földek széléig. Vajjon lakik-e még rókacsalád a bozótosban? Miért ne? Hisz tavalyelőtt is ott laktak, onnan jártak vadászni a töltés ürgéire, okosan távoltartva magukat a falutól s csak sandítottak a lompos csőszkutyára a kunyhó ajtajában, ha lesre lopakodtak. Övék volt a határnak ez a szakasza és ezt tudták jól; a vidra rég kiveszett a vidékről és a falu szótárából. A víz csendes volt. De halászok amúgy is ritkán vetődtek a folyónak erre a szakaszára, inkább a nagy kanyarulat felé eveztek, feljebb, ahol kecsege is volt, meg harcsák vadásztak kishalra a puha iszapba bujtan. A falu körül csak ezüsthasú márnák meg csenevész keszegek úsztak, néhány törpeharcsa és csuka, melyekre cigányok horgász-

tak drótból hajlított horoggal, néha a pap meg a szabó, akiknek a kovács kalapált irdatlan kampókat egy liter borért.

A templomot nézte most, mely hátával a töltésnek támaszkodott: itt kanyarodott a folyó akkorát, hogy ezzel átölelte a fák között szunnyadó falut. Ez a kanyarulat rettenetes pénzbe került a szabályozóknak annakidején. Ám a templomot nem lehetett sem megmoccantani, sem lebontani és újat épiteni helyébe. A kormány nem állt perben Istennel, így a kanyart mindenki tudomásul vette, mint ahogy tudomásul vette, hogy Pesten van a Parlament, Nyiregyházán meg a huszárkaszárnya. És a folyó, a folyó hálásan öblöt vájt a rozsdaszín agyagba, ahova reggel meg este szapora lábak futottak le vízért.

Igen, ott a merítő. A merítő — mert így hívták a folyónak ezt a hajlatát — tiszta és édeskés vizet adott, a sodor elfutott mellette, egyenest a zarándi partnak. A harangozónak emberemlékezet óta kötelessége volt rendben tartani a lejáratot, új lépcsőket vágni az agyagba, ha élei elkoptak, letöredeztek, vagy eső után alattomos csúszdává váltak a meztelen talpak alatt. A harangozó kontraktusában mindig szerepelt a lejáró karbantartása és a presbiterek alig figyeltek másra mint erre a passzusra az írás alján, mielőtt nevüket alájakanyarították volna.

A lejáró rendben is volt mindig és a lányok babonásan vitték a merítő vizét. Azt mesélték, hogy szép lesz, aki ezt a vizet issza, nem a kútét. A pap előbb prédikált, majd az idők folyamán belenyugodott és csak azért imádkozott, hogy ne bocsásson az Úr a falura kolerát.

A templom körül laktak a legszebb lányok, ők azt mondták, ez azért van, mert közel vannak a folyóhoz. Ebben senki sem kételkedett egészen a legutóbbi időkig, amikor Vég Sanyi megkockáztatta, hogy a szépséget nem a merítő vize okozza, hanem csak az, hogy a templom körül laknak a nagygazdák. És amint most Pál tekintete a folyóról a falu felé vándorolt, látni vélte a szélestornácú, tekintélyes házakat, melyeknek akkora udvaruk volt, hogy egyszerre több szekér is megfordulhatott bennük. A házak előtt kiskert díszelhet ma is, ugyanazokkal a virágokkal: törökszekfű, rezeda, kossuthrózsa, mályva, akár egy idegenforgalmi kalauzban. A húsz egynéhány ház között akadt régi porta is elég, de szabadtűzhelye háromnak ha volt még, itt füstölődött a falu kolbásza, sonkája és okos dolog volt megbeszélni előre az öreg Matolcsyval, mikor öljön az ember disznót, lesz-e hely fent a füstön.

A házak végére istállót ragasztottak, vályogból. A vályogot cigányok vetették a nyár elején sárga és zsíros agyagból, árpatörekből és lótrágyából, a dögtér mögött, a soron. Az istállók mögött voltak a disznóólak, szinte hierarchikusan következtek az emberek után a lovak, a marhák, sertések és ahogy következtek, úgy szűkültek és alacsonyodtak, hogy a disznóólnak csak egy tákolmány jutott úgy, hogy az épületek hosszú, keskenyedő ujjra emlékeztettek, melynek vége a csűrre és a szérüskertre mutatott.

A falu köralakú település volt, főutcája nyílegyenesen tartott a templomkapunak, hogy ott meghőkölten kettéváljék és megtorpanjon a töltés előtt. A templom körül voltak a porták, a húsz egynéhány ház is, melyek vénei büszkén őrizték a kutyabőrt a ládafiában, egyéb sárgult írások társaságában, melyek szövegét már nem értették, bár tudták, hogy régi perekről és jussokról szólnak. A mestergerendáról idekerültek a bibliák, amelyeket ünnepek délutánjain és téli estéken egyikmásik a rátartiak közül még elővett, hogy a Krónika Könyvét olvassák, meg Ezsaiást: az Ujtestámentum csak karácsonykor meg husvét hetében járta.

Elkeseredett próféták kellenek a szelíd Krisztus helyett — vagy talán még azok sem. Ki tudja, mi kell nekik. Megkaptak mindent. A kertre gondolt, de csak egy pillanatra. Kettőre nem akart gondolni, két dologra és mindkettő itt volt előtte, alig ezer lépésnyire, akik miatt hazajött. Az anyja és a kertje. Pál ülve maradt és azon gondolkodott, hogy hol is hagyta abba a faluját.

Igen, a bibliák. A bibliák végére üres lapokat fűztek a nyomdák, melyeken verébfej nagyságú betükkel ásítoztak az öregapák, nagyanyák nevei, a gyermekek, akik sűrűn születtek akkortájt és sűrűn haltak.

A hajdani kurtanemesek unokái már alig törődtek a múlt e sárga adataival, a régi rátartiságból csak annyi maradt meg, hogy nem szívesen vegyültek és egyáltalán nem házasodtak a kertekaljával, amely ezt a büszke tömböt övezte a falu külső peremén. A kertekalja ott kezdődött, Pál lábánál, a töltés töviben. Girbe-gurba utácskák, sikátorok vezettek le a falu közepéből ebbe a második körbe, ahol kisebb és kopottabb vályogházak álltak szűk telkeken, vertfalu istállókkal, melyekben alig fért el több mint két tehén, palánk helyett fűzfavesszőből fonott volt a kerítés, akár a tyúkok ólja. A házakat zsupp fedte, öregebbjét nád. De itt is állt néhány gyümölcsfa, bozon-

tos, aprótörzsű penyigei szilvák, kopaszágú almafák, néha egy diófa vagy nyomorék meggy.

Felpattant. Nem bírta tovább. Éjfél felé járhatott, fény nem világolt az apró ablakokból. A koraőszi munka most élte dandárját és a derekak még emlékeztek a nyárra. De hirtelen, ahogyan megkerülte az egyik sorompót, világosságot látott. A faluban, mégis a falun kivül, a főutca elején, sok magas fa között méltóságosan fehérlett az udvarház. Futni kezdett.

Majdnem lábujjhegyen szaladt. A fák némán álltak, lombjuk között alma piroslott. Istenem, Uram Istenem. Ez már az én kertem.

Megállt. Megfogott egy ágat, maga sem tudta, miért. Talán, hogy ujjai is tapintsák a bizonyost. Hogy vége a tépelődésnek, a szorongásnak, a feltevések tébolyának. — Hogy megnőttetek, — suttogta, — milyen szépek vagytok ... És érezte, idegenül görbül le a szája, mint nagyon régen, mikor apa meghalt... Futott, futott tovább a fekete fák között, a fák közt, melyeket úgy ismert, mint a szerető a kedvese testét. Futott a fák közt a fény felé, mert fény is volt már, kicsi fény, az orgona mögött pislogó, integető villanás, ahogy Pál szaladt.

Letörölte szájáról a földet. Csodálkozott. Miben botlott meg? Hiszen ő itt minden göröngyöt tud, minden vakondtúrást. Felállt, visszalépett, lehajolt. A hold bágyadtan világított a gyér lombon át. Valami fehéren csillogott előtte. Odanyúlt megtapogatta, felemelte. Egy cövek volt. Meszelt cövek.

Elejtette.

Lassan megindult a világosság felé.

2.

Háta puhán süppedt a boglya oldalába, úgy nézte a csillagokat. A hullója hulltában ezüst ívet írt az éjbe, Pál halványuló ívüket nézte és azt, ahogy kialszanak. Mellette aludt a lány, feje, karja, lába a fű meg széna sötétjébe veszett, a nap barnára sütötte őket, mint a szénát, csak térde, karjának hajlása fehérlett, ahogy ruhája fektében elcsúszott. Semmi nesz nem hallatszott, fülledt és csendes volt az éjszaka, pihenni látszott, akár az emberek. Őszelőn hamarabb tér nyugovóra az ember és a jószág, a lekopasztott, lőrinces dinnyeföld kunyhójában

nyugodtan fordulhat oldalára a csősz, a láncok mesgyéibe ültetett paszulyból nem virtus lopni. A lovak lehorgasztott fejjel bóbiskolnak az istállóban, maguk alá húzott lábakkal alusznak a barmok, piszkos törekbe fúrja fejét a disznó, de patkányok futkosnak a hidlásokon és fent a padláson, ahová csak tapasztalt macskák merészkednek lesre, ha elmaradt az esti tej. Tyúkok, kacsák, libák még alkonyatkor elültek, de a kerítés töviben figyelmesen fordítja az ól felé bajszos, keskeny fejét a menyét.

Pál tekintete lesiklott a lányról, a baglyokat nézte, egerészni repültek a mező felé. Denevér suhogott el előtte az út felett, valahol egy vakondok fúrhatott, csak kaparászását hallotta. Minden olyan valószínűtlen volt, majdnem szinpadi, igen, élettelen: árnyak mozogtak a holdfényben meg a feketében, árnyak, melyekre csak a kutyák ugattak, gyáva kutyák, onnan, ameddig még elhallott az emberi szuszogás.

Nem vesztek ki ezek az éji lények, mint ahogy kisdiák korában gondolta volt a messzi gimnáziumban, ahol kitömve, torzan, sután álltak a borzok és hörcsögök, nyestek és görények a természetrajzi szertár üvegszekrényeiben. Nem vesztek ki, csak óvatosak lettek, visszahúzódtak az éjszakába az ember elől. A pajtások nyitották ki a szemét, Vég Sanyi meg a többiek. Megtanulta, milyen a menyétnyom — egy ott tanyázik két szekérnyi galy közt az almásszínnél — merre laknak az ürgék és hörcsögök, de nem bántotta, inkább figyelte őket, szinte velük örül a sötétség beálltának, amikor előjönnek éjszakára az odúkból és rejtett üregekből, hogy visszahódítsák egy kicsi időre az elveszett királyságot, azokat az időket, amikor távol voltak egymástól a falúk, nád hullámzott a vetések helyén, ritka volt a csapda meg a lép, kevés a kutya, a macska, az ember.

Lába előtt néhány lépéssel megmozdult a föld, a fű. Elkéstél barátom. Nincs szalviagrupp, csak a hársak állnak, azok sem tudom, meddig. Nincs kertész, nincsenek kertek sem, sem virágágyak, melyekbe kétnyomnyira fordította a trágyát az ásó. Idehordattam ezt a kis szénát, nincs kazalnyi se, fúrj odébb. Menj egész közel a házhoz, ott találsz még két kánagruppot, erre csak számkivetett évelőket találsz. Arra kövér a föld, kövér föld szüli a kövér férget.

A vakondok megszagolta a porhanyós földet, aztán visszabújt.

A szertárban is volt egy vakondok, kopott, kopasz,

molyette-hátú, a kazetta mellett, mely tele volt majomkoponyákkal. — Afrikai majmok, — mondta Koch tanár úr, a Kongo vidékéről. Valami régi diák ajándékozhatta, akinek a papája arra vadászott. El nem mulasztotta volna megnézni ezeket a koponyákat, meg az óriás, pávaszemű brazil lepkéket, ahányszor csak a szertár felé akadt dolga: ebben az időben hasasvitorlájú briggekről olvasott, emberevőkről meg korálzátonyokról, lengejárású barna lányokról, akiknek virág volt a fülük felett a hajukba tűzve. Éjszakánként hosszú utazásokról álmodott, de mire megpillantotta volna a távolból előtünő sziget pálmáit, nagyot kiáltott és a kiáltástól felébredt. El is mehettünk volna Braziliába. Pumi nagyon akart. De sokat kellett várni az UNRRA-iroda előtt, meguntuk és mentünk vissza a Holzhüttébe. Talán okosabb lett volna. Berci bácsi. Berci bácsi is elment.

Ujra a lányra tekintett, aki úgy feküdt, mint a gauguini lányok. Az exotikum itt van, itt, ezen a helyen, ezen a tájon, az ember benne él. Mi csak így találkoztunk, a ház és a falu. Maguk között mindig csak háznak hívták ezt a hosszan elfutó terebélyes épületet, melynek a faluban kastély volt a neve.

Itt éltünk és itt élünk egymás mellett és mit tudok én róluk és ők énrólam? Eldobta a söndörödött szárú lóherét, keserű volt az íze. A cselédekkel egész más volt. A cselédekkel együtt éltünk, a cselédekről mindent tudtunk, mint ahogyan ők mindent tudtak a házról: a szolgálók, a hetesek, a kertészek mindent láttak, amit nem láttak, megtudták a szakácsnőtől, inastól, szobalánytól, ment a hír a házból a cselédudvarra egyenest. Tudták, mit reggelizünk, ki hivatalos ebédre és hogy fizetjük-e a váltót a várdai bankba. Ahol rossz volt az úr, rosszak voltak a cselédek, adták egymásnak az ajtókilincset ahogy letelt az esztendő. Ahol jó volt az uraság, a cselédek is jók voltak: születtek és meghaltak ugyanabban az udvarban, generációkon keresztül. Már a pásztorokkal nehezebb volt: csodálatos, büszke népség, még a kondás is lenézte a parasztot, pedig az alig vette őt emberszámba. Nem voltak bizalmaskodók, tréfásak, alázatosak, mint a béresek, kocsisok, kertészek, a kovácsok és kerékgyártók. Zárkózottak voltak és mogorvák, nem vegyültek senkivel, a kocsmában külön ittak és a hetedik faluba is elmentek leányért, csak gulyásé vagy juhászé legyen. De ők is felengedtek, ha az ember kiment a kondához vagy gulyához, órák hosszat hallgatott velük, aztán megkérdezte, hogy melyik a vasfű és mire is jó az, érdeklődőn, majnem

alázatosan. És este a tűznél, kint, ha egy kis szilvát vitt magával a laposüvegben, beszéltek a régi időkről, amikor még sok volt a legelő, a láp szigeteiben telelt a jószág, ridegen, bundásan, edzetten.

A lány kicsit, cirmosat sóhajtott és aludt tovább. Egy melle kibuggyanóban a napszítta ruhából, fehéren, akár a térde.

Ezeket sohasem ismertük igazán. A parasztot, a tornácos házban lakókat, akik első sorokban ültek a templomban. Megsüvegelték a fogatot, letértek az útról a porba, de az ellenzékre szavaztak, konokul. Hozzájuk még le-leszívárgott valami a fagyalsövényű kerítés mögötti életről a cselédeken keresztül, az ispánok révén, akik olykor közülük kerültek ki. De róluk semmi hír, vagy alig valami szívárgott be a házba, igaz, nem is voltak nagyon érdekesek. Csak így találkoztunk, néha, ha a sors egymásnak vetett, katonaidőkben, ha összegyűlt a presbitérium, választásokkor, meg talán ilyenkor itt... A cselédeket megismertem, a pásztorokat talán, a paraszt titok maradt. Óvatosan megfogta a lány szoknyája végét és lehúzta a térdére.

A lány felrezzent, felült, ruhájához kapott, megigazította. Szemében kis ijedtség táncolt, szégyenkezés és szemérem. Csak most szólalt meg, hogy megigazította ruhája pántját és hajából kihúzta a vadlucerna odatévedt levelét.

— Későre jár?

— Nézz a csillagokra, ti jobban tudjátok.

A göncöl előrebukott az égen, éjfél utánt mutatott.

— Mennem kell, — mondta. Letekintett, mintha keresne valamit a fűben, noha tudta, hogy üres kézzel jött. Milyen egyformák a nők ilyenkor, gondolta Pál, mindegyik keres valamit mielőtt távozik, talán, hogy kitöltsék az időt mással is, ne csak a vágy percei maradjanak emlékül, hanem valami a mindennapi életből, a közönségesből, a törvényesből, a kis bosszúságokból: ezek nélkül nincs megbocsátható keret, s a visszatérés az elhagyottba is könnyebb lesz, a búcsú is tisztább. Ez a kicsi idő a híd...

— Megleltem — szólt a lány büszkén és zengőn. Kezében vásári kontyfűző fésült tartott. A hajába rejtette. — Nincs a boltban, mért épp csak ez legyen? —

— Elkísérlek — mondta Pál és felegyenesedett. Leporolta nadrágját. — A kertek alatt megyünk. —

A lány hálásan nézett rá. Az utcára nem mert kimenni, arra azért mindig jártak, most meg Borza Mátyás megkapta

az italmérést. A régi törvény szerint ugyan nem volt szabad a templomtól száz méteren belül kocsmát állítani, de hol volt már a régi törvény. A Párt megcsinálta, mert a Párt mindent elintéz. És Borza Mátyás meg a Párt jóban voltak.

— Itt az ujjasa, — nyujtotta Pál felé a lány. — Összegyűrtük...

— Hagyd el, — mondta Pál. — Gyerünk.

Kiértek a hársfák körül a kerti útra, mely fehéren és és szeszélyesen kanyargott a régi idők ráérő kedve szerint. Pál szerette ezeket a kerti utakat, mélyebben feküdtek a pázsitnál, kétoldalt kereken hajolt rájuk a gyep. Néhány botfülű, dologtalan cigányfiúval próbálta őket rendben tartani, akik egy rossz nadrágért, ingért varjúfészket szedtek hajdanán és garaszolták az utakat. A hársfaliget elmaradt, helyette fiatal almafák tartották terhes águkat a villavégű támasztók alatt.

— Kenyeres Jani építtetni akar a nyáron. A hársfák helyén állna a háza. Most alkuszik a cigányokkal vályogra.

Pál nem szólt semmit.

A lány ment elől a csapáson. Kicsit a sarkain járt, mintha most is gereblyét vinne a vállán, vagy kapát. Néha meghajolt, amint kikerült egy almaágat. Becsky Pál szótlanul, zsebredugott kézzel ment mögötte, lehajtott fejjel, szeme a lány bokája körül. Meleg szél fújt délnyugatról, azt mondják, a Hortobágyról jön ez a szél egyenest. A szellő meglibbentette a felnyurgult csalánt a kerítés mellett. Halk csattanással ugrott ürgébe a mezei pocok.

— Elférnénk ketten is az ösvényen — kockáztatta meg a lány alázatosan. Közel jártak a temetőhöz.

Pál melléje került. A lány megfogta a kezét.

— Harmadik hete van itthon az urfi. Csak a kertet járja. A magáét, meg a volt magáét. Meg garaszoltat. Minek Kenyeres Janinak garaszolt út, meg a többinek? —

— Tiszta úton jól esik a járás. És még különben sem mondtam el a versemet.

— A falu azt hiszi, nincs is verse. Hazajött az uraság, ám csak a kertet járja, egyebet sem csinál. Az emberek úgy nézik már a fákat, hogy melyikből lesz mestergerenda, melyikből szemöldökfa, melyik megyen a tűzre. Nem csak Jani akar építeni. Más is. Ezért jöttem, — mondta csendesen — nem azért, hogy megöleljen az urfi.

— Derék lány vagy te, Erzsi. Köszönöm...

— Csak a ruhámat ne szedte volna le — pattant fel a lány, — a ruhámat.

— Városi szokás, — mosolyodott el Pál.

— Az kell, hogy legyen. Csak az urak gondolnak ilyesmire. Beke Mari is a városban volt szolgálni, azért hancúrozik pucéron. Igy mondják.

Pál hallgatott.

— Három évig voltam a szegény Farkas Pista szeretője. Asszonya lennék, ha nem marad Lengyelországban, Isten nyugtassa. Ő sohasem tett ilyen csúfságot velem.

— Azt mondtad, másról akartál velem beszélni, — ütötte el Pál a szót.

Leszaladtak a mély árkon, amely a kertet a kertekalja felé határolta, akkor, amikor Erzsi Farkas Pista szeretője volt. Átbujtak a szöges keritésen, lazán engedett, mint a jog. Erzsi ment elsőnek, meztelen lábával ráhágott az alsó drótra, a felsőt felemelte. Pál átbújt, kint voltak a mezőn.

A hold úgy világított, mintha a nappal akarna versenyre kelni. Árnyékuk ott szaladt mellettük a tarlón, ahol még sötétlettek a buzakeresztek nyomai, mint kórházak tetején háborús időben a jelzés.

— A bizottság holnap újra összeül a községházán. Valami kiküldött is érkezett Pestről. Ott lesz mindenki a faluból, mert a pesti kijelentette, hogy demokrácia van és nincs kirekesztve senki. A cigánysor is jelen lesz.

— Hát velem mi lesz?

— Az urakról nem volt szó. —

— A föld, amelyről kereskedtek, a mienk volt, — mondta Pál komolyan, bár magában mulatott is egy kicsit. Szerette ezt a lányt, a beszédét, a hangját, talpraesett válaszait, de szerette másként is, felcsúszott ruhában, hanyatt.

— A föld a népé, urfi. —

Jaj, ez az urfizás. Mások előtt más, az egész falu így szólítja. Erzsinek vigyázni kell a hírére, ha férjhez akar menni. Farkas Pista rendben volt, a falu rábólintott, lakodalom lesz abból, csak legyen vége a háborúnak. Vele másként van. És a legények megcsappantak. Ki fogságban, ki sírban, messzi tájakon. Aki hazajött, sietve megházasodott, a szeretőtlen meg válogat. Mondta már elégszer, mit urfizik most? Ez meg külön bosszantotta, ez a föld a népé, urfi.

— Nektek is volt, nekem is volt. Nekem több volt, jóval több volt, mint mindnyájatoknak együttvéve, ez mind igaz.

Ma nincs semmim, csak a ház, de ha jól kiköpök az ablakon akár jobbfelől, akár balfelől, már a másét sértem. Na, meg egy kicsi az almásból.

— Más úrnak ennyit sem hagytak. A bárónak elvették mindenét. Kanizsának 600 öl maradt a háza körül, hogy kapor is alig terem a sok régi virág miatt, amit nem akar kidobni. Magának ott van a kastély, a kert hátrafelé az almásba, meg előre az utcáig. Az urak amúgy sem szoktak köpdösni, hát ne köpdössön az urfi.

— Még eltalálom az apádat, mi?

— Nem kell kacagni. Magát szerettük, hagytunk is eleget. Új csizmában ment el az uradalomból a cseléd.

— Azzal az új csizmával rúgtok belém.

— Nem rúgott magába senki. Az apám. Hát ki volt az öreg nagyságos úrnak a kortese? Tar András? Matolcsy?

— Apád. De Kővárra kellett menni, román kerületbe. Idehaza nem tudott bekerülni soha.

— Krisztus is elment Galileából, pedig az Isten fia volt. És ha Kővárra ment Becsky Géza, nem Szabó Gáspár ült a bakon a kocsis mellett? Ki főzette három községben a teát, hogy csak úgy rotyogott a sok lekvárfőző üstben a mindenféle herbalé? Ki tudta ki, hogy az oláhoknak csak olyan képviselő kell, aki teát itat velük, igazit?

— Bosszankodott is szegény apám. A tea nem volt igazi.

— Volt benne az is. És tudták is ők, milyen az igazi. — A lány szava elhalkult. A temető mellett mentek.

— Akkor miért igényelt ő is, Szabó Gáspár?

— Nem mondta, hogy visszaadja? Visszaadja, ha más nem igényli, — helyesbített Erzsi. — Aztán, — és itt hangját dalolóan elhúzta, — aztán talán az sem mindegy, hogy ki lesz a második szomszédja.

— Először, — kezdte Pál és megállott. A temető mögöttük volt, a szekérút sarkán voltak, mely balkéz felé a falu közepének, jobbkézre meg a falu második körének, a kertekaljának tartott. — Tegnap az enyém volt, ma a tiétek. Elvettétek a szántóimat, elvettétek a legelőmet, a szőlőmet, a kertemet, az udvaromat, a magtáramat, a cselédházakat, az istállókat. Cábárba került a jószágom, a sok szerszám, mindenem. Nekem nem fáj semmi. Csak a kert fáj, a park, ahogy ti hívjátok, mert az volt régen, míg szegény apám ki nem irtatta a javát, hogy almacsemeték bújjanak a régi fák alá, sokszor a helyükbe. Ez a kert fáj, az öreg fák, amiket az apám kegyelete meg-

hagyott, mert történet fűződik minden fához, az egyik alatt kérte meg a nagyapám a nagyanyámat, a másik alatt várt Bem apó lova, hogy vége legyen odafent az ebédnek és megkezdődjék az erdélyi hadjárat. Az a pár fenyő fáj, meg a platánok, ahol Kölcsey Ferenc elmélkedett egyszer. Meg az almafák, az új jövevények, amelyeknek apám igazította el a gyökerét, mikor ültettük őket, hogy kert lett tőlük a ti híres parkotok. Ez fáj, érted? Mindent elvehettek, de ezt nem engedem. Ha tietek lesz, kivágtok itt mindent, mert baltát fogtok ti minden fára. Érted?

A lány bólintott. Hallotta eleget. Unta.

— Másodszor, — folytatta Pál. — Engem ne urfizz, hallod, mert itt öllek meg, ezen a szent helyen...

— Eresszen el már, jaj, hát nem volt elég? Na.

Erzsi pár lépést sietett, aztán megállt. Megindultak újra, balkézfelé, egyikük sem szólt egy szót sem. Mikor a templommal egymagasságra értek, a lány megállott, felnézett. A szeme fényes volt, kissé duzzadt alsó ajka remegett. Még nem fordult be a kertjük felé, csak állt, aztán megszólalt.

— Mért nem adja be a fellebbezést? Mit sétál, mit búsul? ne hagyja a jussát, védje, védje tíz körömmel...

— Derék lány vagy te, Erzsi. —

— Hagyjon. Elég volt már urfikám, Pali...

Erzsi lassan kibontakozott, puhán, cirmosan, halkan jóéjszakát kívánt és mind szaporább léptekkel, végül szaladva eltünt a lángalakú szilvafák alatt a sötétségben.

3.

Dusán az ezüsttálba ejtette a sürgönyt, amely bizonytalanul, imbolyogva ereszkedett alá, olykor a tál peremén is túl lebbent, és aggódva figyelte, vajjon a helyére libben-e? A tál magas és bordázott oldalu volt, mosdótálnak használták abban az időben, amíg még sok ezüst és kevés víz volt szükséges a tisztálkodáshoz. « Érkezem Pál » szólt a távirat.

Hiába, e za Pali ma is ugyanaz, gondolta Dusán. Nem ír, hanem sürgönyöz. Két szót. Vajjon mennyibe kerülhetett ez a távirat? Fogalma sem volt. Lehet, hogy néhány ezer pengő, lehet, csak néhány száz. A posta havonta bélyegzi felül hazánk nagyjait: Szent Lászlót, Könyves Kálmánt, Hunyadi Jánost a törökverőt, széles fekete felülnyomással, hogy a nagy számok

elfedik az arcokat, a vérteket, a királyit meg a koronát, marad Magyar Posta a bélyeg alján és nagy fekete számok a középen.

Elképzelte Pált a postán, a kis, tornácos paraszthaz pitvarában, ahova pultot rakott a közigazgatás, meg díjszabási táblázatokat; pajzsot a kapubálványra a bejárónál: Magyar Királyi Posta. Vajjon leragasztották-e a « Királyi »-t Tereken is, mint Várdán az ügybuzgó postások, ahol az őszi eső naponta lemosta a gyenge csirizt? Hivatalosan ma is királytalan királyság az ország, de a lapok már a köztársaságot harangozzák és a posta-pajzsokon fehér gondolatjelt hagy a csomagolópapir a Magyar és a Posta között.

Hol helyezze el éjszakára? Kinézett az alacsony ablakon a terpeszkedő épületre, melyből alig látott többet mint a tetejét meg az oszlopok fejét, melyek úgy tartották a tetőt, mint elődeik a dór templomokat az ókorról szóló iskolakönyvekben. Nálam is lenne hely, itt, a szobámban. Elfordult az ablaktól, ahonnan ma már majdnem körömbösen tekintett ki az elvaduló bokrok és gyommal benőtt kanyargós utak között a házra. Nálam fog aludni a kanapén. Benyitott a szobába, ahol nagy zsúfoltságban álltak a bútorok és könyvek, fehérneműk, zoknik és a bevetetlen ágy.

— Délben érkezik a vonat Sárosdról — mondta félhangosan és az órájára nézett. Még van időm. De mi van Kissnével? Az ágyhoz lépett, meglapogatta a párnát, kihúzta a lepedőt. Megállt. Aztán a szekrényhez lépett, kivett egy friss lepedőt meg párnahuzatot, felhúzta és bevetette az ágyat. A szennyest összeszedte a földről, a szekrény aljába vágta. Az ágy melletti kis asztalkához ment és figyelmesen nézte a könyveit.

Örült Pálnak. Pál alszik az ágyban, neki jó lesz a kanapé. Mióta nem látta? Szeptember, október, november. Ugyan egyszer látta Királydon októberben. Pál átbiciklizett Terekről, rosszkedvű volt, fáradt. A törvényről beszélt, meg a tanácsról. Dusán unta is a beszélgetést, meg bosszantotta is. Dusán felül volt az ezer holdon, neki még reménye sem volt.

Remélem nem bolondult bele teljesen, gondolta és letette a Leninizmus kérdéseit az asztalkára. Mit még? Bibliát? Még Pálnak is sok volna a kettő. Tovább motoszkált könyvei között a polcon. Egy Dsidát. Az Angyalok Citeráján jó lesz. Meg Babits. Arany nincs, pedig az kellene neki. De nem lehet mindent egyszerre átlopni. Helyem sincs.

Elővette dohányát és asztalához ült. Felső zsebéből papírt vett elő, sodorni kezdte a cigarettát. Aztán becsukta a piros

Prince Albert-dobozt. Ó, boldog emlékű Dani bácsi-idők. Most nyíri dohánnyal volt félig teli.

A szomszéd szobából suhogás hallatszott, kisvártatva Kissné feje jelent meg az ajtóban. Egyenest az ágyra nézett.

— Tán nem is méltóztatott lefeküdni az este?

— De méltóztattam. Jó napot kívánok.

— Jó napot kívánok, — köszönt vissza Kissné, sietve és röstelkedőn. — Be van vetve az ágy.

Belépett termetesen és sürgősn, kezében seprővel, szemétlapáttal, álla alatt korcsra kötött kendővel, mint azok a béresasszonyok, akik biztosak abban, hogy nem lesz több gyerekük. Kinyitotta a szekrényajtót és kivette a szennyesruhát.

— Mindig mondom az uramnak, hogy addig nem változott meg a világ, amíg az urak naponta váltanak. Egy hétig is elvan ő eggyel, míg jön a vasárnap.

Dusán nem szólt. Éppen a napokban mérlegelte, hogy elég, ha három nap mulva cserél szines inget. Az első héten váltott csak naponta. Ez Kissné, sír. A lúgos szappan ette az ingeit, a kézelőknél már kifordításra szorultak volna. Kissnét is nehezen tudta fizetni. Havonta kétszer elment Bergerhez, lecsípetett az óraláncból egy darabot. Ennek fejében Berger egy mázsa búzát utalt ki Kissnek, amiért Dusánra mosott, takarított és főzött a felesége. Kiss a vasutnál dolgozott mint szerelő a régi időben, tehát egy esztendeje, kovács volt gróf Tárchevich Béla uradalmában.

— Vendég jön, — mondta Dusán.

— Vendég? — Kissné hangja lassan emelkedett, amint a meglepetés mindjobban szállást talált benne.

— Pál nagyságos úr Terekről. Lenne elég ebéd kettőnknek? — Kevés ez a mázsa búza, a fene egye meg.

Kissné az ágy végébe rakta a fehérneműt, csipőre tette a kezét, mint a parasztasszonyok a népszínművekben.

— Majd átszaladok tojásért. Turóscsusza van ebédre, nem lesz az elég két éhes embernek. Előbb kitakarítok, tetszik tudni. Beszólok az uramnak is az állomásra hazamenet, mondja meg a nagyságos úrnak, nehogy a kastélyba menjen, hanem a vezetői házba.

Dusán elmosolyodott. Mosolya kedves volt, megnyerő. Szeménél kezdődött, két mélyenülő szeménél, melyben ilyenkor megbocsátás és valamifajta cinkosság élt, mint aki tökéletesen együttérez azzal, akire mosolyog. Apró szarkalábak támadtak ilyenkor a szeme körül, melyek bölcses varázst adtak ennek

a fiatal arcnak, orra megnyúlt ebben a mosolyban, komikusan, és homlokán, közepütt, a két éles, függőleges vonás két fehér vonallá szelídült. Kicsit meghajtotta a fejét hozzá, mintha önmaga előtt szégyelné örömét, holott egyáltalán nem szégyelte. Hátrafelé fésült, síma szőke hajában megvillant a választék, míg végre hátracsapta fejét és felkacagott. A vezetői ház!

Kissné az előszoba-konyhában sertepertélt azóta a seprűvel és egyéb felszerelésekkel. Vendég jön, jobb ha nagyobb a rend a vezetői házban.

Dusán mostani hajlékát vezetői háznak hívták a városban, mert itt lakott a soffőr. A soffőrt Kurz Edének, vagy mindennapi használatban vezető úrnak szólították, kivéve Erzsi szakácsnét, aki kezdetben Sof Úrnak szólította. Vezető úrnak nemcsak azért, mert pesti volt, hanem azért is, mert Dusán apja a nyelv tisztaságára ugyanolyan katonásan adott, mint a gazdaságéra. Igy lett Dusán legnagyobb bánatára vezető úr Sof úrból, és a ház, melynek elején gépkocsi-szín volt, végében lakás, Béla gróf keresztségében a vezetői ház nevet nyerte.

— A vezetői házban lakom, — ismételte Dusán. Dusán a paradoxont nemcsak az irodalomban szerette.

Mikor augusztus végén Pállal megérkeztek, szorongó arccal bámult a távolodó vonat után, mely Pált vitte otthona felé. Érdekes, Pali tudta, hogy az anyja várja otthon, noha semmi hírt nem kapott róla, amióta Várdát elérte az orosz előnyomulás. Pál mégis tudta, hogy az anyja otthon várja, hogy érkezése után vacsorát szolgálnak fel neki és a frissen vetett ágy otthoni illata rejti majd álomba sokat kóborolt testét. Dusán ott ácsorgott a harmadosztályú váróteremben, mely kihalt volt és hideg és Szováta meg Borszék nyári üdülésre csábító falragaszai között a menetrendet kezdte el böngészni. A menetrenden kék tintával át- meg áthúzott javítások lehetetlenné tették az eligazodást. Állt a menetrend előtt, melyet senkisem nézett, hiszen a vonatok zavartan, rendszertelenül közlekedtek, kevés volt a szén, kevés a mozdony. Ami volt, annak jórésze a töltések mellett hevert, vagy kiégetten az üszkös állomások peremén, vagy Németországban vesztegelt kirabolt teherkocsikkal, vagy kelet felé szállított gépeket, ezüstöt, szőnyeget, embert. A menetrendnek kevés maradt és az a kevés is prüszkölve, kínlódva húzta a hosszú kocsisort. Igy ácsorgott a váróteremben, ácsorgott meg leült, mintha új vonatra várna, mintha nem ez volna Várda, ahol született és lakott és ahová még egy órája azt hitte, tartozik is. Félt

ismerősökkel találkozni, félt a hírektől, félt, hogy nincs hova mennie, hogy nincs otthona. A falon légypiszok, a padlón kiköpött forgómag, elnyomott dohány, papír, szemét.

Egy félóra múltán zömök, kopott egyenruháju vasutas szólította meg. Rőt, borzas bajszáról rögtön megismerte Kisst, a gépészt. De Kiss nem ismerte meg őt a nyűtt katonaköpenyben és a szemébe húzott sapka alatt, arcán kétnapos szakállal.

— Hová tetszik? — kérdezte Kiss nyájasan, mert ebben az időben nem ment ritkaságszámba a réveteg tekintetű, őgyelgő hazatérő hadifogoly a várótermekben. A « tetszik » egyedül a Stefanics-csizmának szólt.

— Nem is tudom... — válaszolta Dusán. Vajjon ellenség-e Kiss, vagy jóbarát?

— A fiatal gróf úr! — Kiss felkiáltott.

Dusán ránézett.

— Az, — mondta Kiss, most már csendesebben.

— Megjöttem, — mondta Dusán és kezet nyújtott.

— Az. A Dusán gróf. Nagy időket éltünk, mióta nem tetszett itthon lenni.

És Kiss most gyorsan beszélni kezdett, mint aki régen készült erre a találkozásra és mint aki hosszasan meghányta-vetette magában, hogy mit és hogyan mond el, ha ez a találkozás megtörténik. Hogy mikor az oroszok bejöttek, a parancsnokság beköltözött a kastélyba, mert hiszen a méltóságos gróf úrék még szeptemberben felutaztak Pestre, ő adott a traktorra kiutalt benzinből a vezető úrnak, aki nem engedett semmi csomagot feltenni, csak kannákban benzint. A gróf úr kezetrázott vele, Kissel, mondta, hogy « Maga derék ember, Kiss ». A grófné sírva jött ki az ajtón és a vén Gyulára borult. « Rendezzen el mindent, ahogy jónak látja » — mondta a gróf úr Gyulának és lehorgasztott fejjel ment az autóhoz. A gépkocsihoz, — javította ki magát Kiss. A vezető úr már nyitotta is az ajtót.

— Gyula vigyázott is mindenre. Mint a cövek úgy állt, amíg a gépkocsi ki nem fordult a behajtón, aztán bement a házba és pucolni kezdte az ezüstöt, ahogyan ebéd után szokása volt.

Dusán a csizmája orrát nézte és hallgatta ezt a bőlére engedett locsogást. Szorongva figyelte, mikor tér majd a tárgyra. Félt és figyelt. Nem vágott közbe.

— Míg a románok át nem álltak, ment minden a régiben. Akkor Gyula csomagolni kezdett. Személyesen ügyelt fel mindenre. Csak a gróf úr legkedvesebb emberei vettek részt ebben

a csomagolásban, az én feleségem persze köztük. Többször felhívtak ládát pántolni. A ládákat aztán levittük a pincébe és befalaztuk. Nem gróf úr, nem úgy volt. Az oroszok feltörték a falat és elhordtak mindent. Ezután halt meg szegény Gyula, Isten nyugtassa szegényt.

— Megölték? — Még most is élt benne a jelenet, a hír a váróteremben, még most is élőn és elevenen, amint a vezetői lakban leszívta a keserű dohányt. Ujra ez a furcsa, szorongó érzés fogta el, mint akkor. Tudta, hogy szüleit nem találja otthon. De Gyulában, Gyulában biztos volt. Gyulában nem lehetett csalatkozni, Gyula szikla volt, bizonyosság, az egyetlen bizonyosság, akinek személyéhez kötötte képzeletében, az ausztriai szénapajtában a « dolgok rendbeszedését ». Hogy miben állt a dolgok rendbeszedése azt nem fogalmazta meg önmagában. Gyula otthon van, Gyulával « elintézem », gondolta ugyanolyan ködösen: Gyula majd elintézi. Gyula mindent elintézett, csendesen, pontosan a magától értődés nyugalmával. Nemcsak felszolgált az étkezéseknél, vagy apja cipőjét fényesítette káprázatosra. Gyula tanácsokat adott: fel kellene parcellázni a sári négyszáz holdat, megépíteni végre azt a konzervgyárat, egy kicsi pénzt elhelyezni külföldön.

— Nem. Nem ölték meg. Öngyilkos lett Gyula. Főbelőtte magát. Nem tudta elviselni ezt a rablást. Nem is lehet álmodni sem, mi folyt itt — és Kiss folytatta, bőbeszédűn, gesztikulálva, a kastély krónikáját. Elmondta a tivornyákat, hogy vágták fel a butorokat és dobták a széklábakat a kandallóba, hogy lőttek célba a képekre. Szőnyegeket szabdaltak fel, azokat dobták fel a teherautók hűtőjére, mert akkora fagy volt, de akkora! Karosszékeket dobtak fel a rakodóra, azokon ültek, úgy furikáztak a városon keresztül, címeres villa volt a csizmaszárban és bor, pálinka folyt mindenütt. De Dusán nem is figyelt. Nagy ürességet érzett, céltalanságot. Hiábavalónak az utazást, a szűrőtábort, a megérkezést. Gyula meghalt. Minden hiábavaló volt. Az ágfalvi motozás, a keresztkérdések a szűrőben, a vonattetőn hasalás, az ácsorgás itt. — Ha itthon leszek Gyulánál, majd elrendezünk mindent. Gyula nincs, nincs mit elrendezni. Hirtelen ráébredt, hogy éhes és halálosan fáradt.

Kiss mesélt, mesélt. Mikor újra figyelni kezdett éppen ott tartott, hogy ők bizony nem loptak mint az a sok jó embere a gróf úrnak.

— Gyula, Isten nyugosztalja szegényt, úgy halt meg mint egy úriember, — mondta Kiss és hangja egy templomosat

reszketett. — Hozzánk egy nagy táska került. Ruhanemű volt benne. Felnyitottuk. Fel kellett nyitni, tetszik tudni, mert az oroszok kidoboltatták, hogy minden fegyvert be kell szolgáltatni. — Lopva felpillantott Dusánra, de Dusán mitsem törődött vele. A csizmája orrával volt elfoglalva. — Halál járt rá, tetszik tudni gróf úr, akinél fegyvert találtak.

— Nem volt benne semmi olyan. Hanem hát meg kellett nézni. Nem is hiányzik belőle semmi, egy nagyujjast vett ki belőle a feleségem, azt, amit vadászatra tetszett hordani. Nagyon kopott volt. — Ujra Dusánra pillantott, Dusán bólintott, hogy rendben van. Felbátorodva folytatta tehát:

— Másoknál is van még holmi. Hej, ha mindenki olyan becsülettel őrzött volna meg mindent mint az én feleségem! De hát az emberek botlanak, gróf úr. Ilyenek vagyunk. Ám van, aki nagyot botlik, van aki kisebbet. Ilyenkor ismeri csak meg az ember, kik is a jó emberei. — Kiss felpillantott, de csak szemeket látott, amelyek mintha a forgómagokat számlálták volna.

Nem, ezt az estét nem lehetett elfelejteni. Ahogy később megindultak és mentek át a vacsorához ülő város utcáin és megérkeztek a ház elé. Máig sem tudta, miért nem maradt a váróteremben a következő vonatig. Bőven volt annyi pénze, hogy Pálékig elutazzék, vagy visszaforduljon Debrecenbe, esetleg annyi is, amennyivel eljutott volna Pestig. De Kiss akkor megindult és otthagyták a menetrendet meg a magyarvalkói templom falragaszát, amelyre csak annyi volt írva: Erdély. Istenem, hol is volt Erdély? Elsüllyedt, elmerült mint a régi élet. Minden olyan valószínütlen volt, mintha nem is ő, hanem valami idegen járna Kiss mellett, aki nem győzte nyújtani lépteit...

Három hónapja volt, vagy csak három hete? Sötétség lepte el az utcákat, de a ház ismerősen integetett fehér falával a megtört ívű barokk tető alatt. Kiss elkerült a front mellett a jobbszárnyra, ahol az útnak fittyet hányva, egyenes ösvényt talpaltak a pázsiton keresztül meztelen, érdes talpak, nyűtt bakancsok és csizmák. Majdnem olyan kemény volt ez a csapás mint az aszfalt. Eszébe jutott újra, hogy nincs Gyula.

Három lépcsőn mentek fel. Anyja lakott ebben a traktusban. Itt volt a kisszalonja, a hálószobája, de itt volt apja dolgozószobája is, ahol az öreg ujságot olvasott és sárga szivarokat pöfékelt. Az ablakokból világosság szűrődött ki. Kiss kopogtatás nélkül benyitott. Dusán kint maradt az ajtóban.

Se Pál, se Kissné. Megnézte az óráját, fél egy. Nem reggelizett, későn kelt. Gondolta, megspórolja a szalonnát, elég lesz az ebéd. Éhes volt.

Akkor is éhes volt. De akkor, ott az ajtóban elfelejtette. Egy ötvenesformájú, alacsonytermetű, kerekarcú ember emelkedett fel, kezetfogott Kissel és hunyorgó szemmel nézett a nyitott ajtóra. Vékony drótkeretes csiptetőjét úgy tartotta a kezében mint a lepkét egy koca-bogarász. Tőle kétoldalra két iparoskülsejű ember ült, ezek nem mozdultak.

Kiss hátrafordult, intett. Dusán előrelépett a világosba és betette az ajtót.

— A fiatal gróf — mondta az ötvenes.

— Megérkeztem, — mondta Dusán és köszönt.

— Szabadság, — köszönt vissza az ötvenes és gyorsan a másik kettőre nézett. Azok megkövülten ültek, mintha kísértetet láttak volna.

— Megérkeztem, — ismételte Dusán csendesen. — Nincs hova szállnom. Gondoltam idejövök, talán kapok valami helyet valahol. Fáradt vagyok, le szeretnék feküdni.

Igen, ez volt anyja kisszalonja. Lanthátú székek, ülőkéjükön rojtos lett a lila-fehér selyemhuzat, a fehérben elkopottan az ibolyacsokrok, mint egy szép asszonyon a hírtelen jött öregség. Az íróasztal a papa szobájából való. A tapétán plakátok.

Az arcokat figyelte. A részletek, a berendezés nem lényeges. Okosan kell viselkednem. Ez az első találkozás, ettől függ minden. Nini, a georgiai profil, a nagypapa képére rajzszögezve. De ez nem lényeges. Nincs Gyula. Nincs Gyula, aki elintéz majd mindent. Itt a minden. Kézzelfoghatóvá vált. Nincs több holzhüttei ábrándozás. A minden testté lett.

Látta a három zavarát. Azt is látta, hogy Kiss a sarokba somfordál, biztos átkozza szamárságát, hogy visszahozta a grófot a kastélyba. Hát itt vagyok. Érezte, most, ebben a pillanatban fölényben van, talán utóljára. Várótermi fásultsága elmúlt. Úgy érezte magát mint egy vadászaton. A zavart ki kell tólni ennél a háromnál, valami eredményt elérni, valami eredményt. Most pár percig ő a vadász.

— Tessék leülni, — mondta az őszbajszú, hogy megtörje a csendet. Az egyik székre mutatott.

— Köszönöm, — mondta Dusán és leült.

— Azt bizonyára tetszik tudni, hogy a birtokot felosz-

tottuk és a kastélyt az állam hivatalos helyiségek céljára igénybe vette. —

— Mindezeket már tudtam. Idejöttömben Kiss Péter tájékoztatott a dolgokról általában. — Kiss hálásan nézett Dusánra annál is inkább, mert ezek voltak azok a dolgok, melyekről nem beszélt. — Kiss Péter azt is mondta, — folytatta Dusán és keresztbe rakta a lábát, — és Pesten is, a leszerelő táborban is arról értesültem, hogy a párthoz bizalommal fordulhatok, mert a párt igazságos és a párt segít.

Az arcokat figyelte. Az arcok nem változtak, mereven néztek a fakó parkettre, mintha a berakások keresztrejtvénye rejtené a megoldást.

— Nem kívánok semmit sem. De nincs hová menjek. Itt születtem, itt nőttem fel ebben a városban és ide tértem vissza. Adjanak egy szobát és egy ágyat.

— Nem éhes a gróf úr? — kérdezte az őszbajszos.

— Tárchevich úr, Kemény elvtárs. Az elvtárs tudja, hogy nincsenek címek. Mindenki egyenlő. — Dusán a fiatalabbik iparosformára nézett. Horgas orra volt és kissé dülledt kék szeme, sápadt arca és hajlott háta. Suszter vagy szabó lehetett.

— Kiss elvtárs menjen és hozzon valamit Tárchevich úrnak. — Kemény pénzt vett elő a fiókból és átadta az asztal előtt termett Kissnek. Egy demizson bort is, nekünk kadart.

— Köszönöm, — mondta Dusán és egy ötvenpengőst tett Kiss elé az asztalra. — Remélem elég lesz, mert nincs sokkal több nálam. A szűrőben kaptam, — tette hozzá nyomatékkal, — miután leigazoltak.

Kiss boldogan tért ki az ajtón. Dusán beszélni kezdett, kellemesen, könnyedén, majdnem társasági módon, de kerülte a hosszú mondatokat, a szokatlanabb vagy választékos kifejezéseket. Igyekezett tartani a félig-meddig barátságos, legalább is nem ellenséges hangulatot, amig megjön a bor. Zsebéből dohányt vett elő és papírt. A szobában kis esend támadt. Hárman, az asztal körül lopva egymásra pillantottak, aztán az egyik megszólalt.

— Eső kellene.

Dusán a beszélőre nézett. Zömök, ötvenesforma ember volt ez is, akárcsak Kemény, széles vállán golyófej, melynek peremét a seszínű haj úgy övezte, mint valami kopott koszorú. Fényes fekete szemek néztek ki ebből a majdnem csupasz golyóból, értelmes és jóindulatú szemek, melyek egyenest Dusánra

szegeződtek. A társalgás most újra megindulhat, gondolta Dusán, ezzel az ártalmatlan témával. Még mindig csak a kezdetén vagyunk, a dolog nem áll nagyon rosszul.

— Kemény volt a föld a talpam alatt, mint a kő, ahogy idefele jöttem, — mondta. Örült, hogy talpat mondott csizma helyett, de nem volta ez az idefele túl népies? De még idefele is jobb, mintha « hazá »-t mondott volna.

— Már rég be kellett volna fejezni a szántást, de hát az iga is kevés, meg az állatok is gyengék, — mondta a golyófejű.

— Ne féljen semmit, be lesz vetve a határ idejében, — mondta a suszterforma.

— A feladatok nem könnyűek, de megoldjuk őket, — tette hozzá Kemény, míg az iratok között matatott az asztalon, bár látszott, nem az iratok, hanem a társalgás érdekli.

— Ezt mondta a parlamentben is a helyettes miniszterelnök, — bólogatott Dusán és a falon egy másik golyófejűre nézett. Ez a fej volt az ígazi. Szemöldöknek is híjjával volt ez a nagy kerekség, amelyben a száj atyás mosolyra szélesült, a hajlott orr felett azonban fürkésző, ravasz, mélyenülő szemek húzódtak a pillátlan kutakban. Rémesek ezek a törpék. Hitlerre, Sztálinra, Mussolinire gondolt. Sitzriesen. Ha felkelnek sem magasabbak mint ültükben. Ezért? Ezért. A spártaiak lehajigálták volna őket a Tajgetoszról. Csírájukban.

— Ezt mondta, igen, ezt mondta, — folytatta Dusán. — Tegnap este a parlamentben. Nálam is van az ujság. Nagyon értelmes beszéd volt. Mindjárt megkeresem.

Hátizsákja a sarokban állt, mellbeverten, mint a féligtömött hátizsákok. Kiss vitte, egész úton Kiss vitte, azért van a sarokban. Felállott. Kiszedte az ujságot a kevés összevissza lom közül, egyedüli vagyonából. A nyurga suszter éhesen kapott utána.

— Odaadom. Én már kiolvastam a vonatban.

Mire Kiss megérkezett a borral, a társalgás folyt. A suszter olvasott, Kemény előadást tartott az ország helyzetéről, a nehézségekről, melyeket meg fognak oldani. Horovicz, a golyófejű belekontrázott, Dusán tárgyilagos megjegyzéseket tett, de inkább hallgatott, hagyta a másik kettőt beszélni. Inkább mosolygott, biccentett itt, csodálkozott ott, majd kérdezett, ezt magyarázzák meg, ezt ő nem érti. Egyszer ellen is szegült, minek annyi répát vetni, de aztán megmagyarázták, hogy azt kell és Dusán megnyugodott. Közben a plakátokat nézte. « Azé a föld aki megműveli ». « Arccal a vasút felé ».

« Segíts ujjáépíteni az országot ». « Elvitte Szálasi, hazahozza Rákosi ». Na, engem hazahozott. Itthon vagyok. A várdai kommunista párt székházában. Áldás, békesség!

Kiss letette a bort az asztalra. A görcsrekötött kendőben lesz a vacsorája. A kendős csomaggal nem törődött senki. A bort nézték.

Horovicz kihúzta a fiókot. Öt borospoharat szedett elő, melyek peremén szőlőindák és fürtök kacskaringóztak tompafehéren. Eszébe jutott, anyja mennyire utálta ezeket a poharakat, de nem lehetett semmit sem tenni, apa szerette, igen, apa szerette, mert jó markolás esett rajtuk. Kemény valami törlőruhát szedett elő a fiókból.

A mozdulatok gyakorlott és természetes mozdulatok voltak, mint egy rituálé mozdulatai, amelyeket beszélgetések, tárgyalások után, előtt vagy közben szoktak alkalmazni. Kiss megfogta a demizsont, egyik kezével a fülét markolta meg, a másikkal a talpát emelgette, hogy ezzel irányítsa, kordában tartsa a bor loccsanó csorgását. Mindnyájan figyelmesen nézték Kisst, mintha szertartást celebrálna. Kemény előrehajolt, hogy kéznél legyen, ha Kiss kezében meginogna a demizson. Horovicz a poharat tartotta, egyiket a másik után, ültéből félig felemelkedve, és a suszter, kezében a nyitott újsággal, félretekintett, a borra, hogy közbeszóljon vagy káromkodjék, ha mellémegy. Dusán szeme az arcokon, az arcokon, melyeket egyszeriben igazzá varázsolt az érdeklődés, lehullt róluk a társalgás alatti fegyelem, amikor minden szóra figyelni kellett. Kemény szinte vidáman nyujtotta a második poharat Dusán felé (az elsőt magának hagyta az asztalon), Horovicz marokra fogta a magáét és a világosság felé tartotta a ciklámen színű kadart. A suszter, a legnagyobb meglepetésre, kérte Dusánt, hogy rukkoljon közelebb az asztalhoz. Kiss a sarokba somfordált a poharával, mint aki nem való ebbe az előkelő társaságba, és leült a hátizsák mellett. Dusán az asztalhoz rukkolt, kibogozta a kendő görcsét. A kendőben tányér, a tányéron szalonna és kenyér volt, meg egy vöröshagyma. Az aratóknak küldik így ki a gyerekkel az ebédet az asszonyok.

Dusán evett és ivott. Reggelre, amikor felébredt, apja kis szobájában találta magát, a heverőn. Hátizsákja a feje alatt. Ledobta magáról a lópokrócot és felült. Csizmája, kétfelé kókadva a kinyitott újságon, a padlón. A demokratikus jogok bástyája a Magyar Kommunista Párt, hirdette a vezércikk címe. Elmosolyodott. Tárchevich úr hazatért.

4.

Mikor felütötte fejét, Pált látta maga előtt, vídáman, mosolyogva.

— Felébredtél?

— Átkozottat álmodtam. Azt álmodtam, hogy hazajöttem. Szervusz Palikám, édes öregem, foglalj helyet. Tudod, ezt gyakran álmodom, ezt a hazajövést. Nem is álom ez. Azt mondják, így van azokkal, akik egyszer akasztott embert láttak. Te, ez az ebéd biztos rég kihűlt. Hogy vagy? Na ülj le már. Azt a könyvet, azt, tedd odébb. Jaj, jegyezd meg, hol tartottam. Mindegy. Éhes vagy? Megmelegítem. Be kell fűteni ezt az átkozott spórt.

— Ne fáradj Dusánkó. Nem vagyok éhes.

— Fáradok. Én igen. Hol a fenébe csavarogtál eddig?

— Késett ez a bitang vonat. Nem lehet ma utazni.

— Egyebet se lehet. Megdögleni, azt lehet. Te, kimegyek, megnézem, mit hozott Kissné.

Pál Dusán után nézett. Lefogyott ez a Dusán. Holzhüttében is sovány volt, de most? Az arca. Beesett az arca.

— Te! Megtáltosodott ez a Kissné. — Mutatta a fazekat az ajtóból. — Töltött káposzta. Ez a te tiszteletedre. Nekem csak gyúrttészta jut. Tényleg nem kérsz? Tényleg nem kérsz? Unok befűteni, ez az igazság. A másik az, hogy hidegen is jó a káposzta.

— Befűtök én neked, Dusán.

— Nem, ne miattam. Hanem mondok valamit. Fűtsünk be itt, a vaskályhába. Vacsora is lesz, meleg is lesz.

A vaskályhában dorombolni kezdett a tűz. A két barát szemben ült egymással; Dusán a kereveten, Pál a füles karosszékben. Dusán behúzta a függönyt és a szoba, szedett-vedett bútoraival, most barátságosnak, szinte kedvesnek tetszett. Újra Dusán beszélt.

— Nem tudom, te hogy vagy az álmokkal. Mindig álmodós voltam, kivéve a katonaságnál. Ott élt az ember, nem ért rá. De ez az álom, ez a hazatérés, ez a fél ébrenlét az újraéléssel, ez nem hagy nyugodni. Ez visszatér. Te, nem lesz már jó az a káposzta?

— Nem, de anyám is küldött neked valamit. Azt hiszem csirke.

— Kitünő lesz. Köszönöm szépen. De holnap. Beosztással kell élni, Palikám, ezt megtanultam. Jön elseje, jön tizenö-

tödike, egy kattintás. Emlékszel apa óraláncára? Egy csikót elbírt volna, nem egy órát. Berger kattint. Megy Kissnének. Hosszú. És komplikált. Majd elmagyarázom. De veled mi van? Beszélj magadról, Palikám.

— Sejted, hogy nem csak miattad jöttem, Dusánkó.

Dusán sejtette. Bólintott. Csak hamar végezzen ezzel a kerttel. Idegesítették a visszaigénylési históriák. Neki ilyen gondjai nem is lehettek. Ha parcellázzuk a sári tagot, alul lettünk volna az ezer holdon. Szegény Gyula. A fene egye meg.

— A fellebbezést hoztam magammal. Tudod, a kert egy részét meghagyták, meséltem neked Királydon. L betű alakjában fut a hosszú szárral az utcára. Különben az egész utcarész oda. Az újkert, a park relikviákkal. Anyám, tudod, beadott egy fellebbezést amíg mi oda voltunk, hevenyészett és sértődött írást, ami jó volt arra, hogy akta váljék belőle és egyelőre meggátoljon minden építkezést. Anyám viszont sem a törvényt nem ismerte, sem az embereket akik olvassák majd az írását és akik döntenek. Még jó hogy nem ügyvéddel csináltatta, ez vörösposztó lenne. Két hétig gyúrtam a törvényt. Megtanultam. Megtanultam és kiollóztam és ráhúztam a kertre: hol van az igazságom, hol sántit az igazságom. Végre megszültem. Letettem a táskám a konyhádban és beadtam.

— Ki vette át?

— Fekete ember volt. Kicsi. Csak átadtam, megkérdeztem, rendben van-e és elszeleltem. Ettől a perctől fáztam egy hete. Mindig is utáltam a hivatalt.

— Melyik szobában volt?

— Nem lehet azokat megismerni. A vendégszobák egyikében volt. A Feriében lehetett, mert kőrisfára néz.

— Amecián volt. Örmény. Ügyvéd volt Szilágysomlyón. Azt mondják, ma is rendes ember. Ugyan, nem lehet tudni. Mindenki megvadult.

— Vigyáztam a fogalmazásra, — folytatta Pál. — Kerültem minden jogászi ügyeskedést. Parasztosan írtam meg, egyszerűen. Azon is gondolkoztam, — mosolyodott el Pál, — hogy fejjebbezést írok, a pap se mondja nálunk fellebbezésnek. Persze elhagytam.

— Szólt valamit?

— Kicsoda?

— Amecián.

— Semmit. Átfutotta, előkereste a tereki aktát, betette

az anyámé mellé. Azt is mondtam, hogy fogságban voltam. Kérdezte milyenben. Mondtam. Ez nem jó, mi?

— Nem jó. Nem hiszem, hogy Ameciánnál számít valamit, de Amecián sem számít. A többieknél...? Aki amerikaiban volt, az elhagyta az országot, nem mert az oroszok puskáiba és következményeibe nézni. Különben is Amecián csak előadó. Tanácsának elnöke Zörgő. Zörgő Bálint. Elemér bácsinál volt bognár. Úrfaló. Te Pali, rotyog az a káposzta.

— Rotyogjon. Idő kell a tölteléknek, hogy átmelegedjék. Hideg marad a közepe különben. — Pál megnyálazta a sodrást és rágyujtott. — Dédapám egy bográcsos töltöttkáposztát vitt mindig a kocsisboxban, ha Kolozsvárra ment. Nagyanya mesélte. Három napig tartott az út. Az erdőkön át ment, toronyirányt, ha akarod. Nem a Szamosvölgyén. Elhagyatott oláh falukon keresztül vezetett az útja, úr se lakott bennük, pópa is alig. Megálltak az erdőszélen, ha megéheztek. A hajdu tüzet gyujtott, két villás suhángot vágott, villájukra rakta a vaspálcát, arra akasztotta a bográcsot. A kocsis szalonnát szedett elő, a bak alól meg hagymát. Nyársra tűzte őket. Előbb a szalonnát, hegyibe a hagymát. Ezt ették. De a káposzta a harmadik nap esett legjobban. Azt mondják, mentől többet melegítik, annál jobb.

Dusán szeme villámlott.

— Ezt nem melegítjük többet, ezt megesszük. Halálos éhes vagyok.

Levette a fazekat a kályháról.

— Ezt órákig kell majd fujni. Rémes.

— Káposztalevélen sült kenyeret ettek hozzá, — folytatta Pál zavartalanul, cinkosan. — Míg nagyanyám élt, mi is úgy sütöttük a kenyeret. Anyám nem szerette, olykor szalonnás lett tőle az alja. Anyám olyan kenyeret szeret csak, amely olyan, mint a hab. A régi kenyerek laposabbak voltak a maiaknál, azt hiszem. Kevesebb kovásszal készülhettek. A kovászban kapor volt.

— Nem vennél, kérlek?

Pál kivett egy tölteléket.

— Érdekes, — mondta, — te a tegnapot álmodod vissza, én a tegnapelőttöt. Valaminek vége van, végérvényesen és menthetetlenül vége, ezen még az Uristen sem tud segíteni, nem is akar. A tegnapelőtt még bennünk él, gyerekfejjel hallottuk mesélni és megtelt vele az ifjuságunk. Az élet változott, igaz, de a keretek nem. Minden a helyén maradt, csak szegé-

nyesebben, a kenyér alól eltünt a káposztalevél. De most minden megszakadt, a fonál visszakunkorodott. Sose leljük meg többet. És ha meglelnők is, mit kezdenénk vele? Összegöbözni nem lehet a mával. Valami egészen új kezdődik, valami nagyon szegény élet. Nem úgy szegény, hogy semmi kenyér ne lenne. Talán lesz, több is lesz mint valaha. Nem tudom. De feledésbe merülnek a régi ügyességek és megérjük azt, hogy az asszonyok elfelejtenek kenyeret sütni, mert kenyérgyár lesz Várdán és minden reggel Terekre irányítanak egy teherautó kenyeret.

— Itt a Kissné kenyere, Pali. Ez lapos is, kovászos is, parancsolj. — Dusán dühösen fújta a káposztát.

— Élesztős, Dusán, élesztős. Nézd csak, hogy törik. A káposzta kitünő.

— Nagy bivaly töltelékek. Becsületesek. Nálunk filigrán giliszták úsztak tejfeles lében, két villára való volt egy belőlük. Apa emlegette is a cselédlakodalmakat. Ilyenkor valami kijárt, tudod. Nem haltunk bele. Apa majdnem.

— Kölessel készültek, nem rizzsel. Egy időre, igaz, muszájból, visszajönnek a száműzött kellékek, mint ez a köles. Ettél te már juhhúsos kását? Hát tejbekását? Te akár fűrészport is ehetsz, Dusán. Észre se vetted, hogy kása van a töltelékben.

Dusán fejét rázta, intett, tagadott. Két pofára evett.

— A köles még egyszer kivirágzik a szegényember étrendjében, mint ahogy a díszmagyar egy utolsót virágzott napjaink és a millénium között, vagy a kódexek, miután Gutenberg már javában nyomtatta a könyveket. A köles ugyanúgy kipusztul, mint ahogy kipusztultak a kódexek, vagy a díszmagyar. A só megmarad, meg a paprika, a bors; a sáfrány, csombor, tárkony, szerecsendió nem kell a kutyának sem. Mi sem kellünk. Izetlen lesz az élet nélkülünk, legalább is egy íz hiányozni fog. De sáfrány nélkül is lehet jó a húsleves, kucsmagomba nélkül is a marhapecsenye.

— Nem hagynád abba?

— ...csak nem pecsenye igazán. Pecsenyétlen világ következik, — fejezte be Pál, öregurasan, adomásan és villájával megcélzott egy új tölteléket a fazékban.

— Az életnek ezek a nüánszai sosem érdekeltek különösebben, — jegyezte meg Dusán és megivott egy félpohár vizet. — Úgy élek, mint a Pripjetben, valamivel jobban. Ez az étkezésem legalább biztos. Nem, ne gondold, hogy éhezem. Van úgy,

hogy éhes vagyok és nincs itthon semmi. Nincs pofám minden este eljárkálni. Unom is őket. Akkor már jobb Kosztolányit olvasni, vagy Thomas Mannt.

— Kiket únsz? — kérdezte Pál.

— Ügyvédek, orvosok, közjegyző, pénzügyigazgató satöbbi. Hát tudod. Háhhá, kedves Gusztikám, hogy vagy? Szervusz édes öregem. Igy én. Azt hiszed emlékszem erre mindre a régi időkből? Apa más volt. Apa mindenkit ismert, jobbra köszönt, balra köszönt, ijesztő volt. Én, öregem úgy éltem itt mint egy szigeten, a város volt a tenger körülöttem. Csak alsózni jártam a patikus fiához, Istihez. Jó kompánia volt, a fiúk, kortársaim. Elestek vagy foglyok, ördög tudja.

— Sohasem szerettem Várdát, — mondta Pál.

— Ne okoskodj. Hozzánk szívesen jöttél.

— Ti nem voltatok Várda. A szigetet szerettem, nem a tengert.

— Pedig Palikám, most elviszlek a tengerbe. Elmegyünk Krausz Janiékhoz. Bridge van. Ez nemcsak három pohár homoki bor meg sósstangli, hanem pénz is. Meg se ugatják a játékot. Hogy is mondta Pumi? Halványlilaszinű gőzöm sincs, hol vannak a ruszkik.

— Nagyban játszotok?

— Juci asszony nagyon csinos. Tipusod. Töltött. Férje gázban maradt, mint Jani felesége, lánya. Összeházasodtak. Nagyon rendesek. Jani tisztel. Nem, nem engem, engem csak közvetve. Tudod, apám próbálta menteni. A végén azt mondta az a volt adótiszt, hogy importálni kell a zsidókat a vármegyébe, annyian akarnak menteni.

— Nem megyek. Unom.

— Ügyvéd. Szocdem. A Magyar-Szovjet Társaság helybeli elnöke. Ismerős a Zörgő-tanácsnál.

— Megyek.

— Azért így nem csinálok másutt, — mondta Dusán és kenyérrel kitörölte a tányérját, a kenyeret bekapta. — Ott úrimódon viselkedem. Na, vedd a bekecsed, megyünk.

Éjfél felé járt, mire hazaértek. A kapu tárvanyitva. A platánfánál letértek a sof úr akásához, a mogyorófasor mint két virgács sövény nyurgult az út szélén. Ismerősök voltak a bokrok, a fák. A multat idézték, « ipics-apacs, egykettő-három, Pali! » Palit kikopogták. Kikopogta Isabelle. Dusán kacagott, Feri kacagott, Judith kacagott.

— Mi van Ferivel? — kérdezte Pál.

— Ablancon. Szánt. Egy lóval meg egy tehénnel. Fura fogat, — mondta Dusán.

— Ott kétezer hold volt.

— Valami francia pilóták voltak náluk. Vagy angolok? Mázlisták.

A házból fények szűrődtek. Igen, ez a vége, itt a Párt. Persze a tölgyfákat kivágták innen, azért látható. A platán meg gyertyán nem kell. Egyelőre.

— Nem is rejtegették őket. Teniszeztek velük, meg mentek velük kacsára, — folytatta Dusán. — Állítólag de Gaulle írt egy levelet. Feri azzal ment fel Pestre. Haupttreffer.

Igen, ennél a fánál, a platánnál. Hány éves volt akkor Isabelle? Kislányblúza feszült a melle körül. Nagy, suta ugrásokkal szökellt a platán felé. A tölgyfánál kapta el. Feri vigyorgott. Hol a tölgyfa? A tölgyfa nem volt sehol.

Birsalmabokrok állták el az utat, mely kanyarodott egy merészet, úgy futott a garázsba. Dusán elővette a kulcsot.

Bent meleg volt még, parázs pusmogott a kályhában, Dusán kiment a garázsba fáért.

— Te, mi az ördögöt keres ez a fejsze az ágy végiben?

— Odakint ellopnák. Vagy bejönnének és fejbevágnának vele. Nem mindenki tapsol annak, hogy hazajöttem, Pali. Fegyvert úgysem tarthatok. Jó ez itt, megteszi.

— Hiába zongorázol?

— Nem zongorázom mindenkinek. Na, egész jó volt, mi?

— A kommunistáknak zongorázol, Dusán.

— A kompártnak igen, — ismerte el Dusán kelletlenül. — A kisgazdáknak is, a szocdemeknek is.

— A Parasztpártnak nem.

— Azoknak nem. Veres Péter vette el a földemet.

— Hiába, van benned gerinc.

Pál megbánta, amint kimondta. Elnyomta cigarettáját. Nem akart Dusánra nézni, aki hallgatott és szűzdohányt kocogtatott a Prince Albertos dobozából a pipájába. Dusán volt egyetlen barátja, rokona is az anyja vonalán, valami ködbevesző unokatestvérség, talán negyedfokú. De muszáj zongorázni? Kompártnak? Dusán a fidibusszal volt elfoglalva. Homlokát ráncolta és nagyokat szívott a szortyogó pipából.

— Tisztításra szorul, mondta engedékenyen Pál.

— Akárcsak én, — mondta Dusán a pipa mögül. — Nem, ne szabadkozz, nem bántottál meg, Pali. Élni kell. Élni kell, mert túléltük ezt az egész kuplerájt, békét, Pripjetet, Don-

kanyart. Az élet él, mert élni akar, mondta Ady Endre. Én is akarok. Lehet, hogy rossz szokás. Hát zongorázom. — A pipa szelet kapott. Szürke felhőpamacsok röppentek fel hamus hüvelykujja mögül. — Azt hiszem gyáva vagyok nem élni.

Pál hallgatott. Elővette dobozát, hogy új cigarettát sodorjon.

— Emlékszel, — szólt újra Dusán és megint mosolygott. — Félkézzel sodortuk. Zsebben.

— Az ember kijön a gyakorlatból. És az lóháton volt.

— Igen, az ember kijön a gyakorlatból és csak emlékezik. Én egyebet sem csinálok, mint emlékezem. A tegnapról, ahogy mondtad. Sokat vagyok egyedül, ez a baj. Kissné a déli fix pont, kedden a közjegyzőnél, csütörtök, mint ma is, Janinál bridgezem. Szombaton bál, Madisz vagy pártok. Vasárnap a plébánosnál ebéd, kegyúri. Igy megy el a hét. Sokszor unok elmenni, vagy hideg van — olyan fázós lettem, te Pali — ilyenkor begyujtok a rőzsémből. Ha nagyon esik és a kutya se jár erre, veszem a fejszét, kivágok egy akácot a kerítés töviben. Lopok a saját fámból. Aztán amúgy istenigazában begyújtok.

Pattog a nedves fa, kihull a könyv a kezemből, belenézek a kályha piros ablakába, nézem, mint hullik le a rácsról a rubinszínű parázs. Keringőzöm a régi bálokon, eszembejut Teréz, aki sohasem szeretett, a többi röpke arc; a klarinétos a Kis Royalban, akinek könnyes lett a szeme, mert nem hallotta a nótáját huzatni, mióta Várdáról elkerült.

— El kell tűnnöd innen, Dusán.

Dusán abbahagyta a pöfékelést.

— Mit mondasz?

— El kell tűnnöd innen.

— Marhaság.

Felállt. Vette a kést, kinyitotta a szekrényajtót, vágott egy darab szalonnát és a kés hegyével lyukat fúrt belé. Kinyitotta az ablakot. Egy spárga lógott a vadszőlőindáról, annak a végére fűzte a szalonnát. Rácsomózta.

— Mit csinálsz?

— Előkészületek holnapra. Van egy cinkém. Ideszokott. Spárga kell, a párkányról elzabrálják a verebek.

— A cinke tart itt?

— Hogy-hogy?

— Vagy Berger Cica ollója?

Mit tud ez a Pali rólam? Kisváros, a nyavalya töri ezt az életet, itt mindenki tud mindent. Mihez kezdjen az ember egy

vas nélkül? Volt ez a pár arany vacak, meg az óralánc. A közjegyzőnél. Szegény Gyula.

— Hogy egyszer Cicát találtam a boltban és nem kellett neki az aranyom? Eddig hat szem, október, november. Három mázsa búza. Mit csináltam? Néztem a mellét. Kanizsa Gábor ajánlotta a sári vadászaton « szatócs, rőfös, vasas lánykák, a mellüket nézzed fiam ». Néztem, na. Cica felkelt, a páncélszekrényhez lépett, « Várda és Vidéke Takarékpénztár », hirdették rajta a betűk, a fogantyúk mellett félkörben. Bádogdobozzal tért vissza, tartalmát kiöntötte az asztalra. Tele volt tört arannyal, függők és óratokok, gyűrük, meg lehetett volna rajta venni az egész piacteret. Válogatott, keresgélt. Aztán mindent visszatett a dobozba, az én láncom két rég levágott szemével a tetején. Felállott, becsukta a dobozt, csavart egyet a fogantyún, leült, sóhajtott egyet és kért egy cigarettát. Mikor látta, hogy sodrok, kérte, hogy nyálazzam meg.

— Ez az egész? — kérdezte Pál.

Dusán meghimbálta kezében a szalonnás spárgát. — Egész Várdáért nem adnám ezt a kismadarat, — mondta. Ujra kinyitotta az ablakot, felcsomózta az indára a fonalat, becsukta az ablakot és leült.

— Tini néni vár, — mondta Pali.

Dusán legyintett. Mit akar Tini nénivel Pali? Ezzel az erővel ajánlhatná Tereket. Gyere hozzám Dusánkó. De nem. Különben is Terek az utolsó, ahová mennék. Palinak való. Koszos falu, még járda sincs. Villany sincs. Egy tarokkpartira való nincs benne. Akkor már Várda jobb. Pest még jobb. Lenne. Egyedül. Tini néni anyás, Tini néni tűrhetetlen. Szegény Tini néni. « Megcsináltad az algebrát? ». Örök számonkérés, szakasztott mint apa. De apával nem volt semmi baj, apa megértő volt, ha rövid volt is a póráz. Tini néni mindent akart tudni, Tini néni nevelni akart. « Hogy fogod a villát, Dusán ». Mintha lehetne másképp is enni a zöldborsót. Irtózatos. Főleg a szeretete. Az az áradó. Meddő nők tartsanak inkább kutyát.

— Csak nem megyek a nyakára? — mondta végre Dusán.

— Élsz Várdán mint egy...

— Mondd ki, mondd ki, Pali. Gyerünk, gyerünk.

— Utálom ezt a vitát, Dusán.

— Én is. Essünk túl rajta. Gyerünk, ki vele.

— Ő veszi a mozijegyedet?

— Ki?

— Tudod.

— Juci elmondta az összes várdai pletykát, mi? Ideje megtanulnod bridgezni. Különben sem ő veszi. A papája. — Dusán szörtyögtette a pipáját. — Együtt megyünk moziba. Én meg a család.

— Menj fel Pestre, Dusán.

— Rontom a levegőt?

— Nem vagy...

— ...úriember? Ezt akarod mondani? Csodálatos! Hát nem vagyok. Nem is voltunk. Az úriember volt az orvos, az ügyvéd, az árvaszéki ülnök, a határvadász hadnagy, az ármentesítés főmérnöke, ezek. Mi meg csak Gágócsok voltunk, meg Becskyek (Dusán földig hajolt), meg Balajthyak, meg Tárchevichek. Nekünk házunk volt, nem kastélyunk, földünk, nem birtokunk, kertünk, nem parkunk. Hogy irtóztunk ezektől, mint előnév föld nélkül vagy nyúlugrásnyi birtokkal, nagy fene pecsétgyűrű, rongyrázás, harsány hang és nagy pofa, kérlek alázattal és vadászkalap. Ki büdös parasztozott? Ez a sok úrhatnám senkiházi, ez a sok délben felkelő, pomádés majmoló, akik csak csinálták azt, amik mi voltunk. Hogy fáztunk a vadászatoktól, amikor ezekből is meg kellett hívni! Kanizsa Gábornak ronda háza volt, kicsi földje, mégis hogy megörültünk, ha a fogason láttuk zsíros kalapját meg somfabotját!

— Azért mi is hibásak voltunk...

— Persze! Persze, hogy voltunk. Akkor nem lennénk itt. Süketek voltunk meg vakok. De ezek ártottak a legtöbbet, ez a sok úriember.

— Ne a szón nyargalj, Dusánkó. Mit szólna apád...

— Tartsanak el! Elvették mindenemet, tartson hát el ez a rohadt társadalom. Mit kezdhet itt egy gróf? Mondd meg. A zsidóknak is jobb volt a sárga csillagos időkben. Sárgaborsót adtak a közjegyzőnél vasárnap. Utálom. Szép kis eltartás.

— Kitartás, öregem, — mondta Pál a foga között. — Téged kitartanak attól félek.

Dusán rábámult. Ez túlzás. Ez igazságtalan.

— Mi a fenét pletykált rólam a Jani felesége?

— Kisvárosban többet is tudnak az emberről, mint az igazság. Tűnj el, Dusán.

— Mit csináljak? Feketézni sem tudok. Grünfeld Matyinak adtam 10 dollárt, fektesse be sóba. Azt hiszed láttam? Az egész Berger család azon cidrizik, hogy kintmaradt Bécsben az utolsó fuvarral. A Tini néni pénze, egy szőnyeg. Oda van.

— El innen...

— Hova? Hova? Nem mondanád meg? — Dusán újra dühbe jött, fel s alá rohangált a szobában. Tehernek, nyűgnek egy szegény öregasszony nyakára Pestre? Ó, mért nem döglött meg az ember ott kint, vagy miért jött vissza? Kint voltunk nyugaton! Hannover, Frankfurt, München, Salzburg! Miért nem álltunk meg, miért lobogtattuk Jim papírját minden ellenőrzés arcába? Mert tetszett, mi vagyunk a klassz fiúk, mi végigpedálozunk egész Németországon, amikor a szomszéd faluba menni is írás kellett. Hülyeségből, hiúságból jöttünk vissza, mi, az urak, mert nincs vaj a fejünkön, demokraták, rózsaszínek, progresszivek, mit tudom én mik vagyunk. Kellett mindenkinek mondani, hogy Salzburg mellett van a Salzwedel, mikor ott volt az Elba mellett, ott északon? De ez volt a virtus, ez a fennhéjázó ökörség, ez a gémlábú sas romantika, hogy itthon majd csinálunk valamit, hogy kellünk. Kellünk? Kinek? Kinek kell egy leprás?

— Csillapodj, Dusán.

— Könnyű neked. Te legalább kulák lettél.

— Te is lehetsz valami.

— Hol? Mivel? Nem mondanád meg?

— Pesten. Tudsz nyelveket. Az ember olvassa az újságot. Ilyen gép kell, meg olyan nyersanyag. A prospektusokat is le kell fordítani. Valami állás csak kerül.

— Ezzel a névvel?

— Ezzel a névvel. A grófot elhagyod, nem mindegy? A törvény úgyis kijön maholnap.

— A hosszú kezem, a hosszú fejem, a vonásaim? — kérdezte Dusán, kimerülten és visszasüppedt a székébe.

— Dinári tipus, illir arcél, — mondta Pál és mosolygott.

— Vitéz horvát őseim, — mondta Dusán és ő is elmosolyodott.

— Nem segítenél lehúzni a csizmámat? — Pál leült az ágyra és kinyújtotta a ballábát.

5.

Pál Ozorka úrral alkudott az almán. Kilencvenöt centnél tartottak. Pál a közeledő karácsonyra gondolt, srófolni akart az áron. Harminc mázsa almája volt még, azzal spekulált. Kinyílt az ajtó, anyja lépett be rajta, egyik kezében pogácsa, a másikban levél. A levélen Dusán kezeírása, várdai pecsét. Pál

elnézést kért Ozorkától, erről Ozorka biztosította (hátha lemegyünk kilencven centre).

Kedves Palikám!

Ne haragudj a kusza sorokért. Ma este itthagyom Várdát. Tini néni újra írt, újra hívott, megyek. Jön a karácsony, ne legyen szegény egyedül. Könyveim jönnek utánam, ruháim viszem. Néhány jó darab, ami még a házból kezemre jutott, helyet talált barátoknál. Három este elhordtam mindent. Mikor Keménynek bejelentettem (persze már tudta), azt mondta, már meg is van az embere a vezetői házra. Hallani sem akart Kissékről. Cicától már kétszer elbúcsúztam. Vörös az orra. Azt mondta, nem felejt el soha. Ilyenek a nők.

— Hogy hazudik ez a Dusán, rémes, csóválta Pál a fejét. Folytatta: — Öregem, csak azért írok, hogy ha Várdán jársz, hozz magaddal egy kis szalonnát és akaszd fel a garázs felőli platán keleti ágára, mely az ablakomra hajlik. Volt ablakomra. Meglátod a zsineget, el is éred. A cinke odaszokott. Két szalonna lóg ott most, verebek nem érik. Vigyázz, az orgonabokor eltakarja az úttól. Nem lehet eltéveszteni.

Ölellek Dusán

P.S.: Anna néninek sok kézcsók. Képzeld, Grünfeld újra megjelent. Ingyen visz fel. Sót vett a határon. Pesten elszámolunk. Most várom a kocsit. Bergeréknél. Nagyon kedvesek. Szalonna! Ölel D.

6.

Az ég világosodott, derengett Buda felé. Az útmenti fák nem csak suhogtak, hanem látszottak is, alakot kaptak, amint suhantak. Dusán a piszkos, grízes köveken guggolt és kegyetlenül fázott. A palánkhoz húzódott, összekucorodott, hogy minél kevésbbé érje a szél és magára húzta a ponyvát. A teherautó végében egy cigarettavég parázslott, fekete bajuszt világított meg a hüvelyk és mutatóujj alkotta körben, ha szívásra szájhoz került. — Csak azért nem viszünk többet, mert nem bírja a kocsi, — mondta Matyi Várdán, de Dusán most sem tudta, vajjon a sóra vagy az emberekre értette. A kocsinak magas palánkja volt, a só nem látszott ki, csak az emberek, amit Grünfeld Mátyás nem bánt. A fontos a só volt, a só legalább ért valamit. A sót ponyva rejtette a kocsi alján, czen kupo-

rogtak az emberek, mint egy hegyormon a kimerült hegymászók.

— Sajnos nem tudok jobb helyet biztosítani neked, — mentegetődzött Matyi Várdán. — Egy hölgyet viszünk, tudod. Egy hölgy nem ülhet són. Hát ülhet? Most mondd meg Dusán, hát ülhet?

Dusán pokolba kívánta az egész utazást. Várdán még félvállról, mosolyogva bólintott, frissen ugrott fel a teherautóra és peckesen ült a ponyván, térdén két pokróc. Beszélgetett, nevetgélt az útitársakkal. Aztán leszállt az est és akkor nem szólt senki, csak a szél. Az emberek görnyedten ültek a són, némán és sötéten, pokrócok, kendők és kabátok mélyén, mint egy melodrámában az összeesküvők.

Karcag előtt megálltak, néhány csillag szikrázott a hidegben és a soffőr, miután aggodalmasan megvizsgálta a kétségbeesett rugókat a tengelyek felett, megcsóválta a fejét és kijelentette, hogy aludni fog. A parasztasszonyok sopánkodtak a só tetején, odébb tettek egy batyut, megigazították a tojásos kosarat, itt a liszt, ott a zsír, a demizson is megvan. — Csak forgóolaj, — sajnálkozott Dusán felé az egyik asszony, amint Dusán lekászálódott a kocsiról. Amint leugrott, guggolva maradt a kocsi mellett. — Meg is verte az Isten ezt az egész pesti jövőt, ha kiújult a fagyásom. Nem érezte a sarkát.

— Egy kis barack, Dusán.

Meghúzta az üveget.

— Nagyon fázol, kérlek?

— Nagyon fázom, kérlek, — felelte Dusán mérgesen.

— Túl vagyunk a félúton, — mondta Matyi könnyedén. Prémes lengyelbundában, bárányből kucsmában és a soffőr mellett könnyű, gondolta Dusán és összehúzta magán a lódent. Két hónapja még kopott kis zakó lötyögött Matyin, Dusán megnézte volt a címkét az akasztó alatt: Davies & Son, Minneapolis. « Minden ami Matyin van, Joint » mondta Cica akkor és spriccerrel kínálta Dusánt a verandán. Matyi Jointban kezdett, alamizsna ruhákban, Dusántól kért tíz dollárt és Bergertől ki tudja mennyit. Mindegy. Matyi « feltört », ajser lett (Bergeréknél bővült Dusán szókincse) és most itt van prémesen. Vajjon kié lehetett ez a bunda?

— Pesten majd elszámolunk.

Dusán felrezzent. — Igen, elszámolunk.

Fent egy liba gágogott.

— Nem megmondtam, hogy csak vágott baromfit hozzanak?

— Ó, alig él ez már, Grünfeld úr, alig él.

— Szálljanak le inkább, nem állunk meg Pestig.

Mozgás kezdődött odafenn, egymásután jelentek meg a szoknyák, kendők, irhamellények a teherautó peremén.

— Nem tudtam előbb teljesíteni, kérlek. — Dusán nem értette. — Már mondtam, hogy Bécsben voltam.

— Adj még abból az üvegből. Milyen Bécsben?

— Milyen Bécsben? Neked arról fogalmad sincs, Dusán. — Grünfeld Matyi lotyogni kezdett Bécsről. A nyomorról (Pest, barátom, Amerika Bécshez képest. Nincs ott semmi, csak üres üzlet. Szappant esznek az emberek), a nőkről, akik egy éjszakát adnak egy kiló lisztért, az amikról és oroszokról, akikkel « lehet beszélni ».

— Az igazi üzlet sót venni Várdán, eladni Pesten, zsírt venni Dunántúl és eladni Bécsben. Persze mindent dollárért. De csak kis címlet jó.

Tovább sétáltak az autó mellett. Dusán oda sem figyelt. De aztán fellélegzett. Érezni kezdte a bokáját.

Örült a derengésnek. Vecsés alatt járhattak és a soffőr eszeveszetten hajtott. Dusán tudta, pirkadat előtt el kell érni Kispestet.

Ez Vecsés. Nagy falu a nagyváros szélén. Parasztházak, néhány üzlet. Itt-ott pár kisvárosi ház: négy ablakkal néz az utcára, betölti az egész telket. Szegényes, olcsó, kétségbeesett polgári erőlködés, elfuserált renaissance. A hosszúkás ablakokat faragott kövek tartják, felettük háromszögű áltetőcskék, mint kínai kalapok. Vecsésre bevonult a város.

Lassan kirajzolódtak az arcok. Ki szunnyadt, ki belenézett az országútba, amely ott fogyott a kerekek alatt, de ahogy fogyott, úgy nőtt. Itt Vecsésnél már mindenki szanaszét hevert, enyhelyet keresve az odvakban, szétráncigálva a ponyvát, a kocsi közepére lökve a sót. Mint egy teherautó hulla, gondolta Dusán, sokkal jobb volt a Pripjetben.

Az autó hirtelen jobbra fordult. — A ferihegyi reptérnek megyünk, Grünfeld ki akarja kerülni a kispesti vámot, — szólalt meg a kisérő. Senki sem tudta a kisérő nevét, mogorva, negyvenes munkáskülsejű ember volt, aki most szólalt meg először.

Lassan feltünt a repülőtér, vagy ami volt. Meredező, kopasz falak, melyeket furcsa betükké formált a bombák kénye,

tetőtlen, komor épülettorzók a derengő reggelben a vágtató gépkocsi mellett. Az utasok meghökkenten nézték a néma ábrákat, amint szürkén, lyukasan hirdették a vesztett háborút; német géproncsok feküdtek a törmeléken, egymás hegyén-hátán.

— Szőnyeget kapott, — mondta szárazon a kisérő. — Mind idehozzák a lelőtt gépeket. Ez a temető. — Egy asszony keresztet vetett.

Átmentek a vasuti alúljárón. A teherautó ide-oda kanyargott, az egyik kis utcán ki, a másikon be. Dusán órájára nézett. Háromnegyed hét.

Kis családi házak, üres telkek, újra apró munkásházak, törmelékek, falak. Dusán azon gondolkozott, hogy vajjon délben is ilyen vígasztalan-e a környék.

— Túl vagyunk a vámhatáron, ez már Pest. — Dusán azt várta, hogy egyszerre csak bemutatkozik, annyira beszédes lett. Kerekes András vagyok Csepelről, valahogy így.

Igen, ez már Pest, állapította meg Dusán is és felágaskodott. A szél csípősen arcába fújt, de látta már a hegyeket és a szürke füstöt a város felett. Visszaült. Érezni kezdte a kesernyés szagot, a korom szagát, melybe most a poré is vegyült. Elfelejtette a hideget, a házakat figyelte, a két, háromemeletes munkásházakat, melyeknek ablakait sokszor deszka, sokszor csak papír takarta, egyikből-másikból ormótlanul kandikált ki a kályhacső. Nehéz lovaskocsik mellett csilingelve húzott el a villamos, leomlott kerítések mögött látszottak a sebesült gyárak, megtépázottan és romosan, de amott már állt az új épület, vakolatlanul, de füstölgő kéménnyel, míg odébb a friss tégla vöröse mutatta a belövések helyét. Minden hevenyészett volt és sietős, akár a gyülekező munkások, akik nyűtt ruhában, vagy katonazubbonyban igyekeztek a régi gépekhez, dinamókhoz, orsókhoz, amelyeket úgy emeltek ki a törmelékek alól, olyan féltő gonddal, mint régész valami letűnt kultúra porló kincseit. Biciklin, gyalog, villamoson jöttek ezek a sietős, rongyos, sovány árnyak, mindegyik a maga célja felé, mogorván, de fegyelmezetten és eltökélten, mint a hangyák. — Ugyan miért? — kérdezte magában Dusán és az értéktelen pénzre gondolt.

— Ez az újjáépítés, kérem, — mondotta a kisérő önérzetesen és egy új szerelőműhelyre mutatott. A szerelőműhelynek üvegből voltak az ablakai. — Itt kérem nem volt semmi. Olyan volt a gyártelep, mint az asztal. — Egy vén paraszt hümmögött

valamit a kocsi farában, hogy megjárja, meg hogy szép. — Édes Jézusom, — álmélkodott, inkább illendőségből egy néni.

— Nem édes Jézusom, hanem mi csináltuk, — vágott közbe a kisérő élesen.

— Maga-é? — kérdezte az öreg.

— Nem én. Speciel, — dörmögte a kisérő, aztán dühbe jött. — De mi csináltuk, a munkásság. A magyar munkásosztály.

— Nagyon szép munka, — jegyezte meg Dusán.

A kisérő hálásan nézett rá. Ezekkel a buta parasztokkal nem lehet semmit kezdeni. Nincs bennük kollektiv érzés. Meglátszik, ki a tanult ember. Az értelmiséggel nincs semmi baj.

Kőbánya felé kanyarodtak el. De Dusán már Pesten volt. A város himbálózva elébe sétált, mint egy lábadozó szerető. Előbb a kesernyés füstszag, aztán a vídám villamos, a nehéz söröslovak rézzel kivert, járomszerű hámban, a külvárosi kormos házak és végül most a Jászberényi-úttal felé nyújtotta vékony, remegő, kedves kezét. — Vajjon kifordította-e az akna Ady Endrét a sírból? — kérdezte magától, amint a Kerepesi temető mellett futottak végig.

— Szürketaxi?

— Igen, ez egy szürketaxi volt, — állapította meg a kisérő nyomatékkal. — A taxisok jó munkát végeztek. Csupa roncs volt itt kérem, nem autó.

Újra, újra Pesten, ujjongott Dusán. Nem gondolt semmire, sem Várdára, sem Pálra, sem Cicára, sem a Pártra, sem a házra, sem a Kissné levesére, csak arra, hogy itt van megint az ismeretlen, mégis ismerős külvárosi utcákban, foghíjjas, de mégis emlékeket fütyülő, felfedezéseket, kalandokat suttogó házak között, a zajban, a forgalomban, és a nők lábát kezdte figyelni a sínadrágok és lompos szoknyák mögött; a jasszokat hajadonfővel vagy micisapkában, zsebredugott kézzel; rokkanthátú könyvelőket, akik felgyűrt gallérral siettek egy homályos kis iroda felé; vénasszonyokat cekkerrel kezükben, amint krumpliért állnak sorba, és észre se vette, hogy hirtelen megállt az autó és Grünfeld Matyi törődötten és borostás képpel áll a járdán és mindenkit leparancsol a kocsiról.

Valahol a Józsefvárosban voltak egy csendes kis mellékutcában, ahová elhallatszott a Baross-utcai villamos zaja.

— Ez nem a bölcsőde, Grünfeld úr, — hallotta a vénember hangját.

— Ne törődjön vele, szálljon le.

— Három dollárt adtam, hogy a Rökk Szilárd-utcában tegyen le, Grünfeld úr.

— Itt a villamos, megy öt megállót és leszáll a József-körúton, — szólt közbe a kisérő. — Gyerünk, gyerünk, öreg. Ha a rendőrség észreveszi a zsírját, nem három dollárba kerül az út. Mozgás, mozgás.

Az öreg dünnyögve lekászálódott, mögötte sorjában, megszeppenten az asszonyok. A kisérő mindegyiknek megmagyarázta, merre menjen.

— Te maradhatsz, — szólt Matyi Dusánnak.

— Persze, a gróf úr, — szólt az egyik asszony.

— Aztán mikor indulunk vissza, Grünfeld úr? — Az öreg nem akarta felégetni maga mögött a hidat.

— Holnapután jöjjön fel a lakásomra. Reggel nyolckor. Akkor megmondom.

Elindultak. Dusán a kis csoport után nézett, amint tétovázva ácsorogtak egy darabig, aztán lassan, görnyedezve a batyuk súlyától, megindultak a Baross-utca felé.

A soffőr begyújtotta a motort.

— Maga gróf? — hallotta Dusán a kocsi végéből.

— Nem tehetek róla.

— Mit akar Pesten?

— Dolgozni, — felelte Dusán habozás nélkül.

— Sok munka van, nagyon sok munka, — mondta elgondolkozva a kisérő. — Milyen munkát akar csinálni?

— Gondolom kitanulok valami szakmát, — felelte vaktában Dusán. — Mit ajánl?

— Vízvezetékszerelést. Vízvezeték mindig lesz. És mindig hosszabb lesz, amint épül majd kifelé a város. Mert nem csak a romokat takarítjuk el, hanem terjeszkedünk is majd. Béke van. Fejlődés lesz.

Rágyujtott, majd újra elkezdte.

— Ismeri a közlekedő edények törvényét? Persze, hogy ismeri, tanult ember, értelmiség. Van olyan, aki sohasem tudja megtanulni. A hajszálcsövességet meg sem ugatja. Ezek csak kontárok, nem vízvezetékszerelők.

A kocsi befordult a boltos kapun és megállt az udvaron. Emeletes, kis ház volt, baloldalán futó ganggal, amely a szemközti tűzfalra nézett. Az udvar végén istállószerű épület ragadt derékszögben a házhoz, ereszkedő palatetővel, mely mögött csupaszágu akácfák integettek a szomszéd udvarról, arra az

időre emlékezve, amikor még lovakat kötöttek ide be a fehérvári fuvarosok.

Dusán felállt, a kisérő is. Tömzsi, slafrokos asszony szaladt ki az egyik földszinti lakásból és kinyitotta a szín ajtaját. — Ilyen későn, ilyen későn — hallotta Dusán. A kocsi újra nekilódult.

— Én akkor megyek, — búcsúzott az udvaron a kisérő. — A viszontlátásra, Grünfeld úr.

— Viszontlátásra, Kádas úr. Szombaton újra fordulunk.

— Még nem tudom, jöhetek-e. Pénteken felnézek. Estefelé.

A kisérő kezébe vette a két koffert és megindult a kapu felé.

— Ha nem jönne, — kiáltott utána Matyi, — szerezzen valakit. Valami rendes embert. A Ráczot. A Juhász nem kell!

Kádas letette a két koffert, visszabólintott, mint aki érti. Aztán Dusánhoz fordult.

— Ha el akar helyezkedni a vízvezeték szakmában, keresse fel Bedő Károlyt. Dagály-utca 6. Mondja, hogy én küldtem. Nagy szava van a szakszervezetben. Régi ember. A viszontlátásra.

— Bedő Károly, Dagály-utca 6. Nem felejtem el.

— Ott van a Váci-útnál. Az én nevem Kádas Endre.

— Köszönöm Kádas úr. Isten vele.

— Nincs mit, — mondta Kádas szárazon és megindult a zsírral, libával, liszttel a kapu felé.

— Húsz tojásból rántottát, Lujza néni! Hol van Ilus?

— Lefeküdt már. Hol tudtatok lenni ennyi ideig?

— Józsi álmos volt. A soffőrnek aludni kell, ha fáradt, igaz, Józsi? — A soffőr morgott valamit. — Erre Dusánkám, parancsolj. Még be sem mutattalak Lujza néninek. Lujza néni, ez gróf Tárchevich Dusán. Jó barátom.

— Herskovicsné vagyok, — motyogta Lujza néni megilletődve.

Az ebédlőben óriás kredenc zsarnokoskodott minden egyéb tárgy felett, tornyocskákkal, facsipkékkel, beugrókkal, dölyfösen hirdetve a századvég diadalát az olcsó legyezőket, porcellán kutyákat és japános teáscsészéket kiállító vitrin, horgolt terítővel letakart varrógép, hűbéres ebédlőszékek és a súlyos kerekasztal felett. Félbevágott görögdinnyék, magokkal, képviselték a csendéletet a falon, és ezek is, csakúgy mint a majolika tányérok (vajjon Lujza néni festette őket, mikor még Lujzika volt?) a kredencet bámulták, melynek felső, pohárszék-

ajtaja halk csikorgással nyílt ki, különféle fajtájú pohárezredeket mutatva. Dusán tudta, ez neki szól, a konyhapohár nem megfelelő, jön a szerviz. Lujza néni valóban négy pálinkás poharat vett ki a kredencből, négy kupicát, lopva beléjük nézett, aztán az ebédlőasztal körül várakozó férfiakra. Gyorsan kipenderült a konyhába pohártörlőért, nem, nem lehet a gróf előtt a slafrokkal.

Grünfeld Matyi beszélt, a bölcsődéről, hogy ezt kell mondani az oroszoknak, ha megállítják az autót: éhes anyák és síró csecsemők. Lujza néni szilvapálinkát töltött a poharakba csattosüvegből, behozta a rántottát, szalonnás rántotta volt hagymával. Matyi tovább beszélt a hídról, hogy ott állt a patruly, dokument, dokument kiáltották. Matyi mutatott egy pecsétekkel és cirill betükkel tele papírt, malinki kleba, malinki kleba, üvöltötte. Az oroszok a papírt forgatták. « Hungrig malinki kleba, tovaris elvtárs. » Az oroszok bekiabáltak az ablakon, csupa ú hangot, senki sem értett semmit. Mikor megkapták a pálinkát, továbbengedték az autót, mely lassan ment át a pontonhídon és eggyessel vette a meredeket a túlsó parton. Dusán előtt csak most derengett fel a jelenet a Tisza előtt, most már emlékezett a vízbelógó hídra az éjszakában, ez akkor lehetett, amikor Karcag után valami kis vackot csinált magának a sókövek között.

Lujza néni összekulcsolta kezét a hasán, a kredencnek dőlt, úgy hallgatta Matyit. Dusánból áradni kezdett a hideg. Meg-megborzongott, sarka zsibongott a Pripjetet járt csizmában. Ivott és hátradőlt, egyenesre nyújtotta a lábát az asztal alatt. Semmi baj. A csillárt nézegette, melynek pereméről vékony üvegcsövek lógtak, mint a jégcsapok. Fúvócsövek. Mi lenne, ha leszedne egyet és megcélozná Lujza nénit? Lujza néni büszkén, kipirultan figyelte Matyit, a hőst, aki beszélt, beszélt, teleszájjal, rántottája minduntalan a tányérjára esett sörtés bajszáról. Matyinak szolgabíró-bajsza volt. Egy hagymaszál akadt rá, mint béka, melyet akáctövisre szúrt a gébics.

Kenyérmorzsából galacsint gyúrt. Ezt kellene bedugni a fúvócsőbe és eltalálni vele Lujza nénit. A fülét. Igen, a fülét kellene eltalálni, azt a barátságos, nagy, lustán lógó cimpát, melyből nehéz korálfüggő csüngött. A gravitáció húzta le, a gravitáció. A függő kapcsa felett vágásszerű horpadás látszott, amikor még majolikát festhetett, ott fent volt a lyuk. De múltak az évek és húzott a függő és ime, itt vagyunk, Lujza néni elefánt füllel, amely csak kibújik a rendezett haj alól.

Igen ott kellene eltalálni. Tekintete hirtelen zavart pillantással találkozott: Lujza néni őt nézte. Dusán elszégyelte magát. Lujza néni parókát viselt.

— Fektesse le Józsit is, Lujza néni. Fáradtak vagyunk, ugye, Józsi?

A soffőr morgott.

— Hova? Ilus...

— Mi van Ilussal?

— Ilus, hát Ilus az ágyban...

— Ilus? Hát aludt végig az úton...

— Rázza a hideg, — mondta Lujza néni.

— Fektesse le Józsit a kanapéra. Igen, Lujza néni, a kanapéra. Ugye, elalszunk a kanapén is, Józsikám? Fáradtak vagyunk, a kanapén is elalszunk, ugye, Józsi? — mondta Matyi, miközben felállt s balkarját a soffőr vállára téve kivezette a szobából.

Vajjon kiújult-e a fagyásom? Dusán a lábát nézte és megtapogatta a sarkát. Nagy baj nincs, érzem. Baltérdét az asztallapnak támasztotta és lassan, unalmában, lóbálni kezdte a lábát. Giling-galang. Giling-galang, szól a harang. Mi is volt ez? Gyermekvers? A legjobb lenne egy jó fürdő. Kezit csókolom. Tini néni, kérek egy fürdőt. Itt vagyok Pesten. Lujza néni is Pest, a kredenc is Pest. Vajjon mennyit vasalok ki Matyiból?

Ballába lecsúszott, nagyot dobbant a padlón. Matyi feje jelent meg az ajtóban.

— Valami baj van?

— Szeretném, ha elszámolnánk.

Matyi leült. Zsebéből, elővett egy ócska borítékot és számolni kezdett. — Tíz dollárt adtál, ugye, — Dusán bólintott. Matyi leírta a tizest, aláírt egy ötöst, aztán áthúzta és egy hármast írt a helyébe. A tizenhármast elosztotta néggyel, — maradt az egy, hallotta Dusán, de nem értett egy szót sem. Biztosan így kell csinálni. Sok pénzt, így. Maradt az egy, aztán beszorozni, kivonni.

— Közben lement az ár, — mondta Matyi, áthúzta az egész műveletet, összegyűrte a papírt és a kályhába dobta. — Nézd Dusán, én úriember vagyok, adok neked tizenöt dollárt.

— Ha úriember vagy, huszat adsz. — Dusánnak a szeme sem rebbent. Töltött Matyinak is a kupicába. — Minimum száz százalék a haszon, nem ezt mondtad?

— Három dollárt számítok az útért.

— A són. A barátodnak. Egy úriember.

Matyi a varrógépet nézte. Singer. Micsoda nagy pénzeket csinálhatott ez a Singer. Dusánnal nem lehet. Feldmannal lehet, meg Bergerrel lehet, meg Nagy Ákossal lehet, mert ő legalább kijelölt textilkereskedő volt a Sip-utcában. Ennyi volt, ennyi a százalék, ennyi a rizikó, slussz, passz. Azokkal lehet tárgyalni, egy nyelvet beszélnek. Viszont Dusán nincs Várdán. Berger Cica. Ez megéri.

— Itt a húsz dollár, Dusán.

Dusán zsebrevágott három ötöst, a negyediket visszaadta. — Ehelyett adj egyeseket. Kell a kis címlet.

— Csak négyet. Az egyesek többet érnek.

— Akkor elküldeted csomagjaimat. Még ma. Múzeum-utca 12.

— Természetesen, kérlek. Lujza néni?

A cimpák megjelentek az ajtóban.

— Ezt visszaadom. Adjon négy egyest. — A két korál bizonytalanul himbálódzott a vendéghaj alatt.

— Fordulj egy kicsit félre, Dusánkám. Csak egy kicsit. Lujza néni már ilyen. Ugye ilyenek vagyunk, Lujza néni?

Dusán nyikorgást hallott. Összecsendült két pohár.

— Parancsolj, — mondta Matyi.

Dusán átvette, megnézte, zsebrevágta a négy ropogós egyest. Istenem, de fáradt vagyok. — Köszönöm szépen a reggelit, kezét csókolom nagyságos asszony. — Lujza néni mosolygott. — Viszontlátásra, gróf úr, — mondta.

Matyi kikísérte, keze a vállán volt, mint előbb a soffőrnél.

— A csomagom Matyikám, még ma. És a könyveim Bergeréknél. Tudod?

— Tudom. Ha valamit kiszagolsz itt Pesten, tudod?

Kint sápadtan sütött a nap. Befordult a Baross-utca felé. Pesten volt.

7.

Csizmája csikorgott a friss hóban. Karácsony másodnapja volt és anyja úgy gondolta, hogy illenék felkeresni Kanizsa Gábort Sárosdon, boldog ünnepeket kívánni, és Pál, egyéb dolga nem lévén, kötélnek állt. A nyírfabereknél letért a kövesútról és megcélozta a sárosdi templom hagymaalakú tornyát. Nem csak azért, mert így rövidebb volt, azért is, mert nem szerette a kövesutat így kopaszon. Ki tudja, nem fordul-e meg újra a világ, gondolkodtak az új gazdák, jobb, ha a fa ott áll

az udvaron. Apa még ritkítani sem engedte az allét — ahogyan odahaza hívták Tini néni vizitje után, aki franciásan és előkelően ejtette ki a szót, egy ellel, melyet anyjával kacagva átvettek, labdáztak vele, míg megszokták és a szó lekerült a faluba, ahol kettőssé nyomták az l hangot, mely után hosszan hagyták kifutni az é-t, allé — az allét, mely sűrű és sejtelmes volt akár egy alagút. Az allében folyvást kopogott a fejsze az őszön és estefelé, sötétedéskor, lassan mentek el a ház előtt a szekerek, hegyükben szembehúzott kalappal, fülrehajtott gallérral a gazdák, mintha nem akarnák hallani az útrahajló gallyak susogását a saroglya mögött, amint furcsa figurákat rajzolnak a sárba. Pál esténként kiállt a teraszra és hangosakat köszönt a buxusokon keresztül a szégyenkező szekereknek, de a fát csak hordták tovább.

Lopva az alléra nézett, aztán követte a nyúlcsapást. Itt pihent, vette észre, — egymáson topogtak a nyomok, zsírosan villogott a fekete föld és három szem krumpli vicsorgott megkóstoltan a hóban. Talán egy kutya riasztotta fel, morfondírozott Pál és követte a nyúlcsapást. A csapás eltünt a kökénybokorban. Még mindig savanyú, pedig a harmadik fagy érte. Kiköpte a magot és a nyúlra haragudott, nemcsak, mert elvásott a szája, hanem mert el is térítette az iránytól: balra lett tőle a sárosdi torony.

Átugrott az árkon és körülnézett. Tíz percet vesztettem ezzel a nyúllal. Szídta a fűzős csizmát, lábfejénél beszívárgott a hólé.

Jókedvűen indult el otthonról, de hová lett a jókedve? Ott állt előtte a tar határ, az alléból néhány mohikán fa integetett a téli napban, egyenesen és mitsem sejtőn. Mi alatt hűsölnek ezek majd aratáskor, délben? Nagy léptekkel bukdácsolt át a szántáson, mely kiszámíthatatlan buktatókat rejtett a hó alatt. Végre elérte a dűlőutat. Ez egyenest a falunak tartott.

Eperfa várta a faluvégen. Sárosdnak három vége volt, ahol elérte az országút, ahol kiszaladt belőle, meg ahol a tereki szekérút megtalálta a kertek között. Sárosd más volt, mint a folyó ölében megpihenő Terek, ahol a templomot úgy vették körül a rakoncátlan házak, mint a kotlóst a növendék csibék. Sárosd rendezett volt és katolikus, a házak fegyelmezetten követték az utcát a kiskertek mögött, csak a két bolt meg az iskola merészkedett a gyalogjáróig, melyet a falu öregjei hosszas megfontolás után kibetonoztattak. A szalagtelkek lenyúltak a mezőre, legelőre, szántóra, melyik hol érte a határt.

A sárosdiak büszkék voltak erre a rendezettségre, mindenre, még az árokra is, amely a gömbakáccal szegélyezett gyalogjáró és a kövesút között himbált kövér libákat a nyáron át. Az árok befagyott vizén most csak néhány gyerek sikankózott, ki fakorcsolyán, ki csak csizmásan.

A terekiek csizmájuk elé köptek, ha valaki Sárosdot dicsérte nekik, a szorgalmas, törekvő falut. A terekiek nagyon jól tudták azt, amire a sárosdiak nem emlékeztek, vagy nem akartak emlékezni. A falu új volt. A terekiek nem tudták pontosan milyen új volt a szomszéd falu, kétszáz vagy négyszáz éves, ők csak annyit tudtak, hogy mióta a világ világ ők mindig ott éltek, ahol ma, a folyót elvihették volna bár a mérnökök és kubikosok, Tereket nem. Sárosd alig állt egy tucat házból Rákóczi korában, de a labanc idők új földesurat hoztak, az meg jobbágyokat, Boborkákat, Kaskocsákokat és Skolkákat valahonnan az Ung völgyéből, ahol hegyek voltak, meg erdők, meg kukoricakenyér. A görögkatolikus templom ott hervadozott a római mellett. A hívek jórésze még a múlt században átállt papostól, akkor építették az új templomot a Mágócsok pénzén és a sárosdiak már akkor is nagyon okosak voltak. A terekiek pontosan emlékeztek mindenre és huszonöt holdért sem házasodtak be a tollasodó faluba, maradtak szegényen és lustán rátartiak.

Pál kiért a sikátorból, ahol tarajosra fagyott a sár, és hálásat lélegzett a betonon. A sikankózó gyerekek közül rákösönt egy (sál volt a nyakában, a tanító fia volt), utána zavartan inkább, mint kelletlenül, a többiek. Balra tért a templom irányába, elhagyott két grádicsos, tiszta házat és maga mellett találta a mogyorófa sövényt. Ez már a Kanizsa-kert volt, rövidesen feltünt a kis magtár, mellette a fekete salakkal beszórt behajtó és túloldalt, néhány fenyő mögött a ház.

A ház L alakú volt, melynek rövidebb, utca felé eső szárát a múlt században építették a kúriához. A hetvenes években csapolni kezdték a lápot és a vén Kanizsa tagja megnyúlt vagy négyszáz hold jó lápi földdel és a földhöz nyúlt a ház. Pál gyilkosnak érezte ezt a ragasztást, az új szárny szemtelenül fricskázott bele a régi méltóságos egyszerűségébe, amint pöffeszkedve tólta ki magát az utcáig. Ebben a részben székelt most a Kommunista Párt a falragaszok szerint. Megkerülte a rózsagruppot — a rózsák visszahajoltak a földbe, mint gyáva struccok —, és hátulról kerülte meg az épületet.

Benyitott a konyhába, ahol minden glédában állt, mintha

Sári néni még élne. A konyhából egy ajtó nyílt a folyosóra, a másik a cselédszobába nyilt, ahol Kanizsa Gábor lakott. Pál nem hallott feleletet a kopogásra, belépett.

A szoba kicsiny volt és homályos. A régmeszelt falakon fakó fényképek beszéltek esküvőről, díszmagyarról, tizennégyes szarvasbikáról Gábor bácsi talpa alatt, család, rokonok és aztán kutyák, kutyák, kutyák. Pál elment az ormótlan parasztágy mellett, melyben a szakácsnő aludt abban az időben, mikor a fényképek más falakat takartak. Az ablak mellett megállott. A kisasztalon az Uj Idők egyik évfolyama feküdt, kinyitottan, rajta csiptető.

Milyen groteszk a címe is ennek a naiv, jámbor dzsentri lapnak, sosem képviselte az új időket, mióta megvolt. Mühlbeck Károly rajzaival ugyan betört a századforduló, de a lap nem fordult meg sohasem, ott maradt a régiben, ezért olvasták. A lap ott topogott a múlt század krinolinjai között, benne bárgyú ipszilonok játszották idétlen szerepüket hamis kulisszák előtt, akár a civilizált csikósok a népszínművekben. Rezgő nyárfák a holdfényben, nyihogó paripa, szerenádos gavallérok, leányszobák, fehér álmok — micsoda klisék, micsoda silány romantika. De ezt az idilli derűt olvasták a gazdasági válság idején, mikor védetté lett a sok védtelen birtok és hiába tornyosúltak a gondok az aggodalmas kúriák és kisvárosi házak felett, pénteken megjött az Új Idők és Bónyi Adorján pesti fiúja karonfogta Csathó Kálmán kisasszonyát, süvegeltek a parasztok, pörölt a méltósága a szobalánnyal és a pipázóban bélyegeket áztatott a kamarás.

— Igazán sajnálom, édes Palim. — Kanizsa Gábor lépett be az ajtón, kamáslisan, stoppolt bricseszben, lóden bekecsben, nyitva hagyva maga mögött az ajtót. — Milyen kedves tőled, Isten hozott. — Kezetrázott és hellyel kínálta meg Pált, aki boldog ünnepeket kívánt.

— Nem feleded el az embert, nagyon jólesik. Te, egy kis szilvóriumom van, igyuk meg, jólesik ebben a hidegben. Te, későn jött ez a hó, hallod, az Uristen is veri ezt a cudar világot, kifagyott ezeknek mindene, sok bitangja. — Becsukta a konyhaajtót, hogy szögére akaszthassa kabátját, annak zsebe nyilásába meg görcsös botját. Két féldecis poharat tett az asztalra, meg az üveget. — Nem valami híres, odakozmálta ez a gazember Safronyák, tudta, hogy Fekecs Laciéval az enyémet is főzi. De töltsél, kérlek, addig megélesztem egy kicsit ezt a tüzet. Letéptem egy plakátot előlről, egy lélek sincs ott,

úgylátszik a karácsonyt csak megtartják. Ha henyélni kell...

— Eszterke hogy van?

— Ugyan hagyd el már. — Leguggolt, rakni kezdte a tüzet. Pál a kezét nézte, ezt a bütykös, eres, hosszú kemény kezet, a horgas, merev ujjakat, amint száraz galyért turkáltak a vesszőkosárban a sok lim-lom fa között ügyetlenül, mint akik szárhoz, gyeplőhöz szoktak és nem tudják, mit kell tenni kiegyenesedve.

— Igérte, hogy jön. Karácsonyra. Irta. Gabi fiam oda van, tudod. Sári amott vár, ni — és szemével a szürke égre pillantott az ablakon át. — Mit tud ez a lány Pesten csinálni, mikor nyugaton a férje? Persze, a hivatal, a hivatal, — mondta gyorsan. Jó, jó, nem akarja feladni. De azért a rossz pénzért. Most is a vonatnál voltam.

Megfújta a tüzet és másról kezdett beszélni. A beadásról, meg az időről, meg hogy őt már egyik sem érdekli ezzel a rongy hatszáz öllel. Majd uborkát vet belé s az ablakból lesi, hogyan nő. Meg győzi maga is, ha jönnek a Futurától megegyezik velük magra. Nem érdemes mást termelni mint veteménymagot, de abból is csak olyant, ami egy év alatt hoz. Az ugorka megy itt a legjobban.

A vonat füttyentett egyet. Az ellenvonat volt a határról.

— Eszterke, Eszterke, ugyan hagyd el mán. — Mán, mondta parasztosan és a füles karosszékbe ült.

Pál szerette az öreg beszédét, mely tájszólás volt és mégsem egészen az. De az a-hangjai az ó-ba, az ó-k az ú-ba vagy au-ba kanyarultak, noha inkább csak a szavak végén, hogy jelezzék a népet és a tájt. Mert Sárosd is úgy beszélt, mint Terek vagy Nemeskedd, senkisem hallotta ki a ruszin eredetet a sárosdiak beszédéből, mondhatott az ugari pap amit akart. Pál egy-egy szót elkapott, játszott vele, újramondta magának, a szövegre nem is figyelt. Kanizsa közben már messze járt.

— Eredj Ugarra őrölni, a sárosdi mind gazember, hej de szégyenlem ezt a bitang falut.

Őrni, mondta és gazembee és eriggy. Kanizsa Gábor és generációja volt az utolsó az urak közül, aki még tájnyelvben beszélt, a fiatalok közül alig-alig. A kisurak igen, vagy a bicskások, ahogyan nagyanyó hívta őket, azok nem is tudtak másként beszélni, az Árvayak, a kerecsendi Szabók, a Somkúthyak. Mi volt a különbség? A származás, a vagyon, vagy talán az iskola? Az urak fiai Pestre jártak vagy Kolozsvárra, olykor elkerültek Párizsba, Heidelbergbe, Genfbe egy-egy szemeszterre. A kisurak fiai minden évben elkoptattak egy nadrágot a várdai

vagy zarándi gimnáziumban, megtízóraiztak három oldal paprikás szalonnát és felcsúsztak a következő osztályba. Budapestre csak szent időben mentek, legtöbbször állatvásárkor, különben örültek, ha meglátták Debrecent. Nem is érezték jól magukat túl a Tiszán, maradtak a tájban, mely nevelte és eltemette őket. Ők tartották fenn a Várdai Agarász Egyletet, ahová a Becskyek el-el néztek, a Mágóchok elnököltek. Urasan, büszkén, hányavetien, sokszor könnyelműen éltek, mindig vidékiesen, hangoskodón, parolázón; lenézték a jegyzőt, papot, tanítót, de harsányan szervuszolták Tarchevich Bélát a várdai promenádon. A Kanizsák jobbak voltak ezeknél, a Kanizsák befutottak, követet küldött belőlük a vármegye Pozsonyba, de képviselő nem lett belőlük csak egy. Talán nem is akartak politizálni. Elég volt nekik a vármegye. Ugyan Pálnak most, Gábor bácsi zárt e-hangjai élvezete közben eszébe jutott a történet, hogyan nem lett az öreg Kanizsa Móricból képviselő. Az első háború előtt lehetett közvetlenül, mikor az öreg Kanizsa fellépett a várdai kerületben. Az iparosfiúk vállukon vitték az emelvényre, szép pejacsevics nadrágján virítottak a lelkes kezek nyomai. « Szurtos a tenyerem, szurtos a fenekem, — kezdte a vén Móric az emelvényen, — de én aztat nem szégyenlem, mert a nemes Várda városa derék polgárainak a tenyere... » a többit a nagy ovációtól nem is lehetett hallani. Az öreg bejön, mondta mindenki.

— Nem tudnak ezek még olajat sem ütni, — folytatta Gábor bácsi.

Gábor bácsi apja a blattot verte a Pannoniában a választás délutánján. Jöttek a fullajtárok, hozták a híreket, hogyan áll a két jelölt. A vén Móric estig vezetett. Nyolc óra előtt fél órával egálban állt a kormánypárttal. « Harminc szavazatot hozok a tekintetes úrnak » — kezdte a vén Lenge Gabonaszál, aki szabad idejében cipőfűzőt, pomádét és a gyékény alatt pajzán képeket árult a vásárokon, « csak ezer forint a tekintetes úrnak, másnak a duplája. » « Takarodj a pokolba, nem látod, hogy kártyázok? » « Az ultimó a bélai szent bukszával » — kiáltott Kanizsa Móric és kihívott. A pesti ellenjelölt megadta a kétezret.

— Meghagyhattak volna 100 holdat, hát mi volt nekem? 300, az is a laposban. De ez a sok savószemű sárosdi mind azt mondta, hogy kevés a föld, sok az igénylő. Mire hazaértem, nem volt semmim. Nagy keresztyénségből visszaadták a házam

hátát, meg 600 ölet, ehol van ni, nézz ki az ablakon. Sok bitangja.

— Majd mindenki így járt.

— Nem mindenki. Lásd (úgy mondta « ládd »), Árvay Jani sem a Chernavoday nagyannyával huzalkodik elő mint egy éve is még, hanem talpas őseivel, az ilyen kanparasztnak minden sikerül. Meg azt te is megvagy valahogy Tereken, fellebbeztél is.

— Más is, Gábor bácsi.

— Én is. Nem, nem magam miatt. — Egy rózsaszínre fakult fényképre nézett. Fiatal nőt ábrázolt, kezében locsoló, ajkán mosoly. — Az én életem már annyit sem ér mint egy öreg határcövek a Barabbás-tagban. Más szánt alája, nem az én ökröm. Mióta Sári szegény nincs többé...

— Van két gyermeke...

— Hagyd el már, fiam. — Legyintett. A mozdulat olyan engedelmesen követte a mondást, mint a vadászt a jó kutya. Ott volt a sarkában. — A gyermek olyan mint a madárfiók. Addig van a fészekben míg nem tud repülni, míg gyámoltalan, pucér, buta. Nézd meg ezt a házat. Milyen hideg, barátságtalan, komor, akár egy haramiafészek. Hiszen az is — hüvelykujjával előre bökött — akkor is az lenne, ha ez a sok bitang nem ült volna be az elejibe. Azt hiszed itthon lenne Gabi, ha nem az Uralban várná a jobb napot? Pesten lenne. Mert ette a fene a Dunakorzóért, a közjegyzői irodáért a Vörösmarty-téren, pedig csak azért taníttattam jogra, hogy szolgabíró legyen a királydi járásban míg meg nem halok. Eszterke? Hozzáment ehhez a félnadrágos Kálmánhoz, a bolond is tudta, hogy nem lesznek örökké Várdán. Az én időmben ha kapitány lett valaki és volt egy kis birtoka, szépen kvietált, lovakkal és kutyákkal foglalkozott, vadászati társaságokat szervezett és kotorékversenyeket a bencés gimnázium tornatermében. Kálmánnak lett volna hova menni. Kapitány lett. Pestre helyezték. Ott is maradt.

— Háború volt és százados lett, nem kapitány. A kapitányság kimúlt a császkir hadsereggel, Gábor bácsi.

— Ez volt a hiba. Ha kapitány lett volna, letisztelgett volna, nyúlszőr kalapot vett volna P.C. Hábignál a ferencesek temploma mellett. De százados lett. A Honvédelmibe került, fel erre az átkozott Pestre. Most valahol Passauban álmodik, hogy csip-csup megváltozik a világ. A félnadrágos. De hát Eszternek éppen ez kellett. Most őrizheti a lakást. A pesti lakást.

— A lakást?

— Azt fiam, a pesti lakást. És ezt sosem tudom megérteni. Akkor sem akart elmenni belőle. Én sehogysem álltam azt a sok követ, a zab is drága volt, akkor, októberben. A kocsisaim is sötéten néztek, az asszonyokat emlegették, hát hazaküldtem őket a nagykocsival. Öt nap alatt itthon voltak. Hogy hogy csinálták, azt csak az öregisten tudja ott az égben.

— Azt beszélik, látták a debreceni tankcsatát. Szulkikra cserélték be a batárt, azzal mentek.

— Hazudik ez mind. Lóra nem ül ez egy sem, de szulkizik a nagyalföldön. A tájára se ment egy sem a csatáknak, ebadta sárosdi, délibábot láttak ezek, nem csatákat. Hazudni meg igényelni, azt tudnak. A mászéba beleülni.

Pálnak egyszerre mehetnékje támadt. Kanizsa bekecse meg botja után nyúlt.

— Elkísérlek egy darabon, — mondta.

Szótlanul mentek a veteményesen lefelé. Kanizsa még mindig a pesti zab árát szídta, meg hogy Eszterke nem akarta otthagyni a lakást. Mit nem lehetett benne otthagyni? Minden világos volt abban, meg szögletes, meg egyenes.

Pál az estet nézte, az opálos téli estet, mely lábujjhegyen érkezett az erőtlen, bukó nap nyomán. Dermedten áll a nyárfaberek a sárosdi út könyökében, alább, Nemeskedd felé, kövér kis ködök úsztak a laposokban, távolba szöktek a templomtornyok s velük a faluk, az emberek, a pártok, a jegyzőségi hivatalok, a telekkönyvek. Mozdulatlan fehérségében mind holdbelibb lett a táj, míg füttyét nem küldte egy tehervonat messziről.

— Azt igérte, lejön karácsonyra.

— Ki? — kérdezte Pál felrezzenve.

— A lányom. — Hangja nyers volt és kurta. De Pál alig figyelt rá. Kanizsa mellett járt, a rögön, az öreget engedte az ösvényre. Lába alá nézett és a berek felé időnként, amerre tartottak. Ott akarták elérni a kövesutat, melyet Pál jövet elkerült.

— Mentünk, mint a többi szekér, nyugatnak. Eszterke is. Csak rávette az anyja. Mert Sári, szegény, ő akart elmenni Pestről. Innét is.

Jön az ostrom, gondolta Pál és felsóhajtott, mig a berket méregette a szemével. Mikor megnézte a várdai telekkönyvet, az mocsárt jelzett még mindig azon a helyen, ahol jártak. Az út oktalan törése a térképészeti emlékké vált ér szeszélyét mutatta ma is: a kövesút árka az ér medre volt, mely távolabb

úgy tünt el, mint a láp, mint a darvak, mint a sulyom, mint a csikászok, pákászok és halászok és ezzel együtt a hálók és a varsák, fortélyok és ügyességek, szavak és szabadság. Abban az időben több volt a pásztor és több volt a jószág, réti disznó telelt a láp szigetein, mely nagyobb és csontosabb a mangalicánál, hasonló a vaddisznóhoz, de agyartalan, ahogy a vén kondás hajdanán elmondta volt. Pálnak régi álma volt szert tenni egyre és minden vásáron a disznókhoz ment először, hátha felfedez csak egyet is a régi rőt fajtából, mely edzett volt és szilaj, magas marú és bozontos. A kupecek, persze a vénje, tudtak róla, de « már régen nem láttuk ezt a fajtát » mondták, ám a részeges Lebisnyei esküdött, hogy látott egyet Nádudvaron, csak ártány volt, nem vette meg az úrfinak.

— Eltört a Vihar lába. A Bakonyban jártunk...

Szakál József szerint minden baj abból származott, hogy lecsapolták a lápot. Szakál József temérdek történetet tudott, melyet nem jegyzett le semmi krónika. Kiveszett állatokról mesélt (a lápi farkast Pál csak a Toldiból ismerte, meg a farkasbundából, melyet generációk óta csikorgós hajnali kocsizások alkalmával a bundára húztak a Becskyek), eltünt csárdákról mesélt egy eltünt út mentén, amely Bécsbe vezetett mindenütt a mocsarakon keresztül, vagy mellett; utak, melyeket ma már csak helységnevek jeleznek: a sok ladány, berény, sziget. Szakál József apja többször megjárta Bécset ötszáz szilaj marhával s a gulya fényesre hízott a hosszú út alatt. A lápon telehassal járt a jószág és az ember, volt ott minden garmadával, csak tüzet kellett rakni.

— Tarokkoztunk főleg, mert alsózni nem szeretett a plébános.

A marha mind ott telelt a szigeteken, mindegyik pásztor tudta, melyik hely az övé, hová mehet a nemeskeddi gulya, hová a gróf Mágóchok kondája, csak az első erős fagyot várták, hogy megszikkadjon az ingovány.

Elérték a berket. Néhány nyárfa, kis tóvá szélesülő árok, ez lett a csendes érből. A multat csak dülőnevek őrzik, Darvastag, Csahóc, Bugyori, Érpart. Ott, szembe a Barabbás tag, de hol vannak a Barabbások. Az utolsó vére a Pálében folydogált tovább, így került a Becskyekhez Terek. Feljebb a Templomhát, itt falu állt az Árpádok alatt, egyszer valami csattot fordított ki az eke. Az ugari pap két hétig ásott, míg el nem unta. Nem talált semmit.

— Hetvenkét baka védte a falut egy golyószóróval. Nem

is a falut, az egész határt. Akkora hó volt, mint most, tudod fiam...

Mint most. Fehér táj, olyan közömbösen fehér, mint az ápolónők köpenye, mint a műtők falai, mint annak abban a kis lengyel városban. — Warten sie hier, — mondta az ápolónő. Ilsének hívták, igen, Ilsének, szép lába volt. Ült a viaszkosvászonnal bevont kárpitozott műtőasztalon a félhomályban és várta Ilsét, az orvost, a kést. Itt is minden olyan szürke és fehér, mint egy műtőben, a magasan vágott kukoricakóró ahogy kikandikál a hóból, mint a műtőasztalon a fogók, kések, csipeszek, ollók...

— Ültünk a pincében, figyeltünk a lövöldözésre. A plébánost elhívták egy vénasszonyhoz. Az sem tudott várni egy kicsit...

Ilse felvágta a nadrágot. Lassan csavarta le a pólyákat, egyiket a másik után. Megállt, ha nem szaladt tovább a kötés, ha beleragadt a sebbe. Ilyenkor megállt a keze, ujja visszahúzódott, akár a csiga csápja, kezdte lejjebb, a következőt. Végül ott állt a négy pólya az utolsó stációnál végig a combon. Ilse ölbeejtett kézzel nézte. És egyszerre Pál nagyot üvöltött, mert Ilse, az angyali Ilse, akit Pál közben románccá álmodott a lábadozás idejére, akkor Ilse egy, kettő, három, négy, mint egy tébolyult, lerántotta a négy kötést. Hűvös kezet érzett homlokán, mikor felébredt. « So » — fordult felé az orvos és megnyugtatta, azt hiszi meg tudja menteni a lábát. A lábát meg lehetett menteni, de egyebet sem: az országot sem, a fasorokat sem, talán a kertet sem.

— Sári a kezem fogta. Hideg volt a keze. És mind erősebben fogta a kezem, fent a csuklónál, ahogy a hang emelkedett és már nem lehetett adni az értetlent, mert a bor beszélt belőlük, kicsi robot kiabálták és az egyik belelőtt a falba. Akkor csend lett. Sári felkelt és Ladányiné is felkelt és a szakácsné is felkelt és mentek fel a lépcsőn a tántorgó katonák közt és Sári vissza se nézett, ment fel a lépcsőn... hej, te Isten!

Eltünt Ilse, az orvos, a kés, a gennyes pólyák a bádogtálban. Kanizsa botját nézte, minden negyedik lépés után ért földet. Sallangosan járt a bot Kanizsa kezében, de nem hetykén, gazdászosan, hanem ideges-kapkodón, mégis fegyelmezetten, a négy lépés mértékére szabva.

— A priccsen ültem, nem éreztem semmit. Hallgattunk mind, híres férfiak, csak a harangozónak mozgott a szája. Imádkozni akartam. Nem ment. A Miatyánk sem. Én már

csak hiába tudtam felvenni az Úr nevét, mióta odahagytam a kollégiumot.

Meg kell hívni vacsorára. Szegény Gábor bácsi. Mit szól majd anyám, ágyat húzni, befűteni...

— A pince sarkában egy kupacnyi homokban állt a téli zöldség. Petrezselyemgyökér kandikált ki a kupacból, mintha fodrozódott volna valami levélforma a tövin. Arra gondoltam, hogy odahaza már túl vannak mindenen, és vajjon hordja-e Kaskócsák a trágyát az Érpartra? Arra nem gondoltam, hogy semmim sem lesz. A földreformmal számoltam. A vasút mellettit adom oda, mondtam magamban. Ezt Sári is helyeselte, fel kell ajánlani, mondta szegény, hogy népszerű legyen az ember a faluban. Fel akartam állni, megnézni, vajjon tényleg zöld-e az, amit látok a gyökér végén. Ránéztem a többire. Nem lehetett felállni. Egyszercsak eltűnt Sárosd, betoppant a jelen. Ellepett a forróság. A táskájához kaptam. Belenéztem. Hiányzott belőle a fiola.

— Eszterke? — kérdezte Pál.

— Még élt, mikor visszahozták. Mosolygott. Reggelre meghalt. Ott temettem el az eperfa alatt. Kemény volt a föld.

— Eszterke? — kérdezte Pál újra.

— Hetesgyereknek öltöztette az anyja. Rövidre vágatta a haját.

Mindketten hallgattak. Kanizsa kockás zsebkendőt húzott elő a zsebéből és belefújta az orrát.

— Hát fiam, — kezdte és megállt. Búcsúzásra nyújtotta a kezét.

— Jöjjön be hozzánk, Gábor bácsi. Anyám várja.

— Jöttem volna én, fiam. A lányom vártam. Hogy megjön karácsonyra.

— Lucskos káposzta van, dagadóval.

— Köszönöm, Pali. — Érdes hangja ellágyult. — Sári csinálta nekem utoljára. Ott. A Bakonyban.

Megindultak. A falu közel volt. Egy-két ablakból sápadtsárgán világolt a petroleumlámpák fénye.

— A legjobb lett volna megdögleni. Akkor, — mondta Kanizsa Gábor és megnyújtotta lépteit.

8.

Pál a szobájába vezette Kanizsát, töltött a jobbik almából és leültette a tűz mellé. Tüzelő ugyan akadt elég, Pál azon-

ban a fával is takarékoskodott, mint mindennel. Anyját a konyhában találta.

— Elhoztam. Nem haragszik?

— Csak paszuly van oldalassal.

— Én káposztát mondtam.

— Erzsi, eredj lányom, húzd fel az ágyat a kék szobában. Gyújts is be gyorsan. — Pálhoz fordult — Te sem tudod sohasem előre megmondani.

— Megsajnáltam. Elmondta.

— Sárit?

— Hogy öngyilkos lett.

— Ezt mondta? Na, eredj fel fiam. Én is megyek mindjárt, csak rendbeszedem magam egy kicsit. Menj csak, menj, ne várakoztasd.

Nem bánta a vendéget, ez az igazság. Liraalaku tükre előtt ült és letette a fésűt. Bizony, esztendeje múlt, hogy alig beszélt másokkal, mint a falubeli asszonyokkal. Kanizsa ugyan el-el járt, Árvayék is átugrottak egy vasárnap, sőt Becsky Béla is megszállt két napra, de ez volt az egész. A faluból jöttek gyakran. Olykor a papné, a tanítóné meg a jegyzőné is, ez utóbbi kettővel szivélyes és formális viszonyban volt; nem tekintetes asszonyozta le őket, de nem forgott a nyelve a keresztnevükre sem. A papné más volt, Juliskának szólította a bohókedvű fiatalasszonyt, aki lánya lehetett volna. A másik kettő merev és szertartásos derékkal ült a szofán, mintha valami égi jelre vártak volna, hogy Annává édesedik nekik a bárónő: Anna, Anna, Anna. Olykor, egy pillanatra úgy látszott, hogy a sors kegyesen int: Anna hirtelen megfordult a kuglófos tállal és a jegyzőnére mosolygott. Most, most mondja, hogy Vilma és megdobbant a szív a füző alatt. De nem. « Még egy szeletet? Melaszos csak... ».

És a jegyzőné vett a tésztából és gyorsan elkérte a lekvárfőző üstöt. Talán legközelebb. « Hogyne, fűtsenek csak be az aszalóba — válaszolta Anna a tanitónének, — csak fonnyad a körte, gyenge már a nap ». Amikor másnap eljött a tanitóné az aszalvánnyal, megint nem lehetett, hisz mit fog szólni a jegyzőné? Késett, mindig csak késett az égi jel.

Az igazi vizitelők a parasztasszonyok voltak. A nagygazdánék, kiknek méhe legfeljebb kétszer hordott ki magzatot, és az újgazdánék, akik anyjukkal versenyt szültek a rajzó kertekalján. Délelőtt jöttek. Egy csupor tejföllel, túróval, vagy friss lángossal a kendőben és Pál sokszor kérdezgette magától,

miért nem jönnek üres kézzel? Jelképes törlesztés-e ez a három meg öt holdakért, vagy kedveskedő figyelem, mint egy csokor virág? Időnként feltünt neki, hogy anyja egy régi ruháját látja a látogatón, de ez biztosan a pár jércéért van, amiből vasárnap volt paprikás.

Anna szerette őket, székkel kínálta őket. A konyhaküszöbre a cigányasszonyok ültek, ha libátfosztani jöttek, vagy megbeszélni a nagymosást.

Az asszonyok sopánkodtak az új világ miatt, hiszen valamivel el kellett kezdeni a társalgást, és tudták, jólesik a méltóságának, ha bezzegelik a régi időket. Az oroszok újra két marhát vetettek ki a falura. « Lám, a gazdákra vetik megint — kezdték az egykés asszonyok — veri is az Isten a dolgos embert, susztereké meg korhely béreseké a világ ». « Nem a szegénységet viszik újra? Ott a sok nagygazda, de hát ők diktálnak, kihez forduljon a szegény ember? » — Hja, nincs uradalom, lelkem, — felelt Anna és egy napra felvidult.

Néhány asszony gyanús volt Pálnak, azok, akiknek családtagjai a parkból kaptak telekhelyet. « Kémlelni jöttek, vigyázzon minden szavára, anyám ». Anna nem hitte, de vigyázott és tovább trécselt. Tudta ki kinek a szeretője, hová hívták a bábát éjjel, hogy csal Borza a pálinkával, mégis miért nem jelenti fel senki, és hogy miért nem sikerült a futópaszuly az idén. Az asszonyok ott lebzseltek a konyhában ki-kikapva a fakanalat a kezéből, kavarták a rántást, kérdezgettek, tésztát gyúrtak, ellestek egy ételt, de harangozásra ijedten kapták fel a szoknyát és szaladtak haza toronyiránt, behabarni a levest, meg kenyeret és hagymát vágni az uruknak.

Ezek anyám koktélpartijai otthon, mesélte Pál Dusánnak Várdán és örült is meg nem is az asszonyjárásnak. De nem bánta, inkább örült neki. Nemcsak, mert anyjának ez volt a társaság és szerette is ezt a társaságot. Hasznos híreket is hoztak az asszonyok. « Te Pali, Jolán mondja, hogy a Nyerges fiú a tanácshoz készül szerdán ». « Mesélje csak Jolánnak, hogy Királydra ment a tanács egy hétre ». Gyorsan szállt a pletyka és a Nyerges fiú itthon maradt.

— Igazán úgy őszülök? — A tükör nem mondott nemet. Azért mégis örült, hogy egy széles tincs baloldalt, furcsa makacssággal a régi aranylón merült el a kicsi kontyban. — Ez a bolond Jolán azt mondja menjek férjhez. Ha egy lányom is lett volna? Unokám lenne, unokám. — A képre nézett és a

kép komolyan nézett vissza, komolyan és szomorúan. — Ki jöhetne, ugyan ki jöhetne te utánad?

A kép állta a tekintetet az ezüstkupakos tégelyek között, mint aki tisztában van mindennel. Szelíd volt az arc, a szemek, csak a száj vonalánál látszott valami határozott keménység, melyet azonban szelíddé árnyékolt a nyírt fekete bajusz. Anna sosem tudta, mit is szeret igazán ezen a képen, miért választotta ezt és nem Géza legényember képét lovon, atillásan, kihúzott derékkal, s nem azt a régit tartotta meg azután, hogy minden egy csapásra megváltozott. Az álla miatt szerette ezt az újabbat, az álla miatt, amely, talán az íve miatt kisfiúsnak tűnt a sok csontos felület és barázda között. Pali álla keményebb, arca keserűbb. — Pali jól csinálja. Úgye tudod? Te ezt nem bírnád.

Géza a birtokon élt, Pali a faluban. Géza nem tekintett túl a sövényen, Pál locsolódni járt husvétkor a gazdalányokhoz meg a cselédudvarra. Gézát megsüvegelték, Pálnak régi regéket meséltek az öregek; Géza a teraszon fogadott mindenkit, Pál a Kertekaljára ment tyúkólakat rajzolni, annak a Kovács Ábrisnak a tyúkólját, akinek fia ügyében Géza a miniszternek írt, hogy vegyék fel fogházőrnek Isten tudja hova.

— Te ezt nem bírnád, drágám. Ezt az örökös izgalmat, ezt a résenlevést, ezt a gazsulálást. — Felállt, végigsímitotta ruháját. — Az Isten is tudta ezt, tudta. De kinek piperézem magam? Kanizsának?

Elmosolyodott. Belenézett a nagytükörbe. A mosoly, a mosoly a régi volt még, a bőre, igen, talán még az is. Vajjon gyártják-e még ezt a krémet, kérdezte az apró ráncokat a szeme alatt. Visszacsavarta a tégely kupakját, helyére rakta a puderes pamacsot. Ez volt az egyetlen a készletből, amely ma is azt őrzött, mint régen. A többi üresen állt és haszontalanul, az üvegekből elillant a kölni, a dobozkákban értéküket vesztett bélyegek lapultak, Pál inggombjai, hajtűk, ceruzavégek, gyertyacsonkok. A kefe szőre olyan selymes volt, hogy nem lehetett tudni, szolgált-e valaha is másra mint dísznek, még abban az időben is, amikor élt Adél néni, akinek monogrammja cirádás cikornyákban ágaskodott az ötágú koronához.

Anna lejjebb csavarta a petroleumlámpát, hogy ne kormozódjék az üveg, amint a kamarába megy. A folyosón Kanizsa hangját hallotta Pál szobájából. Kanizsa arról beszélt, hogy hogyan kell kotorékra tanítani a tacskót.

A lámpát óvatosan a kecskelábú asztalra tette és felcsa-

varta a belet. A kamara tágas helyiség volt, talán a legnagyobb az egész házban. Félig pince volt, a dombba fúródott az északi végén.

Anna hajdan úgy gazdálkodott, mintha várnépet kellett volna ellátnia, melyet kiéheztetéssel fenyeget valami ádáz sereg. Sonkák, oldalasok, paprikás és sózott szalonnák szoktak volt lógni a gerendákra erősített kampókról; különféle fajtájú kolbászok kígyóztak, mint girlandok, gömbölcök és disznósajtok között, bödönökben állt a zsír, szilkékben a lekvár, üvegekben a méz, tüllzacskókban az aszalt gyümölcs, zsinegekre fűzötten a szőlő. A tölgyfapolcokon regimentesen sorakoztak a befőttek és kompótok.

A kamrából csak a falak meg a kampók maradtak meg jóformán, és a szag, ez az enyhén avas, csomboros, fenyőmagos, szekfűborsos pác-szag, amely átérzett az almáén. Mert Pál almaraktárt csinált a kamrájából. Ott állt hosszú sorokban az alma, pirosan és illatozón a szalmaágyon, mint a reménység. Majd lesz kolbász is elég, bíztatta Pál, amikor a konyhamalacot levágták, mert nem evett. Istenem nyolcvan kiló volt csak, de Pál azt mondta, majd lesz az új almából. Az alma még mindig itt van, a fehérárut eladta Pali, a jonatánnal spekulál. Miért? Hiszen csak szitkozódik mikor színeli, hét százalék a romlás, mentek-e ennyit fel az árral? Jön-e újra Ozorka úr vagy a többi? Tegnap azt mondta Pali, hogy Pestre kéne menni. Miért kell Pestre menni? Az alma miatt, a kert miatt?

Gondosan leszedte a reggeli tejet. Még jó, hogy ilyen jól ad a Daru. Nem, kolbászt nem kapnak. Levágott egy darab oldalast, vette a kocsonyát. Alacsonyra csavarta a lángot és kiment.

A mángorlószobán ment keresztül az ebédlőbe. Letette a lámpát a tálalóra. Kanizsa hangját hallotta átrecsegni. « Csak az a jó patkányfogó, amelyiknek szűk és mély a melle, izmos és rövid a mellső lába. De a szukának sokszor kevés a teje, nem bírnak el hat kölyökkel. Én mindig tartottam egy erős korcs szukát, elhajítottam a kölykeit. Egyet hagytam Piginek, a többit odaadtam a korcsnak. »

Kutyák és lovak, kutyák és lovak, ez érdekelte Kanizsát egyedül. Vajjon szerette-e Sárit? Vajjon szeretnek-e a férfiak egyáltalán? Van-e olyan, akinek az asszony az első, nem a kutyák, a gazdaság, bor, kártya, nők, hivatás, hivatal? Ő csak ilyen kutyabolond Kanizsákkal találkozott, Duklayakkal, akik a pohár alját nézték, Gézát csak az almaerdő érde-

kelte, melyet a búzatáblák meg park helyébe akart varázsolni, Becsky Bélát nem lehetett kihúzni a könyvtárszobából, Mágóch Elemér a diplomata frakkot sírta vissza, Chernavoday Imre Londont járta, Becsky Bercinek nem volt elég az ugari nyúlstráf... Miért kellettek az asszonyok? Uj Becskyeket, Kanizsákat, Mágóchokat adni, hogy szépen láncoljon tovább a magyar történelem? Asszonyok nélkül nem ment tovább a család?

— Micsoda kutyákat nevelt ez a korcs! Te Pali! Mint egy tehénnek, annyi volt a teje. Mégis, tudod, a kecsketej a legjobb. Gabi máig is azt hiszi, a jó bizonyítványért kapta a kecskefogatot. Hahaha! Azóta sem voltak olyan kutyáim!

Ujra ez a recsegő hahota. Dehogy mégegyszer. De bolond ez a Jolán. — Ó, soha, soha, — mondta félhangosan és megindult a folyosón a konyha felé.

9.

Nyitva volt a vaskapu. Pál befordult rajta az utcáról és a macskaköves kis udvarra lépett. Az udvar közepén szökőkút állt. Pál megkerülte, de nem ment a lépcsős feljáróig, hanem befordult az első ajtón, amely szinte észrevétlen bújt meg a katonás épület faragott kövei között. Ennek a reneszánszos pesti palotának ő már csak ezt a bejáratát ismerte. A huszas évek elejétől a főbejárat zárva volt, mint ahogyan a szökőkútból sem köpködték azóta a vizet a halak.

Balra kell mennem, emlékezett, és a folyosó utca felőli szárnya felé fordult. Ez a traktus a személyzeté volt abban az időben, amikor még fogatok álltak meg a lépcsők és a szárnyasajtók előtt. Azután egy export-import iroda költözött a lépcsőtől jobbra, ahová csak ritkán érkezett posta, még ritkábban kliens. Az ördög sem tudta, hogy Hartmann úr miből él, ez a vékony, őszhajú öregúr, akiről sokan az utcában azt hitték, hogy ő a gróf.

Pál megtalálta a lépcsőt és óvatosan botorkált lefelé. Jobbkeze a karfán csúszott végig, balkezével háta mögött tapogatta a falat, amint kanyargott lefelé az alagsorba. A második fordulónál fényt látott. A fényben ott állt Isabelle.

— Nehéz az út eltalálni hozzám. — Néhány lépést tett Pál felé és kezet nyujtott. — Jó estét.

— Megéri, ha maga van a végén.

— Ó Pali. A maga biedermeyer bókjai nem változtak. — A folyosó végén a nyitott ajtóból sápadt fény esett a kőpadlóra. Isabelle fekete szoknyát és hosszúujjú, simuló fekete pullovert viselt (mint egy trapézművésznő, gondolta Pál). Ugyanaz a szoknya mint délelőtt, ugyanaz a kicsit ringó járás a feszes csipőkből, ugyanaz az ívelőn karcsú derék. Vajjon barátja-e Révész, az amerikai misszió őrmestere, aki Reeves-nek írja a nevét? Dusán esküdött a pletykára és a telt csipők nem mondtak nemet.

— Azt hiszem mindenki ismeri Becsky Pált, — mondta Isabelle, mikor a szobába értek, ahol két pergament-ernyős lámpa adott inkább hangulatot mint világítást. Pál meghajolt, köszönt, a heverőhöz lépett, hogy elkezdje sorjázni a húsz jobbkezet. A heverőn Dusán ült és igen, Eszterke (« Te is bolondítod azt az öreg apádat » — « Ne is mondd, haragszik? »), meg Tibor egy ismeretlen szőke lánnyal. Karosszékek következtek és az ácsorgók, sok ismerős, néhány ismeretlen: egy sasorrú, fekete. Sergeant Reeves — mutatta be Balajthy Feri. Ez is itt van.

— Üljön ide mellém, — szólt valaki az egyik karosszék füle mögül. — Ide a karfára. Hát maga is megvan. Pumitól tudom. Hát persze. Két hónapja láttam. Dusán azt mondja, hogy Pumi elveszi a vargyasi párttitkár lányát. Ki mint ment, úgy arat.

Pál félfüllel hallgatott csak a társalgásra. Évát amúgy sem szerette. A szobát nézte, mindenütt képek, szőnyegek. Törökös az egész. Dusán azt mondta, a tél elején több volt belőlük. A képek jók. Főleg magyarok, az idősebb Markó és Barabás, Szinnyei parkrészlet. A rövidfalon egy flamand: kérődző tehenek, árnyas facsoport, kövér pásztorlánnyal évődő pásztor. Pumiról elhiszek mindent.

— A képet nézi? Vaskos brabanti humor a szelíd Teniers modorában. Én nem látom a szelídet benne, nézze csak, merre jár a bojtár keze és hogy viháncol a mezők lilioma. De elfogadom, legyen szelíd: így mondta Tibor. Ott Dusán mellett. Tibor kezdő író és az íróknak mindig igazuk van vagy lesz. Molnár. Molnár Tibornak hívják. Nem tünt fel magának, hogy Müller vagy Miller milyen gyakori név külföldön? Mikor papa testvére, Ferenc, tudja, megkörnyékezte nagypapát, hogy dacára, hogy a menyasszony messze nem ebenbürtig, csak adja áldását, de hamar, szegény nagypapa felkiáltott: « Sie wird doch nicht Müller heissen? » — « Ja, sie heisst Müller », —

mondta Ferenc bácsi. Milyen jó neki, kint van Argentinában, haciendája van és versenylovai, omnia vincit amor. Mondja Pali, maga okos fiú, miért van több Müller külföldön, mint Molnár itthon? A mi búzánkat is kint őrölték meg, vagy egyszerűen szaporábbak a külföldiek? — Felkacagott. Pál ránézett. Éva keze hátracsuklott, ujjai közt imbolygott a talpas pohár. A pohár üres volt.

— Tudja, — folytatta gonoszkodón, — Dusán szerint a kép... Mondja Pali, ismeri maga Steve-t?

— Kit?

— Hát Révészt, — felelte Éva türelmetlenül. Pál fejét rázta. — Ne higyjen a pletykáknak Pali. Tudom, magát érdekli Isabelle.

— Engem? Ezt honnan veszi?

— Annál jobb, — mondta Éva és megszorította Pál kezét. Vékony és hűvös keze volt, amilyenre sebesültek várnak a hadikórházban. — Jöjjön inkább táncolni. Szeretem ezt a számot.

A hosszú, téglalap alakú szobában mindjobban megült a füst. Kékesen úszott a táncolók felett a lámpák tompa világításában, karcossá tette a levegőt és vörössé néhányak szemét. Az ajtót ugyan kitárta Isabelle, mert a vaskályha ontani kezdte a meleget a spanyolfal mögül, de ablakot nyitni nem lehetett. Nemcsak technikai akadályok miatt (egy széket kellett volna a falhoz támasztani, hogy elérjék a reteszt, mert az ablak, mint a pinceablakok általában, reteszre nyílt és zárt), hanem mert mindenki félt az utcára kiszüródhető zajtól. A hamutartók tele voltak és Isabelle lassan végigjárt, hogy egy öblös réztálba borítsa őket, aztán eltünt a spanyolfal mögött. A kályha horkant egyet amint kinyitotta a felső csapóajtót és szabaddá tette a tűz útját. Mahorka dohányt fedezett fel a hamu közt. Vajjon ki sodort ilyen szörnyűséget? Alig volt egy pár hosszabb cigarettavég; tövig szívott csonkok, tövig szívott csonkok. Ki dézsmálhatta ezeket a csikkeket? Feri? Nem. Dusán?

— Elvitték. Az egészet elvitték jóvátételbe. — Ez Ágoston volt, a szemüveges.

— Inkább azt mondja meg, hogy került ki Belgiumba. Azt már mondta, hogy a belgák nem olvassák Verhaerent — csilingelt Éva. — Én sem.

— Muszáj mennünk, — mondta Ili és áthajolt a spanyolfalon. — tudod, hátha felébred a kicsi. A társbérlők, és Sári

néni nem tudja megnyugtatni. Igy is egy fél óra, míg hazaérünk...

A társaság ritkulni kezdett. Tíz óra is elmúlt már, nemsokára vége az utolsó mozinak és Pest olyan üres lesz mint egy holt város. Drugeth Miklós is vette a kabátját a sarokban. Onnan intett Isabellenek, mint aki nem akar bontani, eltünik, angolosan. — Furcsa egy lebernyegje van ennek a Miklósnak te Feri, — jegyezte meg Pál.

— Lehúzták a régit róla januárban. A vetkőztetők. Egy fajta jövedelem. Vannak szorgalmas bandák is, ezek már tizenegykor kezdenek. Nem, egyedül járni ők sem mernek, állítólag a minap egymást vetkőztették le a Lipótvárosban. Tévedés volt. A legjobb idegen egyenruhában csinálni, azt mondják. Én is megyek mindjárt, csak csípjem el Révészt.

A kövön három pár csoszogott Sergeant Reeves amerikai lemezeire. Dusán egy zöldesszemű lánnyal táncolt, akit Macának hívtak és senki sem tudott róla egyebet, mint hogy apjának szappangyára van és milliókat keres. Éva Ágostonhoz símult, aki előreszegzett állal veszélyes figurákat oldott meg a kövön anélkül, hogy zavarta volna a samba gyorsabb üteme. A habsburgajkú Kárli egy fekete asszonnyal táncolt, aki a negyvenéves nők megértő mosolyával hallgatta a selymes bajusz alól érkező együgyű bókokat. Persze, ez az ujságírónő, emlékezett Pál. Dusán szerint a Haladásba írt cikkeket a régi rend ellen, de ilyen fényes estéje még sohasem volt, mint ma Isabellenél. Megvan, Fényesnek hívják. Fényes Gabi. De hogy kerülnek ezek ide Isabellehez? — tünődött Pál a könyvespolc végén, hátát félig a diványnak támasztva. A Macák, az Ágostonok, a Fényes Gabik? Tekintete visszahullt az amerikai képes ujságra és tovább lapozott a rikoltó nyakkendők között. Úgy látszik ezek a trópusi színek jelentik a békét a férfidivatban.

Isabelle üres poharakat és kistányérokat szedett le az asztalról. A spanyolfal mögé vitte őket, rátette a tolóasztalra. Igy kevésbbé csatatér, nézett vissza, amikor Révész hangját hallotta maga mögött.

— Én is megyek.

— Ne menjen még, Steve. — Hosszan ejtette az i-t, elhúzta, Sztiiiv, mondta, hogy az i még akkor is ott vibrált a levegőben, amikor a férfi felé fordult. — Maga elviszi az ittmaradtak felét.

— Csak Dusánt, Ferit, meg azt a házaspárt az ajtóban. Nevüket sem tudom. Nem is fontos.

— Megint kitett magáért. Ital nem is lett volna. Igy lazac is volt, ital is volt, nemcsak fekete.

— Leakasztott volna egy szőnyeget és lett volna minden. Végzetesen könnyelmüek maguk. Mi lesz, ha a szőnyegek eltünnek a falról?

— Maga ezt nem érti, Steve. Az élet azért van, hogy éljük. Maga sem érti, pedig ide járt kereskedelmibe Ujpestre, ahol én sohasem voltam. Maga igazi amerikai lett: szabadsága van, de szabad ideje nincs.

Révész mosolygott. — Magára mindig van szabad időm, Isabelle.

— Akkor maradjon még egy kicsit. És azt a szőke tündért, látja, azt is vigye magával.

— Maradok és viszem. És köszönöm, hogy meghívta Ágoston Bélát.

— Ki az?

— A táncoló szemüveges.

— Persze. Nem volt könnyű utat találni hozzá. De szerencsém volt. Kárli nyolc különböző helyen járta a nyolc osztályt mindig gyengébb iskolában. Innen van, hogy minden fiatalt ismer, aki ma számít.

— Ezek a kapcsolatok mindig maradandók, — mondta Steve. — Világosan emlékszem ma is, hogy ültünk az első sorban: Bauer, Markovics, Ujházi, Szabó...

— Kárlinak először fogalma sem volt. Képzelje negyven fiú per osztály, ezt szorozza be nyolccal. Ennyi fiú nincs is.

— Krausz, Lenkey, Szvoboda. Szvoboda,... Szvoboda, — ismételte elgondolkozva. Elpirult és Isabellere nézett. — Fő, hogy itt volt, — mondta hirtelen. — Dusánnál újra látom szombaton. Tehát maradok, viszem a sleppem a szőkével. — Kezetcsókolt (esetlenül, fent, majdnem a csuklónál) és Feri mellé ült a heverőre.

Isabelle az asztalfiókba tette a kefét, megigazította a terítő rojtját és felnézett. Pál a heverő ablakfelőli sarkánál ült a földön, amerikai ujságokkal az ölében. Isabelle tétovázott, aztán Pál mellé lépett és megállott.

Végre, gondolta Dusán és csettintett amint rájuk nézett. Jól érezte magát. Dusánnak nem kellett sok: egy kis ital, cigaretta és publikum. A publikumnak telebeszélte a fejét irodalommal akkora fölénnyel, hogy Tibor sem mert közbevágni

és ez már elég lett volna a jókedvéhez; Lucky Strike-t szívott egy asztalon felejtett dobozból, melyet pillanatok alatt maga elé manőverezett, hogy a végén mindenki azt hitte, hogy az övé és most éppen azon gondolkodott, nem kellene-e megkóstolni ezt a gint. Gordon Gin. Töltött.

Nyertem volna, nyertem volna, — állapította meg, mikor látta, hogy Isabelle elmosolyodik és Pál mellé ül. T. S. Eliot után tette fel magának ezt a fogadást: Isabelle egy órán belül Pál mellé ül a puffra. Azt sem bánta, hogy Feri elfordul tőle és Steve-vel kezd el beszélni lehalkított hangon. Tibor még mindig itt volt a cirkliben. Tibor minimum baroneszt sejt Eszterkében, különben miért ül le vele? Dusán élvezte a helyzetet, stratégiai ponton ült, ha akarta három társalgásra is fülelhetett egyszerre. Alcázásul felvette Pál szőnyegre ejtett Esquire-jét. Lapozni kezdett benne.

— Egy levelet írnék holnap, ha feladnád alkalmasint Bécsben. — Az alkalmasint szó volt a gyanus. Biztos Steffinek ír, szegény Feri. Pedig ez hülyeség, az egész dologból nem lesz semmi. Miért kellett Pestre küldeni Steffit? Éppen Steffit? Egy négy hónapos asszonyt. Hogy ő majd megy utána. Steffi meg sem állt Ablancig, ott anyja keblére borult és mielőtt kitört volna a disznóság, összeszedtek mindent és ipástól, napastól meg sem álltak Karintiáig, egy ugrás volt a határ. Mire Feri megérkezett Pestre három bivalyszekéren, Steffi helyett egy levél várta villachi pecséttel, novemberi keltezéssel. Feri maradt. Nem azért, mintha elég lett volna ebből a bivalyos anabázisból. « Én vagyok az utolsó Balajthy » — mondta később Feri. A Balajthyak kedvesek és hülyék. Lapozott egyet és Tibor felé fülelt. Tibor nem mondott semmi érdekeset. Pál nem mondhat semmi érdekeset. Bele van veszve a kertjébe. Meg oda van ezért a pezsgő Pestért, az ujjáépülőért. Jó, jó, de lihegni nem kell hozzá.

— Ha esetleg beszélnél vele... — hallotta újra. Micsoda bivaly ez a Feri! Mindenki tud mindent. Amikor az amik közeledtek, Steffi leszedte a függönyöket és ruhákat varrt mint egy eszeveszett. — Én mindent elfelejtek, csak jöjjön haza hozzám. — A Balajthyak mind terheltek.

Meg kellene mondani ennek a Tibornak, hogy Eszterkében egy szikra kék vér sincs. Mi lenne? Ez is action gratuite? Nincs merszem. A legjobb dolgokhoz nincs merszem. Sámson Kálmánné született Kanizsa Eszter. Szimpla. Sehol semmi cím a kerek határon. Kedves ettől a Palitól, hogy mesélt neki

Gábor bácsiról. Eszterke úgysem utazik le. Ha az öregnek beüt az uborkamag? Akkor igen, ősszel. Most nem. El van bájolva. Két szobája tele van stilbutorral meg gróffal. Hátha azt hiszi, hogy Tibor is... Elkacagta magát.

— Min mulatsz Dusán?

— Nézd ezt a viccet. Nem a rajzosat.

— Nem is olyan jó, — fitymált Tibor. Eszter tágranyilt szemmel hallgatta. A Park klubról beszélt. Dusán tudta a lemezt, de Tibor elhallgatta, hogy Steve vitte el vasárnap délután. Akkor volt ott először. A Club ostrom után kimúlt, aztán ujraéledt: ott vacsoráztak a megszállók.

— Az inasok ma is livrében szolgálnak fel.

— Mint régen?

— Mint régen. Tudja...

Ez óriási, mulatott Dusán. De miért ez a cirkusz? Sajnos elkértem a verseit. Biztos tűrhetetlenek. Mindennek a felszabadulás az oka. Sznobizmus minden vonalon. Tibor egyszerre úgy érezte, hogy a kliensek ajtajai neki is kinyíltak és nem csak mint ügyvédjelöltnek, hanem mint vendégnek is. Ez rendben van. Tibor várbeli palotákba csöngetett be a Földbirtokrendező Tanácsnak címzett reménytelen fellebbezésekkel a zsebében. Konteszkák nyitottak ajtót háziruhában és vezették rozzant loggiákon át az épenmaradt traktusba, lent az udvaron törmelék: tégla, cserép, üveg. Tibor ujabban állandóan fehér kesztyűben járt és fehér selyemsálat vett nyakába fekete, bársonygalléros télikabátja alá, mert így emlékezett Rápolth Bertalanra 1943-ban, a Magyar Nemzet vasárnapi képes mellékletéből. Tibor ezeken a tárgyalásokon nem keltett csalódást. Reményt élesztett és ezzel bizalmat. Inkasszálni sem inkasszált. Erre jó volt a papa kisasszonya, aki különben is jobban értett az ékszerekhez. « Elragadó ez a maga barátja, Dusán. Hogy hívják? » — kérdezte Frieda Niebelsbach. És Dusán maga előtt látta a Niebelsbachokat, amint félkörben lesik Tibor igéit a kályha előtt, ó nem mind a föld miatt, amely nélkül kopár volt az élet, hanem mert fáztak és csak egy kályhában volt tűz és abban is sírt a sok gerendaroncs. És Tibor beszélt, míg át nem dörömbölt a hegesztő, hogy « csend legyen, nem maguk melóznak holnap a hajógyárban », mire Tibor összeszedte iratait. Néhány kínos kivételtől eltekintve Tibort szívesen fogadták, ritkán urazták le, vagy szólították « kedves Molnár »-nak, úgy, hogy tartózkodón bár, de ismerősi mosollyal emelte meg kalapját kliensei előtt a Váci-utcában, akik-

nek a szemében, úgy érezte, a mesgyén jár: hivatalos ismeretségen már túl, noha ismerősi viszonyon még innen. Igen, Niebelsbachék hívták meg először, emlékezett Dusán, és Tibor, nem akarván elvetni a sulykot, két üveg Hennessy-t vitt magával. Három új meghívást kapott azonnal. Befutott.

— Tudja, Drugeth Miklós most ment el, — mondta Eszterke.

— Nem ismerem, — válaszolta Tibor akkora fölénnyel, mintha mindenkit személyesen ismerne az arisztokráciából, csak éppen ezt az egyet nem és ennek is megvan a maga oka.

— Elegem lett tőle. Gond van, dolog nincs ilyenkor odahaza, — hallotta Pál hangját. — Vágytam Pestre. Tudja, Pestnek varázsa van, ilyen romosan is. Ide is jutott belőle, — tette hozzá és mosolygott.

— Ez az én varázsom Pali! — Kacagott fel Isabelle.

Milyen kokett ez az Isabelle, mulatott Dusán. Pálnak esze ágában sem volt Pestre szaladgálni varázsért. Neki nikotint mondott meg rézgálicot, meg Országos Tanácsot. Igaz, ezzel hamar végzett, elkezdett kérdezni, mit csinál ez, meg hogy van az, mi megy a Vígben, satöbbi. Talán aljasság volt megemlíteni Révészt. Nem is tetszik neki Isabelle? Akkor miért kérdezett felőle? Hogy nekem hány fruska tetszett kamaszkoromban? És ez az igazság. Isabelle Révésszel jár. Egész rendes fiú ez a Révész. Mint Jim volt, aki beütött a passzusunkba minden pecsétet.

— Hát ezt nem igérem Feri. A levelet viszont elviszem. — Révész Dusánhoz fordult. — Hazaviszlek, jó?

Isabelle mosolyogva bólintott Stevenek, Dusánnak, Ferinek. Tiborék is mentek. Angolosan.

— Lehet, hogy nem sikerül, — folytatta Pál, — de sohasem bocsájtanám meg magamnak, ha meg nem próbálnám. Biflázom a rendeleteket, mint egy latin memoritert. Sztálint idézek a párttitkárnak és a hivatalokban. A fáim miatt. Megpróbálom.

Megpróbálja. Igen, ez Pali. És Isabellenek a várdai nyarak jutottak eszébe, ezek a három hetek, három egymásutáni nyáron. — Te, próbáld meg már ezt a szürkét, nem akarja elengedni a hátúlját — mondta Béla bácsi. — Dusánt nem tudom rávenni, én meg nehéz vagyok rá. — És Pál minden reggel hatkor kelt s mire Isabellék reggelihez ültek, Pál lelovagolta a lovat. Arra nem emlékezett, hogy a szürke « elengedte-e a hátúlját », csak arra, hogy Pali megpróbálta.

Két pár táncolt csak és Pál beszélt. A régi nyarakra kanyarodott, a várdai nyarakra. Isabelle hallgatott és emlékezett.

A vonaton kezdődött Várda, még Pesten. A hordár behozta a koffereket, szalutált, Béla bácsi elővette a Magyar Turfot, a vonat megindult. Isabelle a tájat nézte, Steffi is a tájat nézte, amely ismert volt, ám mégsem egyhangú, hiszen kezdődött a vakáció. A vakáció itt kezdődött, a hordár pirossapkához emelt kezénél, az Állatkert műsziklájánál, a Turfba temetkezett Béla bácsinál, amikor testet ölteni látszottak a zárdai tervek. « Igaz, hogy megkapom a flóbertet, Béla bácsi? » — kérdezte Steffi a gyámját. Húsvét óta tervezték Steffivel, szünetekben, órák alatt vagy vasárnaponként, ha kikérték őket a tantik és onklik a városligeti apácáktól.

Pál gyakran jelent meg Várdán, legtöbbször egyedül, homokfutón. Ilyenkor Pál maga hajtott, egyenes derékkal, mögötte a kocsis: sujtásos cövek. A sárgák megtorpantak a lépcső közepénél, Pál elengedte a gyeplőt, leugrott, a kocsis lassan poroszkáltatta a lovakat az istállók felé. Mindez természetes volt, Isabellenek mégis látványosság: Belényesen már csak illendőségből tartottak parádéslovat.

— Vannak-e még lovai? — kérdezte álmodozva.

Várda tele volt ujsággal. Egy folyócska kanyargott a határ végén vízbehajló fűzfák között, oda jártak éjjeli halászatra. Viharlámpával keresték az alvó pontyot és csukát. Ő tartotta a lámpát, Pál a szigonyt, Dusán evezett és Béla bácsi kormányzott a ladik farában. Reggelente verébre vadásztak Steffivel, és tízóraira, két szalonnalevél között, fogpiszkálóval átszúrva érkeztek meg az apró tetemek a teniszpályára. Csupa exotikumot adott Várda, varjúlevest és rántottát habzsoló agarakat, hogy jobban fussanak a nyúl után (Béla bácsi ezért nem mer hazajönni nyugatról, mesélik), bivalyokat és kajlaszarvú magyar marhát, cigányokat, akiknek Béla bácsi volt pápista létére kálvinista keresztapjuk, akiket, miután leszedték a varjúfészkeket a platánokról, az öreg estére újra berendelt, hogy a fizetség előtt eljárják a kardtáncot a máglyatűznél, a kardtáncot, amelyet ők jártak egyedül a vármegyében, talán az egész országban. Nem, nem, ezt mind nem adta Dunántúl, ezt egyedül az országnak ez a sarka tudta nyújtani még, és a várdai nyarak után, októberben, Jozefa nővér számtani haladványai és négyzetgyökei között arra gondolt, hogy Dusánhoz megy feleségül.

Mikor ma reggel megtorpant Somogyi és Fia nyári kreton-

jai előtt a Petőfi Sándor utcában, megint Várdára gondolt mert piros rákok ollóztak a sárga kretonon. Istenem, gondolta és hátralépett. Hátralépett és döccent a válla és szeme a rákokról... — Pál, — mondta, — hogy kerül maga ide?

Meghívta.

Meghívta és most itt van és beszél. Isabelle alig figyelt oda. A szigonyos, lószagú, kardtáncos nyarakra gondolt, a fűzgallyra, amely a vízre hajolt, a vízre, amely puha volt és langyos és alig folyt, mert nyár volt és lejjebb malomkerekeket kellett hajtania. A rákok ott tanyáztak a malom alatt. Megveszem azt az anyagot, gondolta Isabelle.

— Árulnak-e a fazekasok még a várdai piacon? — kérdezte.

— Olyan csuprot is, mint az ott, — mutatott Pál a képre, a flamandra.

— Jól nézze meg, mert eladom.

— A csuprot megvenném, a képet nem — mondta Pál. — Talán a csuprot sem. Nem egészen olyan. Tudja, szedegetem össze ezeket a régi dolgokat. Tudja, mi minden pókhálósodik a padlásokon?

Ugrik a kép. Ez következik, ez az állítólagos Teniers. A misszió tagjai buknak ezekre, csak ne lenne ekkora a kínálat. Mennyit érhet? Kapok érte kétszázat. Egy dollár az ma... Biztos ezreket ér. Mami kap egy százast, tízből biztos kapnak egy tehenet. Mint a képen. Olyant. Holnap bemegyek Somogyihoz, hogy tegyen félre három métert.

— ... egy faekét. Emlékszik, Béla bácsi mindig egy faekére vágyott. Neki adnám, — mondta Pál.

— Csont és bőr. Mint hadnagy korában, azt mondja Dusán.

— Ausztria nem tesz jót neki. Ő olyan magyar volt...

— Azt hiszi, Várda jót tenne neki? Az ő Várdája nincs sehol.

Neki adná. Hogy szerette Palit, szegény. Dusánt mindig Palival bezzegelte. Pali így, Pali úgy, Pali ilyen, Pali olyan. — Csak ezek a dzsentri fiúk tudnak még rendesen viselkedni, — mondta egyszer vacsora végén, Pali aznap délután hajtott haza — az én időmben ilyenek voltak a fiatal gróf urak. És fiára nézett, aki egy hatalmasat szelt a puncstortából. — Gesunkenes Kulturgut, papa — kacagott Dusán. — Mint a kardtánc. Magyar már nem járja.

— Igyuk meg ezt a kicsit az alján, — kockáztatta meg Isabelle.

Pál kitöltött.

— Lesznek-e még ilyen szép napok? — kérdezte Isabelle.

— Olyanok nem. Szép napok? Talán.

— Ni ezek isznak? Van még? — szélvészkedett elő Éva a grammofon mellől. Nézze, — szólt oda a szemüvegesnek — isznak.

— Adok belőle, — mondta Isabelle.

— Nem, kérem ne adjon. Hozunk. Három perce vár a taxim. Jösztök ti is? — fordult Kárliék felé Ágoston. — Kapitány Anni bárjába megyünk, iszunk egy drinket és hozunk. De menjünk, a taxi vár.

— A taxisokban nem lehet bízni, — mondta Éva.

— Volt páncélos tiszt. Biztos.

Egyedül maradtak a szobában. Isabelle fekete szvettert húzott. Valamelyik sarokból egy petróleumkályhát kerített elő. Meggyujtotta. Pál szólalt meg először.

— Hogy tud itt élni, Isabelle?

A lány Pálra nézett. Az arc ma is a régi arc volt, melynek láttán Béla bácsi mindig felderült, csak szája körül lett talán keserűbb. Hány éve nem látta? Persze, látta azóta is, Pesten, társaságin és felületesen. Eggyel több gavallér. Nem is volt gavallér. Pál nem tartozott Pesthez.

— Mint a többi, — mondta és leült a fiú mellé a párnára. — Szeretek itt. Jövök, megyek, találkozom. Ha nincs más dolgom, leülök ide az ablak alá és nézem a járókelők lábát. Igen, a lábát. Mást nem látok belőlük, mint a cipőjüket, egy kicsit a nadrágokból, harisnyákból, ha közelebb tévednek az ablakhoz. A múlt héten egy délután itt kötöttem. Hetvenketten mentek el az ablak előtt. Tudja, hánynak volt lyukas a cipője? Találja ki. Huszonhétnek. Nem hiszi? Számoltam. Kötöttem és számoltam. Ma is.

— Mit ma is?

— Kiváncsi voltam a vendégeim talpára. Dusán és Feri jöttek először. A Ferié lyukas volt.

— A többié?

— Pali!

— Érdekel. — Pál mosolygott. — Nem tehetek róla, érdekel.

— Nem állhatok oda cipőtalpakat nézni, mikor jönnek a vendégeim. Szépen behúztam a függönyt, elébük mentem és fogadtam őket. Mint magát.

— Maga szeret Pesten? — mondta Pál.

— Gyűlölöm a nyomort. Tudja, anyám lent van Elizzel. A felső majorban meghagyták az intéző házat, kertet, pár holdat. Mama azt mondta, maradjak Pesten, tartani a házat, ezt. Ugysem bírna velem otthon, én nem szántok két kölcsön ökörrel, mint Eliz.

Isabelle kinyujtotta lábát, hátát a karosszéknek támasztotta.

— Az az Árvay fiú jut eszembe, ugye úgy hívták? A Dusán barátja, emlékszik? — Isabelle a kályha ablakát nézte és mosolygott. — Nem kell pénz a boldogsághoz, csak föld. Főd, így mondta.

— Elesett Szentesnél. Szegény.

— Szentesnél? Szentes, azt mondta? Nem húzna ki egy plédet abból az építményből, kérem? A háta mögött. Onnan, a sok párna alól. Mindig félek, hogy vendégeim szétcibálják ezt az építményt és kibújnak a plédek és lepedők. Igen, az a zöldkockás jó lesz... Apáé volt, — tette hozzá csendesen.

Hallgattak. Isabelle ivott egy kortyot, aztán megszólalt.

— Tudja sokat gondolkodom azon, hogy mi lenne, ha apa élne. Szentes. Ott lőtték le a szentesi töltésen. Motorbiciklin vitt parancsot. Miért kellett egy ötvenéves embernek motorra ülni? Igaz, szerette. Az autó nem sport, csak jármű, mondta gyakran. Mások otthon lovat tartottak, autót csak mutatóba. Nálunk a fogat volt mutatóba. Autón jártunk, papa motoron, a géphez, a szőlőbe, hegyre-völgybe. Aztán jelentkezett 44 nyarán. Miért? Mindenki igyekezett lebeszélni. Pedig verték az asztalt a kormányzóval, szídták a német csizmát, a mázolót, az életteret, amelyben ugyanúgy benne volt Belényes, mint az egész Dunántúl, meg Bácska, meg Bukovina, meg ki tudja mi még arra a Volga felé, de hisz az úgysem érdekelt senkit. Inkább bridgeztek volna tovább. Hiába. Apa azon az átkozott nyáron mégis csak bevonult. Azt mondta, ez becsület kérdése, nem német kérdés. Ma sem tudom, mit értett ezen. Ez olyan férfi dolog. Bevonult Szabadkára. Ló helyett motorbiciklit kért. Októberben elesett.

— Akkor jöttünk haza a Pripjetből. Az oroszok bent voltak az Alföldön.

— Nagyon szerettem apát... Mama... Mondja, Pali, ismerte maga apát?

— Egyszer lejött magáért Várdára. Emlékszik?

— Halántékán ment be a golyó. Legurult a töltésről egy talpfarakás alá. Miért kellett motorozni a töltésen, mikor

háború van és lőnek? Miért?... Jött a tél és jött a hó. A hó betemette, az olvadás kitakarta. Egy pályaőr vette észre, zavarta el a kutyákat. Elküldte a levéltárcáját. Mama másnap vonatra ült, vitte a fogorvost magával. A tárcát el is lophatták, mondta. A plombák nem csaltak, a híd sem. Én nem mentem. Tudtam, hogy ő. Nem akartam így látni. Szegény mama. Azóta, tudja, egy kicsit... Sohasem hittem, hogy szereti apát.

— Odaadnám a bundáját, Isabelle...

— Hogy? — nézett fel Isabelle. — Adjon még egy plédet. A bundát eladtam. Tavasz van. Vegyen egyet magának is.

— Ne menjek inkább?

— Októberben, amikor híre jött, már a feje tetején állt minden. Akkor még nem hittem. Nem akartam hinni. Dominókockákkal játszottunk pókert a Hungária-bárban. Halottakkal is. Kuthy Józsiról is az volt a hír, hogy elesett Kecskemétnél. Egyszer csak megjelent, Martinit rendelt, kacagott. Minden rendben van, gondoltuk, hiába áll az orosz Csepel előtt, valami fog történni, ki fogunk ugrani mint a románok. Dél volt, sütött a novemberi nap. Mindnyájan a Várat néztük, mereven és fenségesen állt, mint valami titok. Tudtuk, hogy a németek aláaknázták a hidakat. És akkor az Erzsébet hidat néztük a verőfényben, amint merészen, egy kecses ívben hajlik át a Duna felett. Ez a híd volt az elegancia, a báj és könnyelmű mersz. Oly jellemző ránk, mondta Józsi, ilyen pazarlón, játszin és gavallérosan oldani meg egy nehéz feladatot. Két pillérrel is megtette volna, kevesebb költség és ugyanoda jutunk, Budára. De mi mindig próbálkozunk a lehetetlennel, körmönfont okoskodások után mindig a dolog nehezebb végét fogjuk meg, azt hisszük, csak ez méltó hozzánk, ez a nehezebb feladat és elbukunk az olcsón. Furcsa fiú volt Józsi, rajongó, álmodó, és hiába ostorozta mindig ezt a tulajdonságot, ő volt a legnagyobb ködevő.

— Ő jött haza Svájcból...

— Genfből. Szervusz Hautes Études, mondta és bevonult az ezredéhez.

— Ketteseknél szolgált...

— Hívtam, jöjjön a Vadászkürtbe ebédelni. Visszament Csepelre. Villamossal. Lejárt az eltávozása. Elesett. Végleg elesett. Miért jött haza? És miért vonult be apa?

— Ezt senkisem fogalmazta meg akkor önmagában és én ma sem tudom, Isabelle. Azt hiszem, valaminek a végét sej-

tettük, egy életforma halálát. Sokan még kíváncsiak sem voltak az újra, ami jön.

— Lehet, hogy igaza van, Pali. Nekem nem sokat mondtak akkor a Józsi szavai és csak azután kezdtem gondolkozni rajtuk, amikor apa is, Józsi is rég meghalt. Én is, akár a többi, ösztöneim szerint éltem, jobb volt nem gondolkozni. Az ember száz helyet keresett, hogy elhelyezhesse a ruháit, levitte a képeket a pincébe, befalazta az ezüstöt és porcelánt, halmozta az élelmiszert, kopott pulloverek és nadrágok után kutatott. Mindenki vallásos lett, mert csak az égből remélhetett feleletet azokra a kérdésekre, melyeket fel sem mert tenni magának. Mama a közjegyzőhöz ment, van-e végrendelet. Nem volt. Talán nem tartotta érdemesnek. Mama azt mondta, legjobb ha Pesten maradunk. Gigi bácsi hívott a Várba, de mama azt mondta maradjunk, a legjobb hamar átesni az egészen. Persze a kiugrást várta ő is, mint nagyon sokan, a kiugrást, az egyedüli reális dolgot, ami bekövetkezhetett, mégis olyan ijesztően valószínűtlen volt, hogy sikerül. Ismeri Kästner Lyrische Hausapotheke-jét?

— Nem.

— Szólt a rádió, alig figyeltem oda. A hírekre, Istenem, ki figyelt a hírekre? Elszakadó mozdulatok, sündisznóállások, tervszerű visszavonulások, a tolvajnyelv már nem is volt ködös. Azt hiszem indulók voltak műsoron, indulók, melyek már nem pezsdítettek senkit. A tartalomjegyzéket néztem, viditó verset kerestem. Gesamtregister von A bis Z: wenn man schlechte Laune hat, wenn alles schief geht... mindenkinek rossz kedve volt és minden rosszul ment. Találomra ütöttem fel a könyvet, elég volt a regiszterből. És akkor elhallgatott a rádió. Fontos hírt közlünk, mondta a bemondó. A kormányzó proklamációját olvasták fel. Nem tudom, pontosan mi volt benne, csak annyit fogtam fel, hogy vége van, az egésznek vége van, itt a fegyverszünet. A rádió még szólt, de én már kint voltam a folyosón, mamát kerestem. Eliz jött velem szemben, vége van, vége van, kiáltottam. Eliz elsápadt, borzasztó, hallottam magam mögött. Mi a borzasztó? Vége van, szaladtam tovább. István jött velem szemben, — A kontesz méltóztatott hallani? — Igen, kiáltottam hátrafordulva és láttam István hüledező arcát, mint aki nem tudja, mit kell csinálni, jelre várt, örülni, nem örülni, nem tudom.

Pál tüzet adott.

— Mama a szófán ült, keresztrejtvényt fejtett. Előtte kul-

csoskosár, fehér zsebkendővel a tetején. — Délamerikai város, második betűje i. — Lima, — feleltem meglepetten, — de maga nem hallotta? Mama az ablakpárkányra mutatott. Észre sem vettem, nála is szólt a rádió. Valami Vörös tábornok parancsa volt, letettük a fegyvert. — LIMA — betüzte halkan és én az izgatott hangra figyeltem, mely hiába akart hűvös lenni és tárgyilagos. — Igazítsa meg a haját, Isabelle, — hallottam. — Mit kell tenni, mama, mondja meg, mit kell tenni? — Előbb István volt itt, teljesen feldúltan, ugyanezt kérdezte. Azt nem tudom, mit kell tenni. Semmi esetre sem kell így viselkedni, ezt tudom. Isabelle! Mit csinál?

— De én már lent voltam az utcán. A Múzeum-körútig szaladtam, ahol tébolyult emberek kacagtak, mások komor tekintettel vegyültek a sokadalomba. Sárga csillagok hevertek a járdán, egyiken a kabát hajtókája is rajta volt. Rajtam is átcsapott az öröm, örülni kell, igen, örülni kell, tudtam meg végre. Hangos beszédtől részegült az utca, emberek borultak egymás nyakába, de... de egyszerre csend lett megint. Német páncélosok fordultak be a rádió felé. Üres lett minden. Egyszerre üres lett minden és siettem hazafelé, mindig jobban siettem. Féltem. A kapuban Eliz fogadott. — Nincs semmi baj, folytatjuk a harcot. — Lassan mentem fel a lépcsőn, mögöttem Eliz hadarta a legfrissebb híreket. Bementem a szobámba, beültem a karosszékbe, hallgattam a recsegő, rossz amatőrlemezt: « ...győzelemre visz majd a nyilaskereszt. Szálasi Ferenc ». Ránéztem az ottfelejtett, nyitvamaradt könyvre. Elolvastam a vers címét: Das Kind, ein bisschen frühreif...

Pál a lányra nézett, a tűzbe bámuló lányra, és megigazította vállán a takarót.

— Gizivel üzentem, hogy nem megyek le ebédelni, nem érzem jól magam. Mama hozott fel egy csésze teát, nem is tartottam különösnek. Már lehúztuk a fekete függönyöket, amikor megérkezette Gigi bácsi és kérte, hogy maradhasson néhány napig. Mesélte, az utcák csendesek, karszalagos civilek és katonák járják, igazoltatnak. Nem, ő nem fél, ő Csahos János, árja terménykereskedő Losoncról. A puccsról beszélt, műkedvelő előadás, mondta, pedig ő volt az egyik műkedvelő. A kormányzó fogoly, állítólag maga Skorzeny volt itt, disznó németek, mondta. Az uj külügyminisztert már nem várta meg — sikerült előkaparni egy bárót, maga hallott erről a fráterről, Toinette? — Nem, mama sem hallott erről a fráterről, senki sem tudta, hogy van ilyen. Gigi bácsi előbb Fekete Jánoshoz

ment, de ők nem nagyon lelkesedtek láttára. Mikor lement az Ostrom-utcán, igazoltatták a németek. Azt mondta, éppen most vette meg Fekete János három vagon krumpliját. A németek hümmögtek, aztán továbbengedték. Hibásan kell beszélni, vagy svábosan.

Isabelle a tüzet nézte, a sok pici lángot a petroleumkályha ablaka mögött, melyek úgy égtek, mint a gyertyák egy szent szobra előtt egy templomban. Azt sem tudja, hogy itt vagyok a szobában, vele, én az idegen, aki messziről jött, egy másik világból, amely örökre elmerült. Miért beszél nekem? Nem is nekem beszél, pusztán véletlen az, hogy nekem beszél, nem gondol arra, hogy Éváék egy órája elmentek, hogy itt vagyunk egyedül ebben a hűlő pincében, felettünk alszik a felszabadított város, a felszabadított ország, nyugtalanul és fázósan. — Isabelle bátor lány, — hallotta itt-ott. Ez a bátor lány, lám felidézi a kisérteteit, monoton, színtelenülő hangon, ezt a megátkozott őszt és telet: garázda sihederek, gyáva polgárok, szétbomlott hadsereg, vacogó gettók őszét, ahol fiatal, kalandorvérű ellenállók hamis pecsétekkel, álparancsokkal, töltény nélküli puskákkal állnak fantasztikus, összelopkodott egyenruhákban a zsidóházak előtt, nyilaskeresztes karszalaggal űzik el a zöldingesek kiabáló hordáit: « Ezek a mi zsidóink, hagyjátok őket nekünk ».

Pál hallgatta a lányt, akinek az arcán ott ült a lidérces izgalom és lassan őt is elkapta egy régi félelem. Treffre gondolt, a zsemleszínű vizslára, akit lelőtt. Szopornyicás, gyógyithatatlan, mondta az állatorvos. Pál kihozta fegyverét, a kutya ernyedten csüngő füléhez támasztotta és belelőtt. Treff egyet rúgott és kimúlt. De sárga hasán még percekig mozgott a bőr, rángatózott és vonaglott és Pál megkérdezte az állatorvost, nem kellene-e még egy golyó. — A kutya kimúlt, felesleges, — hallotta. Pál kétkedve állt a kedves kutya mellett. Érez-e még? Isabelle arról az időről beszélt, amikor a régi világnak reflexe járt csak, nem tudta, hogy halott.

— Az oroszok Csepelnél álltak. Minden nap új neveket hallott az ember, az elesettekét. Repülők géppuskázták az utcákat, melyeken időnként szomorú csoportokat kisértek egyenruhás őrültek a Dunához. Akkor halt meg Hartmann úr, innen a földszintről. Sosem tudtam, hogy zsidó volt. Valami téboly uralkodott a városon, mindenki rettegett. Karácsonykor bekerítették a várost.

— Égett a város és az égő emeletek alatt a boltokat fosz-

togatni kezdték az óvóhelyre bújt lakosok. Nem csak a csőcselék. Adótisztek és miniszteri tanácsosok, házmesterek, cégvezetők és nyugalmazott ezredesek vitték a konzerveket és italokat a föld alá és sokszor nem csak azt. Felborult minden. Apatikusan kongtak az SS-csizmák a macskaköveken. Néhányan közülük polgári ruhákat és német imakönyvet kértek. Hanem a legtöbbje konokul ment Kispestre vagy Budakeszire a lopakodva közelgő vörös hadsereg elé, zárt rendben a halálba. Még jó volt amíg templomba lehetett menni, ahol csend volt és tömjénillat, Ararát a hömpölygő hullámok felett, ahol minden úgy állt mint régen, a pap kimérten és nesztelenül mozgott, térdepelt le és emelte fel az Eucharistiát a támolygó tömegnek; de aztán utolsót csengettek és megint itt volt az utca, a repülők a füstölgő város felett, egyenruhák a rohanó gépkocsikon, kiáltozás és szaladás egy kapualj alá. Végül már senki sem ment ki az utcára.

— Nem volt apa és nagyon féltünk. Itt voltunk a vasajtó mögött, magával szemben, ott van most a konyhám. Konyhám? Ez a petroleumkályha, amelyen főzök, meg egy szekrény, tányérral, edénnyel. Ezt a kályhát még apa szerezte be, szegény. Adjon egy cigarettát, Pali. Az asztalon. Nem tudom, volt még egy fél doboz Lucky Strike az asztalon egy órával ezelőtt.

Most azt kéne mondani, hogy hagyja abba. Azt kéne mondani, hogy ne mondja tovább, gondolta Pál, amint kinyitotta a tárcáját. Most jönnek azok a dolgok...

— Mama nagyon féltett minket. Imádkoztak Elizzel meg a szakácsnővel, Gizinek is folyton mozgott a szája. A halálra készültek, azt hiszem. Én nem tudtam imádkozni. Mama talán azt hitte, bátor vagyok, pedig nagyon féltem. Az oroszoktól féltem, helyesebben nem is az oroszoktól féltem, hanem egy orosztól. A város tele volt rémhírrel, hogy hurcolták el az asszonyokat Vecsésen és hagyták őket meztelenül az utca közepén. Mi lesz, ha idejönnek? Tudtam, hogy nem ment meg a fekete kendő a fejemen, hallani sem akartam arról, hogy levágjam a hajam és fiúruhába öltözzem, mint Eliz vagy Éva. Évának különben sincsenek mellei, figyelte?

Pál elmosolyodott.

Isabelle összerezzent. Miket beszél össze-vissza? Ki ez a bakfisemlék, hogy feltárja előtte annak a télnek titkát, ki ez az idegen? Ki ez az idegen fiú, aki úgy tud hallgatni, hogy megnyílik előtte a régi pince, a múlt, a múlt, amelyből ma sem tudja mi volt álom és mi valóság?

— Hagyja Isabelle, az oroszokat hagyja...

— Nem oroszok, egy orosz, — javította ki a lány és ahogyan a szavak elröppentek úgy osont vissza a lidérces látomás, hogy befészkelje magát régi helyébe, ahonnan Éva kebletlen alakja rántotta ki az imént. — Az orosztól féltem, aki lejön majd döngő csizmákkal a lépcsőn, megcsúszik és lezuhan, meglát és engem követel. Nem akartam sikoltozni, harapni és verekedni. Számított volna valamit? Nem csak azért, ó ne higyje, mert utálom a jeleneteket. Azt gondoltam, hogy nincs értelme. Semminek sem volt már akkor értelme, miért lett volna éppen, éppen... az én erényemnek. És akkor este bejött egy fiatal német tiszt és civilruhát kért. Mama tudta, hogy őrültséget csinál, de adott neki egy inasruhát. Nagyon nagy csend volt akkor éjszaka. Tudtam, hogy fent a kamrában maradt még valami szalonna és pár üveg cseresznyekompót. Mondtam, felmegyek érte. Fritz elkisért.

Pál a követ nézte a lába alatt és nem moccant.

— A kamrában megtaláltuk a szalonnát és két üveg kompótot. Mentünk vissza a folyosón. Bementem a szobámba egy könyvért, Fritz is bejött és azt mondta, meg fog halni. Karjában bent van a jelzés. Nem segít az inasruha sem, egy szót sem tud magyarul.

Isabelle hangja rekedten, alig hallhatóan suttogott az egykedvű lángba. Az óra hervadt virágok között ketyegett a polcon.

— Azt mondtam akkor, hogy tegyen magáévá. Nem értette. Toppantottam és rákiáltottam. Szemében ott táncolt a halál. Ezt akartam. Ne legyen tanum és ne az orosz legyen az első. Tudni akartam, mi vár rám, de nem akartam készületlenül várni, nem akartam, hogy minden ujság legyen majd. Leesett egy akna valahol és hozzálódított a légnyomás. Mikor felkeltem a diványról és rendbeszedtem ruhámat, Fritz szánalmasan dadogott. Hogy nem nehmolom-e übel és a többi. Fogtam a befőttet és lementem a lépcsőn. Fritz kullogott utánam. Nem is olyan nagy dolog, gondoltam, minden esetre elég utálatos. Aznap éjjel Fritz eltünt a pincéből és négy nap mulva léptek hallatszottak a lépcsőn. István ment elébük, apa inasa. Orosz fogoly volt az első háborúban, tudott valamit a nyelvükön. Németeket kerestek. Kerek kamaszarc jelent meg az ajtóban, mama rémülten szorította magához Elizt. — Alles kaput, — mondta, biccentett, egy komiszkenyeret tett a ládára és eltünt. Másnap orosz parancsnokság költözött az emeletre,

strázsa állt a kapú előtt és kisütött a nap. Az ostrom még hetekig tartott, de én kimentem az utcára, szemben lakik egy nőgyógyász. Azt mondta, ne féljek, fejletlen a méhem.

10.

A fürdőszobában égett a tűz.

— Ki is a soros, — tépelődött Pál a kályha előtt, újsággal a hóna alatt, Dusán palástszerű köntösével a vállán. Ez alatt a nyolc nap alatt sokat megtanult. Megtanulta például azt is, hogy nem lehet fürdeni, csak néha. A fa kevés és drága, a szén másra kell. A szén az iparnak kell, a vasútnak kell, a köznek kell. Tini néni a soros.

Az újságot az asztalkára tette, kisimította. A vezércikk is a szénről szólt, érdekes, érdekes. Megeresztette a csapot, egy kicsit lopott a borotválkozó tálkába és megnedvesítette az ecsetet.

Terekre ritkán jött újság. A jegyzőnek járt ugyan a Szabad Nép, de a jegyző Sárosdon székelt és csak kétszer egy héten biciklizett Terekre, akkor is hol újsággal, hol újság nélkül. A parasztok nem sokat törődtek a napi politikával, nem is nagyon értették. A fontos az volt, hogy bejöttek a kisgazdák, a kommunisták meg megbuktak. Mindenki lélegzett egy nagyot, a földosztás megtörtént, ez nagyon rendben van, kolhoz nem lesz és ez is nagyon rendben van, lehet nyugodtan szántani meg vetni, akinek van mit. Terekre nem jutott villany, hiába igérték volt a képviselőjelöltek minden választás előtt az utolsó húsz esztendőben. Hallgattak hát a rádiók, bár az a hír járta, hogy Várdán ismét feltöltik a kimerült telepeket, sőt elem is kapható. Mégse pionirkodott senki sem Székely József elektromossági szaküzletébe a terekiek közül akkumulátort cserélni, elemért sem. Nagyon jól van ez így, mondogatták a rádiós gazdák a templom körül, úgyis evett eleget a fene az elmúlt őszön: az ember egyebet se csinált, mint a rádió előtt ült. A háború akkor érte el az országot, addig csak távoli, szinte mesebeli volt, az óperenciás tengeren is túli, melynek egyedüli hihetőségét az a tény adta meg, hogy a férj, a fiú, a testvér is ott volt valahol. Egy emberöltővel ezelőtt ők is arra jártak, az öregek, túl az óperencián, ám félszemmel mindig láthatták a hegyeket és tudták, a hegyek mögött ott van Terek. A mostaniak azonban azt beszélték, hogy hírét hamvát sem látták semmi hegynek, annyira bent jártak az idegen országban.

A háború így mindaddig távoli dolog volt, amíg olyan neveket nem említett a rádió mint Temesvár és Torda, Brassó és Arad. Úgy mondják, ettől kezdve harsogtak a rádiók Tereken; öregek, asszonyok, gyerekek ott ácsorogtak a községháza előtt vállonfelejtett kapával, szekerek megálltak az úton, mint ahogy minden megállt, megérkezett a háború. Mire a telepek kimerültek, a háborúnak vége volt. Nyerges Gáspár rádiója még bemondta a földosztást, aztán kimúlt az is. Senki sem sajnálta. Elég volt a történelemből.

Negyed centinyi krémet nyomott az ecsetére. Talán elég lesz. Dusán alszik, legalább megborotválkozom Tini néni fürdője előtt.

Pestnek nem volt elég a történelemből. Ez volt az első, ami feltünt Pálnak, Pestnek nem volt elég a történelemből. Az újságok harciasan rikoltoznak, újabb és újabb erőfeszítésre sarkallva a munkást és polgárt, akit ma úgy neveznek, hogy értelmiség. Persze, a rikoltás a parasztságnak is szólt, de Pál látta Tereken, hogyan megy el a szó a fülük mellett, ha egyáltalán odaért. Búzgón cövekelték az új mesgyéket, zsinórt húztak, hol járjon az eke és majd ölre mentek, ha valaki beljebb mert szántani.

— Ebből sosem lesz hab, — gondolta Pál. Túl vizes volt az ecset.

Tereken csak a községházára jutott plakát, azt is ellopták másnapra virtusból a legények. A pesti utca olyan volt, mint egy bélyegalbum: plakát, plakát, plakát. A plakátok kontráztak a sajtónak, « Arccal a vasút felé » kiabálták; marcona, de megnyerő tekintetű bányászok hivogattak Dorogra, Tatára. A széncsatát megnyertük! hirdette a vezércikk címe. Csak a csata csatákat nem tudjuk megnyerni.

Igen, pezseg az élet Pesten. Siet az élet az állványzatok alatt, dolgoznak a gyárak, készen van a Kossuth-híd. Az első pár napon mindent úgy látott, mint az angol munkáspárti képviselők küldöttsége, lelkesen, teljes bizalommal. Nagyok a feladatok, de nagy az akarat, fűt minket a munkakedv, ilyen csata, olyan csata, újjáépül az ország. Aztán jött az az éjszaka.

Pál nem akart erre az éjszakára gondolni. Elővette a zsilettet. Vizet töltött a fogmosó pohárba. Kiöntötte. A zsilettet mutatóujjával a pohár homorulatához nyomta és forgatni kezdte a poharat. Dusántól tanulta ezt a fenést. Dusánnak Feri mutatta. Feri, az utolsó Balajthy.

A város halott volt akkor éjjel. Egy taxi suhant el a Sándor utcában, üres volt, de nem állt meg. Aztán a merész, aki

az utca közepén járt, az egyetlen ember, akivel találkozott. Csend volt, kisérteties csend, a város megbújt a hideg hálószobákban, az utcára úgy hullt a romházak pora, mint egy elhagyott malom padlójára az elfelejtett őrlések lisztje. Ez is új volt, ez a sok tábla: Vigyázat! Romház. Le kellett lépni a járdáról, hogy kikerülje a hevenyészett kerítést. A kerítés mögött tégla és kőpárkány, széthullva; egy atlaszi bicepsz, amely nem tart semmit, üreges nyakkal ásító torzó, aztán a fej, odébb, elgurulva.

Akkor ment az utca közepére és akkor hallotta a lépteket. Szabályos, egyenletes, kopogó lépteket, amelyeket visszavert a sok néma házfal, kipi-kopi kopp. De ember nem volt sehol, csak a léptek metronóm hangja, erősödőn, majd váratlanul elhalkulón, aztán újra élesen, szenvtelenül, ahogyan az óra ketyeg egy szobában, amelyben senkisem lakik. Egy kapualjban kellene bevárni, de nincs értelme. Nincs értelme, mert az ő lépte is ugyanúgy kopog, mint a közeledőé, és arra gondolt, hogy ha megáll, megszünik a másik kopogása, nem lesz az egészből semmi, csak egy nagy várakozás, várakozás a hangra a csendben és a csend rosszabb mint a hang. Isabellenél maradt dollárja, órája, mit vehetnek el? kabátot, ruhát. S ha rendőr? « Mondja, hogy a szeretőjénél volt, mondja, hogy itt volt nálam ».

Szikár alakot vett észre a fordulónál. Zsebredugott kézzel ment az utca nyergén, hosszú, kimért léptekkel, kip-kip, hangzottak a vasalt sarkak szemből. Észrevette. A léptek egyszerre tétovázók lettek, lelassultak, hogy felerősödjenek újra a régi ritmusra. Egymásra sem néztek, úgy mentek el egymás mellett, mint két tehervonat.

Lehet, hogy az emberek tényleg félnek, — gondolta és lemosta az arcát. Hova lett a régi Pest? Hova lett a szalonzene a kávéházakból, hova lettek a kávéházak? A mulatós, könnyű vidámság, a kucséberek, virágáruslányok, a taxisok a standok előtt, a reggelbe hegedülő cigányok a kiskocsmákban, a lányok, a végetnemérő éjszaka? Kongott a néptelen utca akkor éjjel, félelmesen és barátságtalanul, rejtelmekkel s feszültséggel. Mi az, hogy lehet? Marhaság. Az emberek félnek.

— Isabelle is félt, — mondta félhangosan és elővette a törülközőt.

Nem, nem gondolunk Isabellere.

Erzsi. Miért nem gondolok Erzsire? Elhagyom a falut és elfelejtem Erzsit? Miért? A falut nem felejtettem el, a házat sem, anyámat sem, a kert, a kert itt van velem, a fejemben,

a gondolataimban, a szívemben. Megkérték. Kenyeres Jani. Rendes, dolgos fiú is. Mondjam, hogy menjen hozzá? Mi értelme van ennek a dolognak velem? Nem érte el azt az almát. Kendőért szedték. Milyen szerencsém is volt, hogy Lenge úr épp arra járt kordéllyal, portékával, alig hogy megérkeztem. Kimásztam az ágra, odadobtam neki. Erzsinek dobtam az almát, Erzsi kapta a legszebb kendőt. Igy kezdődött.

Nem, Isabelle nem félt. Én féltem. A kopogó léptektől féltem, a vetkőztetőktől féltem, alsónadrágban hazamenni, ettől féltem, az igazoltató rendőröktől féltem, hiába volt a sárosdi jegyző közmunka-igazolványa a zsebemben. A magyarázkodásoktól féltem, az alibiktől, hogy nem vagyok sem rabló, sem összeesküvő, a kertem miatt jöttem fel, rézgálicért meg nikotinért, tessék feljönni, megnézni, az ágyam alatt van, papírban becsomagolva. « Mondja, hogy nálam volt. A hírem? Ugyan, Pali. »

Megeresztette a hidegvizet, a kád fölé hajolt, mosakodni kezdett.

Szegény apám mindig azt mondta, hogy a fürdőszobában jönnek a legjobb gondolatok. Nem volt igaza.

Mert igen, újra itt volt Isabelle. Klein úrnál is ott volt, amikor a nikotinra alkudott, a villamoson ott volt, a Földbirtokrendező Tanács előszobájában ott volt, és most itt, a fürdőszobában ez alatt az átkozott hideg víz alatt, mindenütt ott van Isabelle. Éppen csak ez hiányzik. Ma. Konteszka Terekre.

Pál nem akart többet, csak valami könnyű kalandot, kis pesti románcot a rézgálic mellé. Valamit, amiből alig marad több, mint futó emlék, egy utcarészlet, egy parföm illata, egy kacagás. Ha ennél több, baj van. Nem lehet a dolgokat megosztani, nem lehet magát megosztani, az első a kert. Pál ettől a valami többtől félt, ezért tüzdelte tele programmal a napját, járt barátaihoz, olyanokhoz is, akiktől semmit sem remélt, sem kellemes órát, sem összeköttetést. Ennek véget kell vetni, határozta el újra magában. Nem, nem kell semminek sem véget vetni, nem kezdődött el semmi.

Becsukta a fürdőszoba ajtót, az előszobában felhörpintette teáját. Tini néni már fent van, bezzeg ez a Dusán még alszik. A telefon alól kihúzta a noteszt, pár sort írt rá, ne várják ebédre, kézcsók, Pál. Vette kabátját, kalapját, kiment.

Negyed kilenc volt. A forgalom éppen lélegzett egyet, mindenki munkában volt már. Az utcán egy szeneskocsi ma-

sírozott végig, a lovak zabláján sárgált a zab. Cekkeres aszszonyok, postás táskával, az utcaseprő, — úgy mozog, mintha a másében kaszálna. Korán lenne még felhívni a Molnár irodát, amúgy is utált telefonálni. Nem, nem kell ügyvéd. Az Országosban úgyis csupa paraszt ül, veresposztó ezeknek az ügyvéd. Ez az egy maradt, ez az egyetlen egy dolog: fel kell menni az Országosba. Mindent elintézett, ezt halasztotta egyik napról a másikra, délelőttről délutánra. Kerülgette is. Volt az előszobában is, de visszafordult. Tegnap megivott egy feketét a Café de la Paix-ben: a kávéház feletti két emeleten volt az Országos Földbirtokrendező Tanács. Café de la Paix. Nem rossz. Ma felmegyek. Végignézem a névtáblákat.

Tudta, megint az éjjeli úton jár. Minden reggel erre ment. Erre visz az út a Belvárosba. Nem a legrövidebb út. De ideje volt, minden nap ideje volt, minden nap korán elindult. Ma is.

Zöld pokróc, kifeszítve az alagsori ablakon. « Még mindig alszik » — mondta és megpróbált Erzsire gondolni, Erzsire, létrán, egy almával a kezében.

11.

— Tini néni? — kérdezte Dusán és felnézett írásaiból.

— Mi az, fiam?

— Hagyna?

— Mit, Dusán?

— Egy kis melegvizet.

— Jó. Mennyire haladtál?

— Ne féljen, Tini néni, készen leszek. Még húsz oldal, három nap.

— Hagyd az asztalon, átnézem. Hogy kit érdekelnek az erdélyi fejedelmek kereskedelmi összeköttetései Brandenburggal és a Lajosokkal, azt nem tudom.

— A franciákat. Az intézet fizet.

— Csak hagyd itt. Szent István intelmeiben is volt egy pár szarvashiba. Csak hagyd a penzumot az asztalon.

— Köszönöm Tini néni. Csak egy kicsit. Egy gyors tussra valót.

Tini néni bólintott és eltünt a fürdőszobában. Dusán tovább írt. Halálos unalmas ez a cikk. Kalap fizet. Kalap halad a korral, Kalap tudja, miről kell írni. Kalap osztálytársa volt; az első az osztályban, aki a diáksapkát felcserélte egy velúr-

ral. Kalap szerint az adópengőben sem lehet bízni, nem kell megállapodást csinálni, ha kész a cikk, fizet. A nikolsburgi békében Bethlen Gábor két sziléziai hercegséget is kapott. Vajjon mit kap ő ezért a fordításért? Tiz dollárt? Adópengőben? Mindegy, ha megkaptam, rohanok a tőzsdére váltani. Taxin. Igen, taxin.

Letette a tollat, megnézte az óráját. Még van idő. Délben találkozik Radóval és Ágostonnal. Náluk is leesik néhány dollár. Tini néni rendes. Ezt az átkozott prospektust is, hogy lefordította. Textilgépek, orsók. Ő magyarul sem érti. Az angolok sem értik, ezt nem lehet érteni. Tini néni? Tini néninek meg sem kottyant. Leült, megírta, felkelt és elment.

Pál is elment. Pált különben is alig lehet látni. Mintha kerülné. Nikotin, rézgálic. Már egy egész raktára van. Matyival megy vissza teherautón. Matyi megveszi a maradék almát. Matyi majd jól kiszúr vele. Kiszórja a fele almát, ez nyomott, az fagyott, amaz rothadt. Igaz, Paliban száz zsidó veszett el, Palit nem kell félteni. Érdekes, Isabelle azt hitte, Pál már hazament. Lehet, hogy fel sem kereste azóta?

— Jöhetsz Dusán. — Hallotta a fürdőszobából.

Felállt. A fene egye meg. Még hat oldal hiányzik a penzumból. Mi lenne, ha Tini néni lefordítaná? Igaz, Szent Istvánnal belejött a franciába, de ez az erdélyi külkereskedelem? Utálta. Micsoda export lehetett a harmincéves háborúban?

— Remélem lesz elég melegvíz, — dünnyögte magában és meghúzta palástja zsinórját a derekán.

12.

— Nézze Szegő úr, — hallotta balról, — nincs semmi hibája. Legyen harmincöt.

— Blauweiss.

— De uram, hova tette a szemét? Lát ebben egy csepp kéket? Isten az atyám, meg kell őrülni magával.

— Régi csiszolás. Ez régi csiszolás, Blaskovics.

— Adja vissza a gyűrüt, adja vissza. Ma nincs üzlet.

— Harminc, — mondta Szegő.

Ez volt az egyetlen presszó Pesten, ahol nem két cukrot adtak, kiporciózva. A tele cukortartóból bizalom áradt és a vendégek, hálából vagy meglepetésből talán, de nem éltek visza a bizalommal.

— Harminckettő, Szegőkém, de csak mert maga barátom. — Dusán fészkelődést hallott, aztán újra Blaskovicsot. — De maga fizet. Két duplánk volt, kisasszony.

Dusán szeme az utcán volt. Szerette volna megnézni magának Blaskovicsot és Szegőt. Helyettük Pált vette észre: a szinházi plakátokat bámulta. Megkocogtatta az ablakot. Semmi eredmény. Ujra. A szomszéd asztalnál felfigyeltek.

Dusán az asztalra rakta könyvét, kesztyűjét. — Azonnal jövök, tartsa a helyemet, kisasszony — és már ott is volt a kijáratnál. Az ajtónál két férfi állta útját. Kezét az alacsonyabb vállára tette, pardon, mondta. Az alacsony hüledezve nézett rá.

— Semmi baj Szegő úr, én nem vagyok... Tudja? Csak utat kérek, mert elmegy a barátom. Semmi baj.

— Látja, ide sem lehet már jönni, Blaskovics. Ezek az izgalmak...

— Pali, gyere ide be, remek kis hely, sok cukor, amit akarsz. Van pénzed? Magyar, persze hogy magyar. Helyes. Mondd, hol a fenében csatangolsz, napok óta nem látlak, csak a raktárad gyűlik a szekrényben, amíg Tini néni meg nem unja és ki nem vág azzal a sok kacattal, úgyis félti Rosamundát. Hallotta, hogy nikotint hoztál. Ide gyere be. Ide. Rengeteg mesélnivalóm van. — És már tuszkolta is Pált befelé, kacsintott a kisasszonyra, hogy visszajött, rendelt két kávét feltartott mutató és gyűrűsujjal, kihúzta a széket és leült.

— Öregem, micsoda pasasokkal találkozik itt az ember, ki kell borulni. Regényt lehet írni ebből, regényt. De a regényt nem értelmes emberek írják, hanem ilyen hülyék, mint Frici, akivel az előbb ültem itt egy félórát. A Cidből citált nekem, középiskolás anyagot, tudod, « Chimène qui l'eût cru, Rodrigue qui l'eût dit », ilyen marhaságokat, azt hitte, meghatódom. De övé a cég, emlékszel, ahová Béla behozott, az orsó fordítás, tudod?

— Egy, — vetette közbe Pál, — a macska nem döglik meg a nikotintól, mert jól elpakoltam. Kettő: ki Béla?

— Ágoston. Isabellenél. Nem emlékszel? De Radó, az a nagy. Tudod, hogy ötezer dollárt láttam leszámolni délben? Egyesekben. Na?

— Csendesebben, Dusán, csendesebben.

— Egy pilóta hozta reggel Cairóból. Cipődobozban. Béla szerint ez hülyeség, de Fricinek azt mondta Furulya, hogy a pilóta Cukor barátja, mert Cukor védett és a pilóta volt az egyiptomiak centere és együtt ittak a meccs után Faruknál

és a legjobb haverok lettek. És amikor a pilóta megtudta, hogy Cukor megúszta a háborút, akkor felpattant egy repülőgépre és hozta a cipődobozt, mert a vizipólózók az egész világon összetartanak. Te, én dűlve voltam, amikor Radó elment Cukorral és Frici elkezdte. Winter volt. Most Bűvös Bűvös Frigyes. Meg kell ismerned, bársony mellényt hord, díszmagyar gombokkal, az egész mandzsettája kilóg, antilop a cipője, kézelőgombja ametiszt. Utálja a harsány Radót, Cukort, Furulyát, az egész irodát utálja, csak Proustot szereti meg Corneille-t, mert kell egy klasszikus.

— Neked hogy eresztett? — kérdezte Pál.

— Nekem is leesett... egy ötös. De ez nem az enyém. Tini nénié. Övé az érdem, övé a dicsőség, övé az ötös. Ha megindul ez a gépimport...

Pál a gályákat nézte a falon. A gályák perui arannyal voltak útban Spanyolország felé.

— Az ötezer egyes címletekben eredményezett 5300-at ötösökben és tizesekben. Radó csak néhány huszast vett át, melyeknek valódiságáról személyesen bizonyosodott meg, — folytatta Dusán dagályosan, csettintve, gusztussal. — Radó nagy ember. Én persze egyesekben kaptam. Ha tizesekben kaptam volna... — gondolkozott el Dusán és elfelejtette, hogy ötöt vallott be Palinak, és az mind Tini nénié, — akkor... — Zsebéből egy rossz borítékot vett elő, számolni kezdett. Pál elnézett. A feketézőket nézte, akik feketéztek. A helyiség zsúfolt volt, könyöktávolságra ültek egymástól a vendégek. Háta mögött egy lány Majakovszkijról beszélt, azt mondta, hogy a költészet elfordul a politikától a fűzfaberek és a kökörcsin felé.

Dusán összetépte a papírt és Pálhoz fordult.

— Mondd, mért nem keresed fel Isabellet?

Egyszeriben elsüllyedtek a beszélgetők.

— Találkoztál vele?

— A Ferenciek terén. Azt kérdezte, itt vagy-e még. Izgatottnak látszott.

Ez olyan dusános színezés. — Mit feleltél, — kérdezte Pál.

— Hogy eszed ágában sincs. Nem mégy, itt vagy. Csak én nem látlak. Mikor felébredek már elmentél, mikor hazajövök még nem vagy otthon és azon töröm a fejem, hol alszod le azt a másik négy órát, amelyre egy fiatal szervezetnek feltétlenül szüksége van.

— Mire Isabelle?

— Szemtelen volt és csodálkozott, hogy mennyire érdekel engem, hogy hol és hány órát alszanak egyes fiúk. Légy szíves terjeszd szép kis várdai románcomat. Még Bűvösnek néznek Pesten. Hogy mit mondasz, rád bízom. Egy férfit nem szabad kompromittálni.

— Egy férfit soha, — mondta Pál és vigyorgott.

Dusán grimaszt vágott.

— Ma este vár. Az őrmester úr Bécsbe repült.

— Hm...? — Most Pál vágott grimaszt.

— Hm. Fél hétkor. Mondtam, nem biztos, sőt valószínűtlen, hogy látlak. Isabelle hétig otthon van. Ez üzenet, ha akarod. Köszönöm szépen?

— Nem igen van időm.

Dusán Pálra nézett. Megenyhült.

— Azért tényleg disznóság, hogy nem látlak. Mi az Isten csudáját csinálsz egész nap? Irtón kell vigyázni, öregem.

Pál elvette Dusán könyvét az asztalról, kinyitotta, lapozgatott benne. Kosztolányi Dezső. Mák. 1916. Ez a címlap. Becsukta a könyvet és visszatette az asztalra.

— Miért nem az Állam és Forradalom van a zsebedben?

— Idegesít. Marx is, nemcsak Lenin.

— Egy keskeny Engels?

— Az nem annyira.

— Ha megittuk a feketét, megprezentállak eggyel. Van nálad dollár?

— Pssszt. Van.

— Az előbb azt kérdezted, mit csináltam ma. Részt vettem egy razzián.

— Te? — Dusánt mintha darázs csípte volna. — Elfogtak?

— Szamár vagy. Nem ülnék itt. A Pikk Ászban ültem. Azon töprengtem, mi lesz a következő lépés és, hogy kell-e egyáltalán következő lépés? Fentjártam az Országos Tanácsban és végignéztem a névtáblákat. A baranyamegyeinél felkiáltottam, észrevettem Ányos Perti nevét. Tudod, a régi Egyetemi Körből. Beléptem. Azt mondta, mint Rex, lépjek be a Parasztpártba. Mire negyven évesek leszünk nem lesz Kommunista Párt Magyarországon. Ha nincsenek osztályok, mire akkor Kommunista párt? — Mire akkor Parasztpárt? — feleltem. Valahogyan el kell nevezni a gyereket, mondta bizonytalanul. Politizáltunk vagy egy félórát, már untam és a tárgyra tértem.

Megígérte, hogy szól az én előadómnak, felvett néhány adatot és kért, jöjjek kedden újra.

— Hol itt a razzia? — türelmetlenkedett Dusán.

— Várj. A Pikk Ászban azon gondolkoztam, hogy kinek kellene még szólnom, vagy elég lesz Perti. Suttogást hallottam. Felnéztem, láttam, hogy a kijáratokat elállták, valaki kinyitja a pénztárt és a kurta kérdésekre vacogva felel a tulajdonos. A középen ültem, mellettem idegesen fordította ki zsebeit egy Ágoston-forma alak, mindenütt gyöngyöző homlokok, elfojtott beszéd, méltatlankodás, eldobált bankjegyek a szőnyegen, dollárok, sárga napcsik. A két ajtónál kezdték meg a motozást. A nőket a konyhába kisérték és lehúzták a redőnyt.

Pál egy könyvet húzott elő a zsebéből. Az Állam és Forradalmat.

— Lásd, ennek a könyvnek az utolsó harmada nincs felvágva. Körülnéztem. A detektivek közeledtek a közép felé. Akiknél találtak valamit, a hátsó ajtónál, akiknél nem, azok a bejárati ajtó előtt ácsorogtak. Kihúztam a zsebemből az ötdollárost és becsúsztattam a felvágatlan lapok közé. Mint akit a dolog nem érdekel, elkezdtem valahol a közepén olvasni. Ha megtalálják, azt mondom, hogy nem az enyém a könyv, mint ahogy az okosok is letagadták a dollárjukat a szőnyegen. Sose írd be a nevedet egy könyvbe, Dusán.

— Jó. Tovább.

— Kezet éreztem a vállamon. Felnéztem. « Magát nem érdekli a razzia? » — hallottam. Becsuktam a könyvet és behajtottam a huszadik oldalon. « Áááá » — mondta a detektiv meglepetten, — « hogy kerül maga ide? » — Szeretem a kávét, — feleltem. « Lenint is szereti? » — Haladok a korral, mondtam nyugodtan. A detektiv belelapozott a könyvbe, aztán letette az asztalra. « Ne haragudjon, magát is meg kell motoznom. Szolgálati kötelesség. » — Természetesen, — mondtam és felálltam. Ujjai végigfutottak a kabátomon, a hajtókáján, zsebeken, aztán a nadrágon. « Álljon oda », — mondta és a kijárati ajtóra mutatott.

Dusán végigfutotta a könyvet.

— Az utolsó oldalakat nézd, ahol nincs felvágva. Ott, igen, ott.

Dusán visszaadta a könyvet. — Micsoda nap! Gyere haza, enni kell valamit.

13.

Pál megállt a fénysáv előtt, kopogott. Isabelle hangját hallotta, belépett.

— Pali?

— Jó estét, Isabelle.

— Hát csak bemerészkedett hozzám? — Isabelle letette a dobozt az asztalra. — Itt őrzöm a pénzét, az apja cigarettatárcáját...

— Rengeteg dolgom volt. Tudja.

— Hagyja ezt Pali. Álljon inkább a világosság felé.

Pál az állólámpához lépett. A szobát kicsit átrendezte Isabelle, a kályha nem volt sehol, így a spanyolfal is a szoba végébe került, a zöld pokróc elé, az ablak alatt.

— Miért nem jött be?

— Mikor, — kérdezte Pál gyanútlanul.

— Látja, ez már szebb. Tehát többször is volt itt? Csütörtök reggel. Foglaljon helyet, Pali.

Pál egy szót sem értett az egészből. Engedelmeskedett. Ugysem tudott volna mit felelni. Isabelle leforrázta a teát, hozott még egy csészét és leült Pállal szemben a kanapéra. Pál cipőjét nézte, aztán elmosolyodott.

— Csütörtökön reggel ezt a cipőt láttam az ablak előtt. Nem, ne szóljon semmit. Ezek a cirádák, ez a barna, amelyet meggypirosra fényesített az idő és a pucolás. Apának is volt egy ilyen cipője. Ott, az orrán, látja? Ott felüthette. Csütörtökön még fehér volt, friss.

— Győzött. Rendben van, de ne bízza el magát Isabelle. — Pál már nem bosszankodott. — Nem jelenti ez azt, hogy az ablakhoz bújva egy cipőt lesett? Nem, nem az enyémet, hanem egy cipőt. Jön-e a cipő, vagy nem jön a cipő.

— Jaj de szamár maga Pali, milyen kedves szamár. Most kérem maradjon csendben. Hallja a lépteket? Erősödnek, közelednek. Most itt van. Hallja? most elmegy. Maga nem ment el. Maga megállt és én nem értettem, otthagytam a teámat és látja, ott, azon a kis kémlelőlyukon kinéztem. Ezt a cipőt láttam. Tegnap meg tegnapelőtt nem láttam. Álmos voltam és mire kiugrottam, már elment.

— Én?

— Maga.

— Tudta, hogy én vagyok?

— Sejtettem, hogy maga.

— Ha sejtette, adhatott volna valami jelet. Nem? Megkocogtathatta volna az ablakot.

— Jelet? Először is elment, másodszor... Ebből ne következtessen semmire, Pali.

— Kiugrott az ágyból, — mondta Pál mosolyogva.

— Áááh, — húzta el a meglepetést Isabelle. — A szerep lehet, hogy tetszetős, de a szerep előnytelen. Persze, hogy kiugrottam az ágyból, de nem e miatt ugrottam ki az ágyból. Eszembe sem jutott vadidegen cipőknek jelezni az ablakom alatt, bár most sem értem, micsoda jelre várt. Ismétlem, nem tudtam biztosan, ki az ácsorgó. Hátha a GR? Hogy az micsoda? Gazdasági Rendőrség. A múlt héten Évánál voltak, még jó, hogy nem volt náluk semmi.

Isabelle kitöltötte a teát.

— Cukrot?

— Kettőt. Köszönöm.

Isabelle folytatta. — Fogtam ezt a lapos aszpirines dobozt, ezt itt az asztalon, nézze csak meg, mi van benne. A maga három dollárját kiveheti belőle. Beletettem a kannába és ráöntöttem a melegvizet. Nem érdemes képek mögött, matracban, könyvekben tartani. Ezek mindenre rájönnek. De ki gondol a teára?

— Győzött, — mondta Pál és felállt.

— Látja, ez az én varázsom, — kiáltott fel Isabelle huncutul, — nem tólhatja a városra, meg erre-arra, mint szerda este, olyan gyáván és nagyképűen. Az én varázsom... Pali... Pa... ne...

Isabelle felállt, végigsimította ruháját. — Ez disznóság, ez, ez, ez...

— Ez a maga varázsa. — Pál felállt. Szája körül ügyetlen kis mosoly ült. — Egy gyáva sem tud ennek ellenállni.

— Menjen el. Menjen el azonnal.

Pál nem mozdult.

— Azért, mert elmondtam? Mert elmondtam szerdán apát és az ostromot? Menjen.

— Várt. — Pál a cipőjét nézte. A cirádákat a cipőjén.

— És egyedül talál? Itt a tárcája, menjen.

— Üzente. — Igen, felütötte. Az orrán.

— Üzente? Ki?

— Maga.

— Kivel?

— Dusán mondta. Hétig itthon van, vár.

— Dusán hazudik.

— Visszacsókolt.

— Mit mond? — Isabelle ijedten nézett a fiúra.

— Hogy visszacsókolt, Isabelle. — Pál leült. A zöld pokrócot nézte és a lyukat a pokrócon.

— Vissza... visszacsókoltam?

Pál, a lovas, a vadász, a tereki hős, úgy nézett rá mint egy kisfiú.

— Igen, mondta. — Érzem az ízét. Tudom.

Isabelle egy lépéssel közelebb lépett, megérintette a fiú vállát. Pál újra felnézett. A lány szemét látta, fényesen, könynyesen. Nem értette. Mi ez a szomorúság benne, mi ez a titok? És a lány feléhajolt és megszólalt.

— Csókoljon meg újra.

És akkor Pali lassan, gyengéden átkarolta, lehúzta magához ezt a furcsa, különös virágot, aki könnyek között, a pityergés szélén nézett rá, míg karjai fázósan csimpaszkodtak nyakába. Pál a szemeket nézte, ezeket a lidérces telet látott szemeket, Fritzet és ki tudja kit még. De nem gondolt a többire, senkire, Reevesre sem, a GR-re sem, a városra sem, a háborúra sem és erre a félénk békére sem, mert tiszta szemeket látott. És akkor magához vonta, az ölébe, és a szemek rebbentek egyet és becsukódtak és egy pillanatra a nyíló ajkakat látta az elkenődött ciklámenszínű festék alatt...

— Kitöltöm a teát, — csicsergett Isabelle. Szorgoskodott, tett-vett a csészék körül, haja a szemébe hullt. — Egy kis tejet? Látja nincs citrom a házban. Túl erős ez a tea, ne igya, ez méreg. Túl sokáig állt. — Elpirult. — Ne csináljak inkább újat? Hamar megy. Van még egy kis melegvíz, felforr hamar. Tegyem a villanyra? Jaj, szóljon már egy szót az Istenért, miért nem beszél?

Pali a karfára mutatott. A lány nem értette előbb, aztán leült. Keze előbb hátrahőkölt, mint a csiga csápja, aztán nekibátorodott újra. Megsimogatta a fiú haját.

— Pali, — mondta kedvesen, — ne legyen olyan ünnepélyes. Nem veszi észre, hogy a szerepek megcserélődtek közöttünk? Felállok! — Helyette lassan a fiú ölébe csúszott, ahonnan már nem akart felállni. — Ugye nem kér meg? Ugye nem ez következik? Mert nem megyek magához, Pali. Nem megyek magához, de nem megyek máshoz sem. Ugyan, talán magához, egyszer.

Pál kihúzta a zsebkendőjét. — Nyujtsa ki a nyelvét. Mi-

lyen komikus így, össze-vissza, mindenütt cinóber. — Új nyelvet kérek.

— Nincs új nyelv, nincs több idill. — Isabelle a csészéihez penderült, csészéitől a tükréhez.

— Színház sem lesz, ha nem siet, — mondta Pál a karosszékből.

— Színház? — Isabelle kezében megállt a fésű.

— Dusán mondta, hogy szabad ma este. Ők is jönnek, Dusán, Éva, Feri.

— És miért nem megyünk?

— Ez jobb első felvonás volt.

— Garantálom, nem lesz második. Mit vegyek fel? — Isabelle a szekrényhez lépett. — Ez a bársony már magától elmegy mindenhova. Maga szereti? Jó, legyen meg az öröme. Ez lesz a hattyúdala, jövő héten elküldöm Eliznek. Kapálni ugyan nem lesz jó, de elmehet a postáskisasszonyhoz és táncolhat benne a forgalmistával. — Elhallgatott. — Legszívesebben kiküldeném, de ha nem mozog, maradhat. Nem kényelmesebb a másik fotel?

Pál nem mozdult. A lányt nézte a tükörből. A tükör a sarokban lógott, hólyagosan, barokk rámában, elfelejtett szobadísz. Isabelle félig háttal állt, a bársonyruhát mustrálta a kezében. Kombinéja egyik pántját biztosítótű tartotta. Isabelle nyujtózott egyet, nézte magát a másik tükörben. Feljebb kapcsolta a harisnyáját.

— Mi a darab? — kérdezte.

— Veszélyes forduló.

— Jó?

— Csak a címe érdekelt.

— Ó!

Isabelle leült a puffra, fésülni kezdte a haját. Sercent benne a fésű. — Siet?

— Elülnék itt órákig. — Ócska trükk ez a tükrös, nem is olyan izgalmas. Azt a pántot fel lehetne varrni.

— Maga protestáns?

— Hogy jutott ez eszébe?

Isabelle belebújt a bársonyba, felhúzta a zippet, lesimította a ruhát. Egy sor gyöngyöt próbált hozzá, aztán egy korál láncot. A gyöngysor szebb volt, de Isabelle a korált akasztotta a nyakába. Vajjon Révész a szeretője-e?

— Ugye nem adna reverzálist.

Pál hallgatott. Korál függő került a fülbe.

— Valamit kérdeztem az előbb.
— Hallottam.
— A felelet?
— Kért, hogy ne kérjem meg.
Isabelle felkacagott. — Az első értelmes mondat ma este.
— Volt más is ami tetszett, — mondta Pál.
— Megint kezdi?
— Boldogan.
— Jőjjön, jőjjön. Kész vagyok. Szedje a kabátját. Hol az enyém? Itt a lakat. Tartsa a zseblámpát. Siessünk, gyorsan. Mit mond Éva, mit mond Dusán?

14.

A darab tetszett, a vacsora kitünő volt. Nyulat ettek, ezt az egykor hétköznapi pecsenyét, amely raritássá vált ezen a télen, amikor, ha nem is tüntek el a nyúlstráfok, de új puskások durrogtattak bennük. A nyúl megérkezett krumplipogácsa és karotta közt, tejfeles lében, heccserlivel. — A legjobb vad, — mondta Éva, — Péter mindig azt mondta, a nyúl a legjobb vad. — Becsületes porciók — fűzte hozzá Dusán és rendelt utána egy gorgonzólát. Úgyis Pali fizet, Käse schliesst den Magen.

A fizető levágott egy darabot Pál óraláncából, míg a másik pincér filigrán kis mérleget húzott elő. Pál óvatos volt. Az óvatosak nem járnak dollárral este.

— Most hová? — kérdezte Dusán az utcán.
— Hol van Lulu? — kérdezte Isabelle.
— Gyertek utánam, — mondta Éva és megindult a Kossuth Lajos-utcán fölfelé.

— Igen, lehet mindet egy számra, — szólt oda Feri a ruhatárnak és beléptek a bárba. Egy percre megálltak az ajtóban, a parkettel szemben. Három pár táncolt. A zongora elhalkult, a dallam üteme is lassúdott és a párok kíváncsian néztek az ajtó felé, ki érkezett? Éva, Dusán és Isabelle Lulura mosolyogtak, Lulu hunyorítva biccentett és belevágott a zongorába: ez volt a kedves és becsült ismerősöknek kijáró köszöntés, ez a halkulás, ez a kiesés a taktusból, majd sietősen ujjongó visszatérés hozzá, ez a virtuóz, szinkópás kis mesterműi, mialatt a téveteggé vált lábak nem az üdvözlés lulus rituáléját

sejtették ebben a lassúdó játékban, hanem fineszt és raffinériát, feladatot; — hogyan kell ütemben maradni, amikor elmaradnak a hangok, hogy annál diadalmasabban lépjenek újra, miután Lulu megkapta az apró mosolyokat az érkezők kék és fekete szeméből. Lulu úgy ült a zongoránál, mint egy elfoglaltságában is mindenre gondoló, körültekintő házigazda; most is szemével az egyik asztal felé intett, hogy odavezesse vendégeit a pincér. Medve mancsai voltak, nem kezei. Ám ujjai alól mégis könnyed és elegáns muzsika szólt, úgy repdestek a billentyűkön és a billentyűk felett, mint a sirályok a Dunaparton: olykor egyik az égbe rebbent, hogy felvegye a poharat, hogy elhelyezze a cigarettát az üres kottatartó mellett, vagy csak lebegjen a levegőben egy akkord után és ott maradjon, lebegésben, mint a morzsára váró sirály a híd korlátja fölött. Most nem énekelt. Ezekben az időkben különben is ritkán énekelt, így mondták, de éneke amúgy sem volt több mint dudorászás, kisfiús mosollyal nyirott bajusza alatt. Ilyenkor egy asztalnak játszott csak, egy szépasszonynak annál a bizonyos asztalnál, gálánsan és tapintattal... Nem, Lulu nem volt tapőr, Lulu nem volt bárzongorista. Lulu kedves fiú volt, kicsit őszes már, táskákkal a szeme alatt, induló pocakkal és emelkedő vérnyomással, de ma is úgy játszott mint tíz éve, talán halkabban és lágyabban, behizelgőbben, talán szentimentálisabban is. Éva felnézett, a kezdő futamban felismerte a « Night and Day »-t. Lulura nézett. Lulu kezében megcsillant a pohár.

— Öt dupla konyak, — mondta Dusán azzal a lekötelező mosollyal, amelyet akkor alkalmazott, ha úgy érezte, hogy rangján alul rendel. — Ne izgulj, — súgta Ferinek, — Pali vendégei vagyunk, elment az alma.

— Fekete?

— Igen, öt feketét. Voltaképpen rendelhettünk volna egy üveg pezsgőt. De provokativ, Palikám, provokativ.

Pali felkérte Évát. « Night and day, I dream of you... » hallatszott halkan a zongorától. Lulu lopva Évára pillantott, aztán belehajlott a mély hangokba és eltünt a zongora mögött. — Jaj, hallja, Pali? Istenem, ez a Lulu. Tudja, hogy ezt szeretem, vezessen oda hozzá, bemutatom. Ó Pali, de szép ez, tá-tá, tattatta tá. Miért nem vágunk le, miért kell nekünk is arra menni mint a többi ember? Lulu, ez Becsky Pál, igen, nagyon régi barát, együtt kergetőztünk kiskorunkban. Ó, nagyon régen volt Lulu... Ez kedves magától. Ram tá tá, I dream of you... Mit gondol Pali, él még? Olyan sokan élnek, akikről már

lemondtak. Lemondtak és egyszerre csak megérkeznek kövéren, de jól nézel ki! Aztán kisül, hogy a kövérség csak víz. Nem írtak és egyszer csak itt vannak. Azt hiszi, tényleg azt hiszi, él még Péter? Igazán aljas vagyok, hogy így élek, táncolok és járok el, de nem tudok otthon ülni és várni, várni egy levélre, vagy hogy betoppan kövéren... Talán nem jön soha. Talán más volna, ha gyerek lenne. Péter nem akarta. Nem akarta, mert félt a jövőtől, úgy félt a jövőtől, Pali. Utolsó este ott ültünk a tölgyfa alatt, zöld volt minden és ő azt mondta, hogy kopárság lesz itt és sivatag, felégett falak. Ludendorffot idézett. Betegesen bújt katonai memoárokba. Ludendorff azt írta, hogy két nagy csata lesz. A másikra nem emlékszem, az egyik csata Fonyód mellett. Mi nem messze laktunk Fonyódtól és ott semmi sem volt, semmi. De ő félt. Night and day, jaj ez a Lulu. 624, ez volt a tábori póstaszáma, aztán semmi. Talán tovább vitték, az Uralba, az messze van, onnan nem jön levél, csak alig. Night and day, I dream of you... csak ennyit tudok az egészből, akkor kért meg. A Park Klubban. Olyan rossz a hírem, Pali? Ugye nem olyan rossz? Maga a régi kedves fiú, Pali. De hol van a többi régi kedves fiú? Azt mondta, legyek bátor, de olyan nehéz, olyan rettenetes nehéz bátornak lenni, Pali. Látja, vége van. Jó is, hogy vége van, gyerünk vissza, ott van a pincér a konyakkal.

Leültek. Éva a feketét kevergette, nem nyúlt az italhoz. Feri felkérte Isabellet, Dusán Luluhoz lépett, lehajolt, valamit mondott, Lulu elmosolyodott és játszott tovább.

— És Feri? — kérdezte Pál.

— Ó, Feri is csak olyan kivert kutya. Mi nem sikerültünk, mi utolsó Balajthyak, vagy inkább a sorsunk nem sikerült. Talán jó is, hogy befejeződünk. Mindegy, — rázta meg a fejét és mosolyogni próbált, — hagyjuk ezt. Vídám akarok lenni. Jőjjön.

Éva jól táncolt. Simulón és odaadón, minden fordulatot, belépést, futamot megérzett. De Pál alig ügyelt a táncra, Évára figyelt, aki újra beszélni kezdett.

— Ezt nem ismerem, ezt a számot. Tudja, én csak a 42 előttieket ismerem és a... a legújabbakat. — Persze Évánál megállt minden a nyáron, amikor Péter felesége lett. — Micsoda tüneményes nyár volt, tudja, sokszor kérdezem magamtól, vajjon ugyanaz vagyok-e most, mint aki akkor voltam?... Néha azt hiszem, valaki kicserélt és most valaki másnak a sorsát kell élnem. Ó, Feri igazán jó testvér. Miért jönne fel ide

Pestre különben, ahol gyűlöl lenni? Miattam. Mert azt hiszi, lehet rajtam segíteni. Pedig... Tudja, télen, amikor lehullt a hó, az őzek feljöttek a vadaskertből az ablakomig. Olyan szelídek voltak, olyan kezesek. Azt mondják, géppisztollyal vadásztak rájuk. A ház, a ház kiégett, csak a törökbástya maradt meg, feketén, romokban. Legalább nem könyököl ki senki az ablakomon. Pali, Pali kérem, menjünk vissza, kiiszom azt a konyakot.

— Tudja, — folytatta Éva az asztalnál, — sokat gondoltam arra, hogyan lehetett Péter olyan gyáva, azzal az atléta testtel? Hasonlított Dusánra, nem gondolja? Ó, most már sokszor azt hiszem, hogy önző volt. Magának akart minden cirógatást, minden gyöngédséget, minden kis figyelmet. Ezért nem akart gyereket. Pedig könnyebb lenne. Igy, egyedül... Ferinek sem könnyebb. Steffi sosem jön haza.

— Jőjjön, jőjjön, Évalein, — állt meg Dusán az asztal előtt, — ezt magának játssza Lulu.

— Évalein? Igy szólított Péter, Évalein.

— Le bateau des Iles... — kezdte Lulu.

— Emlékszik. Istenem, ez a Lulu.

— Le bateau des amoureux...

A harmadik konyaknál tartottak, beszélgettek, táncoltak: Dusán Évával, Pál Isabellel, Feri alig. Dusán vitte a szót, a legjobb bulikról mesélt, Pumi állítólag nincs otthon, forró lett neki a föld, tehervonatot kísér Lengyelországból. Szenet kapunk a lengyelektől, de ellopnák mire ideérne, ezért kell kisérő. Micsoda buli. Ha nem gazdálkodhat, legalább utazik. Ügyes fiú.

Lulu dúdolni kezdett. Éjfél elmúlt és a bár, noha mikor jöttek sem volt tele, most még jobban megürült. Isabelle Pálhoz símult és Pál, egy-egy fordulónál, Isabelle arcát érezte az arcán. Nem szóltak. Éva Dusánnal táncolt, mosolygott. Lulu most új dallamot ütött meg a zongorán, annak is csak néhány hangját, és halkan zümmögni, majd dúdolni kezdte:

... Lent az utcán
Villamos jár
És lassan felszáll
A hajnali köd
Mért nem vagy nálam?

Igen, ez is Pest, — gondolta Dusán és közelebb vonta Évát magához. — I dream of you, — szepegett Éva, — nem

kellene innom. Mért nem vagy nálam, — kérdezte Feri egyedül az asztalnál. Talán beszél Steffivel Steve, ugyan nem igérte, de talán, talán.

... Hideg s holt a szobám,
Ó, mért nem vagy nálam...

Istenem, az a pince, — gondolta Isabelle, — de jó itt, de jó itt veled. Mama sohasem tegezte apát, de ez nem lényeges, csak ez az este. Arca újra Páléhoz símult és ott is maradt. — A pokolba veletek ti almafák, — hesegette el Pali a fáit, melyek mint szomorú lidércek integettek messziről, — mért nem lehet nyugodtan élni? Mért nem jössz velem? Mért nem mehetnénk el valahova messze, el Braziliába vagy Afrikába? Én vágnék magamnak új Tereket, a gyerekeinknek az lenne, ami ez nekem. Isabellel meg merném próbálni, egyedül... Egyedül minek? Egyedül kinek?

Lulu újra a refrént dúdolta, egy ujjal pöccintette a skálát. A hangok panaszosan pityegtek, akár a villamos csengője, míg a bárban úgy úszott a cigarettafüst, mint a hajnali köd. Hátul, a pultnál, Lulut nézte a bárnő, az asztalra könyökölten, mögötte színes üvegek, poharak. Lulu hangja zsongón úszott a füsttel, néhány sikoltó magas hang kísérte csak, ezek adták a tangó ütemét. Négy falikar világított a sarkokban, fényüket a rozsdavörös falra sápasztotta a pergament. Hogy a bár mégsem vált lebujjá, azt talán a selyemernyős lámpa mentette meg a zongorán. A lámpa megvilágította az üres kottatartót, Lulu poharát, cigarettáját, melynek füstje ott tünt el a zöld ernyő kelyhiben és a fehér-fekete billentyűket, rajtuk Lulu széles, otromba kezét.

— Mért nem vagy... ná... lam! — s a kezek most belevágtak a zongorába, ez volt a végső krescendó, Lulu hátradűlt, kezében a pohárral és ivott.

A párok megálltak a parketten, bódultan és delejesen, kezük öntudatlan tapsra csattant. — Mégegyszer ezt, Lulu, — könyörgött Éva és a zongorára hajolt, — újra, kérem. — És Lulu kacagott, először kacagott, és letette poharát, keze újra a billentyűkön. A párok egymásba fonódtak. Két pincér fáradtan támasztotta az ajtót, a bárnő tovább nézte Lulut, könyökölve, tenyerébe támasztott fejjel.

... Lenn az utcán
Villamos jár...

— Pali, kérem...

— Maga símul hozzám.

— Én? — kérdezte Isabelle és zümmögte a dalt, magának, keze ott pihent a fiú vállán. Úgy érezte, Pali mondani szeretne valamit, valami csiklandozta a haját a fülénél.

— Holnap? — hallotta.

Nem felelt. Vajjon apa is volt így mamával, táncoltak-e így? És ha igen, akkor miért lett minden úgy ahogy lett, olyan formás, olyan merev, olyan...

— Nem, holnap nem jó, — mondta.

— Holnapután?

Az egésznek nincs értelme. Terek és almafák, hol lennék én? Apának gyorsaság kellett, motorbicikli, autó, miért futott, mi elől futott?

— Holnapután visszajön Steve. Szép volt, köszönöm, menjünk haza.

15.

— Ezt is leszedem, — mondta magában Pál és elővette a fűrészt. Az ág kormos volt a pajzstetűtől. Ez nem tavalyi bűn volt, ez kétéves bűn volt, Berci elaludta a rajzást, amikor ő vonult vissza a Pripjetben. Hiába, nem lehet semmit sem másra bízni, Berci is csak a magáéban jó kertész. Az igényelt kertben bezzeg olyanok a fái, hogy öröm rájuk nézni, egyáltalán az egész Tannenbaum-kert szép. Szegény Tannenbaum odamaradt a gázban, megörökölték az igénylők. Most persze mondják, hogy ilyen rendes ember volt, meg olyan rendes ember volt. Rám is mondanák...

Állást keresett az oldalágakon. Balkarjával átölelte a vezérágból kinyúló sudárt, ebből kell majd új vezérágat nevelni. Megkésett a fűrészeléssel, de még mindig jobb most csinálni, mint otthagyni; ezek az ágak betegek. — Ne féljetek, — mondta szelíden, — nem lesz semmi baj. Keverek én nektek orvosságot. Egy kiló sárga szappan, száz gramm nikotin egy hektó vízben. Jól megfürösztlek benneteket. Nem lesz semmi baj. Kinyujtóztok, uj ágat neveltek felfelé, úgy metszelek meg, hogy egy év mulva betöltitek ezt az üresség et a koronánál. Van nikotin. Szereztem. — A görbe, kardalakú fürész megszaladt, de Pál erősen tartotta a beteg ágat a kezében. Óvatosan felemelte, aztán ott, ahol a fa ritkás volt, kidobta. Kihúzta a metszőollót a zsebéből és lenyeste a beteg gallyakat. A fa közepén nagy

üresség tátongott, közepében úgy állt Pál mint valami címerrajz.

— Van nikotin, — ismételte elégedetten.

Anna meglepődött, amikor tegnap délben befordult vele a szekér a behajtónál. Pál egy hétre ment csak, de Anna azt hitte, lesz abból kettő is. — Nem sikerült semmi, csak ez a nikotin, — mondta Pál, megcsókolta, vette a metszőollót és kiment a kertbe. Ma is.

Mi kötötte Isabellehez? Alig ismeri. Várdáról ismeri. Pál megmustrálta a következő pepinfát. Felmászott rá, fűrészelni kezdett. — Ha a várdai nyarak emléke, akkor úgyis minden régen rossz. Az ember nem szerethet bele a múltba, Isabellebe azért, mert emlékeztet egy korra, amely elsüllyedt. Ezt a nyársat is le kell vágni. — Tudta, még Pesten tudta, hogy haza kell jönni. Annyi mindent kellett elrendezni magában és ezt nem lehetett másutt. Csak itt lehetett, a fái között.

A fái megnyugtatták. — Isabelle nem szeret, ilyen egyszerű az egész. Stevet szereti. Az egész koronát levágom, a fene egye meg.

— Miért is akartam megkérni? A mesgyén voltam, nem rajtam múlt. Minden olyan váratlanul jött, olyan gyorsan. Az embernek nem szabad hinni a véletlenben, a jelekben; a véletlennek nincs mágikus értelme és a jelek csalfák. Mint egy megbabonázott vetettem magam egy félrefutott harisnyanyíl után a Petőfi Sándor-utcában. Miért? Mert félrefutott, vagy mert arányos volt benne a láb, ha telt is, de feszes, arányos? Marhaság ezen gondolkozni. Dolgok így történnek. Telt volt és arányos. Mint az Ilse-é. Mint Ilse. Utálom a deszka nőket. Ilse is olyan volt, mint Isabelle. Erre nem is gondoltam Pesten. Sudár és telt, mint Ilse. Mint Erzsi. — Nagy lódítással kidobta az egész vezérágat a fűre. — Úgy látszik, megvesztem a junói nőkért.

— Ilse. Vajjon Ilse miatt? Nem a várdai nyarak, hanem Ilse? Szegény. Persze semmi sem biztos. Az egész kórházvonat elpusztult a lipcsei pályaudvaron. Megmenekült volna? Nem ment volna az óvóhelyre? Hátha nem ment az óvóhelyre, hanem kiszaladt a földekre, jó messzire szaladt... Ujra kellene írni. Ilse Heidegger, Lutherstrasse 26, Hildesheim, Englische Besatzungszone. Hildesheim is elpusztult. Lyukas a közepe, akár ennek a fának. Hátha az a ház megmaradt a Lutherstrassén és ott élnek az öreg Heideggerék, a patikus Heideggerék. Generációkon keresztül patikusok voltak. Ilse is, a

lányuk. Irni kellene, talán egy közjegyzőnek, vagy a városnak. Megkérdezem Krausz Janit Várdán. Ő tudja, hiszen ügyvéd.

Leugrott a fáról a fűrésze után. Ez a sarok van még hátra. Ez a sarok a legbetegebb. Ki kell szedni a közepüket. Más nem segít.

— Vajjon segít-e Rex? Rex megigért mindent, neki mindenütt vannak emberei. — Hátranézett. Látta a diófákat és a diófák mögött a fiatalost. Igy hívták maguk között, a fiatalos. Csupa fiatal almafa volt benne, azért. Ha ez visszajön, minden rendben lesz, nem fog fájni Isabelle. Igy sem fáj. Ha megcsinálja Rex, hogy leírnak Pestről és kijön a megyei tanács... Az már valami. Rex politizált. Egyáltalán mindenki politizált, ez volt az émelyítő Pesten.

Pál fejszét vett elő és aprítani kezdte az ágakat. Mennyi, mennyi szakadék és milyen romantikus lendülettel ugrotta át őket Rex! Pál nem vitatkozott. Gondolatai kétfelé jártak amúgy is. Itthon és Isabelle körül. Meg szerette is Rexet, éppen ezt a szertelen beszédet szerette benne, kalimpáló gesztusait és áradó optimizmusát. Emlék és barátság fűzte össze őket. A gimnázium, a cserkésztáborok, a közös nyári hetek emléke, különösen azé a három hété abban a szolnokmegyei faluban, ahol messzire elkerülte a kastélyt, ám helyette felfedezett valami mást. Kinyílt a szeme, Tereket is másként látta azóta. Rex adta ezt neki, meg Gulu, Dudor, Berci meg a többiek. A lobogó üstökű polgárfiókák és másodgenerációs parasztcsemeték, akik úgy járták a falut, mint elvarázsolt országot a királyfiak, minden exotikum volt, nem is exotikum, inkább déjà vu, felfedezése valaminek, ami ott kuporgott a tudatuk alatt, a falu, az emberek, az eszközök, a körülmények, a határ, a múlt és a jövő. Rex mérföldes léptekkel járt az Alkotmány-utcában, Pál alig tudta követni. Bezzeg bicsaklott a lába a szántásokon. Hanem abba is beleszoktak, mint ahogy a villához is hozzászokott a tenyerük. Hogy itták az új szavakat! Petrence, petrence, ismételgette Gulu, saroglya, mondta Rex maga elé, lőcs, állapította meg komolyan Dudor.

Mi volt ez más, mint romantika, — gondolta Pál és rágyujtott. Szép, lobogóhajú kamaszromantika. Buzavirág volt a kalapjukba tűzve, kék buzavirág. Úgy mentek kacagva át a földeken, vállukon kapa, inukban fáradtság, ajkukon új nóta.

— Egy biztos, — mondta Rex dagályosan, — talán kamaszos kalandnak indult, de lehiggadtunk, mielőtt még férfias bajszok serkentek volna a szájunk körül. Vissza kellett menni

a gyökerekhez és visszamentünk a faluhoz. A bölcsőhöz mentünk vissza, mi, városba vetélt parasztcsemeték. Te a régi úr életformáját próbáltad élni odahaza. Tudod, mi nem is tudtuk, hogy volt-e egyáltalán ilyen érdemes úri életforma. Hogy mégis hiszünk benne, hogy van, az Palikám, az a te érdemed. Lépj be közénk. — Micsoda politikus lesz ebből a Rexből, ha hagyják! De csak ennyit felelt, « Adjátok vissza a kertemet. »

Akkor kellett volna elválnunk. Kezetrázni, elválni. Neki hazamenni ebédelni. Rexnek bemenni a Törvényszékre, képviselni az egyik igazoló bizottságnál a Parasztpártot. De a főlépcsőnél nagy volt a sürgés-forgás, emberek loholtak, lökdösődtek felfelé, a sarokban egy asszony sírt, egy ügyvédforma ember vígasztalta. — Mi történik itt, Baló bácsi? — kiáltott Rex a kapusnak. — Akasztás, doktor úr, alászolgája.

Miért ment Rexszel?... Minden olyan váratlanul jött, Rex egyszerre csak megragadta, vitte magával, párosával vette a lépcsőket. Miért nem állt meg, fordult vissza, miért hagyta magát? Mi volt ez a hisztéria? — Gyerünk a második emeletre, itt nincs több hely. Mindent kell látni, Palikám, mindent, mindent, ez az élet! — Ez az élet? Miért kell mindent látni? — Hallod az ordítást? Még egy emelet. Az istenit neki, itt is fűzérben állnak, rohanjunk a tulsó szárnyra. — Pálnak most is beleborsódzott a háta, ahogy a sok hátra gondolt, a csimpaszkodókra, amint egymást taszigálva harcoltak egy pillantásért. — Las-sab-ban — ütemezte egy kórus az egyik ablakból. — Bosz-szút, bosszút, — kiabálta egy kisfiú, kezében piros papírzászlót lengetett. Uramisten, mi történik itt? mik ezek a hörgések, remegő vállak, dülledt szemek és mit keres ott az a kislány a sárga labdával? — Gyerünk, gyerünk, — ordította Rex és vállával utat fúrt magának a tömegben...

Elkéstek. Az volt a szerencse, hogy elkéstek. Lent az udvaron három ember lógott csendesen. Az egyik furcsán a tengelye körül forgott, mintha játszott volna vele a pajzán tavaszi szél. Egy civil lépett a középsőhöz, kihúzott egy parittyaszerű valamit a zsebéből, két szárát a fülébe dugta. Sztetoszkóp. Az orvos volt. Hátraszólt valamit, mire egy fekete átmeneti kabát odalépett és kigombolta a kétsoros zakkót. A hóhér. Az ügyész biccentett. Három ember állt odébb, talán az ügyvédek. A fogházőrök közömbösen ácsorogtak, néhány riporter jegyzett. Az egyik, tollal a kezében, felnézett, mintha a helyes szót kereste volna, fel, a fürtös, örvénylő galériára és a kisfiú kiejtette kezéből a zászlót. A zászló forgott, lengett, aztán pálcája meg-

találta a függőlegest és leesett az akasztottak lába elé. Fehér kendő volt már az arcokon, az egyik fogházőr ásított. Az Az ügyész megindult a tömlőcajtó felé.

Némán mentek le a lépcsőn. A tömeg ottmaradt az ablakoknál, udvariasan tessékelték a hátul állókat a jó helyek felé. Egy fiatalember a lépcső korlátjának dőlt a fordulóban, szeme a kőgombon. Mutterkám, mutterkám, — motyogta maga elé. — Auschwitz, — súgta Rex, — ez minden ilyenen itt van.

— Lásd, — szólt csendesen Rex, — ezek is itt mind nemzet. A tébolyult kácettesek, a nyilasok, a kommunisták, polgárok, parasztok, munkások, volt-urak... Nem lehet kirekeszteni senkit sem. Lásd, itt megy le az anyagom...

— Belőled lesz politikus. De nekem, nekem mutasd meg a klozetot.

Miért lett rosszul? A vonalban sosem lett rosszul. Mikor hajnalban kiküldték váltásra a századdal, úgy hevertek az emberek, mint a Beau Gest című filmben, egyik jobbradőlt, a másik a karabélyra hajtotta a fejét, mintha célozna. A lövészlyukak tele voltak holtakkal, egy tizedes maradt parancsnoknak négy huszárral. Akkor nem lett rosszul. Akkor minden egykedvűen és borzalmasan természetes volt... Pál utolsót szippantott a cigarettából. Derengett előtte a különbség, de nem akarta végig gondolni nincs értelme. — Fő, hogy van nikotin, — mondta, kezébe vette a fűrészt és a következő fához lépett.

16.

A szobában csend volt, csak az óra járt.

A nap fáradt sugarat küldött a szobába, ez volt az egyetlen időszak, amikor a nap megtalálta a szobát. Megtalálta, mert a szemközti házon éket vágott a háború, kettészelte, és a lakások képes, székes függőkertjén keresztül leszaladt az alagsor ablakig és azon is túl, Isabellehez, a szobába. A sugárban millió porszem imbolygott, szállt fel és ereszkedett alá, lassú, helycserés táncban. Egy porszemet igyekezett figyelni, szemmel kisérni, amint illegett, körözött és kihullt belőle, hogy nem látta tovább.

Szeme a flamand kép helyére tévedt, ahova egy Altwientálat akasztott. Kezében megszólalt a csengő. Hogy kerül a kezembe a csengő? A néma csengő? Persze. Felvettem, felvettem, amikor letettem a kalapácsot a kisasztalra.

A csengő harangját fogta, hogy ne szóljon. Apáé volt a csengő. Egyszer szólt egy évben. Ott állt apa íróasztalán, de hozzá senkisem nyúlt, csak István, ha port törölt, senkisem csengetett vele, csak apa, egyszer egy évben, karácsonykor.

A fát apa gyujtotta meg, mindig, amíg élt. Csak később, amikor már nem volt titok a titok, nem állt többé az ajtó mögé, hogy kilódult szárnya mögül lesse Elizt és Isabellet, hanem a fa mellett maradt, az égő gyertyák és csillagszórók alatt és keresztet vetett és vele vetett keresztet mama, Eliz, Isabelle és Istvánnal a háznép. Elmondták a Miatyánkot és az Üdvözlégyet (mama németül mondta, amig ki nem tört a háború) elénekelték a Himnuszt. Isabelle unta ezt a hosszú szertartást, szemével az ajándékok között járt, melyik az övé? Pedig sokat kellett még várni, kínszenvedés volt a karácsonyest: apa elsőnek a szakácsnénak vitte oda az ajándékot, aztán a két szobalány következett, de a soffőrnél végképp elfogyott a türelme, leguggolt, hiába böködte Eliz, hogy ilyet nem lehet, ott matatott a dobozok, korcsolyák, szvetterek között a szép után, az ajándék után, amely selyempapírban lapult valahol az abrosz redőjében, a fenyőfa alatt. Apa közben megkötötte az új nyakkendőt, Isabelle visszatérő ajándékát, és egy karosszékből nézte kedvencét, amint fittyet hány a sok csomagra és kutat a szép után, míg Eliz meglepett oh-okkal bontotta ki egyik dobozt a másik után. Isabelle tanácstalanul ült saját halma közepén és apjára nézett, aki csak annyit mondott: meleg! És akkor újra kezdődött a lázas keresés, de már valami rendszerrel, a « meleg » irányában. És amikor apa felkiáltott, hogy « tűz », akkor megvolt, akkor kezében volt a selyempapírban a szép, az igazi, az ajándék.

Mert apa mindig kitalálta. Mert apa mindig kitalálta, mire vágyott, még akkor is, ha nem tudta, vágyik-e valamire. Miért gondol annyit apára? Meghalt, exhumálták, eltemették. Fájt. De aztán eltompult a fájdalom, jött a béke. De egy hete, újra... miért?

Ha megszólaltatná a csengőt, ezüstös csilingelést adna, de hol van a szép a fa alatt, hova lett a fa? És nem is adná a régi hangot, hányszor leejtette azóta, portörlés közben vagy seprővel! Ilyenkor sikoltott egyet és elfúlt a szőnyegen, tompán, mint a párnába fojtott sírás. Nem, nincs értelme, a csengetésnek sincs értelme.

— Magához Eliz lenne való, — mondta volt a taxiban, hazafelé. Pál egy szót sem szólt, talán a fáira gondolt, ki tud-

ja? Megsértettem? Hogy mondtam, hogy nem érek rá, holnap után sem érek rá, menjünk haza? De az egésznek nincs értelme, miért találkozni, miért folytatni valamit, ami el sem kezdődött?

A napsugár elérte a falat, ott megtorpant, a nap lebukóban volt a romház mögött.

— Maga szerencsés, Isabelle, — mondta Pali a búcsúzásnál, a ház előtt. — Maga szerencsés, mert független, mert semmit sem akar a világtól. — Igaz ez? Hát mit is akarhatnék a világtól? Pali nem független, Pali a fáit akarja. Alakoskodik, hajbókol, parolázik. Ha valakit kiküld a párt, Pali az első, aki elmegy a gyűlésbe, mert azt hiszi, nem merik szembe szídni, Pali... Nem, ezt nem tudnám csinálni. Jól, nagyon jól van ez így. Nem vagyok való Terekre és fáradt vagyok ahhoz, hogy hős legyek. Mind fáradtak vagyunk, háború, ostrom, béke, elég volt. Hogy is mondta Dusán? Vénasszonyok nyara. Várjuk a telet, hősök nélkül. Pali akarja az almafáit. Megfizet érte, nagy lesz az ára.

Lépteket hallott a folyosón, aztán kopogtak. Az ajtóhoz szaladt, kinyitotta.

Steve volt.

— Visszajött? De jó, hogy visszajött, Steve.

— Sírt? Valami baj van?

— Meghültem. Mondja, beszélt Steffivel?

— Beszéltem. Sírt?

— És?

— Semmi és.. Levelet hoztam. Egy ügyvédnek. Be akarja adni a válópert.

— De Feri? Feri sohasem fog elválni...

— Steffi akar. Azt mondta, sohasem jön vissza.

— Ó Istenem! Szegény Feri. — A szekrényhez szaladt egy zsebkendőért.

17.

Bolondos áprilisi szél borzolta az árkok vizét a főutca mentén, az óvatos akácfákon levélbe lobbant a rügy. A nap tétován sütött csak, el-elbújt a fodrozó felhők mögött, amelyek ígértek is esőt meg nem is. Az utca meg sem állt a templomig, amely úgy várta azt, terpeszállva és zömöken, mintha bajvívásra hívná. A folyó csendesen ballagott a templom mögött, ki gondolt már a télre, amikor harsogva zajlott és elharapta

a tanítókert diófáját, hogy három falúval odébb vesse ki csonka törzsét, mint egy vizihullát.

A zaj nem a folyóról jött, csak a folyó felől. És Pál, amikor hosszú léptekkel mérte a néptelen utcát, három napja tudta, várta ezt a zsongást a községháza felől, szorongó szívvel memorizált.

A tanács már együtt volt, mikor Pál megérkezett. A községháza olyan volt, mint egy rossz zsellérház. Eresze majd a földet érte, hogy a falu libái ágaskodás nélkül csiphettek volna belőle, ha gusztusuk lett volna rá. Helyettük a gyerekek dézsmálgatták, hiába suhogott a mogyorófa vessző, hamis kis sípok sípoltak a nagyutcán, ahogy hazabocsájtotta nebulóit a tanító. A ház belsejét meg sem lehetett volna mutatni a várdai tanácsnak; néhány lóca volt az elejében, meg egy asztal, az is kecskelábú. A jegyző kétszer szállt ki Terekre hetenként, akkor is a papéknál hált meg. A hátsó házban ugyan volt egy ágy meg egy komód, de az ágyba emberemlékezet óta részegeket fektettek csak, akiknek hitelük elfogyott a szomszédos kocsmában, haza meg nem vitte őket a kutya sem.

Igy a bíró a füle tövét vakarta, míg félszemmel a poroszkáló felhőkre sandított. Átkozta magában a hivatalát, meg ezt a rusnya népet — szégyen ez a községháza, töri is a nyavalya — és úgy határozott, hogy a szabadban lesz a tárgyalás, « ezt a tenger embert amúgy sem lehet ebbe a kicsi helybe szorítani ».

A falu tisztes távolságban állta körül az asztalt, izgatottan, mint valami előadást, melyben nincs is igazán főszereplő. Mindenki érdekelt volt néhány hold földdel, sokan telekhellyel is és azok, akiknek jogát senki sem bolygatta, valami nagy, végső ámenre vártak. A volt cselédek a kapunál, a félkör végén álltak hallgatagon, nekik jutottak a morzsák a nagy lakomából: a távolabbi és sovány földek a Csahócból vagy a Darvastagból, telekhelyek az allén, annak is a végén, ahol a tereki határ a sárosdival találkozik. Sok munka kellett a sovánka földekbe, hogy meghozzák a nagy családoknak a kenyeret: most is úgy jöttek foltosan, kopottan, gombtalan mellényekben, zsíros kalapban. Kapára, villára támaszkodtak, mint akik éppen csak megfordulnak itt, hogy továbbmenjenek, ha már eleget láttak. A várdai tanács dönt itt úgyis, meg a falusi bizottság, ez meg a gazdáké. A gazdák az asztallal szemben álltak csizmásan és feketében, egymással társalogtak, ujjukkal az asztal felé böktek, ahol az elnök meg a titkár

beszélgettek, míg az előadó iratokat hámozott ki egy aktatáskából és rendezgette őket az asztalon.

Pál odaköszönt a volt cselédeknek, akik szerencsés jóreggelttel fogadták, zavart mosollyal, hunyorgó szemmel, mint akik szégyenlik az alkalmat, de nem tehetnek róla. Sok közülük játszótársa is volt. Elhaladt a gazdák előtt is. Ezek komolyan köszöntek vissza, kivették a makrapipát a szájukból és megemelték a kanászosformájú, feltűrt szélű fekete kalapot. Elkerült a karéj másik oldalára, ahol a tanító meg a boltos álltak, az elnök és Vég Sanyi mellett. Pál előbb az elnök felé fordult és köszönt. A boltos elébük penderült.

— Becsky Pál úr, Zörgő Bálint elnök úr.

Kezetráztak.

Zörgő Bálint ötvenes, kövér parasztember volt, de hasa úgy domborodott a fényesedő sötétkék ruhából, mint egy mészárosé. Mellénye alól kikandikált a keményített fehér ing, amelyhez, noha dukált volna a polgári állásához, nem viselt nyakkendőt. Keményszárú viseltes csizmába dugta a pantallószárat, mint a multszázadi regényillusztrációkban a muzsikok.

— Örülök, hogy megismerhettem, — mondta Pál barátságosan és a kertjére gondolt.

— Én is örvendek, — válaszolt Zörgő. — Sok szépet hallottam Becsky úrról. A feleségem idevalósi, Sárosdra. Bemutatom az előadó úrnak. Amecián Gábor doktor. Vagy te már ismered Becsky urat?

— Én vettem át a fellebbezést. Jónapot kívánok. — Felkelt, kezét az iratok fölött Pál felé nyújtotta. Vég Sanyi párttitkári keze fejezte be a parolázást.

A falu némán figyelte a bemutatkozást, a sok parolát. Lesték a szavakat, a mosolyt Pál arcán, az elnök utalását arra, hogy Sárosdra valósi a felesége, az előadó ráncos kis egérarcát, a titkár tolakodó, vagy inkább kimaradni-nem-akaró kezét. Zörgő szívesen társalgott volna még. Előbb a titkárra, a titkárról a falura nézett. Látta az érdeklődést és még valami többet is a szemekben. Mire gondolhatnak? Talán arra, hogy nincs-e, nem kezdődik-e valami összejátszás, praktika a tanács és az urak között, amelyre a szemek tolvaj játékán keresztül következtetni lehet? Zörgő értelmes ember volt, ismerte a népet, amelyből sarjadt. Nyersen szólt hát Pálra és a boltoshozta háromlábú székre mutatott.

— Tessék leülni.

Pál leült. Kissé csodálkozott a változó hangon. Zörgő az

emberekre nézett s látta, hogy Tar András arcán elsímulnak a barázdák.

Az előadó a községi földigénylő bizottság tagjait kérte. Mozgolódás támadt az ünneplősök körében, a cselédek közül csak egy lépett elő, Tormás Ferenc. Pál Erzsi arcát kereste a hátrább megbúvó asszonynép között. Erzsi nem volt itt, de itt volt az apja, hetykén lépett elő, ment az asztalhoz, foglalt helyet az előadó mellett. Rex mégiscsak megcsinálta. Egy hónapja sincs, hogy megígérte. Itt vannak. Nagyon kell vigyáznom, koncentrálnom, mert ha... Isabelle. Nem, semmi Isabelle. Pál megrázta fejét és volt cselédeire nézett. Szerencsés jóreggelt, mondták. Szerencsés? Minden csak megszokás. Itt van ez a Zörgő. Elnök úr. Felesége sárosdi. Jó ez, vagy rossz?

A korcsmába szalasztottak két asztalért, hogy elférjen mindenki. Végre együtt ült a tereki Földigénylő Bizottság. Miután mindenki helyetfoglalt, Zörgő felállott. Szomszédja Amecián volt jobbfelől, Tar András balfelől, utánuk a bizottság tagjai, mint az apostolok az Utolsó Vacsorában.

Zörgő megvárta míg csend lett és megnyitotta az ülést. A szót rögtön átadta az előadónak azzal, hogy a kisebb ügyeket tárgyalja le. A kisebb ügyek a halálozások során megürült igényelt földek újra való kiosztása volt. A háborúban eltüntekét meghagyták, azok, lehet, még élnek. Minden gyorsan ment, nem volt sok teketória. Uj nevek, régi nevek, tanu volt a falu.

Pál a boltos és a párttitkár között ült. Az ügy, melyet tárgyaltak, nem az ő ügye volt, a szántókról már régen lemondott, alig érdekelte, hogy ki kapja. Az előadó ráncos arcát figyelte és sűrű, drótszálú, fekete haját, amely majdnem a szemöldökénél kezdődött. Örmény ember volt Amecián Gábor, Szilágysomlyón volt ügyvéd, így mondták Várdán. Zörgő tegezi.

Nézte a görnyedt hátat, az ijedt szemeket a bozontos szemöldök alatt. Miért kellett letegeződnie Zörgővel? Különben nincs állás? Miért nem maradt otthon? Családja Somlyón maradt, felesége, két kisfia. Mindenki fél valamitől? Jobb itt körmölni éhbérért? Tegeződni?

— Láttam a fellebezést, — hallotta balról. A titkár volt. — A párt türelmes volt az urfival eddig — folytatta Vég Sanyi.

— Nekem nincs bajom a párttal, mint ahogy nincs bajom a faluval sem.

— Az volna jó, ha így maradna, — mondta Vég Sanyi

egyszerűen. Fel sem nézett. Kis köröket rajzolt botjával a földre.

— Nem is lesz, Sanyi. Nem kívánok többet, mint amennyit a törvény nekem megenged. Többet mondok. Beérem annyival, amennyiből meg tudok élni. Én meg az anyám.

— Föld nélkül is meg lehet élni.

Pál érezte, hogy a csata most kezdődik, még mielőtt a tárgyaláson bármi szó is esnék róla.

— Meg lehet, csak nem érdemes, Sanyi. Nem csak ti szeretitek a földet. Én is szeretem.

A kommunista párt tereki titkára nem válaszolt. Rajzolta bűvös köreit tovább. Mit akarhat ez az ember? Eleinte csodálkozott, hogy Vég Sanyi lett a titkár. Nem azért, mert szidta a zsidókat és leitta magát hogy a németek bejöttek 44 márciusában. Az ilyen embernek nem maradt más, mint nyugat vagy börtön, vagy, igen, a párt. De miért éppen Sanyiból lett a titkár? Sanyi az udvarban nőtt fel, apja egyszer elment Baranyába valami jussáért, azóta sem látták többé. A föld alá vitte a pálinka a Kúnságban, így mondták. Anyját odavették a konyhára csirkét kopasztani, kenyeret dagasztani, mosni. Sanyi együtt nőtt fel Palival. Együtt játszottak törököt vagy indiánt, együtt jártak pecázni a folyóra, órára tudták, mikor érik be a szilva a Tornyoskertben, hány sárgadinnye jön föl a veteményeskertből a kis szekéren, megragyált-e a zabbal érő körte a szivárványos délután után. Egyszer egy harkályfiókát (köllőt, ahogyan a faluban hívták) találtak a hársfaligetben. Sanyi meg akarta ölni a madarat. Úgysem leli meg az anyja, ha meg otthagyják, elpusztítja valami féreg vagy macska. Fogságban élni nem érdemes. Pali nem hagyta. A köllő ott pusztult el a teraszon, másnap.

A tárgyalás folyt. Valaki nem volt jelen, egy gyereket szalasztottak el érte.

— Sanyi!

— Tessék parancsolni. — Abbahagyta a köröket.

— Emlékszel a köllőre?

A titkár megütődve nézett rá. Hogy jön a köllő a tárgyalásra?

— Milyen köllőre?

— A fiókára. Együtt fogtuk a hársak alatt.

— Emlékszem, — mondta Sanyi csendesen.

— Te eresztetted ki a kalitkából?

Csizmája sarkával összekuszálta a köröket.

— Nem tudta elviselni a rabságát.

— Korán volt. Fel lehetett volna nevelni. Megették a macskák.

— Amíg élt, legalább szabadon élt.

— A köllőnek nem érték a szabadság, amíg nem tud repülni. Veszély. Macskák lesik az orgonabokorból.

— Ez politika?

— Nem. Emlékezés.

— Régen volt. Azóta a fenyvest is kivágták. A hársakat is.

— Kivágták, igen. Helyébe almáskertet ültetett az apám. Azt, amit kérek tőletek. — Pál elhallgatott. Vele hallgatott Vég Sándor, a titkár. Botjával új kört írt a porba.

— Mikor az urfi Pestre került tanulni, az öreg nagyságos úr Debrecenbe küldött tanoncnak. Csizmadia lettem, hálásnak kellene lennem. De a párt nem ismer hálát a kizsákmányolókkal szemben.

— Nem hálát kérek, csak igazságot.

— Maga úr volt.

Pál nagyot nézett. Tegeződjék le vele, mint az örmény az elnökkel? Ez a nagy pertuzás egyszeribe megoldana mindent? Egyszer pedzette Sanyi, akkor elütötte. Akkor volt, amikor hazajött.

— A múltat nem lehet megváltoztatni. Hanem a jövő a ti kezetekben van. Ez az otthonom. Maradjak itt?

— Maradjon köztünk.

— Rajtatok áll.

— Rajtam nem. Azokon, — az asztalra mutatott, ahol komoly ábrázattal könyökölt a bizottság.

— Rajtad nem?

A titkár felállt, eltaposta a sodrott cigaretta csonkját és lassan, csizmadiásan hajlott háttal megindult a kapu felé. Az emberek észre sem vették, nézték a nagy asztalt, Zörgőt, a gazdákat, az előadót, Tormást. Utat is úgy adtak neki a kapunál, hogy a lábuk-válluk mozdult csak, nem a szemük.

— Becsky Pál fellebbezése következik, — jelentette be az előadó.

Elcsendesült a zsongás. Egy pipa koppant csak egy csizmaszáron, az is elfúlt. Az előadó rekedtes hangon kezdte darálni a fellebbezés szövegét. Mikor készen lett vele, megkérdezte Becsky Pált, lenne-e valami hozzátenni valója.

Pál felállott, begombolta zakójának középső gombját és

a templom tornyára nézett, ahol a felhős égre tátotta nyitott csőrét a kakas.

— Fél esztendeje múlt, hogy megírtam ezt a fellebbezést, tekintetes tanács, — fohászkodott neki Pál a beszédnek, — ahogy hazajöttem a fogságból. Gondosan átolvastam a törvényt, hogy megtudjam, mi jár nekem és mi nem. 100 holdat igényelhettem volna vissza, mint ahogyan először édesanyám tette volt, távollétem alatt. Mikor hazaérkeztem, öt hold gyümölcsöst adott vissza a házamhoz a tereki földigénylő bizottság, a maga jószántából. A törvény értelmében visszaigényelhetnék még hetvenöt holdat, hiszen a gyümölcsös öttel szoroz, tehát öt hold gyümölcsöst, meg a Kerekestagot. Ám a Kerekestagtól elállok. Maradjon meg azok kezében békével, akiknek kiosztották. Csak a kertemnek azt a részét, öt holdját, kérem vissza, amely a ház mellett fut végig az utcán.

Sokáig beszélt Becsky Pál, talán túlsokáig. A cselédek lassan elhúzódtak, mihelyt megtudták, hogy vethetnek bátran a Kerekesbe, vállukra kapták a villát vagy kapát és kifordultak a kapun. A telekhelyesek összesúgtak, a kertet mégis csak akarja. Zörgő figyelmesen nézte őket, majd Becskyre pillantott, aki csak nem akarja abbahagyni. Nagyot ásított. Becsky arról beszélt, hogy mindenkinek össze kell fogni az ország ujjáépítésére. Rendben van, mindenkinek össze kell fogni. De az nem Becsky dolga. Ez a zörgők dolga.

Egy ember figyelt csak rá, az előadó. Mire ez a sok beszéd? Kár érte. Mennyi idős lehet ez a fiú? Idősebb az ő fiánál? Istenem, Gabi most lesz húsz esztendős. Az oroszok előbb jöttek, mint a sorozás. Kit érdekel a nemzet vagyona? Itt mindenkit a maga földje, telke érdekel.

Miért jött lovaglócsizmában? Hogy ne lássék másnak, mint aki? Van értelme? Hisz lova sincs. Még jó, hogy Zörgő szállt ki ide és nem Nusnyák. Nusnyák szóba sem állt volna vele. Talán el is kergette volna. Zöldköves gyűrű a kisujján. Vagy kert, vagy pecsétgyűrű és lovaglócsizma, barátom.

Pál elhallgatott. Körülnézett. A hatást fürkészte. Unott arcokat látott mindenütt. Egy a telekhelyesek közül kiköpött.

Zörgő felállott és Ameciánra tekintett.

— Az előadó úr javaslata?

— Helyszíni szemle.

— Magam is úgy gondolom. A tárgyalást felfüggesztem, — mondta Zörgő és Borzára nézett. — Hol ebédelünk?

— Tálalva van. Nálunk. Itt a templommal átellenben.

— Ebéd után innen megyünk a helyszíni szemlére. Úgy egy óra mulva. Na, induljunk akkor.

Pár perc mulva üres volt az udvar. Az asszonyok hazaszaladtak, a kerteken keresztül, hogy előbb érjenek a spórhoz, mint a komótosan lépkedő, meg-megálló, trafikáló gazdák. A szomszédból, a tanítóék felől edényzörgés hallatszott, ott már ebédhez ültek. Csak Pál és Amecián maradtak az udvaron. Pál magába mélyedve ült a háromlábú széken, az előadó irataival bajlódott.

— Legalább a gyűrűt vetted volna le az ujjadról.

Pál meglepetten nézett a beszéd irányába. A volt ügyvéd iratait gyömöszölte a táskába. Fel sem nézett.

— Levetettem én már eleget.

— Na ne mondd már! — Sok irat volt, kicsi neki az aktatáska.

— Nem csak földet, szokást is.

— Lovaglócsizma...

— Ez az egy van. Három évig szolgált becsülettel. Pantallóban járjak Tereken?

Amecián hümmögött. — De a gyűrűt szedd le, fiam. Vagy almafák, vagy ágaskodó egyszarvú. Egyszarvúak kivesztek rég. Almafák meg vannak.

Pál lehúzta a gyűrűt, zsebébe rakta.

— A tanácsot a kertek mögött vezesd, — hallotta ujra Amecián hangját. — Onnan inkább kert. Az utca felől inkább parknak láttam a szekérről. Hozzám ne szólj.

A táska kattant egyet. — Na, Isten áldjon, fiam.

Az előadó alakja eltünt a kapu megett. — Mit akarhat ez az Amecián? Ellenség-e vagy jóbarát? Vajjon változásra számít-e, arra-e, hogy fordul egyet ujra a világ? Vagy azért akar segíteni, mert szíve és emlékei a Becsky Pálokhoz húzzák? Vagy az igazsághoz? Az én igazságomhoz?

Pál kezébe temette arcát. Hazamenjek? Sokat beszéltem, túl sokat. A Kerekes tagnál abba kellett volna hagynom. Akkor nagyot lélegzett a falu. Csak a telekhelyesek nem. Természetes.

Kezére nézett, melyet érdessé tett az olló, ásó. Kisujja első perecén fehéren árulkodott a gyűrű helye. Igaza van az örménynek, az egyszarvúak nem szereznek vissza semmit. Vissza szerzi-e a kérges tenyér? Itt mindenkinek kérges a tenyere, a tenyér jogán egyformán állunk. Mi szerezné vissza?

Felnézett. Tormás Ferenc állt előtte és mosolygott.

Tormás Ferenc negyven körüli, kerekarcú, jól megtermett

parasztember volt, széles ajakkal hajdúsan pedert fekete bajsza alatt. Elütött a terekiektől, ettől a mokány, nagyorrú, komoly fajtától, akiknek a járásuk is más volt a görbült lábuk miatt, pedig a török idők óta kifutott alóluk a ló. Tormás a Becskyek kovácsa volt, ám most, hogy az ököristállóval a műhelyt is lebontották, beállt parasztnak az ötholdnyi igényelt földjén. A terekiek nem szerették — « az Isten is megverte ezt a szépséges falut, ittragad minden idegen » — de abban reménykedtek, hogy csak felüti a műhelyt valahol, ezért kapott földet is meg helyet is a bizottságban. Ám Tormás csak immel-ámmal patkolt. Hol faszén nem volt, hol vas, hol kedv. Inkább dolgozott a sajátjában. Csemetéket vett az őszön, azokba volt belebolondulva. Az alma lett az istene, mondták. Igy hát a terekiek káromkodva befogtak, mentek Sárosdra vasaltatni, ekét élesíttni, míg Ferenc fütyörészve hordta a ganét a kerekestagi fáihoz.

— Minek örül, Ferenc?

— A három kisholdnak a Kerekesben, nagyságos urfi.

— Isten segítse benne, Ferenc.

— Egybe tengeri megyen, kettőbe buza van. A kisfák is megfogantak. — A mosoly nevetésbe futott. Egyenes, hosszú fogai voltak, mint a lovaknak, amiket patkolnia kellett volna.

— Magának a laposból jutott, ugye?

— Még mindig jobb, mint a Csahóc. — Könnyű neki, gondolta Pál. Bent van a tanácsban.

— Hát persze. Ennek örül olyan nagyon?

— Ennek. — Elhallgatott, szája visszatért a mosolyhoz. — Kacaghatna velem egyet az urfi.

— Mint a cigány, ha beüt a marhavész, Ferenc?

— Ott a kastély, meg az alma. Kacagjon.

— A kastély csak gond, az almás meg a tietek.

— Ma meg holnap, de nem örökre.

— Tán belépett Vég Sanyihoz, Ferenc? Az államé lesz minden?

Kacagás volt a válasz. Aztán közelebb hajolt.

— Ismerem Zörgőt. Ismerem, földim. Elintézem. — Hangja suttogóvá halkult, amint ismételte, — Én elintézem. Az almást. Bízza rám az urfi.

Pál körülnézett.

— Ebédel itt mindenki. Tessék csak rámbízni.

— Mit?

— A kertet, meg Zörgőt. — Ujra közelebb hajolt. — Mennyit szán rá az urfi?

— Pénzt gondol, Ferenc?

— Azt.

— A pénz nem ér egy hajítófát.

— Dollárt értettem. Amerikai pénzt.

Pál már nem is csodálkozott. Az ősszel is ki dollárért, ki aranyért, ki terményért adta el az almáját. A ládafiában, a szalmazsákok alatt, a billenő vályog között zöldhasú, érthetetlen feliratú bankók pihentek, míg az értéktelenedő pénzzel törlesztődtek a nehéz adósságok a bankok számlarovatain.

— Börtönbe kerülhetünk mind a hárman.

— Zörgő vigyázni fog a szájára. Az urfi is. Én is.

Pál gondolkozott.

— Miért csinálja ezt, Ferenc?

A mosoly eltünt a kovács szája körül. Felegyenesedett. Jobbkezével végigsímitotta ritkás, síma haját, parasztosan, hogy a símitással levette a hátracsúszott föveget a fejéről. Szeme kékje elsötétült.

— Nem kivánok semmit érte, kérem.

— Ezt tudtam mindjárt. Ezért kérdeztem.

Tormás megenyhült, mosolya visszatért.

— Egyszer az urfinak elmondom. Talán, majd. Nem fontos. Csak a kert fontos. Holnap dolgom van Várdán, vásár is van. — Borza háza felé fordult, ahonnan felharsant a kacagás. — Hej, sok bitang gazdája! Csak a megnyúlt képeteket lássam, ha kipenderültök a parkból. ... A hét végén látom az urfit a kertben. Megyek a Kerekesbe, arra visz az utam haza. Minden jót kivánok.

Pál mosolygott, amint utána nézett. Egyenesen járt Tormás, mint egy bakatizedes.

Az úton három gazdalány jött, kezükben rocska. Hozták a merítő vizét, hogy szépek legyenek.

18.

A menet a kertek alatt haladt, Zörgővel, Ameciánnal az élen. Az ösvény keskenyen kígyózott a vén almák és sudár, fiatal szilvafák között, úgy, hogy ha valaki rajta maradt, alig kellett hajlongnia az ágak miatt. Kezdetben még meg-megpróbálták az elnök vagy a szaporázó előadó mellé kerülni, de az

almaágak hamarosan rendre és ösvényre tanították a tolakodókat. Az egyház kertjén mentek keresztül, amelyet a tanító sok gonddal és szakértelemmel, de fösvényen kezelt.

Ott menetelt az egész tanács. Ki komoran, útra szegzett tekintettel, ki kipirultan, mint Zörgő, Tar András, — fűtötte őket a Borza bora. Amint a kert végéhez értek, a tanító előreszaladt és a házigazda udvariasságával kitárta a kiskaput. Zörgő úgy lépett ki rajta, mint egy főispán.

Ez az új határ, révedezett Zörgő, ez a tarka-barkaság a hatalmas táblák helyén. És ez így van jól, és ez részben az ő érdeme. Itt, ebben a vármegyében, minden esetre az ő érdeme. Büszkén nézett körül a földeken. Ez most mind a népé, egyénileg tulajdona azoknak, akik eddig csak dolgoztak bennük. Örült a kifejezésnek, egyénileg tulajdona. Használni fogom, gyakrabban fogom használni. Egyénileg tulajdona. Érdekes, mennyi új szót tanul a hivatallal az ember. Egyszer régen a járásbírósághoz idézték be mint tanut. Nem értett egy szót sem az egészből, úgy rágták a szájába a tényállást, valami tűzesetet, melyet ismert, hiszen ott volt. — Lassan ügyvéd válik belőlem. Megtanulom a nyelvet, mint Gábor. — Elmosolyodott.

— Balra, balra, elnök úr!

— Mit mondanak ezek? — fordult hátra felocsudva Zörgő.

— Hogy forduljunk balra. Megérkeztünk.

Amecián az elnökhöz lépett és az árkon alábukó ösvényre mutatott. Kökénybokrok álltak őrt a túloldalon.

— Ez a Becskyé?

— Ezt neked kell eldönteni.

Nekem kell eldönteni. Rendes gyerek ez a Becsky, de kár, hogy úr. Ez az ő baja. Minek beszélt olyan sokat? Lemondott vagy negyven holdról. Vagy ötvenről? Lemondott? Mindegy, ezt jól csinálta. Okos fiú. Fenét okos fiú! Akkor kellett volna abbahagyni. Az ország érdeke. Előbb tudjam csak, mennyibe vethetek és hová.

Zörgő körülnézett. Ott volt előtte a kert a délutáni napfényben, csendesen és barátságosan. Fiatalok voltak a fái, alig nyolc-tizévesek, ágaik még nem értek össze, így mindegyik külön-külön pompázott, bomló rügyekkel és pattanó bimbókkal, egyedül, de mégis összefüggően a többivel. Itt-ott virágbaborult egy és Zörgő felismerte az aranypármintokat, olyanok voltak mint a kucsmagombák. A jonathánok lehajtott fővel

adták a kert zömét, halványzöld levelüket még fakóbbá tette a frissen reájuk permetezett rézgálic. A mokány ananászranettek mellett bellefleur-fák terpeszkedtek (« belföldi », ahogyan a terekiek hívták őket), mintha viszolyognának a magasba törni. Bezzeg a lanka végén a sok haszontalan sóvári vigan dáridózott az ég felé.

A kert lankásan feküdt délnek. Száz éve ártér volt a kert és folyómeder. Ez volt a vadvizes mult, a mocsáré, amikor a fél falu varsát rakott vagy hálót és a Farkasok öregapja abból élt, hogy ladikkal járta a lappá erjedt folyó útvesztőit kócsag és darutollért. A kócsagtoll büszke boglárokban talált új szállást magának, a darué vitézkedő legények süvege mellett. Ez a világ elsüllyedt, csak a halmok jelezték a volt mocsár szigeteit. Girbe-gurbán szaladt a holtág a falu alatt és ha meg is duzzadt tavasszal a vadvíz, alig futott többre belőle mint kicsi tócsákra a teli árkok mellett. Az iszapból, ahol harcsák merültek volt lusta lesbe, vagy csikok és rákok vártak prédára, most almafák nyújtogatták szorgalmas gyökerüket, csak a Darvastag felé állt még két csenevész cserfa a kiszáradt ér partján. Zörgő emlékezett. Nemcsak a vén Farkas szavaira a csirkepaprikásos ebéd alatt (utálta a csirkepaprikást, ezt kapott minden kiszálláson), de ez volt az ő hazája is, a láp, vagy volt-láp, csak annak a túlsó, a szegény széle. Nem a kertet, a két cserfát nézte. Hol vannak a tölgyerdők, ahová makkolni vitték a kondát? Az úri világ elmúlt, akár az erdőségek, akár a holtvizek, akár a darvak. Talán nevekben fennmaradnak. Ez Becskykert lesz. Az ott a Darvastag.

Találomra letört egy ágat. Játszott vele, amíg nézte a lankát.

Vagy húsz ember állt körülötte. Mind őt nézték, az elnököt. Ezek most azt hiszik, hogy a gallytörés is beletartozik a szemlébe.

— Itt kezdődik, — hallotta Becsky hangját, — és a mederig tart. Ez itt feljebb, — és kezével a ház irányába mutatott, amerre öblösen tágult a kert, — az a terület, amelyet a helybéli bizottság visszaadott nekem. Tetszik látni (Pál sohasem tetszikezett és most, úgy érezte, elpirul), szervesen összefüggnek egymással. A törvény kimondja...

— Nagyon jól tudjuk, mit mond a törvény, ne tessék minket tanítani. — Amecián hangja csattant, mint az ostor. Zörgő is odabámult a bimbós almaág mögül. Mit bántja ezt a fiút ez a Gábor?

— Kié ez a telekhely? — kérdezte az előadó.

— A fiamé. — Tar András hangja volt.

— Maga a bizottság elnöke?

— Igen, előadó úr, — felelte a vén Tar bizonytalanul. Az emberek összenéztek, Tormás hunyorított. Amíg csak Becskyt hallgattatta el, addig rendben volt a dolog. Ez az előadó ugyancsak érti a mesterségét.

— Miért nincs itt a fia? Az ő telke.

— Odavan orosz fogságban, kérem.

— Úgy. — Amecián elhallgatott. Mindenki hallgatott. Egy esztendeje nem írt a fiú. Az öreg még bizakodott, noha az a hír járta, hogy valami ragály vitte el Jóskát és most ott nyugszik a Kaukázus tövében valahol, a halál telekhelyén.

— Hány fia van még?

— Egy. Az idehaza van, hála az Istennek.

— Az a porta a magáé, elnök úr, amelyik négy ablakkal néz az utcára? A diófával?

— A diófával. Az.

— Akkora helyen elfér három ház is, csak a fiát segítse haza az Isten. — Amecián Zörgőhöz lépett, megfogta az elnök karját. — Nem haladnánk? Fél négyre jár, ötkor indul a vonatunk.

Amecián vezette a menetet, mintha ő volna a legismerősebb a határban. Végig a mesgyén ment, amerre Pál meghagyott kertje határolta a telekhelyesekét. Az öregkertbe értek, ahol körte meg sárgabarack vegyültek az almával, néha egy cseresznye meg birs, szilvafák és meggyek, de semmi baj, ez is gyümölcs, az is gyümölcs. Amecián úgy kerülte meg a birsalmabokrokat, hogy Zörgőnek ne szúrja ki a szemét, sem a három hárs, sem a fenyőfák mögöttük, csak a diófa lombos rácsán keresztül. Aggodalmasan nézte a platánok koronáját, amelyek úgy úsztak az alázatos gyümölcsfák fölött, mint pompás de veszélyes szigetek, ahol tilos a kikötés. Minden lépéssel jobban közeledtek a park utolsó emlékei és Amecián hallotta is a háta megett — « Na, lassan beérünk a parkba. »

A diófa ágai a földet seperték. Minden kilátást elvettek a kastély felé. Amecián megállott. Pléhdobozból dohányt vett elő meg papírt és komótosan sodorni kezdett.

Csend volt.

Hallgattak az almafák és a diók, a szilvafák szerényen huzódtak meg a széleken, mint távoli rokonok egy temetésen. Úgy látszott, mintha a fák is tudnák, nemcsak az emberek,

hogy valami eldől most, vagy ha nem is most, de ez a pillanat fontos lehet később, amikor messze egy irodaszobában az emlékezés ereje mondja ki az ítéletet. Pál elővette bicskáját és lemetszett egy sebzett ágat. Az emberek csizmájukat nézték, ki pipára, ki cigarettára gyujtott, komótosan, ám mégis valami szorongással sodorgatták a komisz dohányt az ujságpapírba, melyen dörgő hangon emlékeztetett a cikkíró, hogy ma már minden a népé. A vezércikkből vékony kék füstök szálltak a levegőbe, az ujságpapír kesernyésen kaparta a torkokat.

Amecián egy árkus papírt húzott elő a táskájából és körülnézett. Hova ülhetne le? Kicsit habozott, ám seholsem volt egy rönk vagy tuskó, amire leülhetett volna. A táskát tette le hát a földre és rátelepedett. Ült az anyagon, amely kenyerét adta.

Az a húszegynéhány ember, aki idáig kísérte a kormányzat e két tisztviselőjét, összehúzott szemmel figyelte az előadó minden mozdulatát. Amecián ceruzát húzott elő a szivarzsebéből, térdére tette a papírt és írni kezdett. De a ceruza átütött a papíron, feltápászkodott hát, kihúzott egy dossziét a táskából és ujra leült. Irt. Feljegyezte a telekhelyesek nevét, korát, hány fiúk van és azok milyen idősek, mennyi a vagyonuk és merre van a földjük. Száraz, hivatalos hangon kérdezett, a hallottak után nem fűzött kommentárt. Csak a legvégén jegyezte meg, hogy az állam nem a nagygazdáknak, hanem a néhányholdasoknak meg a nincsteleneknek csinálta a földreformot.

— Azt hiszem, mehetünk, Bálint, — mondta az előadó és felkelt.

— A kocsi előállott, — mutatott Szabó Gáspár lehajolva a fogatra. Zörgő is lehajolt és a fák koronája alatt meglátta a két sárgát a kövesúton. A kisbíró ült a bakon, fekete kalapban és kétsoros szürke öltönyben, amilyent csomagban kap az ember Amerikából.

— Menjünk hát, — mondta Zörgő. Azon gondolkodott, mit is mondjon búcsúzóra az embereknek, akik aggodalmasan néztek a fákra, meg reá. Pál eldobta a beteg gallyat, a lába elé esett. Ő is látta a különbséget a két kert között, a felásatlan faaljakat és az élénkzöld leveleket, melyeket a mesgyén túl fakóvá havazott a rézgálic. Mit mondjon? Szamarak voltak a gazdák, hogy ide vették be magukat a nagykertbe. Ha nincsteleneké volna? A gazdáknak hagyjam, hogy pöffeszked-

jenek benne? A nincsteleneknek igen, mondhat a törvény amit akar. Én vagyok a törvény.

Pálra nézett. Hová lett a gyűrűje? Nincs gyűrűje. Zörgő bosszankodott.

— Az előadó úr írásban referál a tanácsnak. A megyei tanács végzését írásban hozom az érdekeltek tudomására. Addig is maradjon minden a régiben. — Szólt és kicsit meghajolt a kisérők felé. — A tárgyalást és szemlét berekesztem. Minden jót kivánok és köszönöm a szíveslátást.

Bámulatos, hogy tanul ez a kerékgyártó, gondolta Amecián, amikor megindult az elnök után a kocsi felé.

19.

Anna a szófán feküdt a hallban, ebben a hosszú és otthonos szobában, amely a teraszról nyílt. A falat virágcsokros tapéta borította, a tapétát Napoleon életét ábrázoló acélmetszetek és amerre csak nézett az ember, mindenütt ott volt a fehér pocak és a homlokra símuló fekete tincs. Tíz esztendeje is elmúlt, hogy Becsky Géza meghalt. Pál minden évben megpróbálta rávenni anyját, hogy szedjék le ezeket a képeket a falról, de Anna nem akart hallani arról, hogy valamit is változtassanak a berendezés régi rendjén. Változtatás csak egy történt. Azt a képet, amelyen a császár merengve áll a havas mezőben, körülötte mint varjak a holtak, azt a képet kicserélték. Berezina helyébe Napoleon és a római király idillikusan giccses metszete került a passzázsból. Ezen a császár, kezében a csipkés csecsemővel, mereven néz a szemlélő szemébe és a szemlélő azt olvashat ki a szemekből amit akar, utódot dajkáló büszkeségtől kezdve Szent Ilonáig mindent.

Berezinát le kellett venni, elég volt a havas mezőkből, az út szélére roskadt szekerekből, a holtakból és a vánszorgókból a voronyezsi futás után. Pedig Pál nem szólt, csak megállt a kép előtt és tovább csoszogott. Húzta a lábát, a fagyottat. Anna akkor leakasztotta a római királyt a folyosóról és rátette a Berezina szegére. Ekkor, a háború közepén gondolta először, hogy ideje lenne, hogy asszony jöjjön a házba és a fia gyermeket tartson a kezében, nem lovaglópálcát vagy fegyvert. Háború volt, Pálnak eszeágában sem volt megházasodni. A háborúnak vége, gondolta Anna.

A képet nézte megint, mint oly sokszor erről a szófáról,

ha elfáradt a szeme az olvasásban. Kezében egy Gyp regény volt: Le mariage de Chiffon. Gypet valószínűleg Anna olvasta egyedül ebben az időben Magyarországon. Csoportosan cserélték egymást a gyp-szerű kötetek a kisasztalon, azokat a könyveket olvasta, amelyeket itt a házban talált volt akkor, amikor Pál nem a szívében, csak a szíve alatt volt még. Ohnet, Loti, Bourget — a századforduló divatosai, címlapjukon anyósa fegyelmezett, szálkás betűi: Blanche de Becsky. A könyvek, akárcsak a metszetek a falon, francia nosztalgiát őriztek ebbe a keletmagyar palackba zárva itt a láp szélén, ahol szebb bundájú farkast lehetett lőni, ha kemény volt a tél, mint Maupassantnál.

Pált látta a kitámasztott szárnyasajtó keretében, amint közeledik. Nem, Géza magasabb volt mint Pali. A nagyasztalt is Géza magassága miatt kellett a csillár alá állítani, ahol azóta is úgy állt mint egy torlasz. Lába terpesztett, karja kitárva tartotta lapját, de a végtagok elválásánál kerek pajzs volt monogrammal, koronásan, test helyett. Anna büszkesége volt ez az asztal. Lapja belső felén ákombákomos írás hirdette, hogy Báró Dárdai Ferencnek készítette remekbe Makk József, Nagybányán, 1816. Lapján száröltéssel varrott címer, dárdán török fejet tartó vitéz.

Pál az asztalra nézett, mint ahogyan mindenkinek az asztalra kellett néznie, amint bejött. Ezt is jobb lenne odébb rakni innen, pont ilyen kell ide manapság, gondolta, de nem szólt semmit. A vitézen összekavart pasziánszkártyák formáltak hevenyészett boglyát.

— Mért olvas ebben a sötétben, anyám? Rontja a szemét, ugye?

— Várlak, nem olvasok. Van ujság, Pali?

— A copfot rakta? Látom, nem jött ki.

— Nem járt ott az eszem. Ülj le, fiam.

Pál a karosszékbe ült, összeszedte a kártyát, keverni kezdett. Lopva anyját nézte. Valaki kellene mellé, Harsányiné vén már, többet mozdít hátra szegény, mint segít. Egy fürge kis süldőlány kéne ide, betanulna hamar. Itt ez a hodálynagy ház. Ezt végigtakarítani... Egy nap egy esztendő, akár a mesében. Igaz, az alsó szobákkal nem lesz baj, egy megy a rendőrségnek (kétszer jönnek ki Nemeskeddről egy héten), egy a jegyzőnek kiszállásra, hármat bejelentettem magtárnak a régi helyébe. Még jó, hogy eddig nem igényelte ki senki. De így is marad

munka elég, a veteményes is, a virágok, az aprómarha. Valami süldő lány kéne ide.

— Jolán azt mondta, rég elmentek ezek a tanácsosok. Hol maradtál ilyen sokáig, Pali?

— Jártam egyet a kertben.

Egy süldő lány kellene ide. Megőszült az anyja, le is fogyott. Kissé meghajlott az orra, amely olyan igézővé tette arcát (csak az orr volt szabálytalan ebben az alabástrom harmoniában) most soványan ívült az ajkak felé. Milyen fáradt, milyen szomorú szegény. Nem is szomorú, csak fáradt. Megkérdem Erzsit, tud-e valakit.

— Most én rakok ki egyet. Jó?

— És nem gondolunk semmire? — Felkönyökölt, úgy nézte a fiát, amint számolta a lapokat. Tizenhárom után Pál a dárdára tette az első csomót és anyja felé fordult.

— Ha kijön a csillag, a mienk a kert.

— Beszélj már, mit mondtak?

— Nem történt döntés. Megkapjuk írásban.

Anna hallgatott. Irásban. Milyen türelmetlenül mondta. Ideges. Mihelyt a kertről van szó és kérdezek valamit, ideges. Anna azt remélte, Pali megnyugszik Pesten, Pest után. Dusán, Feri, barátok, talán valaki más is. De hiába kérdezte, milyen volt Pesten, mesélj fiam, mesélj. Persze Pali mesélt is, ha nem is sokat. Mesélt Tiniről és barátnőiről, Dusánról, egyszer egy új nevet is említett, Isabelle. Ez biztos a Toinette és az Imre lánya. Anna nem merte firtatni és a név titok maradt. Mint egy kert. A kertről, minisztériumról, Rexről Pál nem beszélt semmit.

— Tisztességesek voltak?

— Ide sem figyel. Kinek rakom ezt a kártyát? Kőr ásszal indulna?

— Azt tartanám. — A csillag zöld mezőt, dárdát, páncélt, mindent ellepett. — De, de nem gorombáskodtak veled, ugye?

— Nem volt semmi baj, lelkem. Igazán. Ne féljen.

Ez jólesett, ez a lelkem. Géza is így hívta és Pali Gézától tanulta, de mostanában, amióta hazajött a fogságból... Régen fütyörészve tért haza a mezőről, akkor mesélt is, hány kereszt van a Csahócban, hogy esznek a süldők, és hogy másodszor nem sikerül, sohasem vet többé kendert. Persze, fordult egyet a világ. Nincs többé mező, süldő, kender, búzakereszt. Kert is csak kicsi van. Ritkán van lelkem, sokszor anyám.

A csillag négy kupaca, a segítőkártyák elfödték a dárdás

vitézt, de Anna nem figyelt oda. Fél éve múlt, hogy hazajött a fia. Sötét este volt, fellármázták a vén Harsányinét és rántottát ütöttek hét tojásból, az összesből, ami csak volt a házban. Pál mohón evett a pasziánszkártyák között ezen az asztalon, beletemetkezett a párolgó sárga halomba és nem emelte a kezét. Pali megváltozott. Igen, ennek így kell lenni, gondolta akkor, az idők. Haja is hogy megritkult, arca is beesett, csontos lett, mint Gézáé. Csak nézte a fiát, amint evett, — eddig, hirtelen örömében ideje sem volt alaposan szemügyre venni, összehasonlítani azzal a képpel, amelyet emlékeiben őrzött. Sovány, törődött, olyan gémnyaka lett... Ám ezek a vonások a régi vonások voltak. De nem emelte a kezét, amint evett. Hogyan lehet elfelejteni azt, hogy az ember úgy veszi a szájához a villát, hogy emeli a kezét?

— Igaza volt anyám. Itt a treff ász. Jó volt várni a kőrrel.

A treff ász a középre került és elfödte a sisakot. Rákerült az egész treff-sorozat a hatosig. Pál felemelte a pakli legfelső lapját. Pikk dáma. Nem kell a pikk dáma.

Szótlan lett a fia, ez az igazság. Hová tüntek a régi esték, amikor órákig diskuráltak, vitatkoztak könyveken, politikán, gazdálkodáson, a világon, amely olyan szép és jó volt Anna szerint! Singer úr minden hónapban elküldte az új könyvek jegyzékét. Mennyit okoskodtak, míg összeállították a listát. Ma hallgat a fia. A kertre gondol. Töri a fejét.

Pál megfordította a talont. Háromszor lehet próbálni. Most próbálja másodszorra.

— Az előadó nagyon rendes embernek látszik. Amecián Gábornak hívják, volt ügyvéd, szilágymegyei. Azt hiszem, ha rajta állna... — Kisujját hirtelen behajlította, de Anna nem vett észre semmit. — Egy rossz hang, tudja, annyi sem volt. Mindenki fegyelmezetten viselkedett.

Anna elmosolyodott.

Istenem, milyen kevéssel beéri. De jó lenne mindent elmondani. Nemcsak a kertet, hanem mindent, mindent, mint régen. Miért nem beszélek? Ez is milyen száraz, majdnem hivatalos volt, ez a két szó, « fegyelmezetten viselkedett ». Én viselkedem fegyelmezetten, még előtte is, aki előtt nem volt titkom. Csak egynek mondtam el mindent.

Nem, nem gondolok rá, elmúlt. Ha elmondanám Isabellet? vagy elmondanám Tormás ajánlatát? Csak felizgatnám. És még Tormással is alig van remény, hiábavaló a sok tojástánc, mesterkedés. Minket elítéltek. Elítéltek, könnyűnek találtat-

tunk, nincs hely ahová és nincs fórum, akihez fellebbezhetünk. Pár hónap, talán pár esztendő, el kell olvasni a kommunista párt hivatalos történetét, abban van a menetrend. De hogy is lehetne ezekről beszélnem, amikor ő még ma is a Le Mariage de Chiffon-t olvassa, óvja a naptól a hortenziát és kis vesszőkosarával jár mindenüvé, benne kulcsokkal, amelyek régen nem nyitnak ki semmi zárat, hiszen a magtárt lebontották, a górét elhordták és más ökre-borja áll az istállókban. Ha elmondanám Erzsit, aki egyetlen igaz barátom, szeretőm... még azt hinné, el akarom venni! Isabelle...

— Treff hetes! Pali, tedd ki. Ha nem figyelsz, sohasem lesz miénk a kert.

— Tényleg. Ezt elnéztem.

— Add csak ide a talont.

Anna felrakta a treff hetest. Az asztal felé hajlott, a talonnal a kezében. — Nem érted te ezt, Pali, — mondta kedvesen.

— Azért figyelek.

Mindez csak játék, gondolta Pál, félszeme a kártyán. Milyen ostobaság bízni benne és hozzákapcsolni a jövőt. A jövőt, vagy az álmokat? A jövő mindig álom, feltevés és találgatás. Bizonyos csak a jelen, hogy itt ülünk ketten és rakjuk a kártyát. A múlt? Dusán azt mondta, hogy a szovjet történelmet időnként átírják. A tegnapi hősök árulók ma. A múlt héten mesélte a tanító, hogy utasítást kapott. Széchenyi helyett tanítsa Táncsicsot, Kossuthtal nincsen baj. Táncsics a proletariátus első bajnoka. Az nem érdekes, hogy 48-ban még nem volt proletariátus és ha volt is, akkor sem a modern, marxista értelemben. A gyerekeknek, akik az új könyvből tanulnak, majd lesz. Lesz a múltban.

— Valamit szeretnék kérni, anyám. Tegyük el innen ezt az asztalt.

— Mit mondasz, Pali? — Anna kezében megállt a kártya.

— Szeretném, ha eltennők innen ezt az asztalt. Ha valaki bejön, szemébe ugrik a reakció. Pikk nyolcas a kilencre, lelkem.

— Mióta az eszem tudom, senkinek sem ugrott a szemébe. Most sem fog. — A fiára nézett. Most meg mit akar? Pál az asztalra könyökölt, a kártyát nézte. Kisujján fehér vonal. Hova lett róla a gyűrű?

— A kilencesre. Olyan sokszor mondtam már; más időket élünk. Ami régen kegyelet volt, ma kihívás. Nézzen körül. Mindenütt pusztán áll kúria, kastély.

— Azért vannak még... Kanizsa Sárosdon, Margiték Királydon...

— De hányan maradtak rajtuk kívül? Megszámolhatja a tíz ujján. A kőrbubi is felmegy. Hová lettek a többiek?

— Ki Bajorban, ki Pesten.

— Hát én itt akarok maradni. Ezért kell eltenni az asztalt. Látja, itt a dáma is. Kezd érdekes lenni.

Nem, Géza sohasem volt ilyen makacs, ilyen heves. Akkor is nyugodt volt, amikor a parkot kivágatta, alig tudott Anna megmenteni egy-egy facsoportot, orgonásligetet. Könyörögni, rimánkodni kellett minden fáért, jaj, a szerecsendiót ne bántsad, ízetlen nélküle a pecsenye, a hársfa teának kell, kegyelmezz meg neki, Géza. Most is előtte van a férje, amint hajlottan fogja somfabotját, hosszú léptekkel kimegy a szárnyas ajtón, megy a teraszról a kertbe, csak a hangját hallja, a kiáltását, hogy ne bántsák a szerecsendiót. Azon a délutánon is itt ült, rakta a kis Napoleont. Azon az estén kijött.

Fiára pillantott, aki rakta a kártyát. Anna észre sem vette, hogy ujra Pali rakja, kivehette a kezéből, amíg gondolatai egy másik pasziánsz körül jártak. Hol a gyűrű? Nem veszíthette el.

Az asztalon kiterítve feküdt a csillag, a sorozatok, vendégkártyák elborították a dárdát, a vitézt, a pajzsot, a sallangokat. Az asztal és a gyűrű összefüggnek. Ezt ugyanúgy nem értem, mint akkor Gézát. És Gézának igaza volt.

— Leterítem egy nagy terítővel. De a helyén marad. Úgy jó lesz, Pali?

— Köszönöm szépen, lelkem. — Pál kezében megállt a kártya, mosolygott. De ez a mosoly most egy régi, sohasem felejthető mosoly volt. Lelkem. Fél győzelem, mint a hárssal, szerecsendióval.

— A káró ötös is kimegy, — mondta Anna vidáman.

— Köszönöm. Jó lesz, maradhat az asztal. Tudja, az elnök, a megyei, Mágócséknál volt kerékgyártó. Rendes embernek látszik.

— Elemérnél! Vajjon mi van vele? Ő volt az utolsó, aki meglátogatott. Sárosdon keresztül jött, ment Pestre. Hívott, menjek vele, senki sem maradt, üres a vármegye. Nem volt igaza, maradtunk egy páran.

— A nép, többek közt. Ezzel mit csinálna?

— Tedd ki. — Anna tekintete túlrévedt a kitárt üvegajtón, a behajtón túl, a vaskapuig. — Elporzott a kocsi Elemérrel. Egy hétig csend volt, micsoda csend. A pap volt nálam egy

este, valami nagy csatáról beszélt Debrecen alatt. Neki szólt még a rádiója, mindent tudott. Itt a káró király.

Pál beletemetkezett a kártyába, ismerte a történetet.

— Átmentem a papékhoz. Szeretem őket. Éjjel a töltésen megjelent egy orosz patruj. Lovasok voltak. Szerencsére a tanító orosz fogságban volt az első háborúban. Az ablakon át hallottam, hogyan kiáltoznak. Azt hittem, megölik. Másnap kisült, hogy csak azt kérdezték, vannak-e német meg magyar katonák a faluban. Persze nem voltak. Innen csak vittek katonát, mi sohasem láttunk egyet sem. Sokszor csodálkoztam, hol lehet a magyar hadsereg?

— Kecskemét alatt voltunk. Ott esett el Kerekes Ákos. Fehér kesztyűben.

— A sorozat rámegy a pikkre. Másnap hazaköltöztem.

Anna elhallgatott. Mi történt azóta? Várta a fiát. Minden este várta. Közben elvették a földeket, a marhákat, — miket a németek nem vittek el, be kellett adni a megszálló hadseregnek. Szeptemberre két süldő malaca maradt, meg egy tehene. Pál gyakran kérdezte, hogyan történhetett ez, nem tudott rá felelni. Ilyenkor csak annyit mondott, hogy a házban nem volt híjjával egy szeg sem, nincs is példa erre az egész megyében. A cselédség földet kapott, széjjelszéledt magától. A személyzetet elbocsájtotta, csak a vén Harsányiné maradt, annak nem volt hová menni. Minden este megvetették Pali ágyát, terítettek neki, noha semmi, semmi hír nem volt róla. Rongyos legények érkeztek a faluba, ezek hosszú vonatokról beszéltek. A vonat olykor megállt, valami árva vidéken, kinyitották a vagonajtókat, ásót osztottak az őrök. A halottakat kihozták a vagonokból, szépen lefektették egymás mellé őket, mint a nyulakat a terítékre. Helységneveket hallott, soha nem hallottakat, orosz neveket. Hallott ragályokról, sovány levesekről, sóskaszedésről, nyers krumpliról. Júliusban aztán megérkezett Vég Sanyi is piros igazolvánnyal a zsebében és a hírrel, hogy Pál halott.

Nem hitte el. Egy pillanatra sem hitte el. Tovább terítettek és ágyaztak a balszárnyon levő kis szobában, az ő szobája mellett. Vég Sanyi a kastélyt akarta párthelyiségnek és kultúrháznak, hanem akkor sarkára állt. Hivatta. És Vég Sanyi kiigényelte a Bakos Gergely házát, amelyben egy éve nem lakott senki.

Szeptember vége lett, vénasszonyok nyara. Hűvösre fordult az idő és elrendezte a spárgaágyat délután, estére befűt-

tetett a kályhába. Egy teát ivott és piritós volt a vacsorája. Az Olga néni-féle kilencest rakta. Ezen az asztalon. Lépteket hallott, sietőseket, ismerősöket. Egyszercsak elhalt a nesz. Most is elállt a szívverése, ahogy a hirtelen csöndre gondolt. A sárkaparó félholdján hallott matatást. Géza sem jött be sohasem sáros lábbal. Mereven nézte a kilincset. A kilincs lefelé görbült. A nyíló ajtóval hideg szaladt a szobába. Felsikoltott. Egymás karjában voltak. Megjött a fia.

— A padlásra is vihetnők ezt az asztalt, — mondta Anna.

— Jó lesz az terítővel. Jőjjön, segítsen már, alig van lapunk. Ezzel a kőrrel mi legyen?

— Hol a négyes?

— Itt alul.

— Ha felül lenne, kijönne.

Pál gondolkodott. Legyezőt csinált a talonból, úgy nézte a hiányzókat. Mert nem csak a kőr négyes hiányzott.

Aztán hirtelen, egy gyors mozdulattal kihúzta a négyest, rátette a kőr ötösre, kihúzta a hatost is, azt rátette az ötösre, a hatosra az egész sorozatot. Felszabadult a pikk hetes, kirakta, arra rámént a másik sor. Kirakta az összes kártyát. Előtünt a szároltéses kihívás, csak a dárda, a süveg, a mező egy foltja és a vitéz lába maradtak letakartan. Pál hátradült a karosszékbe és felkacagott.

— Itt a csillag, miénk a kert!

— Kijött... egy kis csalással.

— Egy kis csalással, — ismételte Pál és felállt. Tormás Ferencre gondolt. Lent kényesen és kacéran nyújtózott a kert a szürkületben.

20.

Veron kiszedte a sütőből a tésztát, letette a konyhaasztalra, éles kést szedett elő és felvágta a tepsiben. Óvatosan, a kés lapjával vette ki őket és egy porcelán tálra rakta. A konyhaszekrényből bádogdobozt szedett elő, elmosolyodott. Egész Várdát összejárta egy kis fahéjért, míg végre Feldmann úrnál kapott. Keresztény kereskedő nem ér egy hajítófát, gondolta Veron. Feldmann úr kijött a pult mögül, amint meglátta Veront és megkérdezte, mivel szolgálhat.

— Fahaj kellene, — mondta Veron kicsit zavartan, hogy a főnök otthagyta vevőit (pattogóhangu parasztasszonyt és

lomposbajszú urát) és a segédet inti hozzájuk. Feldmann úr szeméből meglepetés és bizonyos tisztelet áradt; mit akarhat Zörgő Bálintné, a volt kerékgyártó felesége a fahéjjal?

— Az egész vármegyében nincs fahéj.

— Nekem mégis fahéj kell, — mondta Veron szilárdan. Látta, Feldmannak nyelvén a kérdés (egy tanyai asszony fahéjjal? Veron annyiban engedett, hogy másodszor nem fahajat, hanem fahéjt mondott), de Feldmann nem kérdezett semmit.

— Nehéz dolog, — mondta Feldmann és a mennyezetre nézett.

— Egész kicsi kell. Magának van, magának mindene van Feldmann úr.

Akkor Feldmann eltünt és tíz percig nem mutatkozott. Amikor végre megjelent a raktár felől, kezében egy piciny papírzacskót szorongatott.

— Tessék, — mondta.

— Mennyibe kerül? — kérdezte Veron boldogan és gyorsan elrejtette a csomagot.

— Fahéj nincs az egész vármegyében, de talán az egész országban sem, — mondta Feldmann magábaroskadtan. — Ez akkora érték, hogy nem tudom, mit számítsak érte. Pengőben ki sem lehet fejezni. Hát odaadom magának ingyen, Zörgőné asszony. Ajándékba. Sokszor üdvözlöm az elnök urat.

Veron boldog büszkeséggel hintette meg a tésztát. Mikor kész volt, leterítette egy kendővel. Aztán benyitott az első szobába.

Zörgő a komód tetején állt, kezében kalapáccsal. A szobát csak a konyhából jövő fény világította meg, amely elé Veron állt most, terebélyesen, karját mellén összefonva, kérdezőn.

— Mért nem gyujtasz lámpát?

— Ha lámpát gyujtok, a vak is látja az utcáról, mit csinálok. Most már meggyujthatod magad is. Bepokrócoztam mind a két ablakot.

Veron az asztalhoz ment és meggyujtotta a lámpát.

Zörgő lekászálódott a komódról. Előbb a lépcsőnek odakészített székre lépett, onnan a padlóra.

— Tudod a leckét, Veron? — kérdezte.

Bosszúsan nézett az urára. Egy hete naponta azzal verselt neki az ura, hogy ma este nyolckor meglátogatja őket Becsky Pál, hogy erről senkinek sem szabad tudni, hogy ha a látogatás alatt valaki keresné, úgy mondja azt, hogy Várdán van, a városban, de nem tudja, hogy ott hová ment. Veron pontosan

fujta amit mondani kellett, azt is, amit tenni kellett. Zörgő Bálint figyelme mindenre kiterjedt, mit kell mondani, ha pártból keresnék, mit, ha vidéki « emberei » toppanak be valami protekcióért, hogy csak szaladjanak be a Földtanácshoz, vagy a Szürke Lóba, hátha ottérik, és így tovább. Azt is tudta Veron, hogy ha asszonynép jönne hozzá, úgy azokat is el kell küldeni, vagy, ha nem értenének a szóból, úgy magára kell hogy kapja a kendőt és kiserni őket akár a vasutig is, vagy még tovább is, hogy neki amúgy is arra van dolga, csak itt ne időzzék senki. Úgy tudott mindent Veron mint a Tízparancsolatot az iskolában annakidején.

— Tudok mindent, ne félj.

— Akkor mondjad fel nekem, Veron. Utóljára.

Veron mérgelődött, de elmondta. Zörgő figyelmesen hallgatott, néha kijavított valamit, majd megint bólogatott és amikor az asszony befejezte, felsrófolta a lámpát és kiment. Az udvar felőli ablak alsó sarkából kis fény szívárgott. Zörgő visszatért, jobban betűrte a lópokrócot. Veron ezalatt letörölte az asztalt, amely már az előbb is ragyogott.

— Jól van Veron, eredj ki. Egy fertály óránk van, ezalatt elolvasom az újságot. — Elővette a Szabad Népet, az egyetlen újságot, amelyből olvasni érdemes. Ebben, a párt hivatalosában, az állt, ami lesz. Legtöbbször nyiltan, olykor csak burkoltan, fenyegetőn. A többi újságban az volt, amit szerettek volna a többi pártok, hogy legyen. Zörgőt az érdekelte, hogy mi lesz és nem az, aminek lennie kellene.

Veron a lámpára, a lámpáról az urára nézett.

— Kevés a petrol, Bálint.

— Csak eredj ki, majd lesz, — mondta Zörgő az ujság mögül.

Veron egy percig állt még, aztán megfordult és kiment. Felemelte a teritőt, a piték ott pihentek a fahajas cukorban. Leült. Kinyitotta a vastűzhely ajtaját, a hamu alatt megvillant a parázs. Kukoricacsutkát szedett elő a spór alól és szapora mozdulatokkal dobta őket az éledő parázsra. Bálintnak valami vacsora kell, ha elment a vendég.

Igen, vendég jön, Becsky Pál. A fahajra gondolt és Feldmann úrra. Nagy ember lett az urából.

Máig sem tudta, hogyan lett az urából nagy ember. Azon a nyáron ismerte meg, amikor Mari nénje látogatásai megszakadtak. Mari nénje a szomszédos Batárra ment férjhez, amely nyolc kilométerre esett Sárosdtól, a batári kovács fiához. Ab-

ban az esztendőben csatolták Batárt Romániához. Sorompókat állítottak az országútra, házakat építettek a vámosoknak, szuronyos egyenruhák jártak keresztül-kasul a földeken és az emberek azt mondták, hogy béke van. Az emberek belenyugodtak, hogy ez a béke, hogy kettősbirtokossági igazolvány kell, ha valaki végig akarja szántani azt a régi táblát, amelyet a patrulyok útja vág ketté, amelynek a másik fele más ország lett; hogy az a béke, hogy nem láthatják Marit, mert az ura patkoló kovács, nem kettős birtokos. Sok új szó került a napvilágra, szavak, amelyeket a béke előtt nem ismertek, mint vizum, lej, vámos, útlevél, határvadász. A falvak is új neveket kaptak a túloldalon, neveket, amelyeket senkisem tudott kimondani. De ezen a nyáron, a béke első esztendejében a nagy háború után ismerte meg Zörgő Bálintot a sárosdi barakban egy bálon.

Bálint olyan volt, mint a többi legény, de mégsem egészen olyan. Pantallót viselt és cipőt. Tormás Feri azt mondta, ez azért van, mert iparos. Tormás Feri rokona volt Bálintnak anyai réven, Veronéknak is atyjafiuk valahogy. Ferenc mutatta be őket egymásnak. Bálint esetlenül hajolt meg, nem úgy mint a sárosdi fiúk, akiket két hónapja oktatott már a tánctanár új táncokra meg mazurkára, és bemutatkozásra, meg meghajlásra is. Heten jöttek át a Mágócsbirtokról és hét kilométert gyalogoltak, amíg megérkeztek a táncra. Bálint roszszul táncolt. Elmaradt a zene ütemétől, darabosan járta a csárdást, nehézkesen fordult a valcernál és egyáltalán nem táncolta az ujakat. De kitartóan ült Veron mellett, amíg a többiek ropták. Veront ritkán kérték fel, mindenki a szeretőjével táncolt és Veronnak nem volt szeretője. Tizenhétéves volt akkor Veron, inkább csunyácska mint szép, kerek arcán szeplőket hívott elő a nyári nap, fénytelen szőke haja hegyes kis kontyban begyeskedett a fejebúbján, vékony volt és alacsony, — az első gyereke után kezdett el csak hízni. De tudott hallgatni és Zörgő Bálint addig mesélt, tervelt mellette, amíg belemesélte magát a házasságba.

Egy esztendő múlva megesküdtek. Szerelmes egyik sem volt különösebben a másikba, de a házassághoz józanság kellett, nem szerelem. Kurucz István örült, hogy iparoshoz kerül a második lánya is és hogy ez legalább nem szakad idegen országba.

Csendesen éltek a tanyán. Három gyerekük született egymás után. Egyszer, — ez házasságuk első évében történt, — egy éjszaka, amikor a szerelem csendesen becsukta mögöttük

a pitvarajtót és ő az ura vállára borulva feküdt, míg Bálint hanyatt, a mennyezetre bámulva, Bálint hangját hallotta: « Meglásd, az Isten akar velem valamit, te Veron ».

— A vén Katona sokat köhög, meglásd, tiéd lesz a műhely, — mondta Veron lágyan. Bálint akkor a falnak fordult és azóta sem beszélt vele a jövőről.

Veron a tűzbe bámult, a pirosan izzó csutkára. Vajjon erre gondolt-e akkor Bálint, hogy Feldmann fahajat ad neki és egy Becskyt várnak a házukba földet installni?

Ujabb csutkát szedett ki a kosárból és bedobta a tűzbe. A csutka a parázson feküdt, egyszerre csak sárga lobot vetett, halk puffanással, amely olyan volt, mint egy puskalövés.

Nem emlékezett pontosan, mikor kezdődött a változás. Valamikor nyáron kezdődött, az utolsó nyáron, amikor még béke volt. Voltaképen nem volt béke, mindkét fia Oroszországban járt, István káplár lett, vagy, ahogyan most mondják, tizedes. Itthon azonban minden a régi mederben ment tovább, mindenki megkapta a kommenciót. Ez a nyár mégis más volt, vagy inkább mássá fordult, amint a hetek múltak. A híreket a konyhalányok hozták a kastélyból, akik az inastól meg szobalányoktól hallották, hogy miről is beszélnek odafent az ebéd alatt. Először senkisem figyelmezett a hírekre, úgy vették őket mint eddig: meghallgatták és elfelejtették őket. Hanem a hírek konokul ismétlődtek, baj van az orosz fronton, a németek visszavonulnak és mind szemtelenebbek lesznek idehaza. « Szájharmonikát kapunk a búzánk helyett », adták tovább a szobalányok az ebédlőasztalnál felszedett társalgás morzsáit és a emberek fejüket csóválták. Vernek bennünket a fronton, idehaza meg kisemmiznek a szövetségeseink, ez nem jól van, mondták az öregek. Megszokták, hogy a kastély bizonyos kárörömmel nézi a németek kudarcait. Megszokták, de nem nagyon értették. Az ország dolga az urak dolga, mondta a vén Ambrus. Ez rendben van, ez így volt eddig is, de minek kell olyan barát, aki bagóért viszi el a terményt és akit az urak sem bírnak? Az orosz sohasem volt barátunk, azok ellen esett el Petőfi. De minek kell a Don mellé küldeni a fiainkat, ahová csak fogságba ment a magyar?

A nyár derekán a tanyára telepedett az aggodalom. Az emberek arca elsötétült. Összehajoltak, suttogva cserélték a szolgálók szavát. A grófék mind többet beszéltek valami idegen nyelven az asztalnál, ám annyit csak ellestek kínálás, meg tányércsere közben, hogy az oroszokat nem lehet megállítani, amerikaiaknak kellene leereszkedni az égből nagy fehér er-

nyőkkel, azok hoznák a békét. Veron nem értette ezeket a történeteket, amelyeket halkan és titokzatosan meséltek, csak azt érezte, hogy valami nincs rendjén és Elemér fia három hónapja nem írt. Aztán egyszerre csak eltünt a német nevelőnő a kastélyból, sírva búcsúzott, hogy ő német és neki haza kell mennie. Veron tudta még az iskolából, hogy magyarnak lenni a legjobb, de azt azért mégsem értette, miért kell sírni, ha valaki német és hazamegy. Az emberek arca azonban akkor borult el igazán, amikor a grófné is felpakkolt a három gyermekével és két napig szegeltek a kastélyban. István úr, a komornyik, mesélte, hogy böröndöket, ládákat cipeltek le a padlásról. Ezekbe ezüstöt tettek, puha ruhákba, ujságpapírba csavart porcelán figurákat, rámákról lefejtett és összesodort képeket. Mozgásban volt az egész háznép, csak a béresek álltak tátott szájjal a kerités előtt azon a vasárnap délután. István úr Bálintért jött, a gróf úr hivatta. Ettől kezdve lett az ura nagy ember.

Este lett, mire Bálint hazaért. Szótlanul evett. Vacsora után felkerekedett, a műhelybe ment, ahol a kovács várt rá, az inasa, meg a vén Katona is, aki mestere volt hajdan, de tíz éve csak beszélgetni járt be a kerékgyártó műhelybe. Zörgő félredobta a jármokat, a sok javításra váró lőcsöt, küllőt, agyat és ládákat csináltak két napig. Szerdán két szekér ment az állomásra, ahol egy vagon várt.

A gróf maradt. Elkezdődött a régi élet. Zörgő Bálint elővette a jármokat, kerekeket, boronákat. Egy este mesélte, hogy kezet fogott vele a tekintetes úr, a jószágkormányzó. — Maga derék ember, Bálint, — mondta.

Esős szeptemberi nap volt, amikor a gróf befogatott a hintóba. István úr feldobott egy könnyű táskát a kocsisülésre, maga meg a kocsis mellé telepedett a bakra. « A tekintetes úr majd elrendezi a vetést », — szólt Mágócs Elemér a kocsiból a két ispánnak és a jószágkormányzóra mutatott. — Isten áldja meg magukat, emberek. — Megköszörülte torkát, aztán a kocsisnak szólt. — « Hajts ». A két szürke megindult.

Egy óra is alig telt el, a jószágigazgató is befogatott a sárga hajtóba, feldobott néhány táskát, az irodakisasszonyt és elhajtatott. A kocsis káromkodott és esküdözött, hogy nem megy Várdánál tovább.

Veron a szalviákat gyomlálgatta a gaztól (májusban kapta a magokat a kertésztől), amikor a két ispánt látta közeledni az urával. « Mit csináljunk, Bálint » — kérdezte a vén Ambrus, aki megállt és aggodalmasan nézett körül. A fogatok bent

álltak a baromudvaron, mellettük csoportokba verődve, gesztikulálva az emberek. — « Mit? Hát mintha miénk lenne a birtok » — felelte Bálint és az emberekre káromkodott. Az emberek nem mozdultak.

— Két mázsa búzát kap mindenki az este, — kiáltott ujra az ácsorgókra Bálint, — de most takarodjék a dolgára mindenki. — Az egyik ember megmozdult, aztán a másik, majd az egész udvar megelevenedett. « Búzát osztat Bálint » — hallatszott innen is, onnan is, álmélkodtak az emberek. Egy hete sem volt, hogy a gróf áprilisig kiosztatta a kommenciót. A fogatok kimentek a trágyával a határba, mindenki dolgára tért.

Késő éjszaka jött meg azon az éjszakán az ura. A kovács szekere érkezett haza a hírrel még a délután, hogy német csapatok mentek keresztül Sárosdon, egy ital tejet kértek a házaknál és siettek tovább. Zörgő a sarokba támasztotta a fejszét, a székre rogyott és enni kért. « Hol jártál? » — kérdezte Veron álmosan és kenyeret meg szalonnát tett az asztalra.

— Bevertem a hordók dongáit a pincében. Holnap délre itt lesznek az oroszok.

Éjfél után volt, mire felkelt az asztaltól. « Feküdj le Veron, van még egy kis dolgom ». Felkeltette két inasát, bementek a színbe, leszedték a kerekeket a szekerekről és felvitték a magtár padlására. Néhány kehes, meg öreg ló maradt csak a tanyán, mutatóba néhány marha meg disznó. A többit a laposba hajtották, abba a teknőforma mélyedésbe, ahol tavasszal állt a víz. A mintagazdaság reggelre olyan volt mint egy csatatér. « A németek csinálták », — mondta mindenkinek Zörgő Bálint és kacsintott hozzá. Az emberek kacagtak, « ez Bálint », meg « Tudja a dolgát ez a Bálint », mondták. Hajnalban tengerit kaptak meg zabot, árpát. « Kommenció előre » — mondta ujra Bálint és ő lett a nagy ember.

Másnap délután megérkezett az orosz járőr. Csak a vén Ambrus, a nagygazda (akit ispánnak hívtak az udvarban) értette azt az ugatást, amelyről kisült, hogy nyelv. Bort kerestek meg zabot. Ambrus megmutatta nekik a pincét. « Nyemecki, nyemecki » — kiabálta Zörgő és átkozódott hozzá magyarul. Az oroszok is káromkodtak, a magtárt meg sem nézték. « Hitler kaputt, német kaputt, alles kaputt », ordítozta az őrmester és ráhúzott a bozontos kis orosz ló farára.

Mágócstanya nem látott több oroszt. Sárosd egész éjszaka sikoltásoktól volt hangos, Fekete Gyurit megölték, mert nem adta oda az asszonyát.

Veron nézte a lángot. Kanizsa magtárja jobban égett azon

az éjszakán. Alig másfél éve, Istenem, alig másfél éve. Szegény gróf úr, milyen finom ember volt, vajjon mi van velük?

Felállt. Micsoda bolondság, úgy tüzel, mintha tél lenne. A plattnira rakta a fazekat. Bálint biztos zörögni fog, puliszkát kap megint. A jövő héten ujra kiszáll, majd megtömik paprikással az ugariak.

Bekémlelt az ajtórésen. Zörgő Bálint, kezében a Szabad Néppel, ókuláréval a szemén, várta Becsky Pált.

21.

Pál átment a vasuti sínen, — innen a harmadik ház balkézről, — mondta Tormás. Ház nem volt sem jobb, sem balkéz felől, csak az út végén lehetett inkább sejteni mint látni néhányat. A vonat késett és hét órára mondta a találkozót Tormás. Pál nem bánta a késést, kihez is menjen Várdán? A platánt kivágták, nincs többé ág szalonnára a Dusán cinkéjének.

Az állomáson megállt a trafikbódé előtt, az ujságokat mustrálta, amíg a nép elszéledt a város felé, aztán vett egy pakli Magyart és megindult a sínek mellett a kövesúton. Az átjárónál visszanézett, nem, nem látta senki. A vonat bent állt még az állomáson, csak füstjét látta a sok rokkant, zátonyrafutott teherkocsi mögött.

Az út közepén ment, kétoldalt nagy volt a por. Bütykösen kandikáltak ki a kövek az úton, ördög tudja, mikor akarják új morzsalékkal leszórni ezt a felmarjult makadámot. Balról a sportpályát hagyta el, a kapukról leszedték a hálót vagy ellopták. Jobbról a szeszgyár pihent, mogorva épületek egymás hegyén-hátán, disznóhízlaldák és raktárak.

Feltünt az első ház a jegenyesor végén. Vajjon újak-e ezek a házak, vagy régiek? Kopár és kietlen volt a határ, sehol egy lélek. Egy pillanatra arra gondolt, hogy mindez Zörgő rendezése: az üres pálya, a néptelen gyár és földek, az alkonyatba futó délután. A világosban megleli az utat, számolni a sötétedésben is lehet. Egyszerre csak szekérzörgést hallott, mégsem olyan okos ember ez a Zörgő. Levette kalapját, letűrte hátul is, hogy olyan legyen, mint a béreslegényeké.

A szekér csörömpölve közeledett, nagyokat koccant a köveken a vasalás, csörgött a lőcs, a saroglya, az ülés. Csak meg ne álljon. Pál egy jegenyénél biztonságból megállott, mintha dolgát végezné, de a szekér elcsörömpölt. Milyen jó, az embe-

rek nem barátságosak manapság. Két suhanc ült a szekéren, elfordították fejüket, mintha nem látnák. Elporzottak mellette, nem akarták felvenni. Három éve, bizony, majd három éve volt, 43-ban. Suhant vele a kocsi. Előtte Mózes a bakon, egyenes derékkal, kocsisdolmányban, strucctollas kalapban. Könyöke szorosan a teste mellett, alsókarja vízszintesen, marka kevéssel a szárakat összefogó csatt előtt, biztosan tartva a két amerikait, a Kártyást és a..., ejnye, melyik is járt akkor rúdban? Előtte volt a kép amint a szekér után bámult és megindult. Mózes tarkója barnára sülten, lejjebb, a gallér felé fekete pontos pórusok látszottak, apró, össze-vissza ráncok és egy darázsfészek forradása között. A kocsisokból ezt ismertük a legjobban, a tartást, a tarkót. Mire visszajöttem, Mózes visszament a Nyírbe, ahol igényelt és kapott.

Erősen esteledett, mire elérte az első házat. Az első után jött a második, hevenyészetten összetákolt kaliba, piciny ablak az utcára, hátul féleresz a tehénnek, vajjon számít-e ez háznak? Ha nem, akkor még egy ház és csak azután következik a Zörgőé. Tormáséknak ez ház, gondolta Pál, a következőbe betérek. A legjobban az bosszantotta, hogy nem jut eszébe a rudas neve.

Csikorgott a kiskapu és ugatva rontott feléje egy kuvasz. Épp előtte torpant meg ágaskodva, nem engedte tovább a lánc. — Hallgass te! — kiáltotta valaki a tornácról. A Zörgő hangja volt.

— Jóestét kívánok, igazán restelem ezt a fogadtatást. Takarodj, te dög! — A kutya, láncostól, koloncostól somfordált a sötétbe.

— Jóestét, elnök úr, — mondta Pál. — Betyár egy kutyája van.

— Nem bánt csak ugat. A lánc sem engedi a kapuhoz.

— Most már az oltalmában vagyok, — mosolygott Pál.

— Akkor csak tessék, tessék. Itt, a konyhán keresztül. Veron, gyere ide Veron. — Veron megjelent az ajtóban. — A feleségem, — mutatta be Zörgő.

— Hozta Isten a nagyságos urat minálunk.

— Jóestét kívánok, — nyújtotta kezét Pál és lopva Zörgőre nézett. Szívébe zárta Veront.

Zörgő elfordult. Hogy fog reprezentálni ez az asszony, gondolta, mert éjszakánként néha Pestről álmodott, egy íróasztalról, valahol a földmívelésügyi minisztériumban. Esetleg itt kell hagynom Várdán. Itt kell hagynom és selyemharisnyás szeretőt tartani magamnak a fővárosban. Ki tudja? Áldott jó

asszony ez a Veron, de szerelemre akkor sem volt nagyon való, fiatalon.

— Tessék befáradni, — szólt Pálhoz érdesen és kinyitotta a tisztaszoba ajtaját.

Pál belépett a szobába. Veron előfurakodott, hogy felcsavarja a bélt a lámpában. Ahogy a bél emelkedett, úgy terült el a világosság a szobában, előbb az asztalterítőt, majd a lámpára hajló Zörgőné rózsaszín, hálóingszerű műselyemruháját világította meg, aztán a székek támláját, a pokrócos ablakot, a falat. A falon, középen, a sublód felett, nagy kép lógott. A kép komortekintetű férfiut ábrázolt, a 14-es huszárok uniformisában, káplári rangjelzéssel, panyókára vetett mentében, zsinóros attillában, forgós csákóban. Az arcot felfeté pedert, viaszkos bajusz tette marconává.

— Az apám, — mondta Zörgő egyszerűen, amely mögött egy csákónyi büszkeség érzett. Pál a vén Becsky Bélára gondolt, amint a fogadószobában bemutatta eleit. « Lásd fiam, ez itt a dédapád, a dédanyád, emitt a szépapád » — egész az ükapja apjáig, az utolsóig a galériában. « Itt kezdődött a piktorok kúriajárása a magyar történelemben », — és egy sujtással teli mellkasra mutatott. Idősebb Zörgő Bálint az első ős, a káplár. Becsky Béla ugyanilyen magátólértetődő hangon mutatta be Becsky Miklóst, a kuruc generálist.

— Náluk szolgáltam én is, — mondta Pál. — A Hadik-huszároknál, Nyíregyházán.

— Tessen már helyet foglalni, — húzta ki Zörgőné a széket. Letörölte egy ruhával. Pál leült. — Hogy van a méltóságos báróné? — kérdezte tovább. Errefelé is, akárcsak Erdélyben, a nő-re nem járt a nép szája. Lett légyen grófnő vagy bárónő egy nagyságos úr felesége, grófné vagy báróné volt magyarul.

— Sokszor üdvözli magát, Zörgőné asszony. Emlékszik magára Sárosdról, ott laktak a legelővégen, Kaskócsákékkal átellenben, igaz-e? — Istenem, mennyi idejébe telt, amíg kinyomozta a házat, anyja persze nem emlékezett semmire. Tormás mutatta meg a házat, meg hogy ki lakik szemközt.

— Ó Istenem, Istenem, — folytatta volna Veron, a sárosdi kovács lánya, ha meg nem jelent volna az ura az üveg borral meg két vastag pohárral a kezében.

— Hagyjál magunkra, Veron.

— Jól van Bálint, megyek.

Veron felkelt, odamosolygott Pálra és kiment. Mióta nagy ember lett az urából, megszokta az engedelmességet. Míg kerékgyártóné volt, gyakran sarkára állt és kardoskodott a maga

igaza mellett. Ő vágyott egy kislány után, nem Bálint; lett is egy. Azok Mágócstanyán maradtak, urastól, pulyástól. Az ő házukban. De bontja már a tanya népe a magtárt meg az új istállót, a telekhelyeket is kiosztották a sárosdi úton, egyikmásik az alapot is lerakta. Még tél előtt, az ostobák, de hát türelmetlen mindenki. Veje párttitkár lett, bár a pártba sem akart belépni, de Zörgő verte az asztalt, nem azért megy Várdára, hogy valami jöttment titkároskodjék a tanyán, miért van veje?

Jobb lett volna ottmaradni, — gondolta Veron amint kilépett a tornácra, — a lányával, unokával, a tanyasiakkal; gazdálkodni a magukéban, mint a többi. Helyette eljöttek ide elnöknek. Lement a lépcsőn az udvarra. Furcsákat ugrálva szaladt elébe a nagy fehér kutya. Ez az egy maradt meg a régi életből.

Leoldotta a láncot. « Legalább ez ne verjen » — mondta és eleresztette a kutyát. Jól szétszóródtak. Lánya a tanyán, Jóska Sárosdon, Elemér Oroszországban. A gróf úr is, igen, a gróf úr is odavan, valami osztrák faluban, aminek a nevét nem lehet kimondani. Kocsis, úgy mondják. Elemér keresztapja. Egy borjút vágatott a keresztelőre. Finom ember volt.

A házat nézte. Egy vitézé volt, arról sem tudni, hová lett. Az eperfa mögött feljött a hold. Hogy elszéledtek, ki itt, ki a világ másik végén. Vajjon igaz-e, hogy kocsis? Mennyit lehetne kérdezni, a fene egye meg ezt a politikát.

— Nem világol ki semmi, Bálint, — mondta Veron ahogy belépett.

— Rendben van. — Mégis csak fejlődik ez az asszony, csak ne bárónézna, meg nagyságosurazna annyit, ebbe bele lehet veszni. — Kilenc óra előtt tíz perccel szólj be. Egy óránk van a vasutig, Becsky úr.

Pál a házi áldást próbálta kibetűzni a pokrócos ablak mellett, a falon. Rábólintott Zörgőre és megszólalt.

— Vallásos ember maga, elnök úr?

— Református vagyok, — felelte meghökkenten az elnök. — De a vallást hagyjuk ki, Becsky úr, magát sem Jézus Krisztus érdekli, hanem a kert.

— Mert ha vallásos ember, akkor az igazság pártján áll. Ha az igazság pártján áll, akkor nem lesz nehéz határoznia az én dolgomban sem. A törvény és Jézus Krisztus az én esetemben jóban vannak.

Zörgő szemében szikra villant. Elmosolyodott.

— Vallásos ember vagyok, — mondta és töltött. — Isten éltesse.

— Isten éltesse magát is, elnök úr, — felelte Pál és ő is mosolygott. Örült, hogy nem « készült » a találkozóra. Odahaza, a vasuton, idejövet, egyebet sem csinált, mint a kertet hessegette el magától. Bezzeg a tárgyalás előtt napokig törte a fejét, hogy mondja, mit mondjon, mennyit mondjon. Ide csak jött, kibetűzte a háziáldást és úgy látszott, egyenesben van.

— A vásáron csütörtökön, egy másik vallásos emberrel találkoztam, — folytatta a játékot Zörgő. — Tormás Ferencnek hívják.

— Jól ismerem, — mondta Pál. Az állomáson vett cigarettából kínálta Zörgőt.

— Ez a Tormás Ferenc régi jó emberem. — (Nem mondta, hogy rokona, csodálatos ember!) — Betértünk a Szürke Lóba. Ferenc sokat beszélt Becsky úrról, hogy milyen derék ember volt az édesapja, meg a nagyapja is, meg hogy mennyire szeretik Becsky urat a faluban. Azt is mondta Ferenc, hogy Becsky úr mennyire bánkódik a kertje miatt és ha nem kapná vissza, otthagyna csapot-papot, felköltözne Pestre. Aztán, hogy a falu kertes gazdái sűrűn jártak az udvarba tanácsért meg permetszerért és sosem mentek el üres kézzel, igaz, megfizettek érte magyarán. (Magyarán, ez jó és Pál a tartozásokra gondolt). Azt is mondta ez a vallásos ember, — folytatta Zörgő és újra töltött, — hogy a párt, Zöld Sándor a titkár neve, vagy Vég? Vég, persze hogy Vég, a vőm ismeri inaskorából. Elég az hozzá, hogy a párt nem kifogásolná, ha a törvényt alkalmaznánk a kert dolgában. A telekhelyeket a bizottság törvényellenesen osztotta ki. Ilyen már volt. A nagygazdák részesültek benne, a szegénynép kimaradt belőle. Ilyen is volt. Aztán díszfák is állnak ott, nemcsak gyümölcs.

Zörgő elhallgatott. Elnyomta a cigarettát egy kistányérban.

— Én nagyon elfoglalt ember vagyok, Becsky úr.

Pál hallgatott. Miért segítsen? Ugrassa csak ki Zörgő a nyulat maga. Ismerős ez a tányér, mintha Altwien volna.

— Nagyon elfoglalt ember vagyok, — kerülgette tovább mondanivalóját az elnök, míg végre felszegte fejét és belevágott. — Elfoglalt és lelkiismeretes ember. Én hagyom el utolsónak a hivatalt, sokszor az este is ott ér az íróasztal mellett. Az aktákra én mondom ki az ámen. Feleségem gyakran perel velem, ha későn vetődöm haza. Azt hiszi, kocsmázom. Hiszen oda is betérek egyszermásszor, de a hivatal az én kocsmám.

— Becsky úrral én nyiltan tárgyalok, — fohászkodott ujra a beszédnek Zörgő Bálint. — A fene sem fizeti meg nekem azt a sok többletmunkát (értéktöbblet, vajjon innen veszi? — kérdezte magában Pál), a kiszállásokkal is csak ezt a rossz pénzt markolja fel az ember. Én szívesen kezembe veszem a Becsky úr aktáját, de az időmnek megvan az ára.

— Ezt tudom, elnök úr. Állom is, — mondta Pál.

— Csak a többletmunkámért, Becsky úr.

— Rendben van. Mivel viszonozhatom a többletmunkát, elnök úr?

Zörgő ujra töltött. Töltés közben Pálra kacsintott.

— Micsoda pénzen adta el az almáját? Pengőért?

Őszintének kell lenni. Igy leszünk cinkosok.

— Dollárért, — felelte Pál.

— Hogy adta mázsáját?

— Melyiket hogy. Kilencven centért az utóját.

— Jonatánt?

— Fehérárut, Jonatánt vegyesen.

— Nem adta éppen rosszul. De a fiam egy dollárért adta a Kanizsa-kertből a részét. Kétharmada piros, a többi fehéráru. Pármin meg pepin.

— Az nagyon jó ár. — De miért vallja be, hogy azért a negyven mázsa jonatánért, amellyel husvétig kitartott, egy dollár harmincat fizetett Grünfeld? Igaz, sok volt a romlás, de miért srófolja fel ő a Zörgő munkatöbblete árát? Helyette csak ennyit mondott: — Ügyes ember a fia, elnök úr.

— Várni kell az árral, kitartani, ahogy ő tette. — Zörgő elhallgatott. Aztán, egyszeriben, mintegy félvállról, Pál felé penderítette a kérdést.

— Bőviben van most a pénznek, Becsky úr?

— Inkább szűkiben, — felelte óvatosan Pál. — De ez nem számít. Lesz amikorra kell.

— Maradjunk abban, hogy fizet ősszel, — mondta Zörgő foghegyről, nagyvonalúan. — Száz dollár és egy fél disznó. Ha eladta a fehérárut az ősszel.

— Ez a többletmunka ára?

— Ennyi. — Zörgő Bálint kihajtotta borát és hátradűlt. — Pontosan ennyi.

— Takaros kis ár.

— A gyümölcsös is takaros. Meg nem is gyümölcsös egészen. — Pált figyelte, csak úgy szúrt a szeme.

— Rendben van, — mondta Pál. — Állom.

Most, miután kiugrott a nyúl és az ára is megvolt, Zörgő

elaprózta előtte a részleteket. Folyamatosan, megfontoltan beszélt, a feszültség feloldódott benne, áll az alku. A végzést nem lenne okos most kiadni. Hadd jőjjenek csak a gazdák Terekről érdeklődni, majd akkor ő csóválja a fejét, nehéz dolog, állhatna jobban is az ügy, mi az Istennek kellett nekik a kertbe menni, a törvény az törvény. Csak szüreteljenek le szépen, addig ő megpróbálja késleltetni a végzést, aztán, úgy októberre lassankint mindenki beletörődik, megszokja a gondolatot, bezsebelte az alma árát, jöhet a végzés. A dolognak ez a része rendben van. A másik része, igen, a másik része, az is rendben van, rendben lesz. A végzés kézbesítését követő kedden este, ugyanebben az időben várja Becsky urat a pénzzel. A disznót legokosabb lesz átszámítani dollárba, az idefuvarozás bajos, az embereknek száz szemük van. A jó gazda disznaja megnyom kétszáz kilót, de ne bakafántoskodjunk, állapodjunk meg egy hosszúnövésű süldőben, az felhízik vígan százhatvanra, annak a fele nyolcvan kiló.

Pál rábólintott mindenre.

— A disznó kilójának ára a várdai napi ár lesz. Rendben van? Helyes. Aztán... — és itt elnyúlt Zörgő hangja. Előre dűlt az asztalra, úgy mondta: — és erről egy hangot sem. Senkinek. Tudom, tudom én, hogy ezt mondanom sem kell. Meg aztán Becsky úr nagyobbat eshet mint én. Becsky úr úr.

— Nem mindig jó érzés ez manapság.

— Azért mégsem cserélne velem. Igaz, én sem magával.

Persze hogy nem, gondolta Pál. Te emelkedni akarsz Zörgő Bálint, én csak megtartani valamit. Ha kitudódnék az egyezségünk, rám börtön vár. Ahova amúgyis egyenes az út annak, aki úr volt, kicsi ürügy is elég hozzá. Hanem te nagyobbat bukhatsz, Zörgő Bálint, és te ezt tudod, Zörgő Bálint. Felállt, kézfogásra nyújtotta kezét.

— Áll a kötés, elnök úr?

Zörgő felállott. Szája mosolyra húzódott, ám ebben a mosolyban nem volt fölény és ha volt is, ez furcsa módon patrónusú volt, majdnem apás. Mi tagadás, megszerette ezt a tereki úrfit, aki szívósan tapadt a fáihoz, és Zörgő bizonyos tiszteletet érzett irányában, úgy is mondhatnók, hogy egyenrangúnak érezte magával. Zörgő mesterember volt, de apja, nagyapja kisparasztok voltak Ugaron, sok volt a gyermek és elaprózódott a föld, neki már csak mesterség jutott. De emlékeiben ott kisértett a hosszú udvar, ahol bigéztek és hogy sokszor a kertbe esett a bige, a két végén meghegyezett botocska. A kertbe esett, ahol borízű körte ért, meg pónyik alma, amilyent ma már csak

vén kertekben látni, akár a bőrkormost. Ez a fiú ragaszkodott olyan dolgokhoz, amely dolgok — elnökség ide-oda — neki is mondtak valamit. Meg aztán Becsky, nem Becsky, ez a fiú érteni látszott az idők szavát. A fiaira, a vejére gondolt. Neki ilyen fiú kéne, mint ez itt ni.

— Áll. Aztán, ha megjön októberben Becsky úr, hozna nekem egy kosárka pónyik almát? Fája ott van...

— A sövénynél. Szegény apám szerette az ízét, Hozok.

— Áll a kötés, Becsky úr, — mondta Zörgő és kezet fogtak. Aztán fogták a poharat, áldomást ittak rá, lassan, szertartásosan, komolyan.

Igy talált rájuk Veron. Minden rendben van, gondolta Veron boldogan, ezek kötöttek, ezek megegyeztek valamiben, egymásba fonódott a két marok a régi ritus szerint és balkezükben üres a pohár.

— Behoztam a tésztát. Fahéjjal és vaniliás cukorral hintettem meg. Ne tessen már megvetni. Jólesik a borhoz. — Kerek arca ragyogott az örömtől, ahogy Pál felé fordult. Látta a parolát, ami, — érezte, tudta —, jelentett valamit. Az ura nem kötötte az orrára, miről is lesz szó a látogatás alatt, de ez nem is érdekelte Veront. Ami érdekelte, azt látta. Egy Becsky meg egy parasztember paroláztak (ujabban parasztembernek mondta magát Zörgő, Mágócstanyán még mesterembernek) és ez a parasztember az ő ura. A kötéshez hozta most a tésztát, mintha az úrvacsora szent kenyere lenne.

Pál Zörgőre nézett. Meg kell bántania ezt a drága, jó asszonyt.

— Nagyon szépen köszönöm. Azt hiszem későre jár.

Zörgő hálásan tekintett Pálra. Megfordult és a nyitott ajtón keresztül a konyhaórára nézett.

— Öt perc múlva kilenc, — mondta jelentősen.

— Mégegyszer köszönöm, — ismételte Pál melegen. — De mennem kell. — Tudta, Zörgő legszívesebben az állomáson látná, nem a házban. Szemével a kalapját kereste.

Veron kezében mind lejjebb ereszkedett a tálca. Nem eszik a pitémből, gondolta és úgy érezte, hogy ő valamiből kimaradt, igen, a kötésből kimaradt, ő, Veron, a sárosdi kovács lánya. Nem merte marasztalni, hiszen elkapta az ura tekintetét... Ám egyszercsak, letette a tálcát az asztalra, félretólta az urát az útból, a sublódhoz ment, kihúzta felső fiókját. A spárgák, papírok tetején Feldmann staniclija, azt félretólta, barna papírt szedett elő.

— Becsomagolom. Úgyis a nagyságos úrnak sütöttem.

— Ejnye, — csóválta a fejét Pál, ám hangjában benne volt a beleegyezés, — elfogyasztják azt maguk is, Zörgőné asszony! — Észrevette kalapját az ablakpárkányon, odalépett.

— Sütök újat holnap, ne tessék félni, — Veron hangja boldogan pattogott a szobában, míg Zörgő egyik lábáról a másikra állt. Pál felemelte a kalapját. Gyűrött újságokon feküdt a kalap, Szabad Nép, Szabad Föld, Szabadság.

— Isten vele, Becsky úr, akkor mi rendben volnánk...

— Itt a kis elemózsia az útra, tessék elfogyasztani egészséggel. De... tessék már mondani... igazán kocsis a gróf úr?

— Fuvaroz...

— Erre, erre tessék, — türelmetlenkedett Zörgő. (Mégsem megy ez az asszony Pestre).

— Isten áldja, Zörgőné asszony, Isten vele, — köszönt Pál az ajtóból, Zörgő szorosan mögötte, — köszönöm a süteményt.

— Fuvaroz, édes jó Istenem, fuvaroz...

— Szedd le a pokrócot, Veron, srófold kicsire a lámpát. A kert vége felé tessék, elkisérem egy darabon. A kutya sem hamis, ha velem van.

Szótlanul mentek egymás mellett. Mikor az istállót elhagyták és a kert végébe értek, Zörgő megszólalt.

— Tetszik látni azt a magas nyárfát? Hát addig tessék menni a szántáson keresztül, a nyomon. Ott van egy dűlő út. Nem jár egy lélek sem rajta ilyenkor. Az út az állomás mellett megyen. Az állomás tíz percnyi járás.

— Értem. Minden jót kivánok, elnök úr.

— Még valamit. — Zörgő megállt, csizmája orrát nézegette, majd hirtelen felszegte fejét. — Ha úgy adódnék, nem mintha hinnék benne, de ha mégis úgy adódnék és egyszer megváltozik a világ, ugye nem feledkezik meg rólam,... nagyságos uram?

Pál azt hitte, nem jól hallja. Kezet nyujtott.

— Nem felejtem el magát, elnök úr.

Egymásra néztek. Elmosolyodtak, előbb Zörgő, aztán Becsky.

— Rendben van, — mondta Zörgő és kezet nyujtott. Kezet ráztak, Zörgő sarkonfordult. Eltűnt a ház irányában, melynek ablakából fény világolt.

Pál megindult. Nyomon igyekezett járni, de bokája csak meg-megbicsaklott a szántásban. Barázdához ért, azon ment tovább, nehogy kárt tegyen a cseperedő kukoricában. Megéhezett. Menés közben bontogatni kezdte a csomagot.

— Persze, Mikádó. Mikádónak hívták a rudast! Hogy nem

jutott ez az eszembe! — ujjongott fel magában és a tésztába harapott. A legszívesebben fütyörészett volna, de csak a kalapját dobta fel a levegőbe.

Mikádó volt a ló neve és a tészta almáspite volt.

II. RÉSZ

1947 VÉNASSZONYOK NYARA

1.

— Követnek, kérem.

— Mi?

Ne tessék hátrafordulni, az első, hogy ne tessék hátrafordulni, — mondta a taxisoffőr. — Én látom a tükörből, kérem. Nem az első eset a praxisomban. Mostanában gyakrabban. Ez egy harminckilences Mercedes, csukott. Ilyeneket használnak, kérem.

— Szálljak ki?

— Ne tessék hátrafordulni, izegni-mozogni, ez az első, kérem. A többit tessék rámbízni. Nem az első esetem. Lehet, hogy egy kis kitérőt teszünk. Nem nagyot. Nagyot nem tehetek, kérem. Nem reszkirozhatom. Az lehet, hogy Újpestig is elmegyünk, ha addig nem tudnánk lerázni őket. Ott inkább átadom egy kollegának, aki visszahozza a Dagály-utcába. — Hirtelen balra kanyarodott, aztán jobbra egy kis utcába. Mire kiértek az Erzsébet-körútra, újra nyomukban volt a Mercedes.

— Ez nem sikerült. Nem baj, ne tessék izgulni. Megvan a praxisom. Mikor kezdődött a gestapo-világ? Igen, 44-ben, 44 márciusában. Bizony, március 19.-én, milyen jól tetszik emlékezni. Négy és fél esztendeje megy ez, kérem, ez a követés. Először elcsíptek. Tudta is az ember, hogy erre is kell vigyázni? Figyelmeztetett ugyan egy kolléga, el is hittem amit mond, de nem vettem komolyan. Az ember csak azt veszi komolyan amit saját bőrén tapasztal. Az öregem mondta ezt mindig, bérkocsis volt, az Opera előtt volt a standja. Régen dolgozunk a szakmában, kérem.

— Nem kellene megint befordulni? — kérdezte Dusán. A hangja remegett, nem is próbálta palástolni.

— Nem lehet übtre csinálni, uram. 1948-at írunk, uram. Az én számomat is felírták. Délután kijön a rendőrség. Faggatnak, miért akartam meglógni a palival. Ez a tragacs a kenyerem. Tetszik látni a pirosat a Király-utcánál? Most vált zöldre

a lámpa. Talán sikerül átcsúszni úgy, hogy a Mercedes pirosat kap. Harminc méterre vannak mögöttünk, nem mernek közelebb jönni. Azt hiszik, nem vettem őket észre. Na most!

A soffőr gázt adott. A zöld a sárgába vibrált, amikor átcsúsztak. Dusán alig tudta megállni, hogy hátra ne forduljon. A soffőr kibillentette a bal indexet, lassított és komótosan befordult. Mikor beértek a mellékutcába, gázt adott, jobbra tért, újra gázt adott és hátrafordult.

— Tetszik látni, most már adhatok gázt. Lehet hátrafordulni, kérem. A Mercedes nem mert belemenni a forgalomba, azt hitte, elér az Andrássy-úti pirosnál. Ezért nem kell kanyarogni, idegeskedni, mint ezek az új soffőrök csinálják. Van köztük gróf is, kérem, kerül már mindenféle ember a szakmába, nem úgy van mint régen. Egy kis kitérőt csinálunk, drágább lesz a fuvar. A Margit-hidi aluljárónál megyünk, nem szívesen keresztezném mégegyszer a körútat.

Dusán hálásan bólogatott, helyeselt. Kinyújtotta a lábát, cigarettával kínálta a soffőrt, aki tovább fecsegett anélkül, hogy válaszra várt volna, akár a borbélyok.

Ideje abbahagyni. Éppen ideje abbahagyni. Az üzlet amúgy is gyatrán megy, mióta Radó áttette székhelyét Zürichbe. A Winter és Lublinovics cég ugyan messze volt attól, hogy államosítsák, de a kuncsaftokat államosították és itt volt a baj. Az állami vállalatokba csupa idegen került, összehúzott szemöldökű, bizalmatlan és bizonytalan, munkásokból, esetleg tisztviselőkből lett igazgatók, akiknek az adminisztrációban való jártasságát az a néhány évi tapasztalat adta csak, amelyet az üzemi bizottságokban, vagy a pártirodák valamelyikében szereztek. A Winter és Lublinovics cég határozottan csehül állt. Radó alig írt, állítólag valami délamerikai üzletre állt rá, órákat küldött Venezuelába emigráns-hajókon, smugglizva, az most a nagy buli. Budapest nem buli, a cég nem buli, abba kell hagyni az egészet. Az irodában Furulya ásítozott a telefon mellett. Csak Cukor úr sürgött. Cukor úr Radót sejtett magában, hogy az igazi távol volt, a felélesztett zürichi fiókban. Cukorról kisült, hogy keresztneve is van. Jóska. Igen, egyszerűen és szimplán Jóska. Cukor Jóska.

— A Dunaparton megyünk végig, — hallotta a soffőrt.

Cukor veszélyes játékot űz, állapította meg, Isten tudja hányadszor, Dusán. Veszélyes játékot. Az alig nyugtatta meg, hogy ő, Dusán, nincs a cégben. Radó ellenezte. Akkor dühös volt, ma áldotta érte Radó eszét. « Gróf ne legyen az alkalmazotti listán, — mondta volt Radó — azért megkapod a

hétszáz forint fixet, jutalék címén. Ez jó lesz zsebpénznek. Ha külön csinálsz valami üzletet, az külön dolog.» Valójában Dusán nem csinált külön üzletet. Az üzletet mind Radó csinálta. Mindenki más fullajtár volt, apró megbízásokat intéztek el, fullajtárokkal találkoztak, üzeneteket kézbesítettek, szimatoltak, füleltek. Radó nem telefonált szívesen, alig írt. Üzent. Vera kisasszonynak nem volt sok dolga. Az irattárba csak legális üzletekről került levelezés, Radó vigyázott rá, hogy ez terjedelmes legyen.

— Na gyerünk, gyerünk, apuskám, — kiáltott a soffőr, — búcsúra megyünk? — A teherautó tovább cammogott a taxi előtt az úttest közepén.

Dusán csak gyanította Radó igazi, nagy üzletét a Winter és Lublinovics homlokzata mögött. A gépimport nyiltan ment, engedéllyel. Dusán nem félt a gépimporttól. Ő írta a külföldi leveleket, fordította a prospektusokat. Hogy nem félt, az túlzás. Az orsókig nem félt.

A taxi megkerülte a teherautót. — Ilyenek ezek mind. Azt hiszik az egész út az övék... — zömötölt a soffőr.

Dusán feladata a fordításnál maradt, ott majdnem ki is merült. Ritkán kísérte Radót igazgatósági ülésekre. Ilyenkor aktatáskája gépleírásokkal, ábrákkal, árjegyzékekkel volt tele, melyeket Radó maga elé sorakoztatott az ülésterem asztalán, hogy a fölébük hajolt mérnököknek magyarázza őket. Dusán ezt nem bánta, szerette. Teljesítmény-leírást adott, kapacitásokat számított ki, meg munkamegtakarítást és mindezt könnyedén, csevegve, enyhe fölénnyel, olykor szakmai történetkékkel fűszerezve, ahogy a helyzet megkívánta volt. De a hátán végigfutott a hideg, amikor az orsókra gondolt, amikor a kimustrált angol orsókat vitték ajánlani. Már úgy volt, hogy a sarokba szorítják őket a mérnökök és az igazgató feszengve nézett Radóra, aki mint egy bálvány ült Dusán mellett kifogástalan lagunakék öltönyben, előttük a géprajzok zizegő hártyapapíron. Az igazgató régi ember volt, zsebében érezte Radó jutalékát. Az igazgatót már csak a Sao Paolo-i üzem érdekelte, amelyet nyugatos sógora állított fel. Az igazgató tudta, hogy az orsók elavultak, de mit számít az? A gyárból lopva, lassan minden érdekeltségét kivonta, ami marad, az a kutyáké. Sao Paolo, zsibongott fülében az új lehetőség, az új igéret.

— A helyzet az, — szólt közbe Radó, megnyomva minden szavát, — hogy nincs még akceptábilis ajánlat. Európát lerombolta a háború és a kapitalisták méregdrága árat kérnek a

modern gépekért. Vagy angol orsó, vagy nem dolgozik a második telep.

— Kérem, én olvastam az egyik amerikai szaklapban viszonylag olcsóbb ajánlatokat mint ez, — erősködött a főmérnök.

— Amerikai lapokat olvas a főmérnök elvtárs?

— Szaklapokat, kérem.

— Nincs dollár, — jelentette ki Radó. — Az angoloknak kompenzációban fizetünk.

Nagy üzlet volt ez a kispesti. Persze, az üzemi bizottság le lett fizetve. Mindez 46-ban volt, régi szép idők, emlékezett Dusán. Mennyit tanult, Istenem, mennyit tanult. De mit ér vele, most, hogy Radó elment? Cukor hiába talpalt, nem csinált üzletet. Bajt csinált.

— Nem megyek ki a Váci-útra, a Pozsonyi-úton megyek végig, — hallotta a soffőrt.

— Rendben van, — dünnyögte Dusán.

Semmi sincs rendben. Hülyeség volt kimenni az Egyesült Izzóba, de Cukor erősködött. Nem volt semmi üzlet, pangott minden, valutához nem lehetett nyúlni. Radó is ezért lépett olajra, sohasem fog visszajönni, nem evett kefét. Radó maga helyett izotóp prospektusokat küldött Belgiumból. Cukor felhívta az Izzót, a vállalatvezetővel beszélt. Aztán szólt Furulyának, rendeljen taxit. Furulya egyebet sem csinált, mint ült a telefon mellett, megvette az ujságot, leszaladt sonkás zsemlyéért vagy cigarettáért. Cukornak. Mert Cukor lett a góré, ki is lehetett volna más? Bűvös Frici regényt írt, rá sem nézett a cégre. Nem mintha érdemes lett volna. Júliusban a tartalékhoz kellett nyúlni. Cukor félrevonta Dusánt, hogy elbocsátja Furulyát. « Meg vagy őrülve? » mondta Dusán. Furulyát nem lehetett elbocsátani, Furulya túlsokat tudott. « Képes és lebuktat minket, dühből » — folytatta Dusán, miközben bicepszeit méregette és bölényhátát. Cukor elfintorította arcát, hümmögött.

Persze, az Izzóba hiába mentek. Nem kellettek az izotópok. Egyáltalán semmi sem kellett, ami kell, azt a minisztérium útján megszerzik, mondták. Dusán már ment volna, de Cukor tovább érdeklődött, mire lenne a gyárnak szüksége. Dusán sejtette, Cukor mit akar: megtudni, mi kell, Ágoston Bélán keresztül lecsapni a minisztériumban futó igénylésekre, megkapni az államtól a koncessziót, írni Radónak, megszerezni a gépeket vagy nyersanyagot és zsebrevágni egy tízezrest. Radó rögtön észrevette, mikor kell visszavonulni, felállni, « az én

időm drága », mondta ilyenkor a taxiban Dusánnak. Cukor nemcsak ostoba, hanem beképzelt is volt ahhoz, hogy észrevegye, hiába beszél. Az Izzóban pedig hiába beszélt, a vállalatvezető begombolkozott, talán szelet kapott a párttól vagy a minisztériumtól, talán egyszerűen lojális volt a rendszerhez, becsületes, ki tudja? Cukor azt hitte Radót játszik, amikor kérdezett, jegyezte a rövid válaszokat. Amikor végre kitessékelték őket az irodából, hogy nincs üzlet (Cukor azt sem vette észre, hogy kirugták), Cukor a gyár rádiólámpa-osztályát akarta megnézni. A vállalatvezető (gömbölyded, izzadós emberke az ötvenes évek derekán, pártjelvénnyel a gomblyukában), gyorsan megmutatta nekik, csak hogy lerázza őket. Dusán — érzékei sohasem hagyták cserben — az egyik sötéten hallgató munkásigazgatóhoz csatlakozott és a vasárnapi futballmeccsről beszélt. Aztán, inkább klisé-udvariasságból mint érdeklődéssel, a gyár menetéről kérdezősködött az új vezetés alatt. Már akkor megbánta.

Hunyorgott, szemébe sütött a nap. Az ülés sarkában ült, hátradőlve, lábát a taxi túloldalára nyujtotta, így sem ült kényelmesen. Fatelep mellett mentek el, elmaradtak a bérházak. Füstös kisüzemek, földszintes, falusias házak, aztán megint bérházak, üres grundok, kikopott fűvel a középen, rajtuk srácok rúgták a labdát.

Hülyeség volt másodszor is kimenni az Izzóba. De nem lehetett kitérni. Cukorral nem lehet beszélni. Képes és nem fizet tovább. Na és? Ez úgysem megy sokáig. Valami új után kell nézni. Vagy? Vagy átcsúszni Bécsbe. Meglátogatni az anyját. Feketében. Mama mindig szerette a feketét. Most, hogy szegény papa... Radóval kell egyesülni. Radó tudná használni, nem vitás. Lehet, nem is engem követtek. Valaki mást. Milyen hülye ez a Cukor.

A taxi megállt egy kétemeletes ház előtt, amely úgy kivánta a vakolást, mint a soffőr a nagy borravalót ez után a sok manőver után. Dusán, maga sem értette miért, hiszen a fösvénységig takarékos volt, ha más szolgálatát kellett megfizetnie, ötven-forintost adott a soffőrnek, aki kalapjához emelte a kezét. Negyven körüli, vidéki bognármester-arcú ember volt, őszbevegyült fekete hajjal, vörös szemekkel.

Sok az éjszakai fuvarja, — gondolta Dusán és gyufát gyújtott, hogy a névtáblát elolvassa a kapualjban. Benyitott a házmesterhez. Bár a küszöbön megfegyelmezte arcát, így is belehökkent a káposzta, kifőtt ruha- és krumpliszagba, amely

úgy rohanta meg mint száz szelindek. Legjobb kántortanító hangján köszönt, nem látott senkit.

Lompos proletárasszony jelent meg a száradó ruhák alól, a konyha végiből.

— Bocsánat, — mondta Dusán és mosolygott. — Bedő Károly urat keresem. Az asszony a név hallatára a szája elé kapta a kezét.

— Bedő urat keresem, a vízvezetékszerelőt. Szakszervezeti ember is, kérem, a...

Dusán tudta, hogy baj van. Most hazamegy és ki sem mozdul egész nap. Az asszony végre megszólalt.

— Bedő úr elköltözött.

— Az új címe? — Ma minden rosszul megy, mindent rosszul csinálok. Ez a kérdés is milyen hülye.

— Nincs... nem hagyott hátra kérem.

— Bocsánat, — motyogta Dusán és kitámolygott a konyhából.

Fellélegzett, amikor az utcára ért. Most hazamegy. Hazamegy és ki sem mozdul pár napig. Valószínüleg az idegeivel van baj, aludni sem tud. Most már mindenre emlékezett. Persze, Bedő Károly. Mikor a szocdem egyesülés volt a kompárttal. Persze. Látta az ujságban a nevet.

— Hogy miket csinálok! — kiáltott fel félhangosan, amikor a villamosmegállóhoz ért.

A villamos csörömpölve közeledett a Váci-úton. Dusán felugrott amint lassított. Ahogy újra elindultak, egy autót látott kifordulni a Dagály-utcából. Utána nézett. Semmi, semmi. De a csomó újra ott szorongott a torkában. Egy kék Mercedes volt.

2.

Mihelyt hazaért, ledűlt. Dusán ezt úgy magyarázta meg magának, hogy az ember csak vízszintesen tud gondolkodni. Valójában ez Dusán esetében sem volt így. A félelem gyöngítette el. Talán nem is a félelem, inkább a bizonytalanság. A fronton? A fronton más volt. A fronton is félt, egész úton a vonaton félt, egészen addig félt, amíg ki nem értek az első vonalba. Első vonal ugyan nem igen volt 44-ben, hátsó vonal volt, egy nagy visszavonulás volt, amelyet elég derekasan csinált a hadosztály a lengyel mocsarakon keresztül. Mihelyt « benne volt » a dologban, Dusán szorongása eltűnt. Nem mintha partyn érezte volna magát. De a dolgokat úgy kellett venni,

ahogy voltak és nem lehetett rajtuk segíteni. Epiktetosz mondta valahol, hogy nem érdemes azokon a dolgokon grüblizni, amelyek megváltoztatása nem áll az ember hatalmában. Dusán volt annyira kultúrsznob, hogy örüljön az ilyen klasszikus aforizmáknak a pripjeti nyárfaberkekben, aknavetői mellett. Az ilyen antik szellemi hátvéd megnyugtatta. A szerelvényen még hideg ujjakkal ült a marhavagonban, lapozta Babits Mihályt, és mindenki csodálkozott, amikor abban a koszos kis ukrán faluban (hogy is hívták?) járőrbe jelentkezett az első tisztigyülésen. Nem volt gombóc a torkában. Hunyorogva nézte Tutyi bácsi ápolt ujjait, amint azok végigsiklottak a térképen, dombhajlatot mutatva, meg tanyát, dülőutat. Igen, mihelyt benne volt a dolgokban nem félt, illetve az, amit érzett más volt, nem szerelvényes bizonytalanság.

— Össze kell, hogy szedjem magam, — mondta magának fektében. — Pánikra nincsen ok. Nem vagyok szerelvényen.

Persze, az egész helyzet olyan volt mint egy szerelvény. Itt az érzés, kész a diagnózis. Gyógymód? Ma minden esetre itthon marad, pihen. Este átnézi írásait. Mit lehessen tudni.

Irásai... Egyszeribe jobb kedve lett. Nem is írnék olyan rosszul, gondolta sokszor, ha valamit elővett, amit egyszer mérgesen, csalódottan félbehagyott, de nem dobott a papírkosárba. Egyszer majd nekiülök. Irok valamit. Valami jót. Ha nem lesz Radó, meg fordítás, ha nyugalom lesz. Nem kell félni. Hogy valaki beállít. Tini nénit is belekeverheti valamibe.

A kifogások persze nem voltak egészen alaptalanok. A főhiba abban rejlett, hogy Dusán lusta volt. És félt. De inkább lusta volt, mint félt. Dusánnak ez nem ujság. Tudta.

Felkelt, meggyújtotta az íróasztallámpát, kihúzta a bal felső fiókot. Az első íveket átlapozta, diákkori versei voltak, rosszak. Egy drámarészlet következett, utánérzés a Pygmalionból, ezt szerette. Dianának hívták az induló kis színésznőt, aki a Pygmalion címszerepére készült, a nagy lehetőségre, a kiugrásra. Várja Pétert, aki okos, aki magas, aki gróf, aki mindent tud, impresszionistákat és Chopint, hogyan kell használni a rákkést, milyen bor megy a sajthoz, aki Verlainet olvasott fel neki és elmondta, mi a sikk és hogyan kell megkötni egy sálat a kosztümkabáthoz, hogy csak annyi buggyanjon ki belőle, hogy színt adjon, élénkséget az arcnak és ruhának... egyszóval Dusánt várja, Dusánt. Dusán szerette ezt a töredéket, különösen azt a részt, amikor a lány elhálálkodja, hogy Péter (Dusán) nélkül ma is pesztrát alakítana a Madáchban. « Én vagyok Pygmalion, hisz maga formált, maga... stb,... »

— Nem is olyan jó, — mormogta Dusán félhangosan maga elé, — mi a fenének is ültem neki. Ma semmit sem szabad csinálnom. Semmit. Majd holnap. Úgysem jönnek ma éjszaka. Miért jönnének ma éjszaka? Miért jönnének egyáltalán, nem csináltam semmit. Lehet, hogy a taxis palira vett? Ne nézzek hátra. Hátha nem volt hátul semmi? Ötven forintot adtam, a fene egye meg. — Aztán a vidéki bognárarcra gondolt és arra a becsületesen őszbeborult hajra. Aztán a kék Mercedesre. Látta a kék Mercedest kifordulni a Dagály-utcából.

Becsukta a dossziét. Nem, ez egyszerűen nem jó, ez a Diana dolog. Semmi Sturm und Drang, ez rossz. Az epizód volt szép, az a pár hét, ami az ihletet adta, hogy megszülessék ez a Pygmalionná váló Pygmalion.

Visszatólta a fiókot, felkelt, lefeküdt. Margitnak hívták. Margitnak, Juhász Margitnak. Olyan rövid volt az egész.

Nem akart a Mercedesre gondolni és hálásan ragadta meg az emlék mentőövét, melynek mesévé kerekített töredékét a fiókba zárt dosszié elevenítette fel. A Sörkatakombában vacsorázott virslit zaftban. Nem vágyott társaságra, ide a kutya sem jön. A halakat nézte az akváriumban az asztala mellett. A víz színén ecetfalevél tutajozott, egy kíváncsi ponty csókolgatta alulról, szája duzzadt volt, mint egy boxolóé. Kiitta sörét és éppen menni akart, amikor egy kezet érzett nehezedni a vállára (Dusán fektében megborzongott az asszociációra), Drugeth Miklóst látta szabálytalan zászlósi díszben, fehér zubbonyban és cikornyás rostélyú karddal a hóna alatt, mely pallósnak is beillett. Dusán elhatározta, hogy mihelyt lemegy Várdára, azonnal elkéri apja ulánus-kardját, amely zöldposztós táblán lógott a pipázóban fustélyok, fokosok, török pisztolyok és egy 48-as huszárcsákó társaságában; észre sem vette a lányt Miklós mellett.

— Te, ebből zűr lesz, ebből az adjusztirungból, — mondta volt, köszönés helyett.

— Margit, ez itt gróf Tárchevich Dusán, magyar királyi zászlós a négyesektől. Más öltözékére pedáns, a magáéra nem.

— Tárchevich, — csikorogta Dusán és felemelkedett.

— Itt leülünk, — mondta Miklós. Gyűrűjével pincérnek koccantott Dusán korsóján, barokkos grandezzával kihúzta a széket, Margitra mosolygott, aki gyorsan leült. Biccentett a szomszéd asztal felé és elhúzta magának az egyik üres széket, felemelte és Margit mellé került vele. Öblös lovassági léptekkel járt. Wellington lehetett ilyen Waterloo után, gondolta boszszúsan Dusán és a lányra nézett.

— Mit ettél? — kérdezte Miklós. — Van itt valami jó? Margit ajánlotta ezt a helyet. Tudod, most lett vége.

— A Vígben játszom, — mondta a lány.

— Az orvos dilemmája.

— Látta?

— Láttam. Magát, — mondta Dusán.

— Tetszettem? — kérdezte a lány.

— Bifszteket kér megint? — kérdezte Miklós.

— Mindegy. Mikor látott?

— Két tojással? — kérdezte Miklós.

— Két tojással. Ideges voltam az első héten...

— Látja kedvesem, — kezdte Miklós és úgy érezte, hogy erre a patrónusi megszólításra szükség van Margittal való kapcsolatát aláhúzni Dusán előtt, — maga még mindig azt hiszi, hogy csak háromféle húsételt adott a gondviselés a pörköltön kivül és ez a bécsi szelet, a rostélyos és a bifsztek. Parancsoljon, itt az étlap, a repertoár, rendeljen. A művésznő majd rendel nekem is, — fordult a pincérhez. — Mi az Dusán, te leszereltél?

Persze Miklós hamarosan felolvadt megint, mihelyt megjelent a májgombóc leves. Dusántól sem kellett félnie, erre megvoltak a szemei. Azt sem bánta, hogy Dusán durcássága hamar felengedett és a társalgás végül mégis csak a színháznál kötött ki. Úgy látszott, mintha Miklós hálás lett volna Dusánnak, hogy Margit olyan jól szórakozik. Miklós ágyon kívül únta a nőket.

— Az utolsó szép nyár volt, 44-ben, amikor odaszoktam, — gondolta Dusán és sóhajtott hozzá egy színésziest. Mert Miklós nemsokára visszament Sopronba az önálló századhoz és Dusán délutánonként Margit garçonettejében találta magát. Könyvekkel érkezett a hóna alatt és a könyvekből olvasott, miközben Margit kérdezett, teát készített, vajaskenyeret kent, harisnyát mosott vagy heverészett. A könyveket aztán gondosan a kisasztalra tette, kezet csókolt, viccelt, sőt udvarolt is az utolsó percek fedezéke mögött. Dusán újjászületett ez alatt a két hét alatt. Hódoló és bámuló közönsége volt, beszélt, szavalt, érvelt, kifejtett, játszott (voltak színészi képességei és ezt tudta is), tetszeni akart és az a boldog, ám idegesítő érzése volt, hogy tetszik is.

— Most itt megállunk, — határozta el magát Dusán, míg balkezével a hamutartót kereste, — nem tovább. Most el kellene aludni, szép álmokat, Diana, Diana. Számolni próbált, juhokat, nem ment. Aztán könyveit próbálta leltározni, azokat,

amelyek Margitnál maradtak. Tóth Árpád versfordításai, ezt még ma is sajnálta, igaz, Tini nénié volt.

Gyenge volt arra, hogy ne gondoljon az utolsó délutánra Margitnál. Szabadjára engedte hát magát, még mindig jobb volt, mint a kék Mercedes.

Meleg volt akkor is, nyár, és Dusán az egyetlen fotelben fújta ki egyik kedves nagy elméletét, melyre most nem tudott visszaemlékezni. Margit meghatottan rendezte a gladioluszokat, melyeket Dusán, pillanatnyi elmezavarban, a sarki standon vett. Mindegy, ez volt az első eset, hogy Dusán virágot hozott, egyáltalán, ez volt az első eset, hogy Dusán mást is hozott, mint könyvet. Margit a szoba sarkába tette a vázát, a rekamiéval szemben. Aztán Dusánhoz lopakodott, lehajolt és megcsókolta. A homlokát.

— Ez nagyon kedves volt magától, — mondta, mielőtt Dusán felocsúdhatott volna. — Most, — folytatta, — ha nem haragszik, lezuhanyozom. Rettenetes meleg van.

— Olvashatok tovább magának? Az Orpheusból, tovább?

— Fordítsuk háttal a karosszéket és kinyitom a fürdőszobaajtót.

Dusán hallotta a ruha zizegését. A csapot. Kinyitotta a könyvet, olvasni kezdett. Valami indiai leírás volt, Szentkúthy tanult, brilliánsan verzált, lawrencei fekete istenek szenvedélyével párló, a gőgös értelem pikareszk magyar nyelvén, és Dusán, ha hibátlanul és a szöveghez illő pátosszal olvasott is, a hangokat figyelte kint, nem a szöveget: most eltompult a zuhany, nem a kád zománcát verte, a testét éri, a vállát, a hátát, a mellét. Szinte látta maga előtt Dianát (mert Diana volt most, az álombeli hősnő), amint hajladozik a vízárban, most a hasát éri, lapos kis hasát és megemelte hangját és folyondárok, liánok és indák népesítették be a szobát, trópusi őserdő burjánzott a tisztás körül ahol ült, vörös hibiszkuszok nyíltak a füle mellett.

— De szép! De szép! — hallotta a fürdőszobából.

Dusán tovább olvasott, rajongva, deklamálva és egyszer csak csend lett a fürdőszobában, és Dusán tovább olvasott és lépteket hallott, tipegő, mezítlábas lépteket, amint közeledtek, érezte, hallotta, amint közeledtek. És megálltak. És Dusán tovább olvasott, most már nem tudta, mit olvas, fogalma sem volt, mit olvas, mert érezte a nedves, friss, keményen rugalmas testet maga fölött, amint lassan ráhajlik a fotel támláján keresztül, majdnem hídállásban, a szöveg fölé hajlik, mert

mintha a mellei a haját súrolták volna, most végre itt van a pillanat, hogy becsapja a könyvet...

Tovább olvasott. És bőgni szeretett volna, mert érezte, mögötte felegyenesedik a lány. A többi a fürdőszobából hallott: törülközés, ruhasuhogás, csoszogás.

— Magának színésznek kell menni, — mondta Margit, amikor megjelent egy kékbabos kartonruhában, fésűvel kezében, mesterségbeli fegyelmezettséggel uralkodva arcán, hangján.

— Én csak ripacs vagyok, — felelte Dusán és letette a könyvet. — Szegény fiú — mintha hallotta volna, amikor becsukódott mögötte az ajtó. Másnap (kegyesek voltak hozzá az istenek) megkapta a behívót. A szerelvényről írt egy lapot. Margit őszre a kolozsvári színházhoz került, férjhez ment egy orvoshoz, gyereke lett és elhízott. Sohasem látta viszont.

Dusán rágyújtott az utolsó cigarettára és összegyűrte markában a paklit. Elégeti írásait. Ezt is. Ezt is, amelyet a legjobban szeretett. Emlékeztette valamire, amire nem szeretett emlékezni.

A szerelemben is a szerelvényen volt. Egész fiatalsága ezen a szerelmi szerelvényen döcögött. Diákkorában megmentette a vallás, a tiszta férfiúság, Szent Imre és a többiek. Aztán? Aztán egyszerűen nem mert. Egy orvosi könyv került a kezébe, sebek, elhülyült pofák, hátborzongató kórleírások. Nem mert. De a legjobban a szégyentől félt. Eszében sem voltak a kelevények, amikor Margit vízcseppes testét érezte maga mögött. Ölbe kellett volna kapni, mint a hajadont a kún vitéz, jöhetett volna Szent László király... De Dusán olvasott, megszégyenülten olvasott.

Pali nem is tudta, milyen kapóra jött Várdán. Ott is tettek kellettek volna, nem mozik, nem tangók, nem Chopin etüdök a zongorán, vagy legalább is nem csak ezek. Még jó, hogy jött Grünfeld Matyi, álmodni sem álmodhatott volna jobb kérőt a Berger család. És Dusán egy világfi meghajlásával engedte át Berger Cicát a vaskereskedéssel és kilenc várdai házzal Matyinak. Gesztusaim mindig sikerültek, állapította meg keserűn, de mikor érek túl a gesztusokon?

Éva. Igen, talán Éva. Éva mindig tetszett neki, vonzódott hozzá, ez az igazság. Mindig. Igaz, félénken, hiszen Éva mindig olyan nagy nő volt. A nagy nőből bukott nő lett, de Kárlinak nincs igaza, Kárlinak csak a szája jár. Mert direktrisz a Rióbárban? Mindenkinek meg kell élnie, Dusánnak is, Évának is, Ferinek is, Kárlinak is, Cukornak is. Az ég szerelmére, hagy-

juk Cukort, Hagyjuk az egész céget. Feri. Jól bekaufolt Steffivel, szegény Feri.

Feri mondta, hogy Éva nagyra tart. Szegény Feri. Viszont Éva szerint hasonlítok Péterre. Emlékezett, mennyire utálta először ezt a hasonlatosságot. (Dusán nagyképű majomnak tartotta Pétert), ám később, mert élvezettel foglalkozott pletykákkal, különösen, ha maga is benne volt, arra következtetett, hogy « Éva előtt nem közömbös ». Ezzel a fogalmazással annál is inkább meg volt elégedve, mert azt is bizonyította, hogy hűvösen vizsgálja önmagát, tehát objektiv. « Halottá lehetne nyilvánítani Pétert » — mondta Éva tegnap a Libreszszóban. Dusán nem értette először. Aztán csillogott a szeme, de csak hümmögött. Akkor sem értette.

— Engem csak egy perdita tud megmenteni, — mondta Dusán, — és elnyomta a cigarettát. — Még az sem. — Kedvenc álma az volt, hogy egy nagy kövér néger nő összekötözi és megerőszakolja.

— Nincs több cigarettám. Istenem, milyen fáradt vagyok, milyen halálosan kimerült. — Már nem bánta, hogy végigkanosszázott az elmúlt nyolc esztendőn, amelyet úgy hívtak, hogy ifjúság. Még mindig jobb volt, mint a kék Mercedesre gondolni; jó volt régi félelmekkel csillapítani az újat, ismerőssé tenni az újat, beilleszteni a régi, elfogadott kisértetei közé.

Felkelt. Bement Tini néni szobájába, két szevenalettáért. A fürdőszobában vizet eresztett a fogmosó pohárba és egy nagy korttyal lenyelte mind a kettőt.

— Átkozott nap, — mormogta maga elé és összehúzta ablaka előtt a függönyt. Az utca üres volt.

3.

Pál hosszan nézett Vég Sanyi után.

Régen sejtette. Csak két gólyapár rakott fészket a tavasszal és megint sárgulni kezdett egy fenyő. A lúc-liget kipusztult három év alatt, amit nem nagyon bánt, az is a park volt, amelyért annyit küzdött és két évvel ezelőtt visszakerült. Fájából egy kis pajtát csináltatott a nagy mellé, helyére meg amerikai fákat ültetett, Parker Pepint meg Cox Orange-ot. A ház melletti pusztulás azonban elszomorította és ezt a fenyőt különösen szerette. Szép, sűrű sátorú fa volt, hegyiben vadgalamb fészkelt.

Nézte a fenyőt, a kedvencét, melynek alsó ágain már sárgultak a tűlevelek hegyei, kunkorodott, akár a ragadozómadár karma. A felső ágak vígan zöldeltek még, vajjon tudják-e a felső ágak, hogy alul fészket rakott a halál? Egy pár hónap, amíg tart a tartalék nedv, de jön a tél és nincs miből élni, megfagyunk, elszáradunk, elpusztulunk, nem ringatunk többé galambfészket, mert varjún kivül melyik madár költ száraz ágon?

Kattant a kapuzár. Vég Sanyi hajlott hátát figyelte, botorkáló lábát, zsebredugott kezét.

Igen, a fát ki kell vágni. Mit tesz helyébe? Fenyőt nem, a fenyők menthetetlenek, bennük van a rontás. Vadgesztenyét? Jó árnyékot ad a vadgesztenye, elhűsölnek alatta a lovak. Micsoda lovak? Nem szerette a vadgesztenyét különösen, de valami gyorsan növő fa kell ide, amely felveszi az utca hangját és porát.

— Lemegyek a bozótosba, megnézem. — A bozót a hársfák és a vadgesztenye csoport közötti terület volt a kert felé, a tisztás mellett, ahol a szénája állt. Tenyérnyi helyen burjánzott a hársak sátora alatt, juhar és madárcseresznye, gyertyán és tölgycsemeték, kőris és som suhángok gyilkolták egymást benne egy kis napért. Talán madarak ejtették el arra a sok mindenféle magot, melyek növekedésükben falat formáltak a baromfiudvar kerítése mellett és körül, eltakarva a kapirgáló tyúkok poros sivatagát. Sokszor gondolt arra Pál, hogy egyszer majd kiültet belőlük, ha olyan idők jönnek, amikor más fát is lehet ültetni, mint almát.

Vég Sanyi alakja eltűnt a fagyalsövény mögött, az utcán. Pál szobájába ment, a hintaszékbe ült. Sanyi nem fenyegette. Amit hallott tőle, nem érte váratlanul. Mégis. Hiába beszélt ügyesen, okosan Sanyi, ahogyan a dolgot szóbahozta az imént. Traktorállomás lesz Sárosdon, ha nem tetszene tudni. Ez megkönnyíti majd azt a sok fogat-gondot, ami nyomja a falut. Persze nincs kényszer. De ha az urfi is úgy gondolná... A várdai központ sem ellenezné az urfit a tereki kertek tetejibe. »

Behódolni? Ellenállni? Pál tudta, hogy ő nem állhat semmiféle ellenállás élére. Egy Becsky nem állhat semminek az élére. Ugyan a kertek élére állhat. Vagy a tetejibe. Amig tetszik minden, nincs semmi baj. Mihelyt nem tetszik, az urak csinálták, a reakció, szabotálják a népi termelést.

Kit lehetne mozgatni a háttérből? A gazdákat? A papot? Az egyháznak megvan a maga baja. Nagy Dezső igazán derék ember, de belekábult a barthi mellverésbe, a keresztyén ember-

nek mindegy az államforma, ami rajtunk van, az az Isten próbája rajtunk, a bűnökért, a háborúért; vezekelünk érte. Az egész egyház benne van ebben a nagy mellverésben, moralizálásban és minden húzást a hurkon újabb próbának, vagy újabb büntetésnek magyaráz. Helyes, helyes, legyen. De meddig tartson még ez a hamuszórás és ruhaszaggatás? A gyászévek leteltek. Leteltek?

Vég Sanyi óvatosan került minden kompromittáló főnevet, mint kolhosz, kooperativa, szövetkezet. Pál azért nagyon jól tudta, miről van szó. Elég volt elolvasni az ujságokat. Aztán itt voltak a tavalyi választások. Nem kapott szavazati jogot. Hiába mozdított meg minden követ. A falu, igaz, keveset látszott törődni vele. Mégis. Az ország kérlelhetetlenül tolódott balra, a nagy szocialista táborba, mindig súlyosabb lett a keleti árnyék és mind kevesebb a remény, hogy ezen segíteni lehet.

Nem mintha a katolikus egyház és a bíboros álláspontja különösebben tetszett volna Pálnak. Túlságosan merev álláspont. Merev, kőszikla-merev, nem alkalmazkodó, nem politikus. Ugyan az ember torkig van a politikusokkal. Ó, nem vitás, hogy hősies, szép és görögösen tragikus sejtelmű a bíboros kiállása, melynek vége ugyanolyan szép és látványos lesz, mint a harc maga. Ki tudja, talán mártirokra van szükség? Persze, a párt azt mondja, hogy feudális meg reakciós, hogy kopott közjogi fogalmakat fújtat életre, mint ez az « ország első zászlósuraság » és mi minden igazat és nem igazat hord össze a párt... Két kérlelhetetlen, nem hajló tábor. Mi? az urak? Mi sehol sem vagyunk? Sehol sem vagyunk, mert nem tudunk küzdeni. A régi világért sem, mert azt mi is megítéltük. Az újért sem, mert abban nincs helyünk. « Én fáradt vagyok hősnek lenni », jutott az eszébe. Isabelle.

Nem véletlenül. Két és fél év múlt el. Azóta is, noha mind ritkábban, az okokat kereste, miért nem engedte, hogy megkérje Isabelle. Isabelle írt, Pál nem értette. Válaszolt. Mindig nagyobb időközökben válaszolt. Dolga megnőtt a kerttel, tárgyalás, Zörgő, permetezések, utak a várdai tanácshoz, almaérés, szüret és végül a végzés, hogy övé a kert. Sokszor hetekig nem gondolt rá, levelét félretette, vette a metszőollót, keverte a nikotint. De Isabelle sohasem tűnt el, mindig visszatért és mindig olyankor, amikor valami baj volt a kerttel, amikor híre járta, hogy az igénylők fellebbeztek, amikor egy népnevelő jött le Pestről és alaposan nekiment az uraknak a gyűlésen, amikor nem kapott szavazócédulát, amikor akkora adót nyomtak rá, hogy tároló helyett csak színt épített a 46-os termésből,

hiába hagyta, hogy a segédjegyző megverje pingpongban. Ilyenkor megjelent Isabelle, mint egy látomás. És a látomással jöttek a kérdések, amelyeket olykor magyarázni próbált magának, máskor csak merengett rajtuk. Leült, megkereste a levelet, válaszolt. Örült, hogy nem kérte meg, hogy Isabelle nem engedte, hogy megkérje. Ha meg akarja tartani a kertjét, ne vegyen el grófnőt. Kész.

Pál hintázott. Vég Sanyi őszül a halántékánál. Furcsa, furcsa...

A levelek nem mondtak sokat, pesti semmiségekkel voltak tele, beszámolók az ismerősökről, gonosz kis pletykák, — mintha szándékosan került volna mindent, ami személyes, ami közös, ami érdekes. Pál rövid, tőmondatos tájékoztatói valószínűleg ugyanilyen érdektelenek lehettek Isabelle számára. Ha nem is árultak el sokat önmagukról, a levél, ez a levelezés maga volt az áruló. A kapcsolatot egyikük sem akarta megszakítani. Mikor Pál a választások után elkeseredésében megkérdezte az utóiratban, hogy érdemes-e várnia, négy nap mulva asztalán várt a kék boríték, szálkás Sacré Coeur-ös betűkkel, melyekről azonban már eltüntek a klastromos kunkorok. Pál feltépte a borítékot, kisimította a levélpapírt, amelyen csak egy szó állt: « Ostoba ». Hogy is kérdezhettem ilyent, mérgelődött Pál. Válaszul ő is egy szót írt: « Várok ».

Nem jött több levél.

És vajjon jó hősnek lenni Tereken? — jutott eszébe ujra. Nem volt jó és nem volt hős. Azt sem bánta, hogy hagyta Erzsit férjhez menni Kenyeres Jancsihoz. Igy volt a legjobb. Hogy nincsen senkije.

Dusántól mindig jött levél. Dusán tudta, miről kell írni. Minden híre Isabelle-el kezdődött. « Révész két hétre Pestre érkezett Rómából. Isabelle remekül néz ki új tavaszi kosztümjében. Isabelleben mindig volt valami olaszos, nem gondolod? ». Pál földhöz vágta a levelet. Az idén sem ment Pestre, anyját küldte maga helyett. Kikapcsolódni, meg permetszerekért.

Harangoztak. Nyakkendőt kell kötni. Az almát el kell adni, ha fáján, ha lábán, minél hamarább. Lehet, hogy csak Sanyi tudja még, a párt, nem szivárgott ki semmi. A kereskedők ne tudnák? És ha tudják? Amíg nem hivatalos, lehet adni, venni. Holnap bemegyek Várdára. Beszélek Grünfelddel.

Kiment a konyhába. Anna arra tanította Bertát, hogyan kell kihúzni az asztalon a rétestésztát.

— Hányadik volt, anyám?

— Másodikat húzták.

— Holnap bemegyek Várdára. Összeírná a komissióit, lelkem?

— Ilyen hirtelen?

— Estére. Elég estére, — mondta Pál.

— Eredj csak Berta, hozd ki az urfi zakóját. Te mi ütött beléd, hogy egyszerre Várdára mégy? Baj van?

— Nincs. Elmondom, ha megjöttem. Köszönöm, Berta.

Mire harmadikat harangoztak, az utcán volt, útban a templom felé, mint minden vasárnap. Nem mindig volt ez így. Apjával jártak, mert így kívánta meg a tisztesség, évközben egyszer-s másszor, sátoros ünnepeken mindig. Apja halála után még ritkábban járt, igaz, sokat is volt távol hazulról. Hanem mióta hazajött, eljárt rendesen. A vasárnapi istentisztelet ma is a legfontosabb heti esemény volt Tereken, ha ki-kikezdték is a templomot az új idők. Eljárt, mert jól esett, eljárt, mert tudta, ha őt ott tudják, mások is jönnek, mutatni kell a példát. Istentisztelet után együtt ácsorgott az emberekkel, a pappal a tujafa alatt, megbeszélték a hetet, a falu dolgait, az időjárást, az adót.

Észre sem vette, hogy a végén nem azért megy templomba, mert így dukál, hanem azért, mert szeret. Mind kevésbbé figyelt a prédikációra, gondolatai elkalandoztak az imádság alatt és a templomban eltöltött ídő mindinkább egy Istennel való párbeszéddé vált, melyben a hét élményei, gondjai és örömei jutottak eszébe és Pál hol hálákat adott, hol számonkért és perlekedett és ezekben a perlekedésekben volt, amikor Isten húzta a rövidebbet. Olykor szeme végigsiklott a padokon, az arcokon és szemeken, melyek a papot figyelték csakúgy mint ő. Ez volt a közösség, barátokkal és ellenlábasokkal, amelyben élt, melyet vállalt, melyet szeretett, ahová tartozott.

A tárt szárnyasajtón keresztül kiáradt az ének. Pál jobbrakerült, hogy a kisajtón menjen be, ahogyan szokása volt. A kisajtó mellett várt a Becskyek padja. A Becskyek padjával szemben a szószék.

A fennálló végére érkezett. Fellépett a padjába, a táblára nézett és kikereste az éneket. Énekelt a többivel.

Ez a falum. Pál gyakran gondolt Rexre és a pirostéglás épületre ilyenkor, az udvarra, az akasztófákra, az üvöltő fürtökre az ablakokban, az orvosra a sztetoszkóppal, a síró asszonyra a lépcsőházban. « Ez mind nemzet » — mondta akkor Rex. Ez a falum, ismételte Pál magában, Tar András is a falum, Erzsi is a falum, Vég Sanyi is, aki nincs itt. Köszönöm, hogy ilyet adtál, hogy ezt adtad. Hogy mérsékletet adtál nekik, ami-

kor a szenvedélyek ideje volt, hogy nem aláztál meg, hogy olyan napokra is ébresztettél, amikor sütött a nap.

Padjától balra az asszonyok, jobbra az emberek, szemben az úrasztala, a szószék. A Becsky-pad előtt, három sor lócán az iskolásgyermekek apraja, lányok az anyjukkal, fiúk a legényekkel a karzaton az orgona körül, melyet öblösen kísért a kántor. A templom nagy kálvinista dísztelenség volt, szúfúrta padok és meszelt falak, nyikorgó lépcsőjű pulpitus, melynek peremén bársonyterítő futott végig, aranyos himzéssel, monogrammal. A teritőn kopott foltok voltak kétoldalt a biblia zsámolya mellett, ott, ahol Nagy Dezső és a többi Nagy Dezsők három emberöltő óta markolták a karfát, mintha az Úrba akartak volna kapaszkodni, hogy adjon szolgáinak erőt.

Az Úr kegyelmesen adott. Szeme rajta volt a gyülekezeten. És valóban, a férfiak oldalán, a mennyezeten óriás kék szem vigyázott, amelyből, mint dárdák szikráztak arany sugárok. Ez a szem még a régi időből maradt, a tűz előttről, amikor — bár a hívek elvetették a faragott képet, — ám mégis úgy gondolták, okos dolog nem bántani az Isten számonkérő szemét az eklézsia felett. A szem a férfiak felett volt, ezért a férfiak nem látták. Látták azonban az asszonyok és a lányok, a gyermekek, a legények a karzaton és a Becskyek, látták azok, akikre a legjobban ráfért. Mondják, hogy a szemet is be akarta festetni a tiszteletes a tűzvész után (abban az időben, amikor Becsky Boldizsárné bársony hímzése fölé hajolt), legyen tiszta és fehér a templom, mint a lélek. De a terekiek sarkukra álltak, elzavarták a papot Borsodba, új kéket kevertettek egy vándor piktorral, aki éppen a környéken járt, hogy olajban örökítsen Becskyt, Mágócsot, Duklayt. A szem tehát ma is vigyázott az épen maradt mennyezetsarokban a sok kontármunka pad felett, melyek közül csak a két leghátsó volt faragott, szép, melyeket megkímélt a tűz. Cselédek, ma voltcselédek ültek bennük.

Mert mindenkinek megvolt a helye a templomban, minden családnak, nemcsak a Becskyeknek. Nemzedékek óta ültek ugyanazon padokban az Ige hol símogató, hol ostorozó szárnyai alatt és az Isten kék szeme körüli pillák, mint szóródó arany nyilak, vidáman vagy haragvóan értek a szívekig a megrebbent lelkiismeret ítélete szerint.

A pap a szószékre ment.

— Vigyázz továbbra is erre a falura, Uram. Oltalmazd kertjeit, add, hogy lakói szépen messenek, vigyázd földjeit, áldásodat ne vond meg tőlük. A fenyőket vedd el, ha akarod, de az

almafákat ne bántsad Uram. Csepegtess józanságot és türelmet a szívekbe, szelidítsed a hetvenkedőket, a konokokat, édesgessed Magadhoz a büszkéket, mint ahogyan engem is Magadhoz édesgettél, sértődöttségemet elvetted, írt harmatoztál sebeimre, hogy gyógyuljanak, hogy ne fájjanak. Erőt adtál a küzdelemre, megpróbáltál... Csak már elfáradtam, Uram.

Nagy Dezső Dánielről prédikált az oroszlános veremben.

— Uram ne próbálj örökké, belőlem nem lesz jó acél. A Te tüzed nem edz engem, csak fáraszt. Mi nem tudunk megállni a viharban, mint eleink, száradunk, mint a fenyők.

Pál tekintete a mellette lévő padra esett, amely rézsut ment a fal mellett, az asszonyok hajójába. — Lásd, ide sem kerül senki. Ha Isabellet nekem adtad volna, a pad csak üres maradt volna. Nincs az én hitemen, mint ahogy az anyám sincs az én hitemen. De ez nem lett volna baj. Nem adtad nekem, Te tudod miért. Próbálni akartál. Nem hagynád abba?

— Hagyj békén, Uram. Hagyj békét ennek a nemzetnek is, hadd szusszanjanak egyet, békét adj és ne történelmet; boldogságot, ne próbát. A küzdelemből elég volt. A legszívesebben elmennék, itthagynék csapot-papot, falut, Vég Sanyit. Legyen meg a szövetkezet, legyen meg. De engem hagyj ki belőle, én nem akarok vezetni, igazgatni, a kertek meglesznek nélkülem is, én nem kellek ide. Tudom, lehetne ügyeskedni. De én meguntam minden fortélyt, sakktáblát, engem megmattolnak a játszma végén. Belőlem ne csinálj Dánielt, mert engem megesznek az oroszlánjaim. Bocsáss el, engedj elmenni innen.

A pap felemelte szavát. — És az Isten bezárá az oroszlánok száját, testvéreim.

— Szerelj le, bocsáss el békével. Berci bácsit is el hagytad menni. Hív is, tudod, mindig hív. Zsiráfok vannak a bélyegeken. Irja, hogy vágott ő magának uj Tereket és ha nekem sohasem lesz az Terek, a fiaimnak az lesz. A fiaimnak... révedt el Pál és a képre gondolt a hallban, fehér pocak, csipkés csecsemő. Mintha Isabelle surrant volna be a kisajtón és ült volna be a Becsky asszonypadba, de a látomás elillant, ahogy jött.

— Miért is teremtetted olyan bonyolultnak ezt az életet, miért ez a sok csomó, ez a sok szövevény. Hogy lenne almáskert a teacserjékből, a majmokból sem lesz menyét és egy folyó sem zsolozsmázik majd úgy, mint az enyém. De ez a falu is változik, maholnap a helyeket is felcserélik ebben a templomban, vajjon ki ül majd az én padomban? A jegyző? Iskolások?

Vagy elmaradnak és lesz idő, hogy nem jön ide senki hogy hallgassa Dánielt, a vermet, az oroszlánokat? Mogambi határában még vannak oroszlánok, antilopok is vannak. Antilopok nélkül az oroszlánnak nincs értelme. Osztályok nélkül az osztályharcnak nincs értelme.

— ... az Ő országa örökkévaló ország, — ismételte Nagy Dezső a textust — és minden hatalmasság Neki szolgál és engedelmeskedik. — Kezét imára emelte a kopott bársonyról. Pál felállt, de a könyörgés elsiklott a füle mellett. Mondta a magáét tovább.

— Nincsen ez jól. Miért nem jutalmazol már itt a földön? Miért hosszú a próba, olyan hosszú, hogy áldásra nem jut idő? A vértanuk boldogok a vértanuságban, nem róluk van szó. Nem a vezéreidről van szó. A hadnagyaidról, a katonáidról van szó, akiket nem vár glória. A legjobb, ha nem akarsz tőlem semmit, hidd el Uram. Add ki az obsitot.

Felhangzott a zsoltár. A kántor kieresztette a hangját, a gyülekezet felvette az éneket, Nyerges Misi fujtatta az orgonát, a legények a lányokat lesték a karzatról, a szem pedig, a férfiak mennyezetéről, a népet. Pál előbb hallgatott, aztán belezümmögött az énekbe és az utolsó sorokat együtt énekelte a faluval.

Lelkemet megnyugtatja szent nevében
És vezérl engem igaz ösvényében.

4.

— Eladom lábán.

Grünfeld Matyi nem szólt. Hátradűlt a székén, hogy annak mellső lábai égnek álltak; Matyi úgy tartotta egyensúlyban, hogy háta a páncélszekrénynek támaszkodott. Néha billentett egyet a hátán, ilyenkor a székkel együtt előre lendült, de csak annyit, hogy a súlyponton innen érjen a lökés. Aztán a szék visszahanyatlott, várta a pénztár.

— Jőjjön Grünfeld ur, becsülje meg. Megvan az öt vagon.

Matyi tovább hintázott.

Pál rágyujtott, várt. Tudta, ez bent van az alkuban. Ez a hintázás bent van az alkuban, az álmos tekintet is, a hallgatás is. Az üvegkalitka sok üzletet látott, több jó üzletet mint rossz üzletet. Pál kinézett a vasasboltba, ahol katonás rendben álltak lapátok, ásók, kapák, vedrek, vékák, bödönök; lószer-

számok lógtak a falon, különféle méretű és rendeltetésű tekenők támaszkodtak a pultnak, egy eke állt a bejárati ajtó melletti sarokban, mellette egy esernyőtartóban ostornyelek. A segéd szeget mért egy stanicliba egy iparosforma embernek.

— Mennyi lenne mázsája? — kérdezte Matyi.

Na végre, gondolta Pál. Most ő hallgatott. Mióta Matyi betársult, nagyobb rend van. Nincs pókháló, por, légypiszok. Az íróasztal rendetlen, de így bizalomgerjesztő egy íróasztal. Itt kérem forgalom van, üzleti forgalom.

— Az árú szép, — mondta Pál.

— Azt tudom. Az ön árúja szép, Becsky úr. Mi az ára?

— Jőjjön ki, Grünfeld úr. Nézze meg. Tegyen ajánlatot.

Matyi tovább hintázott. Szúrós bajsza alatt apró mosoly villant.

— Dusánnal találkoztam Pesten, — mondta.

— Igen? — kérdezte Pál. Meddig kanyarodik ez a paláver? Ebbe bele lehet őrülni.

Matyi visszabillent az íróasztalhoz. Kezében vastag borítékot forgatott.

— Dusán mezőgazdasági gépeket kínált nekem. Traktorokat. Sohasem lesz belőle kereskedő. Ki venne ma traktort?

— Miért ne vennének traktort?

— Becsky úr venne egy motoros permetezőt? Olcsón adnám.

— Talán vennék, — mondta Pál.

— Vesztenék rajta, olyan olcsón. — Matyi letette a ceruzát. Pál szemébe nézett.

— Talán, — ismételte Pál.

— Talán? Csak talán? Akkor miért akarja eladni az almáját? Lábán. Miért kell a pénz ilyen hirtelen? ha nem akar venni rajta semmit. Mert mit is venne maga mást, Becsky úr? Maga úgy költ arra a kertre, mint Blumenfeld Pubi a dizőzökre Pesten. Maga másra nem is költ.

Matyi előrehajlott. Elmosolyodott. Mosolyában cinkosság volt, fölény és egy kis sajnálkozás.

— Magának esze ágában sincs gépet venni, Becsky úr. Maga az almáját akarja eladni. Lábán. Veszteséggel. Szabadulni akar tőle. Nem, ne tessék közbeszólni. Önnek nincs adóssága, nem szorítja hitelező. Beszolgáltatással sem tartozik. Adóval sem.

Felvette a ceruzát, játszott vele.

— Maga okos ember, Becsky úr. Hiába kell a gép, nem mer venni. Itt traktort az állam fog venni. Permetgépet is.

Gyártani is, gyárt is már. Ide mi nem kellünk. Itt a kereskedelem nem keres. Ide nem kellek én sem. Állam adja, állam veszi. Szív küldi szívnek szívesen.

Pál nagyot szívott, lassan kiengedte a füstöt. A karikák nem sikerültek. Matyi folytatta.

— Tetszik tudni mi van ebben a boritékban? Én megmondom mi van ebben a boritékban, kedves Becsky úr. Ön okos ember. Ön el akarja adni az almáját, mielőtt jön a szövetkezet. Nem, én tudok mindent, nem hiába van az apósom a pártban. Ő aktiv ember. Összehaverkodott az elvtársakkal, ő tud mindent. Én... Ebben a boritékban két kivándorló-útlevél van, Becsky úr.

— Itthagyja...? Itthagyja ezt a szép üzletet?

— Szép üzlet lesz másutt is, Becsky úr. És ez nem lesz szép üzlet rövidesen. Az apósom ittmarad, neki elég lesz. Ha meghagyják.

— Berger úr marad?

— Öreg. Azt mondja, öreg.

Hallgattak. Aztán Pál megszólalt.

— Berger urat érdekelné-e?

— Mi? — kérdezte Matyi.

— Az almás.

— Nem hiszem. Veszélyes volna venni. Egy perc alatt kijön ma egy rendelet.

— Eltarthat évekig. Az átállás.

— Eltarthat. És ha nem? Ha változik a tulajdonos mielőtt ládába kerül az árú?

Matyi zsebre rakta a boritékot. Visszabillent a hintázásba, háta ütögette a kasszát.

— Van egy hülye zsidó Várdán, Becsky úr. Tetszik ismerni Blau Simont?

— Nem. Nem emlékszem.

— A megyében úgy ismerik hogy Lenge Gabonaszál.

— Ismerem. Persze hogy ismerem.

Mindenki ismerte Lenge Gabonaszált. Lenge Gabonaszál csépléskor járta a falvakat egy rossz lóval csörgős szekere előtt. A szekéren ekhó volt, ha annak lehetett volna nevezni azt a rongyos, napszítta ponyvát, amelyet különböző nagyságú rudak tartottak a portéka felett, hogy védjék a portékát esőtől, naptól. A portéka barchet volt, meg fekete posztó, kanavász és kreton, babos kendő, bicska, nyalóka, ing, lánc, hogy az öregje is, fiatalja is megtalálja amit szeret. Az uradalmi cséplések után, hogy a gépet a szérűskertekbe vontatták (négy pár

ökörrel a cséplőt, egy pár bivallyal a kazánt), Lenge Gabonaszál vidáman kocogott a főutcán a búgó hang irányában. A gépész előbb füttyentett delet, ha látta befordulni az udvaron, a legények leugráltak a kazalról, a pelyvahordók, törekszedők otthagyták a csapófát, az étető a dobba dobta az utolsó kévét és a fűtő a zsákolókkal ledobta a lassudó, nagyokat kalimpáló szíjat. A cséplés megállt, de senki sem szaladt a tarisznyához. A legények, a lányok vihongva szaladtak a baktató szekér elé. « Itt van Gabonaszál, Lenge Gabonaszál. » És Gabonaszál felemelkedett a kocsisülésről, széttárta karjait, hogy itt van, megjött; sovány alakja olyan volt, mint egy bábué, melyből a fűrészpor kihullt.

— Gabonaszál talán vevő lenne, Becsky úr.

Gabonaszál akkor kiteregette a portékát a saroglyára. Szerették ezt a szitkozódó, sértegető öreg madárijesztőt, aki a fejét fogta, mert a negyedet igérték a barchetnak, pedig ez a barchet egyenest hozzá megyen a gyárból, azért tudja olcsóbban adni, mint Holcmány Várdán. Nyúlt a gyeplő után, hogy közécsap a lónak, de a lovat az alkú közben kifogták a legények és az valahol a szilvafák alatt gyepelt. « Három csapott véka búza », — ordította Lenge úr és hadonászott az ostornyéllel, « istentelenek, kutyák! » — Az emberek a hasukat fogták, az asszonyok feljebb igértek, Gabonaszál lováért szaladt, visszajött, felugrott a szekérre és kezdődött a cirkusz előlről. Mindig volt vásár. Gabonaszál is tudta ezt, az asszonyok is tudták, a emberek is a mázsánál, a hempergő lányok is a kazal töviben. De ez hozzátartozott a nyárhoz, a betakarításhoz, mint valami pazar látványosság, és az asszonyok hetekig dicsekedtek, micsoda jó vásárt csináltak, hogy négy véka búzáért vették a posztót, amely pár esztendő alatt úgyis lemálik az uruk vasárnapi fenekéről.

— Honnan van Blau úrnak pénze? — kérdezte Pál.

— Megörökölte az egész világot. Gázban maradt vagy négy rokona. Ki sem mozdul Várdáról mióta béke van.

— Beszélek én vele, Becsky úr, — mondta Matyi.

Matyi százalékot kért, Pál megtagadta, kérjen Gabonaszáltól. Pál elmondta, hogy hogyan képzeli az átvételt, Matyi bólogatott, megegyeztek. Közben Cica lépett be — Grünfeld Mátyásné — fekete pulloverben, kávét hozott. Pál sajnálkozott, hogy elmennek.

— Igen, megyünk. Nem, apuka nem akar jönni, talán még meggondolja. Nem, Palesztinába nem megyünk, Matyi azt mondja, ott nincs más mint citrom és narancs. Az Matyinak

nem való. Matyinak az USA való. A narancs Blau Simi bácsinak lenne való, de ő olyan nagy magyar, mint Becsky úr, ő nem menne innen sehova. Képzelje, a múlt héten befogatott, igen, abba a rossz szekérbe, apuka kiszaladt az üzletből, « hová mész, Simi? », Simi bácsi rá se hederített, ment a nemeskeddi úton lefelé. Rajta kacagott az egész hitközség, ilyen gazdag ember, hát kell ez neki? Pedig az emberek buták, olyan buták, miért ne csinálja valaki azt, amit szeret? Simi bácsi ezt szerette, ezt a batyúzást, ezt a sok izgalmat, alkút, átkozódást, amikor mindenkinek megmondhatta, hogy csirkefogó, hazug, csaló, naplopó, — mondja, kinek mondhatja itt meg? Ezért ki kell kocsizni Várdáról Terekre, Nemeskeddre, barchettal, kalárissal, kanavásszal és ott, ott a gép tövében elmondhatják egymást, aminek akarják, Simi bácsi is boldog, a falu is boldog, hát kell ennél több?

— Igaza van asszonyom, — mondta Pál irígykedve, — ennél nem kell több.

5.

Lenge Gabonaszál lehunyt szemmel ült a csőszkunyhó előtt és napozott. Hosszu tojásfeje körül lepkék libegtek, legyek zúgtak, zúgásuk olyan volt, mintha cséplőgép járna valahol. A kertet ismerte, körüljárta, tegnap is, ma is. Tudta, előtte két jonatánfa roskadozik a pirosló almák súlya alatt, a támasztó karók mint felhúzott íjjak hajlanak alattuk. Odébb egy vénecske batul, ezen nincs sok, mellette a london pepin még megjárja. Húnyt szeme mögül is látta a kertet, amint csendesen fürdőzik a napfényben. Némely levél illedelmesen össekunkorodott, hogy a fény megtalálja útját a fa közepe felé, hogy az almák ott is sietve érni kezdjenek. Gabonaszál tudta, hogy nem csinált rossz üzletet, de ez most nem érdekelte.

Akkor sem érdekelte, amikor Matyi jött, hogy eladó a Becsky-kert. Első gondolata az volt, hogy megint befoghat. És akkor akkor rögtön tudta, hogy megveszi, az egész termést megveszi. Matyi harmincezret mondott, ebből rögtön lecsapott hármat, ismerte Matyit. « Isten veled, Ernesztin, — búcsuzott, — el ne felejtsd szedni a pepszint ». Tudta, hogy a felesége nem felejti bevenni a pepszint. A figyelmeztetés nem volt más, mint gyengédség és, igen, megszokás, régen is így búcsúzott, amikor cséplésekre járt. Ernesztin túl fogja élni és ez nagy baj, mert ugyan mit csinálhat egy öreg zsidóasszony egyedül,

hatvanon túl? Egy fiúk volt, aki addig hajolt a szent könyvek fölé, amíg köhécselni kezdett, pedig nagy jövő előtt állt, az ujhelyi rabbi is mondta. Ha a könyvek helyett gyeplőt tartott volna a kezében... De jól van ez így, nagyon jól van ez így, Ő ott fenn tudta mi miért van, mennyi kíntól kímélte meg a korai halál. Szerette Jakabkát, magához ölelte Jakabkát, nem engedte bántani Jakabkát.

Szeme előtt piros karikák, — jaj, megint ezek a piros karikák. Nem, nem kell félni, ez a nap. A szép, piros, meleg nap, de jó itt, de jó itt. Miért is nem jártam almaszüretre is? Lehetett volna járni. Jövőre, ha nem lesz kertem, járok.

Eszébe jutott a kósza hír. Milyen szövetkezetek? Nem jutott eszébe. Nem is lényeges. Kolhoz. Nem. Nem így nevezik, ezt a szót nem szabad kiejteni, mint ahogyan az Örökkévaló nevét sem szabad kiejteni.

Valami mérgesen zümmögött a fülénél. Lódarázs. Ha az ember nem mozdul, odébb áll. Ez nem őszirózsa, ez Lenge Gabonaszál füle. Érdekli-e a lódarázst a virág? Ha igen, miért hívják lónak? Mert olyan nagy?

Persze, ezt a kertet elveszik. A nagy kerteket elveszik. Mi lesz jövőre? A parasztok nem kótyavetyélik el így, lábán. Miért kótyavetyéli el a fiatal Becsky? Jó árat adott érte. Huszonkettőért is meg lehetett volna kapni. El akar menni? Matyiék is el akarnak menni, a zsebükben van az útlevél. « Simi bácsi, itt nincs jövő ». Jövő, jövő. Fiatalok. És ha fiatalok? De jó melegen süt a nap. Valami kertet kellene keresni jövőre, nem baj, ha egészen kicsi kert is csak. Júliusban ki lehetne menni, mint Böndös tette meg Katz. Isten veled, Ernesztin, ne felejtsd el szedni a pepszint.

Lépteket hallott s mellette morogni kezdett a kutya. — Maradj veszteg, — szólt a kutyának. Becsky Pált látta közeledni a fák alatt.

* * *

— Aranypárminnal kezdeném, meg ananászranettel. Csak színelném. Az érőformát szednénk, — tette hozzá Pál magyarázkodva. — Különben itt leszek, segítek.

— Szépen elrendezünk mindent, ne aggódjék a nagyságos úr. Hoztam bakancsot, inget, a lányoknak kendőt, mindent. Hiába jó a forint, jólesik a fizetés természetben is, ki-ki hogyan szereti. Meg is alkudtam egyikkel-másikkal. Micsoda alku

volt! A Nyerges fiú villát fogott. — Gabonaszál tekintete elrévedt, régi cséplésekre gondolt. — Megállapodtunk. Mindenki jól jár úrfikám, — mondta bizalmasabban. — Lenge Gabonaszálnak azért nem volt soha semmije, mert nem csapott be senkit. Én a kereskedést szerettem, nem a hasznot.

— Az én kertemre azért nem fizet rá — mosolygott Pál.

— Keresek rajta. Négy-ötezret. Ez nem sok. Több minek? Mit tud az ember kezdeni vele manapság? Két öreg ember. Nem akarunk kivándorolni. Én itt születtem Várdán. Tetszik ismerni a várdai zsidótemetőt? Nem, nincsen abban semmi különleges. Az én sírkövem már megvan. A feleségemé is. A kőfaragónk Tel Avivba készül, más meg nem tudja a héber betűket. Hogy miért megy el? Nem tudom miért megy el. Ott háború van. Nem tudom miért háborúznak, kétezer éve mi nem háborúztunk. De azt mondja a kőfaragó, az a zsidó ország. Szegény. Még nem tudja, hogy nincs zsidó ország, nincs semmiféle ország, csak az, ahol gyerekeskedtünk, fiatalok voltunk, csináltuk az első rossz üzletet. Mennyi csalódott ember lesz ebből a nagy kivándorlásból...

— Azt mondják, itt nincs kilátás, nincs a törekvésnek jutalma.

— A törekvés szép, nem a jutalom. Tetszik látni, én nem akartam többet, mint amennyim volt. Ami hozzájött, azt nem akartam, örököltem. Rokonoktól, akik jutalmat kerestek és kaptak. Engem úgy szedett le Tárchevich gróf a vonatról. Lenge Gabonaszált nem lehetett elvinni, hiába ordított az egész kommandó.

— Az ember babért akar, Blau úr, ezt nem lehet belőle kiirtani.

— Babért? — Gabonaszál legyintett.

— Azt. Akkor boldog. Annak örül. Minek örüljünk itt?

— A napfénynek. Én akkor voltam életemben a legboldogabb, amikor úgy sütött a nap, hogy azt hittem ott folyok el a szekérkasban. Meg a családnak. Annak is.

— Nekem a kert a családom. Ez. Ezek a fák a gyermekeim, az apám, az őseim, amit akar.

— Ha nem tetszik megharagudni, ez nagyon egészségtelen dolog.

— Akár egészségtelen, akár nem, így van. Az a két vén diófa ott az ükapám, meg az ükanyám. Tetszik látni, Blau úr? Ott. Azt mondják, az ember a diófát az unokáinak ülteti. Én nem ültetek diófát.

— Ha kérnem szabad, ne tessék engem Blau úrnak szólítani. Engem még a zsidók sem hívnak Blau úrnak. Régen volt, hogy magyarosítani akartam Lengére. Hasát fogta egész Várda és a feleségem gyomorfekéllyel a kórházba került. Ma sem értem. Az ember sok mindent nem ért az életben. Hát így maradtam Blau. Ha már mindenáron muszáj, tessék Lenge úrnak szólítani, mint ezek az akasztófára való parasztok.

— Hallotta... Lenge úr a híreket a termelőszövetkezetekről? Azt mondja meg, mit csinálok akkor, ha ezt a kertet elveszik?

— Nem is biztos, hogy elveszik.

— Biztos, Lenge úr, biztos.

— Elveszik. A szövetkezetnek is kell vezető.

— Engem akarnak. Rendben van, — vágott Lenge szavába Pál, — tudjuk, ez meddig tart. Törekvés! Én három éve a veszettért törekedtem, a reménytelenért, ezért a kertért. Mással sem törődtem, csak vele. Mi volt ebben a szép? A kudarc? Az elfuserált évek, a sok keserűség, a gond, a sok hiábavaló fortély? Mi az Isten szent szerelme volt ebben a szép? Mi? Alávaló dolog volt az egész.

— Mi nem vagyunk jók arra, hogy magunkat bíráljuk, nagyságos uram.

— Mire vagyunk hát jók, Blau úr, mire, ha már erre se?

— Lenge, kérem, Lenge. És, — mondta lassan, fejét újra a napnak fordítva, — talán van megoldás.

— Erre a kertre nincs megoldás. Egy könyvet érdemes csak elolvasni Magyarországon, Lenge úr. Egy könyvet. Ez a Kommunista Párt Története. A moszkvai kiadásban, Lenge úr. Ebben benne van a menetrend. Most mi következünk. Én meg a fáim.

Elhallgatott. Ugyan ki is ez a vénember, hogy elmond neki mindent? Valakinek el kell mondani. Az anyját izgatná. Neki nem lehet.

— A nagyságos úr sokat elmondott nekem ez alatt a két nap alatt, mióta itt vagyok. Nem is tudom, hogyan mondjam. Nagyon jól esett nekem. És most ne tessék zokon venni, ha mondok valamit. Üzletnek se tessék venni. Nem az.

Pál cigarettát sodort. Nem szólt.

— Van nekem egy kis házam a Kossuth-utca végiben. Várdán. A ház az öcsémé volt. Az öcsém foghegyről köszönt csak nekem, ha köszönt. Szegény. Ezt azért mondom, hogy tessék látni, ő úri zsidó volt, gabonás. Ezt a házat nem kell

esztendőkig szellőztetni, nincs benne fokhagymaszag. Négy szoba van a házban, ott lakik a kőfaragónk. A kőfaragó elmegy novemberben. Én nem tudom, maga mit akar csinálni, urfikám. Nem is kutatom. Sokan vannak úgy, mint a kőfaragó. De a méltóságának jó lenne a ház. Az első szobákat ki is adhatja, ha akarja.

— Én nem akarok elmenni.

— Senki sem akar innen elmenni. Azt tetszik hinni, Matyi menne, ha permetgépet adna el vagy traktort? Bevezetett üzlet a Bergeré. Jó üzlet. Matyi sem menne. Mégis megy. Ambiciózus. Megy, itthagyja.

Lenge úr elhallgatott. Igen, a legjobb lenne itthagyni mindent. Messze, messze kéne menni, Berci bácsihoz kéne menni, teacserjét kéne nevelni, néger bálványokat gyüjteni, antilopot lesni a forrásnál, amint iszik.

— A ház kertje keskeny és hosszú, az érig ér a vége, — szólt újra Gabonaszál.

Igen, a ház olyan lesz mint az enyém, terasza a teacserjékre néz le majd, amelyek szabályos sorokban futnak le a folyóhoz, mint az almafák. Néger lányok dalolnak majd, amint csipdesik, mint ahogyan a tereki lányok is dalolnak szedéskor. A dallam, a dallam más lesz.

— Málnabokrok húzódnak a kerítés töviben. Góliát málnák. A gyalogút kétoldalán ribizli. Fehér és piros.

Megint lesz puskám. De csak vinni fogom, nem fogok vadászni. Én már az életben többé nem vadászom. A leopárdokért kár, az oroszlánokért kár, még a kígyókért is kár.

— Keskeny a kert, azért van csak hét. Hét különféle fajta. Az egyik mintha pónyik volna, a többi is régi fajta, borízű, nem ismerem őket. Három éve nem metszette őket senki, nem szívesen járok arra. A kőfaragó csak vés, szép héber betüket vés, a fiam kövét is ő faragta.

Ha leszáll az est, írni fogok. Megtanulom a nyelvüket, lejegyzem a meséiket, a varázsló igéit, amelyekkel elűzi az ördögöket. Mindent összeszedek majd, hogy magamévá igézzem a tájat, hogy olyan legyen mint ez, hogy az enyém legyen.

— Szobát a nyárikonyhával ki lehetne adni egy házaspárnak, akik a kertet is csinálnák, felesbe. A méltóságának elég lenne két szoba. Közel a kórház, egy szobát kiadhatna egy fiatal orvosnak, védőnőnek. Meg lehetne belőle élni. Majorságot is lehet tartani, süldőt is.

— Úgyse megyek, Lenge úr, úgysem megyek.

6.

Anna egyik pasziánszot rakta a másik után. Esze nem a kártyán járt. Pali a Pallasz nagylexikon A-Arrafelé kötetével a térdén olvasott. Anna a színes foltokból megállapította, hogy Afrikát nézi. Rossz helyre rakta a pikk bubit és másodszor is elromlott a kis Napoleon.

— Magának az Olga néni-féle kilencest kellene mindig kirakni. Az kijön, — mondta Pál ellenkedve Afrikából.

— Apád tanított erre. A Loire mellett. Gienben.

Elkezdett az utazásról beszélni, az egyetlen nagy útról, amelyet Gézával tettek. Szeretett beszélni róla, Pali is szerette hallani. Beütött a repce abban az esztendőben, csodálatosan beütött és Géza két útlevelet lobogtatott a kezében, amikor leszállt a pesti vonatról. Az útlevelek tele voltak pecsétekkel, katonás rendben a zöld papíron, Anna csomagolt, intézkedett, Palit Trudival felküldte az anyjához Pestre. Pál tudta az út minden állomását, de sohasem únta meg hallgatni és a végén voltak dolgok, amelyekre jobban emlékezett — nem, lelkem, maguk Strassburgban ettek teknősbéka-levest, — és Anna előbb disputált, aztán megjelent előtte a kis vendéglő magnoliafákkal az udvarán. Igen, persze, Strassburgban volt.

— Ha már Kartumig lekanyarodtak, mért nem nézték meg Berci bácsit, anyám?

— Ki tudta akkor, merre járkál Berci? Akkor is jó volt, ha minden félesztendőben írt. Meg aztán ez 26-ban volt. Akkor még vele volt az a... — Anna nem mondta ki. Berci bácsi egy szép napon eltünt Pestről és ugyanakkor Dilis Erzsi is eltünt a Zanzibár-mulatóból. Pál ma sem tudta, mi volt igazán a hirtelen eltünés mögött, Berci bácsi levelei csak a kalandokról szóltak, viziló vadászatokról, arab ételekről, a nairobi pólóklubban felszolgált italokról. A leveleken kivül időnként csomagok is érkeztek Palikának címezve, benne lándzsahegyek, óriás pillangók, majomkoponyák.

— Ki tudta akkor, merre jár Berci? — ismételte Anna. — Lehet, hogy épp gyémánt után kutatott Kongóban. Na meg én már Egyiptomban izgultam. Pedig tudtam, Trudi vigyáz rád. Emlékszel még Trudira, Pali? Hogy szeretted! — Pali emlékezett. Trudi viháncoló osztrák lány volt, öt évig volt Pali mellett. Paliká, így hívta, Paliká. Öt év alatt megtanult magyarul. Hozzáment a nemeskeddi tanítóhoz, egy év mulva meghalt gyermekszülésben.

— Képzeld, Aliz újra írt. — kezdte újra Anna. Nem nézett a fiára. A kártyákra nézett.

— Mit ír?

— Ugy kell kisillabizálni a leveléből. Olvasd el.

— Mégis, mit ír?

— Gondolom könnyű átmenni a határon. Neveket említ, Dusán barátait, nem ismerem őket. Akik átjutottak Bécsbe. Azt hiszem arra számít, hogy Dusán is megy.

— Ugy érti, szöknek? — Pál becsukta a lexikont.

— Meg is értem. — Anna új lapot vett fel a talonból. — Mi jövő vár itt rátok? A földeket elvették, a bérházak következnek. Állás? Rossz helyre születtetek hozzá, fiam.

— Mit ír Dusánról?

— Aggódik. Hiszen a fia.

Pál felkelt. Az ablakhoz ment, kinézett. A beteg fenyő mögött a platánfán túl kezdődött a kert.

— Mondja lelkem, mit hallott erről a szövetkezet-dologról? Beszélnek róla az asszonyok?

— Tele van vele a falu.

Pál hümmögött.

— Menj fel Pestre, Pali.

— És?

— Menj fel Pestre, — ismételte Anna.

— Felkeresném Zörgőt. Nagy ember lett.

— Hagyd el Zörgőt, fiam. Zörgő ha akarna sem tudna ezen segíteni. Amíg senkisem tudta, mi és hogyan lesz, addig lehetett. Miért szöknek az emberek? Dusánnal beszélj, Pali, Dusánnal. Tudod..., tudod arra gondoltam... arra gondoltam, hogy mennyi nehéz időn mentetek keresztül együtt, ti ketten. Háború, összeomlás. Aliz írt. Aliz azt írta, hogy úgy várja a fiát. Akkor lennék igazán nyugodt, ha te valahol kint lennél, fiam.

Pál hallgatott. Úgy beszélt az anyja, mintha régen készülne erre a vallomásra.

— Menj el, Pali. Velem ne törődj. Én akkor leszek nyugodt, ha messze leszel innen. Előtted az élet. Megpróbálod kint. Én csak el leszek itt. Meghúzódom a kertészházban, tartok veteményest, baromfit, engem nem fognak bántani, ne félj. Hozzám jók lesznek az emberek, tőlem nem akarnak semmit. Felkeresnek a gazdánék, a papné, hozzám kedvesek lesznek. Vigyázok a régi dolgokra, a legkedvesebbeket magammal viszem, a többit elhelyezem. Aztán, ha jól megy sorod, kimegyek én is. Vénasszony leszek addigra. Vénasszony nem kell nekik.

— Ha elveszik a kertet, elvehetnek mindent. A kertészházat is.

— Felmehetek Pestre, Tinihez. Csak te menj.

— Megsegít az Isten. Meglátja.

— Az Isten úgy segít meg, ha elparancsol téged innen, Pali. Ha otthont ad valahol másutt a világban. — Anna szeme a képeken járt, míg megakadt a császáron és fián.

— Keresd fel azt a lányt, — mondta csendesen. — Keresd fel és menj el vele.

Könyve a szofán hevert. Kinyitotta. Levél hullt ki belőle, átadta.

— Ez azt hiszem tőle van. Most jött, délután.

Pál feltépte a borítékot.

Nem, most nem szabad odanézni, nem szabad a fiára nézni, legyen csak egyedül. Egyedül a levéllel és a lánnyal, aki küldte. Isabelle, így hívják, bár Anna csak úgy hívta magában, hogy « a lány ». Pedig ismerte. Tininél ismerte meg a télen. Ismeretlen fiatalok bridgeztek a szomszéd szobában Dusánnál és ők teáztak Tinivel. A tea kitünő volt, valami barátnő küldte Tininek Svájcból, a narancsdzsemet is, a margarin igazán olyan volt, mint a vaj. Tini egyszer csak felfigyelt egy nevetésre. « Ez Isabelle », — mondta Tini és felállott. « Nem akarod megnézni Isabellet? »

— Ki ez az Isabelle? — kérdezte akkor Anna. A narancsdzsem érdekessége csökkent.

— Az anyák olyanok, mint a férjek, — kacagott Tini, — ők tudják meg utóljára. Dusánnal esküdtünk volna egy időben, hogy ő lesz a menyed.

— Ó, — kacagott vissza Anna rutinnal, — Pál józan. Pál Lenint olvas, nem házasodik. Szépek a tereki lányok.

— Isabellenél nem Pálon múlt, — mondta Tini bosszúsan. Anna azt mondta, hogy még most sem hiszi, de azért felállt. « Csak maradjatok » mondta Tini, bemutatta Kárlit, Isabellet. Eszterke volt a negyedik, Kanizsa Gábor lánya. Dusán tovább licitált, olyan szipka volt a szájában, mint szegény Pistának, mikor miniszterelnök volt. Kárli pászolt és a pergament ernyő szórásán kívül, a félhomályban négy szanzadut mondott az a lány, aki, így mondta Tini, a menye lenne, ha akarta volna. A lány előrehajlott, hogy leverje a hamut a cigarettáról. « Te, ez nem a Toinette lánya? » — « Persze, » — mondta Tini. Most már emlékezett rá. Várdán látta, mint csitri lányt, mint fehérruhás hallgatást az asztalvégen. Tehát ez az? És Anna akkor a lány mellé telepedett a bőrfotel karjára, nem, nem

akart zavarni, dehogy veszi át a lapokat. Isabelle belicitálta a kis szlemmet, kicsit sietősen, türelmetlenül. Egyet bukott. Anna másként játszotta volna, miért kell rögtön aduzni? Nem annyira a játékot, inkább a lány kezét figyelte, a hosszúra, túlhosszúra hagyott körmökön a lakkot. — Nem lehetett megcsinálni — mondta akkor Isabelle és Annára nézett, mintha felmentést kért volna az egy bukásért. Igen, szép ez a lány, szegény Palikám. Bólintani kellett volna, hogy a hat nem volt benne, és nem azt mondani, hogy ha treff impaszt csinál, megvan. A lány szeme elsötétült egy pillanatra. Aztán « Azt hiszem igaz, treff impász kellett volna », mondta Isabelle kislányosan, jólnevelten és minden meggyőződés nélkül. Kezében repült a kártya, három lap egyszerre, a negyedik pattanón, keményen, magának. Osztott.

Többet nem is nagyon szóltak egymáshoz. De Annának jól esett mellette ülni, a lány mellett, akit a fia... Szerette vajjon Pali ezt a lányt? Miért is mondtam, hogy én másképen játszottam volna? Helyeselt. Anna emlékezett, hogy ő is helyeselt. Amíg Géza anyja élt.

Irt-e ez a lány mióta hazajött Tinitől? Nagyon régen nem látta ezt az írást borítékon. Miatta lenne? Talán arra gondolt volna, hogy Pál nincs Terek nélkül, Terek nincs Anna nélkül és Anna nem akarja, hogy leaduzzék, másképen kell hogy játsszék, impaszt kell adni, treff impaszt... Ugyan. Nem is gondol rám az a lány. Eszébe sem jutok.

A fiára nézett. Pali cigarettája füstjével volt elfoglalva. Ha legalább szólna. Ő mindent elmondott az anyjának, udvarlókat, koncerteket, konkúrt. Mikor Géza megkérte, alig várta az estét, hogy anyja ágyába bujjék és elmondjon mindent, mindent. A fiúk annyira mások? Vagy csak az övé más, ez a zárkózott, csigahéjban élő, büszke Becsky fajta? Vajjon szereti-e az a lány? Azt hiszem nehezen lehet megszeretni, révedezett Anna, mindenkit nehéz megszeretni, aki túlságosan komolyan veszi az életet.

— Utazz fel Pestre. Ugye hív az a lány? Menj.

— Isabellenek hívják, anyám.

Pál felkelt. Annához ment és kedvesen megcsókolta a haját. Azt a sávot, amely megmaradt aranylónak, fiatalnak.

— Hová mégy fiam? — kérdezte Anna ijedten.

— Megnézem Gabonaszált a kertben, — mondta, zsebregyűrte a levelet és kiment a szobából.

A mélyúton ment. Megállt. Az abroncsot nézte a vén platánfa törzsén. Gyerek volt, amikor beleütött a fába az istennyila

és úgy hasadt ketté, mintha mesebeli kincseket rejtegetne odva. Apja két purdét szalajtatott fel a két vezérágra, hogy kitudják, milyen mély is, meg hogy helyrehozható-e a kár. Igen, az egyik Zsiga volt, akinek botfüle lett, sohasem lett belőle zenész. Aztán, amikor kiderült, hogy orvosolható a hasadás, kötelet erősítettek rájuk, egy-egy pár bivalyt fogtak a két kötélhez, a bivalyok lassan megindultak egymás ellenében, húzták össze a platán habos testét; amint összehúzták úgy simult egymáshoz a két vezérág villája, szükült a rés, egymáshoz recsegett a kettévált törzs. Egy bográcsban faszenes parázs izzott, csengett a kalapács az üllőn, lihegett a fujtató a parázsra, kurjantottak a béresek hol hajszra, hol csára; nekifeszültek a bivalyok ujra, hogy szemükről felrebbent a légyraj, ostor pattogott és a falu összes gyereke ott ugrált a fa körül Palival, lábalatt, kipirultan, kacagva, míg fent az égben károgva köröztek a fészküket féltő varjak. Pedig a kincs nem belül volt a fában, hanem a fán kívül: a rovások, beforrt monogrammok, fakuló szívek és régen céljukba ért, vagy céljukat örökre elvesztett nyilak. Becsky Géza csinálta ezt, a parkírtó, ahogyan a vármegyében nevezték. Míg a kert alsó végében irtották a fenyvest, itt a mélyúti sétányon egy napig bajlódtak a villámsújtott fával.

Itt lett volna a triple bar, emlékezett Pál az elmúlt három év merész terveire. Csikókat akart nevelni, betörni, mintha díjlovaglást, vadászugratást tartogatott volna a jövő. A triple barra alkalmas lett volna a mélyút a szíveket hordozó platánfák alatt: a ló nem tudott volna kitörni, itt ugrani kellett volna. Kombájnok lesznek, nem ló, gondolta Pál és már nem bánt semmit. Almái nem értek egy fabatkát sem, a törekvése nem ért egy fabatkát sem. Örült, hogy maga mögött hagyta a fát, melynek kérgére Isabelle betüit akarta volt felvésni a pesti április után. Neki is kezdett, de elszégyelte magát. Aztán Isabelle írt egy csapongó, üres, pletykás levelet és csak egy egyenes vonal maradt a fán, mint egy hasadás, pont sem volt rajta. Hol volt, hol nem volt, — dünnyögte Pál maga elé és maga sem tudta, ezzel mire célzott, a kertre vagy a múltra, melyet a kéreg őrzött, vagy Isabellere-e, akit anyja csak úgy hív előtte, hogy « az a lány ». « Mi van magával, Pali? » Csak ennyit írt. Nem, miatta nem megyek fel Pestre.

Az égre nézett, az égen éppen szállást csináltak maguknak a csillagok. Vajjon látni-e ezeket az Egyenlítő alatt? Az Oriont látni és a Fiastyúkot látni és, igen, a Dél Keresztjét is látni, és sok más ismeretlen csillagot. Grant kapitány gyermekei jutottak az eszébe. Azok látták. Hogy visszatérnek ezek az

olvasmányfoszlányok a kisdiák-évekből, Verne Gyula, Cooper, May Károly! A tengeri utazások, Hatteras kapitány. Nem, Hatteras északra ment. Pál sohasem szerette az Északi tengert, a jéghegyeket; Simpson is meghalt skorbutban és megátkozta a kapitányt. Pál a kék lagunákat szerette, a sárga homokot és pálmafákat, melyek felé öblös ágyuit fordította a brigg. Ahol harcias vadak fogadták a vízért és csókért közeledő csónakot, melynek aljában töltött fustélyok sorakoztak... Pál elhagyta a bokrot, melyet gondosan bugyolált szalmába minden tél előtt. Hibiszkus-bokor volt.

A kertbe ért, a diófák közé. A diófákat unokáinak ülteti az ember. Nem, nem Isabelle miatt megyek fel Pestre. Anyám küld. Valahol a látóhatár alatt lehet a Dél Keresztje. Itt a Kisgöncöl, ezt ott nem látni...

— Betyár egy ősz van, — hallotta. — Nyulak szeretkeznek a párminfák alatt.

— Maga az, Lenge úr?

— Jó estét kívánok.

— Ráér egy kicsit? Arról a házról kérdeznék. Melyik végiben van a Kossuth-utcának?

Gabonaszál szekerén mentek be Várdára. Gabonaszál régi vásárokról beszélt, Pál alig figyelt rá. A ló farát nézte, amely a szekér két rúdja közt járt mint egy dugattyú, fel s alá, mondhatni egyhelyben, csak nem akart elmúlni mellettük a táj, a falvak. Istenverte kis dög volt, kosorrú nóniusz, nagycsontú, nagymarú lomhaság, még az egyhetes gyepelés sem segített rajta, pedig Pál lereszelte a fogát, hogy jobban lábrakapjon. Már-már arra gondolt, hogy elkéri a gyeplőt, amelyet Gabonaszál úgy tartott a kezében, mint egy csokor virágot egy temetésen. Vonattal jobb lett volna bejönni, de Gabonaszál kijelentette, hogy ő vonatra nem ül.

Egy éve múlt, hogy nem volt Várdán szekeren. Azóta a falvak megint nyúltak egyet, ott, ahol birtok volt a faluvégen. Sárosd majdnem összeért Nemeskeddel. A kuriák behajtóit felverte a kurdaj. Pál elfordította a fejét.

Krausz Janinál megcsinálták a szerződést. Eladó: Blau Simon, vevő: özvegy Becsky Gézáné. Pál megnézte a házat eladás után is, most még jobban tetszett. Igaz, az eleje négyablakos rondaság volt, de Pál becsületes épületet akart, nem flancot az utca felé. Az udvar felé tornácosan nyúlt el és fehéren, mint valami nagygazda porta. A kőfaragó rózsaszín sírkövei a kerítésnek voltak támasztva. « Csak a halálozási dátum hiányzik » — mondta Gabonaszál. Pál lement a kertbe,

amely valóban az ér felé lejtett, amely a telek lábjában folydogált néhány fűzfa közt. A málna másodszor ért, hosszú lesz az ősz. Egy meggyfa, egy télikörte, egy sárgabarack, hét alma; semmi különös, de nem rossz.

Pál elővette a metszőollót, lenyesett néhány garázda ágat. « Rendben van, Lenge úr » — mondta. Néhány sort írt anyjának, hogy bátran aláírhat mindent. Zsebretett kétezer forintot és az esti vonattal felutazott Pestre.

7.

— Nem, Tini néni, nincs remény.

— Szóval te is mégy. Valamit sejtettem anyád leveléből.

— Nem tudom, — mondta Pál. — Nem tudom.

— Én tudom. Bár már Dusán is odaát lenne.

— Baj van? — kérdezte Pál.

— Valami nincs rendjén a céggel. Dusán nem beszél róla. Arról sem beszél, hogy szökne. Azt mondja előbb likvidálja a dolgait. Nem tudom, mit akar likvidálni. Semmit sem kell likvidálni, nincs mit likvidálni. El kell menni.

Persze, mit is lehet likvidálni, tünődött Pál. A két utolsó estére gondolt, amikor sok mindent számba vettek az anyjával. Pál töviről-hegyire el akart mondani mindent, mit és hogyan kellene csinálni. Bele is kezdett, de aztán elkanyarodott, messze kanyarodott a multba, mert fájt a kertről szólni, amely felett ítélet van, amelyért hiába tett, amit tett. Azon kapta rajt magát, hogy Dusánról mesél és a dusános multról, meg Ilséről, akinek vékonyak és érzők voltak az ujjai, akár a csiga csápjai. « Egy kötözés sem fájt, varázs volt a kezében. Mellének támasztatta a lábam, mert úgy jobban kezére esett a seb, jó, puha germán melle volt... » — és akkor Pál elszégyelte magát, érezte, elpirul és gyorsan a kukoricagóréról kezdett beszélni, melyet le lehetne bontani és eladni a fáját. Az anyjára pillantott, látta a boldog, régi, révedező mosolyt az anyja arcán. Többet, többet kellett volna mesélni, nem hallgatagon ülni egyedül a gondjaival a három év alatt, lám, hogy mosolyog. Mint régen. « Figyel, anyám? Ha elmennék, majd hagyjon valami egyszerű butort a szövetkezetnek. Ajándékozza nekik. »

— Dusán ostoba, — folytatta Tini néni, — nincs semmije. Amit nem tud likvidálni, az a Váci utca, a Libresso nevű kávémérés, Cukor és Furulya nevű niemandok. Hiába mondja, hogy borsódzik a háta, ha meglátja az irodát. Attól borsódzik a

háta, hogy elmegy. Mit szeret ezen a Pesten? Én húsz éve, hogy itt lakom. Máig sem tudtam megszokni.

Igen, Dusán ködösít, mint régen, gondolta Pál. Mindig is ködösített, ha félt valamibe belefogni. Latin szavakat használ és megbújik mögöttük, a fedezékükben, « Tini néni, nem lehet, likvidálnom kell mindent ». Ebbe minden belefér. Ha azt mondaná, fel kell számolni, mindjárt nem férne bele semmi. Mehetne holnap.

Milyen igaz, gondolta Pál tovább, milyen igaz. Ha nincs Terek, nincs mit felszámolni. Szegény anyám. Hogy elfontoskodtam, hogy elaggódtam, hogy elhallgattam ezt a három évet, ugyan mi voltam én neki ezalatt? Öröm? Alig. Bánat? Nem, talán az sem. Csak várakozás, hogy egyszer megint a régi leszek és, lám, talán a régivé is váltam az utolsó két napon. De igazán mennék? Igyekezett Tini nénire figyelni.

— Sohasem szerettem Alizt. Nem azért, mert nem törődött Dusánnal. Dusánnal törődtem én. De Bélával sem törődött, egyáltalán senkivel sem törődött, csak önmagával. Szegény Béla. Hogy szívta a fogát, mikor a kisszalonban várt Alizra, aki Adélt ugratta, hol az Olga féle broche, az uj kesztyű, jaj Adél, maga sosem fog betanulni. Pedig Adél tíz éve szolgálta, örök félelemben szolgálta, micsoda liba volt! És mondd, mit keresett Tárchevich Béla az Operában, amikor nem szeretett más zenét, mint a Rákóczi-indulót? Csak feszengett a teákon, ahol Aliz olyan otthon volt, olyan csapongón otthon volt! Sosem felejtem el, amikor hazajöttünk a polterről, Béla bejött a szobámba befejezni a szivarját. A Pannoniában szálltunk meg, mert ott csizmahúzó volt a nachtkasztliban és Béla egy világért nem ment volna más szállóba: szóval, mikor belenehezedett a karosszékbe, megkérdeztem, hogy « visszacsinálnád-e ezt a házasságot, te Béla? » Nem szólt. Mintha nem lehetett volna. Pedig mindent lehet, elmenni is lehet, másutt is lehet élni, Ausztriában is, Uruguayban is. De Béla Várdába lett szerelmes, a házba és a ménesbe, a lassúvízű érbe, a süvegelő béresekbe, a nyúlstráfba, a hetyke Kanizsa Gáborokba, akik úgy éltek, olyan szilajon, mulatósan, urasan, benne abban az átkozott, lapos tájban mint valami kirgiz kánok. « Dieses Landleben, Tini, du hast doch keine Ahnung. »

Óvjam Dusánt az anyjától, erre megy ki ez a vallomás? kérdezte Pál önmagától.

— Miért engedte el egyedül? Gmundenbe? Tudta. Egy kockacukor megmentette volna. Aliz azt írta, a cukrot megtalálták a zsebében. Miért engedte el egyedül? Mikor rájött

a roham, magán kívül volt. Mindig magán kívül volt, szegény Béla, ha rájött a roham. Az orvos csak topogott. Nem nézett a zsebébe. Ha belenézett volna! Megtalálja. Cukrot, fecskendőt, inzulint. Vagy ha Aliz ott van. Nem hal meg a Hotel zum goldenen Löwenben, mint egy vigéc.

Tini néni sírt. Pál meglepve látta, hogy Tini néni sír. Ez nagyon új volt. Hat évig Tini engedte el őket a vöröstéglás gimnáziumba, fogadta őket ebéddel, kérdezte ki a memoritert, olvasta el a házi feladatot, felmondatta a Faraday-tételt, c.i.t., celeritas, szorozva intenzitással, beszorozva az ídővel. Mire volt ez jó? Mit lehetett ezzel kiszámítani? Meg kellene kérdezni Tini nénit. Ő tudja. Dusán sokszor mondta, menjen el Tini néni felelni. Sír. Valamit kellene mondani. Ostoba dolog így ülni. Mit lehet mondani? Olyan, olyan idegen az egész. Olyan zord volt mindig, olyan szigorú, olyan erős. Sír. Dusán, Dusán ugyan egyszer azt mondta, hogy a sok puritánság mögött aranyszív lakik. « Aranyszív, Palikám, akár egy rossz regényben. Tini néni egy ilyen rossz regény. Szegény. »

— Amit lehet, Tini néni, — kezdte Pál.

— Vigyázz Dusánra, Pali, — mondta Tini néni és összeszedte magát. — Ne üljetek meg Aliznál. Menjetek tovább. Most főzök valami ebédet. Látom, sonkát is küldött anyád. — Felállt, végigsimította ruháját és kiment a szobából.

Pál felállt, a táskájához ment, kiszedte dolgait és a fiókba tette őket, melyet Tini néni kiürített mára. Aztán a könyvszekrényt vette szemügyre, melyben marxista könyvek foglaltak el két polcot. Mi az, mi az? Miért ez a demonstráció? Csak nem házkutatástól fél Dusán?

A könyvszekrény eltakarta az ajtót: ez az ajtó nyílt abba a szobába, amelyben élt gimnazista évei alatt. Most a lakásnak ez a fele, Pál volt szobájával, a társbérlőké volt, külön kijárattal, konyhával, fürdőszobával. Tini néni egy villanytűzhelyet tartott a kisszobában, amelyben régen csak vasaltak. Nem, nem megy ki a konyhába, el sem férnének benne ketten.

Mégis ki kéne menni. Sírt. Tini néni sírt. A végén összedül a világ. Isabellet is meg kellene kérdezni. Vajjon mit mondott Tini néni anyámnak Isabelleről? Elköltözött. Mi ez a budai cím? kiknél lakik? Kimegyek a konyhába.

Lépéseket hallott, aztán fordult a kilincs.

— Csak két pohárnyi van benne. Megisszuk érkezésed örömére. — Dusán mosolygott. — Isten hozott, Pali.

Dusán feleletre sem várva a tabernákulumhoz lépett, kinyitotta a bal felső szárnyajtót. Régen a szárnyajtó mögött minden-

féle diák-kincs sorakozott négy polcocskán: bicskák, körzők, egyenlőszárú háromszög celluloidból, tollszár, melynek ha agancsos szárán az ember megtalálta a helyet, Reichenhallt láthatta a prizma túlfelén négy képben, kvarckristályok egy hármashatárhegyi iskolai kirándulásról, kékborítású zsebpuskák Liviushoz, egy gombolyag ezüstpapír misszióra, néger gyerekeknek, gombozáshoz gombok. A polcok eltüntek, a polcokkal a kacatkincsek, mint az idő. Helyettük egy üveg volt benne, meg négy pohárt.

— Bár a sekrestyében? — kérdezte Pali.

Dusán mosolygott, töltött. Jólesett a régi szó.

— Üres bár, — mondta. — Na most mesélj.

Pál mesélt. Terekről. Hogy nincs remény.

— Sikk szökni manapság, — mondta Dusán.

— Te is mégy, Dusánkó?

Dusán kitöltötte a bort. Nem szólt semmit. Palinak adta az egyik poharat, a másikat maga elé tette az asztalra. — Isten hozott, Pali. Régen voltál idefent.

— Régen, — mondta Pál. Meg kellene kérdezni, mi van Isabelleel. Elütötte. — Hallom, a céged is olyan mint Terek. Mi van vele?

— Baj, — mondta Dusán.

— Sikk szökni, mondtad. Mi tart itt, öregem?

— El akarsz küldeni? — Dusán homlokát ráncolta.

— Mi tart itt?

— Hagyd ezt Pali. Ne szólj bele. Várdáról elküldtél, mert rontottam a levegőjét, mert még hiányzott kilenc rongyos almafád és nem volt jó egy naplopó gróf abban a városban, ahol a kegyelmes tanács székel. Elküldtél, mert az utadban voltam, kereszteztem terveidet azzal, hogy vagyok, hogy hol itt ebédelek, hol ott, hogy foxtrottot zongorázom a Madisznak, hogy feketézem sóval, hogy vagdossa a láncomat a Bergerék Cicája, hogy a Cavaradossi-áriát fütyörészem, mert Janiéknál megittam egy üveg bort és azt merem hinni, hogy az élet mégis szép és kiköpök a lámpavasra, amelyre elfelejtett felhúzni mindnyájunkat a felszabadító vörös hadsereg.

— Törődtél a cinkémmel? Törődtél egyáltalán mással, mint a magad dolgával? — folytatta Dusán kipirulva és maga is meglepődött ezen a tirádán, melyet annál inkább élvezett, mert látta, milyen váratlanul érte Pált. De a hangját is szerette hallani nagyon. Dusán kivülről tudta Posa márki szerepét. — Vittél szalonnát a cinkémnek? Csak egy gerezdet, vittél?

— Vittem. Aztán a fát kivágták.

— Kivágták?
— Két éve. A többivel, — mondta Pál.
— Hát akkor igyunk öregem. Nincs semmi?
— A ház. Csupaszon. Anyám nem mondta?
— Nem kérdeztem Várdáról, — mondta Dusán.
Hallgattak. Aztán Pál szólalt meg.
— Pesten nem éltél rosszul, Dusán.
— Remekül éltem. De nem az a lényeges. Te vagy a lényeges. Te küldtél el Várdáról, talán nem csak azért, mert az utadban voltam. Helyes, megengedem. A csere nem volt rossz. Két kicsi hétre felutaztál Pestre, nálunk háltál. De láttunk? Úgy éltél itt, mint egy albérlő. Rézgálic és Isabelle, Rex és a többi Rex. Jófiú akartál lenni, kerested a többi demokratikus jófiút. Azt meg kell adni, csodálatos volt a szimatod. Már az osztályban is ezekkel voltál sülve-főve. Mintha tudtad volna, hogy ezeknek a kora jön.
— Sajnos, nem ezeknek a kora jött.
— Mindegy, én nem kellettem. Senki sem kellett, Isabelle sem kellett, az a nyúlugrásnyi föld kellett, meg voltál veszve. Tereknek vége. — Dusán felkelt, nagy léptekkel sétált a szobában. — Lehet, hogy most ujra jó vagyok neked? Megyünk együtt Bécsbe, szökünk? Csinálunk mindent együtt, mint régen? Megérkezünk anyámhoz, ott kiszagolsz egy Venezuelát és elszelelsz.
— Helyes. Ha megyek, külön megyek. Megigérem, fel sem kereslek Ausztriában.
Dusán abbahagyta a sétálást.
— Most megsértődtél. Ne hülyéskedj Pali. Mihelyt komolyan beszél veled az ember, negsértődöl. Fel vagyok izgatva. Baj van a céggel. Ne hülyéskedj, Pali.
— Jó, hogy azon melegében elmondtad. Van időm elköltözni Rexhez.
— Hagyd abba, Pali, hagyd abba. Állatian ki vagyok. Majd elmondom. És mit mondunk Tini néninek? Ezt nem csinálhatod meg Tini nénivel.
— Megmagyarázod neki.
— Ez aljasság volna Tini nénivel. Úgy várt. Különben is, hol van Tini néni? Csend van a konyhában. Vagy főz vagy hallgatózik.
— Látod, akkor nem is kell neki megmondani.
— Ide figyelj. Ami bulit együtt csináltunk, az ment. Amit nem csináltunk együtt, az nem ment. Neked se, a kert, nekem sem Pest. Figyelsz?

Dusán a cégről beszélt, Cukorról, aki hülye, Furulyáról, aki sötét. Három hónapja nem adtak el egy szeget sem. Frici jeleneteket csinál, Cukor leszállította az apanázst. A helyzet idegesítő.

— Házkutatástól félsz? — kérdezte Pali.

Dusán meghökkent. Leült.

— Miből gondolod?

— A könyveid. Túlságosan jól vannak elrendezve. Ne mondd, hogy ezt mind olvasod.

Dusán kiitta borát. Tölteni akart. Az üvegben nem volt semmi.

— Háromszor követtek ebben a hónapban. Kétszer a taximat, egyszer gyalog. Idegesítő.

Lám, ismétlődik a várdai jelenet, gondolta Pál. Most megint én leszek a hibás, majd egyszer Uruguayban vagy Ausztráliában én leszek a hibás megint. Ha Dusánnak nem megy jól, ha szédül az olajtorony tetején, ha anakondáktól fél az Amazonon, ha félőrült az unalomtól egy biztosító könyvelésében, akkor megint én leszek a hibás, hogy elhoztam Pestről, ahol nem is volt semmi hiba, semmi veszély, csak egy kicsit idegesek voltunk, bár nem csináltunk semmit, de ez volt a levegőben, ez volt mindenkinek. Akkor majd megint én leszek a hibás, mert csak azért bírtam rá Dusánt, mert nem volt merszem egyedül nekivágni, mert bázis kellett és ez a bázis Aliz néni egy tányér Bratkartoffel mit Ei-je volt Bad Ischlben. Nekem nem kell Aliz néni, de ez nem számít. Dusán ezt mondja majd. Ez nem számít.

— Ipari kémkedés? — kérdezte.

— Mi az, hogy ipari kémkedés? — kérdezte Dusán megütődve.

— Ezzel vádolnának?

— Nézd Pali, ne bolondulj meg teljesen. — Dusán ujra tölteni próbált, noha igazán tudhatta volna, hogy üres az üveg. Keze remegett, ahogy visszatette az üveget az asztalra. Pál nagyon figyelte. Jól meg kell ijeszteni, különben sosem megy el Pestről.

— Nem ajánlom, hogy mégegyszer bemenj a cégbe, — mondta.

— Vannak dolgok, amiket át kell adnom.

— Ne add át.

— Kétszáz forint is jár még, ez a dög Cukor...

Pál benyúlt a zsebébe, kivett egy borítékot. Kiszedett belőle háromszáz forintot. Micsoda állat vagyok, gondolta.

— Tessék. És ne menj be többet. — Zsebrevágta a borítékot. Pál borítékban tartotta a pénzét, mint a kupecek.

Dusán a pénzt nézte az asztalon, de nem nyúlt hozzá. Persze ez semmi. A vonal kétezerbe kerül. Megéri, a vonal jó. Niebelsbach Ottó írt Bécsből, minden ment, a vonal jó. A csempész megszervez mindent: az állomásokat, az éjszakázást, vezetőket a tóig, ladikot, mindent. Neki egyéb gondja nincs, mint letenni a pénzt Feketénénél a fél totoszelvénnyel, a másik felét átadni a csempésznek a Stephans Dom előtt. Ha a csempész jelentkezik vele Feketénénél és a két szelvény összeillik, Feketéné kifizeti a kétezer forintot. Tiszta munka.

— Tedd el. — Dusán nem nyúlt a pénzhez. — Te, mindjárt jön Tini néni. — Dusán zsebrevágta a pénzt. Két szőnyeget így is leakasztok.

— Ez nagyon rendes volt tőled. Köszönöm, — mondta Dusán.

— Mikorra tervezed az indulást?

— Két hét mulva. Ruhákat is át kell küldeni.

— Késő, — mondta Pál.

— Együtt megyünk, Pali? Gyere.

— Még sok mindentől függ. Haza is kell még mennem, — mondta Pál és maga elé nézett. Micsoda adut adok most ennek a Dusánnak, gondolta. De azért megkérdezte.

— Mondd, nem tudod Isabelle új címét? Kiknél lakik?

8.

— Tehát itt. — Pál elolvasta a réztáblát, dr. Baltazár Jenő. Igen, ez az. Hogy fogorvos, az nincs kiírva. Itt nincs rendelő. Ez a villa.

Becsengetett. A csengetésre egy fekete spaniel csaholt elő, futtában morgott és vakkantott, mint aki a köteles ugatásra készül. Pál bedugta kezét a rácson, a kutya szaglászni kezdte azonnal, mihelyt odaért. « Ha kutyák szavaznának, Pali holtáig ülhetne a parlamentben », mondta Kanizsa Gábor egyszer. Pál a kutya állát vakargatta, észre sem vette a bóbítás szobalányt, aki kinyitotta az ajtót.

— A grófnő nincs itthon, — felelte a szobalány.

Grófnő, nem rossz. Nincs itthon.

Pál tanácstalanul állt, a kutya a lába körül hízelkedett, a cipőjét szagolta.

— Meg tetszene várni?

— Ha nem marad el sokára, talán.

— Hat órára hazajön. Erre tessék.

Pál követte a szobalányt. Bóbita, fekete klott ruha, fehér kötény. Az orvosoknak úgylátszik jól megy. Krizantémumok a kertben, pázsit, zsalus ablakok, pedigrés kutya, nyitott garázsajtó. Minek ide albérlő? Furcsa.

— A kert végében, ott, az a kis ház, — mutatta a szobalány és megállt. — Oda tessék menni. Gyere, Kárló, — szólt a kutyának és megindult visszafelé.

Öt éve lehet Pesten. A kutya nevét még mindig nem tudja kiejteni. — Köszönöm.

Rózsaszín medence, delfines szökőkút. Elég közönséges. Őszirózsák, krizantémumok. Tíz éve halt meg az apám. Barackfák. Kellemes a hasznossal. A ház hasonlít a Dusánéhoz Várdán. Biztos nem akarnak valami élmunkást bele, azért Isabelle. Dusán azt mondta, azért küldtem el, mert rontotta az urak renomméját. Igy az enyémet is, közvetve. Eszembe sem jutott. Eszembe sem jutott? Dusán egy állat. Ni, nyílik az ajtó, ez Isabelle. Nem zár be semmit.

Belépett. Szemben, a sötét folyosó végén a fürdőszoba, ajtaja nyitva, a kádon törülköző, a kád mellett papucs, elsiklott szappan. Balra a konyha, az is szalad, egy torony mosatlan edény. Mit kell majd rajta nevelni! Jó feleség, köszönöm.

Becsukta a fürdőszoba ajtót. Azt mondják az ujságok, ilyet kellett volna ragasztani minden cselédházhoz. Szegény apa mesélte, hogy mikor klozetet csináltattak a vendégszobákhoz, nagymamánál járt Nyergesné. Nyergesnének meg kellett mutatni, derék asszony volt, nagygazdáné. Mikor nagyapa kinyitotta az ajtót, Nyergesné összecsapta a kezét. « Hát nagyságos uram, fáin kis aszaló ». Fürdőszoba, nem rossz.

Mikor benyitott a szobába, bosszúsága messze szállt. A nyugvó nap sugára az alagsori butorokon játszott, a két bergéren, az alacsony asztalon, a mandzsu bronzokon a könyvespolc tetején, a kereveten. A sarokban amphorányi váza állt, benne őszi lomb. És a párnák, melyek ma is szemérmesen takarják az ágyneműt, a lámpa, pergamentjén a toszkánai térkép, a képek, megkevesbedve. Nyitvafelejtett könyv a szőnyegen. Igen, ez mind Isabelle. Pál leült az egyik karosszékbe, az elmúlt két és fél éven tünődött, amelyben az Isabelle-hét volt csak szép, a többi mind csunya, sunyi küzdelem, mind olyan hiába, olyan kétségbeejtően hiába volt. Elveszett évek, gondolta Pál, kopár telek, meddő őszök, vénasszonyos nyarak. Itt kellett

volna maradnom, vele, őt választani tócsában hagyott papucsával, vele aludni lidércek helyett, ülni ebben a székben, nézni amint köt: egy síma, egy fordított. De én mindent fordítva csináltam, semmit sem símán. Dusán szerint semmi sem sikerült, amit nem közösen csináltunk. A dolgokat közösen kell csinálni, egyedül nem lehet, egyedül nem megy. Isabelleel más lett volna. Egy kis nap lett volna, tereki nap...

Nem. Pál tudta, hogy nem. A házasságnak eddig csak a tereki keretben lett volna értelme. Amíg van Terek. A játszmát végig kellett játszani. Isabelle tudta ezt. Vagy tudta, vagy csak játszott velem.

Megélni sem lehetett volna itt. Mit csináltam volna Pesten? Mint Dusán? Mint Kárli, meg a többiek? Én ehhez nem értek, én a városhoz nem értek. Isabellehez értek? Ez olyan házias, ez a nyitott könyv, ez a pamlagon felejtett kötés, ez olyan intim, ha becsöppen az ember. Igy élni?

Igen, így élni. Nekem anyám pedánssága sem volt jó. Az a műgond az asztalomon, hogy takarítás után nem leltem meg semmit, az sem volt jó. Ó, ez nem fenyegetne nála.

A fésülködő-asztalt látta a tükörből, véletlen ez? Véletlen ez, hogy ujra az asztalt látja a tükörből, amelyen tompán feketült a pucolatlan ezüst? Mert Isabelleben ez volt az izgató (és ebben olyan volt, mint a kert az elmúlt három éven át, vette észre Pál, amint gondolkodott), hogy az ember nem tudta, véletlenül történnek-e vele és tárgyaival a dolgok, hanyagság-e az ottmaradt papucs a tócsában, a kötés a pamlagon, a könyv nyitva a szőnyegen és a tükör úgy állítva a sarokba, hogy lapjáról a fésükre pattan a tekintet és a puffra. Dusán legyintett volna erre, azt mondta volna, hogy mindez csak irodalom, cicomázása a tényeknek Isabelle körül, ez a találgatás, ez a játék a lehetőségekkel a véletlen és a körültekintő rendezés között. A papucs hanyagság, az edények lustaság, a könyv...? Hanem a tükör beállításában szeretett volna valami rendezést elképzelni, gondos kicsi munkát, amint hajszálra mégbalrább fordítja Isabelle a tükröt, hogy látható legyen a fésülködőasztal innen a fotelből, hiszen a fotel is látható a puffról. Pál felkelt és leült a puffra, hogy ellenőrizzen valamit, amikor rájött, hogy a beállítás, az érvelés is hamis, hiszen egy egyenestámláju széken ült akkor, kényelmetlenül, aszkétikusan, ahogyan Isabelle csúfondárosan megjegyezte volt. Nincs rendezés, hanyagság sincs, csak pontatlan, fakuló emlékezet.

Sötétedni kezdett. Hová lett a szék? Eladta, biztosan eladta, sok minden hiányzik. Sok minden hiányzik, csak a

legkedvesebbek maradtak meg, azok, amelyek ebbe a szobába befértek. De van-e egyáltalán Isabellenek legkedvesebb?

Kip-kop, hallotta hirtelen, kip-kop. Jön, ez ő. Fel kellene állni, kimenni, üdvözölni, üdvözölni, — de ülve maradt. Mi lesz, ha? Nem volt idő végiggondolni, mert a léptek elaprózódtak az ajtónál, csak a kétség maradt meg, valami bizonytalan szorongás, és a helyén maradt és hallotta, hogy nyílik az ajtó, ott matat az előszobában, talán a kesztyűit teszi le, a táskát, igen, most bement a konyhába, de nem, csak bekukkanthatott, mert nyílt a szoba ajtaja és ott állt, balkeze még a kilincsen, kicsit kifulladva, mint aki sietett haza, izgatottan, mintha tudná, hogy valaki várja az elsötétült szobában, talán szólt a szobalány.

— Van itt valaki? — aztán bizonytalanul, — maga?

— Én vagyok, — mondta Pál csendesen és felkelt.

— Ó, Pali. — És hangja megkönnyebbülten lejtett és igen, Pál boldogan érezte, boldogan. Isabelle néhány lépést tett feléje, de aztán megállt. — Régen vár?

— Harminc hónapja, — mondta Pál nagyon halkan és kezet csókolt. Nem, ezt nem így kellett volna, futott keresztül rajta hirtelen, amikor felemelte a kezét, ezt a keskenyt és vibrálót, örök ideges kezet, nem, nem, ezt nem így kellett volna. De hirtelen kis szorítást érzett a kezén és mintha húzta volna az a kéz, hogy felpillantott, ajka még mindig a keze közepén, ahol három ágba futottak az erek, és látta Isabelle szemét, amelyben nem igézet volt, nem varázs, csak öröm. És Pál magához húzta a lány hajló testét, gyengéden, mintha keringőre kérné, mintha az On revient toujours-t húzná valami távoli zene, és lehajolt rá, mint fűzgaly a vízre, és megcsókolta.

— Megjöttem, — mondta csendesen.

— Hol voltál olyan sokáig? — kérdezte a lány, de hangjában nem vád volt, hanem ídő, ez az elmúlt harminc hónap, amely — úgy érezték mind a ketten — nem tartalmazott semmi lényeges eseményt, csak várakozást, hosszú várakozást, melynek egyszerre vége szakadt.

— Hol voltál ilyen sokáig? — kérdezte Pál is, vissza, játékosan az örömtől és — messzibe tüntek az almafák. Isabelle a karjaiban volt.

9.

— Én vagyok az utolsó Balajthy.

— Négy pikk, — mondta Dusán és Tiborra nézett. Ez Tibornak való mondat. Erre elolvad, agyában feljegyzi, mert

az írók így szokták. Bosszankodott. Nem azért, mert ez a mai bridge nem ért semmit. Ilyet ő is mondhatott volna. Ő az utolsó Tárchevich. Viszont ő megy. — Tibor, te jössz?

— Pász, — mondta Tibor átszellemülten.

Kárli licitálás helyett bezárta lapja legyezőjét és letette az asztalra. — Te tudod mit csinálsz, Feri. — mondta.

— Eldöntöttem magamban. Régen. — mondta Feri.

Mikor döntötte el magában? Dusánt ez érdekelte. Szép, szép ez az utolsó balajthyság, de Dusán ezt a pátoszt a színpadról szerette csak. Vagy a saját szájából.

— A szabadság nem minden, — hallotta ujra Ferit. — A szabadság csak akkor minden, ha nincs meg.

Micsoda zagyvaság, bosszankodott Dusán. Zsebfilozófia a gyávák számára. A gyávák számára, akik nem mernek nekiindulni. A bizonytalanból a bizonytalanba. Maradnak a bizonytalanban. Én megyek. Leakasztunk két szőnyeget, megyek. Palival. Nem kell félni a csengőtől, a követéstől, vallatástól, ítélettől; az ember sétál, a Kärtner Strassén és köszönget jobbra-balra, egy kis Pest van már Bécsben. Nem lesz árnyékom. Az árnyékom itt marad. Itt maradnak az árnyékaim, a követők, a csengetők, s vallatók, a bírák. Ez jobb mint a négy pikk, ezt be kellene mondanom. Elkéstem. Az ember sokkal szellemesebb lenne, ha nem késne mindig el.

Kárli felállott. — Húsz perc mulva itt vannak a társbérlők. Tudsz mindent?

Tibor bólintott. Tudott mindent. Kelenföldön száll fel a győri vonatra, amelyre Müller úr már a Déli pályaudvaron felkapaszkodott. Nem ismerik meg egymást. Sehol sem ismerik meg egymást, a soproni állomáson sem, ahonnan gyorsan tisztulni kell, leigazoltatnak minden bámészkodót, tanácstalanul ődöngőt. Az utcán Müller úr kilép. — Nekem is ki kell lépni, de felzárkóznom nem szabad. Minden a biztonság, az óraműként végrehajtott terv. Ezt mondta Müller úr.

— Ha kétszer végigsímitja haját, felzárkózhatsz.

— Tudom, Kárli, — mondta Tibor fáradtan. — Tudok mindent.

— Ha felzárkóztál, nincs több gondod. A kocsmaudvar egy sikátorra néz. Ha jön az este, jön a szekér is. Vigyázz, a vonal nem bukhat le. Viszlát Bécsben, Tibor. Ne felejtsd el a totoszelvényt.

Feri is felkelt. Dusánhoz fordult. — Te nem jössz?

— Még maradok, — mondta Dusán. — Szervusztok. Jó utat, Tibor.

— Szervusz, Dusán. Látlak ugye? Bécsben...

Milyen jó nekik, gondolta Dusán, amikor az ajtó becsukódott mögöttük. Milyen jó nekik. Ferinek, mert tudja, hogy marad, Tibornak, Kárlinak mert mennek. Terminusra mennek. Miért ne mehetnék én is holnapután?

Kárli visszajött. — Ki vele, öregem, tíz percünk van, addigra vége a mozinak. Mit akarsz?

— Beszélj a fotografussal, Kárli. Csinálja meg nekem ezerért.

— Pénz kell? Adok. Megadod Bécsben.

— Köszönöm. Nem pénz kell. Olcsó fuvar kell. Öt fuvart szállítottam Müllernek. Csinálja olcsóbban.

— Beszélj vele, Dusán. Müller tudja, hogy vagy, a fuvarokról is tud. Beszélj vele te. Mondd, hogy öt fuvart hoztál és mérsékelni kéred a díjszabást. Csengess be. Nincs semmi jelszó, mondd meg a nevedet és hivatkozz rám. Le fog fényképezni, ezért számít valamit. Mindez azért van, hogy le legyen fedezve. Ha túl vagy a határon, a képed megjelenik a kirakatban. Muris pasas. Disznó képei is vannak. Berlinben tanult. De most menj. Nem szeretném, ha itt találnának a társbérlők. Rendes emberek, de sosem lehet tudni.

A lépcsőházban sötét volt, Kárli meggyujtotta a villanyt.

— Látsz? Mert lezárom. Jobb sötétben lemenni. Lehet, hogy meghülyültem, de eloltom. Ha az ember tudja a kanyarokat, nem kell fény. A sötétet meg lehet szokni. A alsó villany ég.

— Mindent meg lehet szokni. Szervusz Kárli.

— Kérd meg, mutassa meg a berlini albumát. Az a gyenge pontja. Talán enged valamit.

— Köszönöm, Kárli.

— Szervusz.

A Károly-körút felé ment. Megesküdött volna, hogy Kárli jutalékot kap a fényképésztől. Horn Ede-utca 2. Azért Palival jobb lenne. Nem, itt a pénz nem számít.

Leakasztja a szmirnát. Talán elég lesz. Tini néni, ha azt akarja, hogy menjek, ugratni kell a szőnyeget. Azért disznóság, amit csinálok. Küldök Svájcból csomagokat. Radó csak németül tud. Ha Pali jönne, azért akkor inkább Palival csinálnék valamit. Isabelletől függ. Csodálatos. Azt hittem, ennek az Isabelle-ügynek régen vége van. Lehet, hogy Isabellenél vége.

Semminek sincs vége. Az ősznek vége, hullanak a levelek. A cégnek van vége. A cégre nem gondolunk. A levelekre gondolunk. Mire a levelek lehullanak, mondta Vilmos császár.

Minden Blitzkriegből irtózatos hosszú háború született. Most bezzeg nem születik semmi. Hiába dugják össze a fejüket a Kis kávéházban, itt háború nem lesz. « Ezt nem tűrheti Amerika? » Mit nem tűrhet Amerika? Nem lesz itt semmisem, el kell menni.

Feri marad. Ő az utolsó Balajthy. A sag schon tipikus esete. Hát itthon majd csak elvegyülünk. Odakint is. Odakint is mit ér egy becsületes szegény gróf? Biztosítási ügynök lesz, paraszt lesz, szerelő lesz, ördög tudja mi lesz, kezdi elölről. Más, ha van pénze. Vagy élelmes svihák és babája lesz egy filmsztárnak, úgy adják hálószobáról-hálószobára, míg megállapodik egy plüssös, részvényes házasságban. De ez nem Feri. És én sem, — állapította meg sajnálkozással Dusán.

Feri, — fűzte tovább Dusán, — Feri egyszer elmondta, hogyan szeretett volna meghalni. Nem sikerült, az embernek általában nem sikerül semmi. Azért ment ki a tornácra, mert francia pilótákat bujtatott a csőszházban? Vagy tényleg meg akart halni? Még akkor nem tudta, hogy Steffi otthagyja. Semmit sem tudott. Hallotta a tankokat csörömpölni a főutcán és kiállt az oszlopok közé, a koszorú alá, az apja házában, ahová bivalyostól menekült Erdélyből. Ez annyira Feri, ez a kép, az ő kis hősiessége, cingár keménysége, amint ott áll az apai ház oszlopai között, hogy arccal előrebukjék, ha jön a lövés, le, a földbe visszahajtott rózsafák közé, ő, az utolsó Balajthy, aki mögött nyugodtan befordíthatják a címert. Mindent elrendezett, megírta a leveleit, Steffinek, Évának, apjának, anyjának, otthagyta őket, leragasztva az íróasztalán. Istenem, ki tudja? Talán ez lett volna az igazi, méltó befejezés, melodrámás finálé, mindegy; a halál ilyen, mihelyt készülünk rá. De nekünk ez nem adatott meg. Ferinek sem. A tank a nagykapunak perdült, felpattant a kupak és egy sötétkék vattaruhás elvette Feri óráját. Pázmánd Vladimirt, aki rezesbanda előtt várta őket, megölték. Feri kirakatban akart meghalni, úgy, ahogy éltünk. Akartuk, nem akartuk, kirakatban éltünk. Most is benne vagyunk a kirakatban. Báró X valutázott, gróf Y elemelt egy kenyeret a vásárcsarnokban. A címeket eltörölték, de az első oldalon ott virítunk, címekkel koronákkal. Az első oldalon. Mi lesz az ujságokban, ha engem...

Marhaság. Feriről van szó. Feri azt mondja, ő ittmarad, nem tehet mást. Elcsitul minden. Bürokratizálódott a forradalom. Bürokratizálódott? Állítólag csinálnak egy vallatót a rakparton, ahol a vallatottakat ledarálják a Dunába. Milyen egyszerű.

Becsületesen kell élni, akkor nem lusz semmi baj. Ezt mondta Feri. Átképezni magát. Feri beiratkozott a technológiára könyvkötőnek. Vannak gyorstalpaló kurzusok is. Legyünk villanyszerelők, hegesztők, mit tudom én mik. Drugeth Miklós finommechanikát tanul. Azt mondja, Deutsch volt azelőtt. Rájönnek. Mindenre rájönnek. Vízvezeték szerelés. Ilyen az én formám.

A Muzeumkert mellett ment végig, igen, ez a Muzicsaj. Honnan származott ez a név? Nem tudta. A nevet az iskola adta örökbe, mint a tanárok gúnyneveit. Dusán prousztosan majszolta a szót, a szót, amely bűvösen futott végig az osztályon a 12-órai szünetben, odakint sütött a nap. « Meglógunk rajzról » — suttogta Paszuly a barátoknak és egy órakor az elsősökkel zuhogtak le a lépcsőn, három fokot lépve egyszerre, elsüvöltöttek Kurucz bácsi mellett, aki mint egy lovassági szemlélő állott pedellusi sapkájában a harang alatt, amely még himbálódzott, de nem érte a nyelvet. Micsoda észvesztő rohanás volt ez, táskával a hónuk alatt, sapka kézben, nyitott kabáttal sivítottak le az utcára, ahol egy percre megálltak, csak nyugtázni, megvannak-e mind a hatan, aztán usgyé a Muzicsajba.

Itt van Kisfaludy Károly szobra, mennyit bújtam meg mögötte! Paszuly pandur volt, Dusán rabló, néha cseréltek. Egy orgonabokor áthajolt a szigonyvégű kerítésen, milyen sokáig nem fedezték fel, ez volt a legjobb búvóhely. Azért is jó volt, mert ki lehetett osonni mögüle az utcára (ami nem volt szabályos, de Dusán erre fütyült), bejönni az Eszterházy-utcai kapun, megkerülni és hátbatámadni Paszulyékat. Ez mindaddig ment, amíg Ladányi észre nem vette és akkor Krausz és Paszuly irtózatosan elverték Dusánt. Sohasem tudtam ekonomizálni, mindig habzsolva éltem az alkalmakkal, mondta magában Dusán.

Az Eszterházy-utcában sok autó állt, nagy amerikai kocsik. Úgylátszik állami fogadás van. Paszuly biztosan ott van, vajjon gondol-e a Muzicsajra? Miért gondoljon? Ő a haladó értelmiség. Krausz is haladó értelmiség, Rex is. Ezeknek mind van állásuk. Mimóza kint van Chicagoban, Ladányi Oxfordban. Ezek még okosabbak. Ezek az elhaladó értelmiség. Itthagylak Muzicsaj. Csak el ne kiabáljam, de kár lesz ezért a ronda Pestért.

Nem, azt nem lehet mondani Tini néninek, hogy megugratjuk. Tini néninek megvan a maga véleménye a dolgokról. Pedig nem azért hanyatlott az arisztokrácia, mert vulgarizálódott a beszéde. Ez következmény. Benne vagyunk a merülés-

ben, ez szimptoma, a merülés szimptomája. Feri és Pali tisztán beszélnek, enyhe vidéki ízzel. Legyen meg az akarata. A szmirnát eladjuk, Tini néni, nem ugratunk meg semmit.

Kedve támadt az elnöki palota felé menni, az autók felé, de meggondolta magát, ment tovább a Muzeum-utcán. Jó nagyot alszunk, reggel megkérdem Pált, jön-e vagy sem. Ha nem, vagy szöszmötél, hazamegy elbúcsúzni, akkor megyek. A szőnyeget nem viszem el. Hivatom a kereskedőt. Az ember ne járjon szőnyeggel az utcán. Feltünő. Különben is, lehet, a szmirna nem is elég.

Megyek. El van döntve, megyek. Pár nap és Bécsben vagyok. Reggel a fotografus. Horn Ede-utca kettő.

— Tout va très bien, Madame la Marquise, dúdolta Dusán. Tout va très bien, tout va très bien... —

Az utca nyújtotta égszeleten világoskék felhők emigráltak Ausztria felé. A franciába hamar belejövök. Párisba megyek, mint Tibor. Ha Gyula tanácsát megfogadtuk volna! Parcellázták volna a sári birtokot. De apa szegény hallani sem akart róla. Most kint lenne a pénz. Szegény Gyula. Pált meg sem várom. Megyek. A totoszelvényt összepászítja Feketéné, ha stimmel, fizet. Tiszta munka. Tout va très bien.

Becsöngetett. Lehajolt, bekandikált a kémlelőlyukon. A folyosón kigyulladt a villany, megvilágította a korintuszi oszlopfők gipszét, a márványlépcső indulását és enyhén az udvart is, melynek sötét volt a vége, de Dusán tudta, hogy a házmegbízott tököt ültetett a kiskertbe, meg szárazbabot.

Megmerevedett. Igen, ez egy kéz a vállán. Tóth bácsit pillantotta meg kilépni a házmesterlakásból, hosszú alsónadrágban. Felemelkedett.

Két ember állt előtte.

— Uraim? — kérdezte Dusán könnyedén, készségesen.

— Ott áll a kocsi, szálljon be. — A hang határozott volt, nem ellenséges.

Az ajtó kinyílt. Dusán a magasabbra nézett, akinek a keze megérintette volt a vállát. Az bólintott.

— Ne haragudjon, hogy fárasztottam, Tóth bácsi. Egy kis tárgyalnivalóm van még, jó éjszakát, — és odaadta az aprót a zsebéből. Az öreg álmosan bólintott, lassan behajtotta az ajtót, miközben feltekintett, látta Dusánt a két puhakalap között. Szemében megvillant a rémület, pedig Dusán mosolygott, míg a másik kettő Dusán felé fordult, talán, hogy karonfogják, talán, hogy csak tárgyaljanak vele, de ezt már nem várta meg a házmester, hanem nagy robajjal becsapta a kaput.

— Rendelkezésükre állok, — mondta Dusán nyugodtan. — Itt az autó, szálljon be.

Ki tudja honnan, egy sötét autó siklott a kapu elé. A soffőr kiugrott, kinyitotta az ajtót. Dusán kis lökést érzett a vállán, igen, most be kell szállni. Hülyeség lenne előre engedni az egyik pasast, csak ne túlozzak el mindent, most nagyon okos légy, Dusán. Lehajlott és beült a kocsiba. Kinyílt a másik ajtó is és szinte egyszerre mellé huppant a két fenék. Csatt, csatt, csatt, szólt a három ajtó, a soffőr ugrás közben indított. Micsoda gyakorlat. Ahogy kinézett, észrevette a kocsi orrán a háromszöget a körben. A kék Mercedes, ez a kék Mercedes.

10.

Két óra múlva indul egy vonat, — gondolta Pál — fél kettőkor. És ahogy elgondolta, tudta, hogy elutazik azzal a vonattal, hazamegy. Mindent elrendezek, átköltöztetem anyámat a Lenge úr házába, Tereken felszámolok mindent. Vég Sanyival beszélek, a kertet átadom a szövetkezetnek. Egyben és a szövetkezetnek. Ne legyenek rajta házak, maradjon kertnek. Talán, ha fordul egyet a helyzet, ha hazamegyek, ezt az egyet visszakapom majd.

Fel kellene kelni. Fel kellene kelni, de olyan jó így. Hol kapok taxit? Lemegyek a Naphegyen a Krisztinába, ez legalább tíz perc. Csak fel ne ébredjen, ugyan... Jobb, ha felébred.

A lány karja Pál bal vállát karolta át és Pál, amint moccanni próbált, Isabelle ujjait érezte, reflexszerű kis markolást. Balkezét felemelte, csak könyökből, az izmok mégis csak mozdultak a vállában is, pedig olyan magasra emelte csak a kezét, hogy a kapcsolóhoz érjen. Nem, nem ébredt fel. Megpöccintette a zsinórt, hogy az kilengett a kapcsoló makkjával, de a zsinórnak vissza kellett térnie, ahogyan az ingák visszatérnek, csak a percek nem térnek vissza soha. De talán ilyen lesz az élet, ilyenek lesznek az éjszakák, ilyen szépek, hogy a feje itt lesz mindig, a karja átölel majd és elfelejtek mindent.

A kapcsoló visszalengett, igen, így szokták az ingák és talán így tesznek majd a percek is. Ez rajta múlik. Rajta múlik, hogy visszatérjenek. Meggyujtotta a villanyt.

Az ablakot látta meg előbb és a behúzott függönyt, amely kizárta a külvilágot, Pestet, Tini nénit és Dusánt. Megpróbált felcsúszni, hogy kiszabaduljon és ahogy felemelte lábát, hogy sarkával tornássza feljebb magát, Isabelle térde lecsúszott a

lábáról és meglátta ingén a kármin csikot, melyet a rúzs hagyott. A lányra nézett. Most minden mozdulatot meg kell gondolnom előre, hogy fel ne keltsem. Igen, a párnát odagyűröm a feje alá, a kezét kiszabadítom a vállamról, hogy hemperedjék oda a párnára. Csak sikerüljön kicsúsznom innét, Istenem, mindjárt éjfél.

Hogy tud ilyen mélyen aludni? Kicsit bosszankodott, valahogy nem volt egészen inyére, hogy ilyen tökéletesen sikerült a terv, azért illenék felébredni ilyenkor... Míg a nyakkendőjét kötötte, lopva hátra-hátra nézett a tükörből, Uristen, az egész ingem piros. Be kell gombolni mind a három zakógombot, olyan leszek mint nagyapa Tisza Kálmánnal, a Casino előtt.

A secretairehez lépett, papírt szedett elő, írni kezdett.

« Kedves Tini néni!

Ne haragudjék, haza sem megyek, egyenest utazom vissza anyámhoz. Elhatároztam, hogy rendezem dolgaimat otthon. »

Ennyi megvan. Mit most? Valami kedveset befejezésül.

« Gondolom, egy hét mulva jelentkezem ismét, akkor Aliz nénivel is szeretnék találkozni. Sok köszönettel és kézcsókkal, Dusánt ölelem

Pali. »

— Nekem írsz?

Hátrafordult.

Isabelle a paplant állig húzva ült az ágyon, úgy nézte Pált, aki úgy nézett vissza, mint akit rajtakaptak valamin. Elmosolyodott. Felkelt, a lánynak nyujtotta a levelet és mellé ült az ágyra. A szőnyeget nézte, az ábrákat a szőnyegen, míg Isabelle a levelet olvasta. Mik ezek az ábrák? Stilizált lovak? Kanizsa Gábor gyakran mondta, három dolgot szeretek fiam az életben, ez a három a lú (még véletlenül sem mondta lónak), a kutya, meg az asszony. Ez itt egy lú, háromszögletű fejjel.

— Mi ez az Aliz néni dolog? — kérdezte Isabelle.

— Megyek veled Ausztriába.

11.

Teljesen nyugodt volt, csak a két test közelsége volt kellemetlen. Úgy látszik, nem érdekelnek a férfiak. Elfintoritotta az orrát. Azért jó lett volna megkérdezni, kik maguk, vagy igazolják magukat, vagy ilyesmi. Detektivregényekre próbált visszaemlékezni, mit is kérdeznek ilyenkor az emberek? Mind-

egy, úgyis késő. Azt azért meg lehetne kérdezni, hová visznek, ez a hallgatás elviselhetetlen. És azt hiszem nem is jó. Mindig kínosabb lesz és a végén rám fognak haragudni, mert miattam nem tudnak beszélni, miattam van ez az egész hivatalos komorság.

— Szabad megkérdeznem... hová visznek engem?

— Majd megtudja, — hallotta jobbról.

Nem, a hang nem volt kellemetlen. Nyers volt, de ez felvett nyerseség volt, hivatalos nyerseség, mint a hivatalos komorság. A hajdúk sem röhögnek a koporsós kocsin.

A hasonlat megdermesztette. Végeredményben hasonlat, nincs jelentősége. A lényeg az, hogy felelt ez a pribék, ez a lator a jobbomon. Velem leszel a paradicsomban. Ez biztos.

Jól van, a fejem brilliánsan működik. Most pontosan meg kell gondolni, mit mondok majd és a hangom színét is. Ez is lényeges, hogy itt milyen benyomást keltek, ennél a két ellenséges latornál. Pleonazmus, nem baj. Sikerül-e megfőznöm legalább az egyiket? — És Dusán a további gyér és hézagos társalgásban állandóan szűrt, elvetett, hozzáadott, mérlegelt és amikor kimondta az átfésült mondatot kétségekkel volt tele a feje, vajjon jó-e amit mond, ahogyan mondja és ez a feszültség a válaszig tartott, amely után sokszor tüstént, olykor szünettel jött az új kérdés vagy megjegyzés.

— Gondolom ki akarnak hallgatni a hatóságok. — Óvatosan került minden szót, mint rendőrség, államvédelem, vagy géer, nehogy más skatulyába tegye magát, mint ahová letartóztatása előtt osztályozták volt.

— Ez nem a mi dolgunk.

— Szívesen állok rendelkezésükre.

— Akár szívesen, akár nem.

— Azért a Vasast megnézném vasárnap, — kockáztatta meg Dusán.

— Nehéz meccs lesz.

— Fogja be a száját, — hallatszott balról. — Te is.

Dusán ujjongott. Ez az. Meg kell találni az emberi hangot. Nehéz meccs lesz. Persze, gondolkozott el Dusán, nehéz meccs lesz. Vajjon mit csinál Pali? Ül Isabellenél. Hová tette az eszét? Az egyik oldalon ringyók, a másik oldalon grófok. Horn Edeutca. Hány szám? Kettő. Őrültség, ebből úgysem lesz már Bécs. Ugyan? Meg kell találni az emberi hangot.

— Bozsik sérült, ki fogunk kapni.

Majdnem hátrakapta a fejét. Ez a baloldali szomszéd. Nem, egy árva szót sem szólok.

— A csatársoron múlik. De pofa be, Fütyök.

Most mondjam azt, hogy kettő-egyet tippeltem a Vasas javára? Nem, ez nem lenne okos. Kettétépett totoszelvény. Hallgatni kell. Ezek ketten el vannak foglalva a meccsel. Jó, hogy Vasast mondtam. Az a legvörösebb csapat. Sajnos, a soffőr nem tud bekapcsolódni, üvegfal van köztünk. Szegény Tini néni. Ez egy ronda név, ez a Fütyök. Olyan, mint Fütykös. A színpadon ezt beszélő névnek mondják. Mi lenne, ha megnyerném a totót az Andrássy-úton? Mert oda visznek.

A Mercedes befordult.

12.

— Harmad osztály, Sárosd.

— Milyen vonalon?

— A várdain.

Fizetett. A kisasszony ásított. Ágyban a helye. Minden nőnek éjjel egy óra után az ágyban a helye. Minden rendes nőnek. Szalmasárga haj, petyhüdt arc. Szét fog menni és elomlik ebben a kuckóban, kevés mozgás, unalom, sohasem megy férjhez.

A kisasszony visszaadta az aprót. Hurkás kezén karikagyűrű villant.

Végigment a várótermen. Parasztok aludtak a fapadon, horpadt batyuval a fejük alatt. Egy vasutas megnézte a jegyét. Kiment a perronra.

A perron üres volt, bár a vonat bent állt a vágányon. Értelmetlenül pöfögött. Mi lenne, ha leszállnék Várdán és beszélnék Lengével? Tegyen legalább két szobát szabaddá. Sejtettem, hogy a kertészház nem fog menni. Sanyi akarja magának. Azt hiszem. Igy a legjobb. Az egyik szobába beköltözik anyám, a másikba felhalmozzuk a kedves butorait. Sokat ki kell helyezni. Jó emberek között. De kik a jó emberek? A kisasszonyról is, a kassza mögött, kisült, hogy menyasszony, asszony is talán. A falumat viszont ismerem. Jolánnak adjuk az ebédlőt.

Felugrott a várdai kocsira. Kinyitotta az első kupé ajtaját, savanyú nyomorszag csapta meg. Sötét árnyak aludtak kendőkben, kabátokban, egy kisgyerek a padon, anyja ölében a feje. Az ajtó mellett egy férfi nagyot horkant, tovább aludt. Valaki cigarettázott és kisujjával pöckölte a hamut a padlóra.

A kocsi félig tele volt. Végre talált helyet magának a ter-

mes részben, az ajtó mellett. « Lenne szíves fenntartani a helyet? » Valaki bólintott. Pál leszállt a kocsiról, elővett egy cigarettát és gyufát keresett. Kell találnom valakit, aki ég, Isabellenél felejtettem a gyufámat. A portáshoz ment.

— Szabad egy kis tüzet?

A portás vagy jegyszedő nagyot szívott és Pál felé tartotta a sodortat.

— Köszönöm szépen, — a parázshoz hajolt. Mikor felegyenesedett, a másik meghökkent tekintetével találkozott.

— Búcsúztunk kérem. Itt aludt el, tetszik látni. Ez csak rúzs.

— Fiatalság, fiatalság, — mondta a portás és elvigyorodott.

Micsoda szamár szituáció! Begombolta a felső gombot és a kocsihoz sietett. Lengétől veszek egy inget.

Leült. Nincs is olyan büdös. Aludni próbált.

13.

— Neve?

— Tárchevich Dusán.

— Gróf?

— Már elfelejtettem.

Az őrmester felnézett. Itt már mindenki egyenruhában volt, sötétkékben. Az ablaknál gubbasztott egy, ketten a fogasnál beszélgettek, a georgiai jóságos mosolya alatt. Dusán fogdmegjei eltüntek a szomszéd szobában.

— A törvény eltörölte a címeket, — tette hozzá Dusán. — De tudja, milyen rohadt grófnak lenni? Örülök, hogy elfelejtettem.

— Született?

Ez hülyeség volt, ezt nem így kellett volna mondani.

— Várdán, 1921 november 7.

Az őrmester lassan írt. Meg kellene nézni a listát, hátha rajta van Cukor. Az írás felé hajolt. Az őrmester felnézett.

— Hét kérem, nem négy. Hetes.

— Azt írtam. Menjen hátrább.

— Bocsánat. (Milyen hülyeségeket csinálok)

— Lakik?

Dusán bediktálta a címet. A belső szobába vezető ajtó kitárult, egy tiszt lépett ki rajta, aktákkal a kezében. Dusán egy hátat látott, nagy, széles medvehátat és ritkuló szőke hajat, mely mögül világított a tonzura.

— Foglalkozása?

— Fordító, — felelte habozás nélkül Dusán. Ezzel a válaszszal hetek óta készen volt.

— Milyen fordító? — Az őrmester felszegte a fejét.

— Francia és angol. Oroszul még nem tudok jól, de értek. — Folyékonyan beszélt, természetesen. Egyszerre a torkában érezte a szívét. Meg mert volna rá esküdni, hogy a hát a Furulya háta volt.

14.

Ez az utolsó utazás, haza. Vissza lesz még egy és azután? Sok utazás lesz még, de ki tudja, lesz-e ujra, egyszer, ezen a vonalon?

A vonat lassan gyorsult, csattogott a váltókon, néha úgy hallatszott, mintha csupa váltó keresztezné a sínt.

Papírzörgést hallott, valahol ettek. Alig szállnak fel a vonatra, máris esznek. « Ez a tied, Sándor », — hallotta. Egy üdehangú lány volt.

Nekem is lesz valakim. Isabelle úgy lopódzott mellé, mint a vigasztalás. Nekem is lesz valakim, mint ennek a szerencsés Sándornak a tulsó sarokban. És talán lesz egy fiam is, akinek Terek lesz a mesevilág, a ház az elvarázsolt kastély. Ismerni fogja a mogyorófasort, a bagolyfészkeket a platánok odvában, avarasodó monogrammokat a kérgeken, a csalitot, ahol megbújtam, a folyót, a holtágat. A mesében nem lesz gép és nem lesz párt, a mesében emberek lesznek és állatok, csizmacsikorgás a hóban, csilingelő szánok és kántáló gyerekek, szántás négy ökör után és kérészkeresés az agyagpadon a horogra. Fogolycsapatot riasztunk és lessük az almarügyet márciusban. Mert nekem nem kell más, mint nyugalom és magány, család, néhány könyv és néhány barát. És a mese csak mint mese lesz igaz, mert mindent feldönt és feldúl a valóság: eltünnek a gémek, ahogyan eltüntek a darvak, de minden olyan, olyan kíméletlenül gyorsan történik majd, hogy jobb, ha mindezt nem látom. Az én világomnak vége van, tudom, mindenütt vége van. De itt, a falumban, nem tudom végig élni. Ha lassúbb volna, kicsivel lassúbb volna, ha időm lenne megemészteni, átkérődzni ezt a kort, ha lenne idő hozzáérni,... talán. Ha ezt a kicsit hagynák nekem dédelgetni tovább, ezt a kertet, a fáimat! Maradjon csak mese. Teremtek magunknak új életet, idegenben idegen életet. Igy a mese megmarad.

A vonat szaladt, mindenki aludt.

Egy kép jelent meg előtte, Isabelle arca, amint feléhajolt. « Pali, — hallotta, — oly hosszú volt az idő, én —... » Ne szólj, mondta akkor és kattant a kapcsoló.

Pedig, hogy készült erre. Erre az éjszakára készült Tereken. Mindig erre készült. Hogy elcsitítsa Fritzet és a félszet a közelgő robbanások között, melyet olyan értetlenül nézhetett az ártatlan cseresznyebefőtt az asztalon. Nem, nem nyúlok hozzá, gondolta sokszor. Mellette leszek és várok, reá várok, nekem van időm.

Mindegy. Igy történt. Isabelle szólni akart, el akarta mondani mindazt, ami felesleges. Hűtelen és csunya csókok jutottak az eszébe, nem, ez egyik sem volt azokból. Erzsié sem volt ilyen. Talán az Ilseé volt ilyen, ilyen lágy, ilyen odaadó, ilyen könnyes-gyöngéd, de Ilse eltünt Lipcsével. És, — merengett tovább az álom szélén a zökkenő vonaton, és ha volt is előttem valaki, és még valaki és... Mindegy. Rám várt. Engem hívott vissza.

Isabelle volt a kiút. A kiút és a pillogó reménység, a vesztett csata zöld kicsi zászlója valahol a messziben. Félt. Félt Terektől, félt a tereki élettől; én hajbókoltam, ő csak egyenes derékkal tudott járni. Ő ezen kívül maradt. Nincsenek fáim. Az enyém lett.

A vonat ezt zakatolta. Az enyém lett, az enyém lett. Elaludt.

15.

Idétlen dolog. A nyakkendő nem izgat, de a cipőfüző? Ezeket mind elveszik ilyenkor. Csodálkoztak, hogy nincs övem. Minek ő̈v, ha anélkül is megáll a nadrág? Mi lesz, ha lefogyok? Kinyitom a slicc két felső gombját és az egészet hozzágombolom a nadrágtartóéhoz. Jó, hogy ezt nem kérdezték, minek a nadrágtartógomb, ha az ember azt nem visel? Hát erre. Az ember rájön a dolgokra. Susu bácsi azt mondta, hogy az a legkellemetlenebb, hogy mindig fogni kell a nadrágot. Ez állítólag megalázó. Susu bácsi itt fogyott le. Autentikus.

Különben sem leszek bent sokáig. Nem csináltam semmit. Mindent Radó csinált, meg ez az állat Cukor. Én csak fordító voltam.

Egész gusztusos ez a zárka. Frissen van meszelve. Higiénia. Ez a híres villany, amely mindig ég. Miért van beburkolva ráccsal? Persze, öngyilkosság. Marhaság.

Eddig nem volt semmi baj. Persze, ez nem a Kis Kávézó.

Libresszó sem. Furulya volt. De miért ijedtem meg? Nagyon jól kijöttem Furulyával. Talán jobban kellett volna lelkesedni, mikor elmesélte, hogy Várda mellől való. De sohasem üvöltöttem rá, mint Cukor, hogy « Hozzon egy Szabadságot, Furulya ». Nekem mindig Furulya úr volt, Furulya úr legyen szíves, Furulya úr kérem, kedves jó Furulya úr. Vajjon tudja-e, hogy mikor ki akarta rúgni ez a disznó Cukor, én voltam az, aki azt mondta, hogy « De Jóska, nem vagyunk Csikágóban. » Verácska hallotta, Verácska visszamond mindent.

Nem, Verácska nem volt ott, a fene egye meg.

Négy lépés. Az egész négy lépés az én lábammal. Nem sok hely, de lakosztálya nem lehet egy rabnak, különben nem lenne elég a város. A város. Vajjon mit csinál Tini néni? Fel sem kelt. De Pali hazajött. Palinak megmondta a házmester amikor beengedte. A Dusán grófot elvitték, kérem. Pali felkeltette Tini nénit. Tini néni felhívta Sternt. Stern egy volt jelöltje valami nagy kutya itt. Ezt Tini néni tudja. Ugyan lehet, hogy nem telefonáltak. Jobb is lenne. Tudok a nyelvükön beszélni. Meg kell találni az emberi hangot. Mikor elszedték a tárcámat, a pénzemet a kulcs-csomómat, a külső zseb következett. « Ez mi? » kérdezte a motozó. « Az Állam és a Forradalom », mondtam. Micsoda jó, természetes hangom volt! Szép lapos fűzött könyv, egy hónapja hordom. Milyen okos ez a Pali, soha ilyen jó tanácsa nem volt. Szép demokratikusan ki van jegyezve, hogy « ez jó », meg « igaza van », közben egy-egy kérdőjel, hogy lássák, hogy az ember tusakodik, nehezen tér meg. Ez a villany kellemetlen.

Most nyugodtan végig kell gondolni mindent. Az ember később fáradt lesz, most kell mindent rögzíteni az agyban. Ha valakit ártatlanul kinyírnak, magára vessen. Az első: az embert elvezetik a vizsgálóbíróhoz. Ugyan ez itt nincs, mondjuk X-hez. Belépek. « Jó reggelt kívánok ». Ezt nem szabad alázatosan mondani. Önérzettel sem. Nyugodtan kell mondani, fő a nyugalom. Nem lehet túljátszani, « Szabadság »-ot kurjantani, meg elvtársazni.

Nyugalom, nyugalom. Értsd meg Dusán, itt nem arról van szó, hogy minden lehető viselkedést kielemezz. Itt csak arról van szó, hogy a jót szűrd ki, a többit vesd el. Hogyan viselkedj és mit mondj.

Dusán fujt egyet. X biztosan jelentést kap a Mercedes legénységétől, az őrmestertől, aki a személyi adatokat felvette, a motozó megemlíti a Lenin-könyvet, talán oda is teszi az asztalára. Ugyan lehet, hogy elzárják a többi tárgyaival és

akkor kár volt az egész. Nem, átvizsgálják a levéltárcáját is, jaj, fizettem-e közmunkát ebben a hónapban? Persze. Hál Istennek.

Lehet, azóta voltak a lakásban. Szegény Tini néni. Tini nénivel nincsen baj. Tini néni remekül kijött az ezredessel is, volt kivel franciául diskurálni. Krimi borkereskedő fia, fehérorosz, Genfben jelentkezett a nagy honvédő háborúba, visszakapta cári rangját. Az ostrom végéig lakott nálunk. Vajjon igaz volt-e, vagy csak így akarta belopni magát Tini néni bizalmába?... Nem, nem erről van szó. Ez a lámpa idegesítő.

Tehát bemegyek, köszönök. Talán le is ültet. Állítólag állva vallatnak, az ember állva vall, órákig a fal felé fordulva és leesik a nadrágja, ami megalázó. Nem, erre nem szabad gondolni, az én nadrágom nem esik le. Nem szabad magam demoralizálni. Ha ilyen dolgokra kerül sor, akkor régen rossz. Akkor sincs veszve semmi. Az embernek okosan kell viselkedni. Elmondok mindent. Ha az igazat vallom, nem lehet semmi bajom, nem kell emlékezni hazugságokra, nem vagyok kellemetlen helyzetben a keresztkérdéseknél. Minden egyezik, tiszta dolog. Úgy kell bemenni mint egy fordítónak. Fordított, tehát valószínüleg sok dologról tud és ezekről a dolgokról el kell mondjak mindent. Nem kell kímélnem Cukort, aki egy dög, sem Radót, aki messze van. Furulya látta, hogy Cukor csinál mindent, ő a főnök. Lehet, nem is Furulya háta volt. Mindent el fogok mondani. Az este bridgeztünk. Vesztettem tíz forintot, ki lehet bírni. De nem is fizettünk.

Nem, a szökés felől nem kérdeznek. Müllert nem is láttam. Berlitzhez nem jártam, Berlitzhez Kárli járt és Tibor, én csak a könyvet vettem meg. Hol is van a könyv? Tini néni szobájában van. Brávó, Dusán.

Hogy megcsináltattam a fogaimat? Mindenki megcsináltatta a fogát, Kárli is, Isabelle is, mindenki. Mintha Magyarországon kivül nem lenne fogorvos. De ez hisztéria. Vagy sikk. Mint innen kijönni. Ki fogok jönni.

Meg kell találnom az emberi hangot. A hangot kell megtalálnom, az emberi jelző felesleges. Hogy szólítom majd X-et? Semmi esetre sem elvtárs. Sem főhadnagy úr, hátha ez nem szokás. Főhadnagy úr nem jó, főhadnagy elvtárs még rosszabb. Beszéljünk általános alannyal. A mondatokat általános alanyra kell felépíteni. A fordító beszélni akar, a fordító segíteni akar a nyomozó közegnek. Ez eddig rendben van. Mi lenne, ha leülnék a priccsre, ebben a járkálásban kifáradok, pedig minden erőmre szükségem van. Kemény, de tiszta. Tisztára van

sikálva. A szállodában minden vendég után váltják az ágyneműt. Mit kellett itt olyan nagyon sikálni? Friss mész-szag. Kemény, de meg lehet szokni. A Pripjetben árokparton aludtunk és vert az eső. Nem, lefeküdni nem lehet, ez az átkozott villany.

Állítólag meg kell írni az életrajzot. Megírom. Mindent szépen megírok, grófot, gyerekkort, háborút, békét, igazolást, Várdát, Radót, Cukort, miért lettem fordító. Mindent megpróbáltam, állást nem kaptam ezzel a pofával, ezzel a névvel, ezzel a háromszázéves múlttal, jó, hogy nem lettem bűnöző. A Dagály-utcába is azért mentem, nem tetszett nekem a cég, rossz mederbe ment, vízvezetékszerelő akartam lenni. Honnan tudjam, hogy Bedő szocdem volt, hogy lebukott, nem is ismertem. Kérem, lehet vele szembesíteni, nem is ismertem. Hálás lennék, ha valamilyen szakmába el tudnának helyezni, kitünő kézügyességem van. Ki kellene menni. Mit csinál itt az ember, ha ki akar menni? Hogy kell ezt mondani? Szükségre kell mennem? Tanár úr kérem, szükségre kell mennem.

Lehet, hogy ki sem hallgatnak. Itt tartanak hetekig. Ilyen is volt. Cukort majd jól megkínozzák. Hülye. Mit kellett annyit kérdezni Ujpesten? Honnan veszi Pali, hogy ipari kémkedés? Állatság. Bêtise. Tout va très bien, Madame la Marquise. Egy fenét. Meg lehet szokni ezt a fényt?

16.

Jó, hogy nem mondtam meg neki, — ismételte Isabelle, de most már csak a hangja volt bizonyos, igazában kételkedett. Hozzám jöjjön vissza. Ne egy másik kerthez, hozzám jöjjön vissza.

Forrt a víz. A polcról levette a teáskannát, az asztalra tette. Elmosolyodott. A forróvizet beöntötte a lavórba, a csapból hideget eresztett az öblitőbe. Vége a nomádéletnek. Elmosogatunk. Rendet csinálunk. Visszajött.

Nem is lehetett volna. Pali beszélt, hagytam, hadd beszéljen szegény. A kert, a ház, a fák, az anyja, az ő kicsi harcai. Pedig a levél miatt írtam. « Mi van magával? » Tudni akartam, mit akar Pali. A bécsi levél miatt.

Igaz, az egész olyan váratlanul jött. Ó, nem a halál, Bella néni benne volt az időben. De az örökség. Rendben van, Bella néni szerette, Bella néni mást is szeretett. Bella néni üzent, Bella néni írt. « Du sollst kommen, Isabellechen, du sollst

kommen ». Isabelle nem ment. Mehetett volna. Úgy jártak át egy időben a határon, mint a Kossuth Lajos-utcán. Pumi egy ménesre való lovat hozott át, a feketézők öt dollárért vittek bárkit, aki tudott németül. Ez régen volt. Tavaly. Inkább tavalyelőtt.

Nem, nem Pali miatt nem ment. A bolt miatt is mehetett volna. Miért nem lehetett itthagyni Pestet? Nem hagyta itt. Espressoba járt és moziba, bridgezett, nyáron a Károlyi-kertbe koncertre járt. Aztán Bella néni sokáig nem írt, Isabelle sem írt. Nem is bánta, hogy nem jön levél, minél kevesebb posta jön nyugatról, annál jobb. Egy nap fekete keretes értesítő volt a levélszekrényben, Bella néni nevével Holub von Montebelvedere és Freiin és minden, milyen kellemetlen volt ez a sok izé, neki címezve, Gräfin, ha ezt felbontják a postán... Van-e még hely, ahol ez így járja? Benne volt az egész monarchia a Bella néni nevében, német cím, szláv név, olasz predikátum, osztrák-magyar rokonság.

Ez a torony kész, amíg forr az új víz... Hol a törlőruha? Pali. Biztos elájult szegény, amikor meglátta ezt a kupit. De itt maradt, várt rám. Harminc hónapja várt rám. Nem szóltam neki róla.

Egy hete érkezett a másik boríték. Tekintélyes és vastag boríték, benne levél, fejtörős németséggel, érthetetlenül, mintha hollandul lenne írva, a szavak ismerősök, csak az értelmüket rémes kihámozni. Liezen 90 hektárral az övé. Liezen az övé, csak át kell vennie.

Alig emlékezett. Egyszer, nagyon régen, Liezenben töltöttek egy nyarat. Még élt Onkel Lipp. Igy hívták. Nem azért, mert Philip hosszú lett volna. Nem a neve volt hosszú, hanem az ajka biggyedt le hosszan, amelyből viszont alig lehetett látni valamit a visszakunkorodó, tengerész-bajusztól. Onkel Lippből csak erre a bajuszra emlékezett és egy nagy piros-zöld kockás plédre a dereka körül, amint egy bükkfa alatt napozott a ház előtt, viharvert szalmakalapban, kezében a Berliner Tagblatt. Hat éves lehetett akkor, mégis emlékezik: Berliner Tagblatt. A posta ebédkor érkezett, — « Na siehst du, Lipp, da ist das Berliner Tagblatt » — tette félre Bella néni a postát és kanalazni kezdte a levest. A következő évben meghalt Lipp bácsi és Bella néni nem ment többé Liezenbe és Isabelleék sem mentek többé Liezenbe. Bécsbe mentek.

A poharak felkerültek a polcra, a csészék is, kések a helyükre. Forrt a víz.

Bella néni után lettem Isabelle, de hogy megörököljem

Liezent? Ugyan mami nővére volt, mért ne? Mamiéknak nem volt semmijük, csak büszkeségük meg címerük, nagypapától maradt Liezen, Bella néni kapta. A házakat a Tabor Strassen Kárli örökölte, de a házak és az erdő Tirolban mind a Lipp bácsié volt. Kárliból nem lehet semmit sem kihúzni, nem is érdekes. Állandóan be van gyulladva, hisztérikus lesz, ha felhívják a bankban. Kárli undorító.

A következő vízből tea lesz. Hogy mi edény gyűlt itt össze! Gyalázat.

A levél után leutazott Elizhez. Régen készült, a levél kapóra jött. Mama kedves volt, de nem nagyon értette. Eliz hűvös volt és valami olyasmit mondott, hogy Isabelle mindig a dolgok könnyebb végét fogja meg, satöbbi. Eliz irigy, mindig is irigy volt. Nem is irigy, inkább sértődött. Sértődött Isabellere, a könnyebb vég miatt, a lakkozott körmök miatt, Pest miatt. Eliz az ajtóban állt, piszkos kötényben, szalmatörekkel a haja közt. « Mi van Palival? » — kérdezte.

— Nem történt itt valami tévedés? — kérdezte mama. A kérdés jogos volt, természetes. Eliz ugyanúgy fejt volna Liezenben, hordta volna ki a trágyát, almozott volna a tehén alá, vágta volna a szecskát, mint itt a két tehén után a felső majorban, amely valami hanyagság miatt nem apa nevén állt a telekkönyvben, hanem nagymama nevén. Papa halálakor a közjegyzőnél ez a végrendelet is megvolt, benne a meghagyás: papa halála után ez Elizé legyen. Ahogy az ostromnak vége volt, Eliz leutazott. Gyalog, vonattetőn, szekeren. Leért. Irt mamának, jöjjön le, megmentette az ispánházat istállóstól és hét holdat mögötte. A második tehenet akkor vette, amikor Isabelle eladta a Brabanti humort. Ugyanolyan pirostarka tehenet vett, mint a képen volt, csak Elizt nem ölelte senki. Eliz dolgos, Eliz becsületes, Eliz büszke és Eliz sértődött, humortalan. Szegény Eliz. Elizt nem fogja ölelni senki. Pedig csinos volt, sudár, amint az ajtót támasztotta, csinos, csinos.

— Itt a notár levele, mama, nézze meg. — A levélből világosan kitűnt, hogy nem Eliz, egyedül Isabelle. — Hagyjanak itt mindent, jöjjenek velem.

— Tud erről Pali? — kérdezte Eliz.

— Miért tudjon erről Pali, — kérdezte Isabelle idegesen.

— Kiről beszélnek maguk? — kérdezte mama.

— Azt hittem hozzá akarsz menni Palihoz, — mondta Eliz és egy lucernaszálat rágcsált. — Téged nem vesz el, kerttel együtt talán elvesz.

— Kiről beszélnek maguk, — kérdezte mama.

Mama ideges volt, de mama mindig ideges volt, minden látogatáskor, máskor is, de Eliz szerint ha Isabelle ott volt, idegesebb. Honnan jöttek a pletykák? 46-ban valami amerikai őrmester, 47-ben egy valutázó zsúrfiú, 48-ban Kárli, pont éppen ez a nyálas Kárli, de valakit mindig felkapott a hír és Isabelle mellé tett a felsőmajori fantázia. Mama Kárlit nem is bánta volna, Kárli ebenbürtig. — Kiről beszélnek maguk? — kérdezte mama harmadszor. — Becsky Paliról, mama, — kiáltotta Eliz és kiszaladt a szobából. — Az Anna fia? De Isabelle, ma chère, c'est fantastique... —

— Hagyjon, mama, nagyon fáradt vagyok, — mondta Isabelle és nem felelt. Mit is felelt volna? Nem mennek Liezenbe. Ezt előre sejtette. Eliz nem megy. De mi ez Palival, alig ismeri...

Eliztől elbúcsúzott, mamától elbúcsúzott. Mama az egészet nem fogta fel. Igaz, mama ilyen azóta. Azóta, hogy papa meghalt. Mama valami különös értetlenségben él, mintha egy exotikus országban nyaralna, amelyből bizonyos földöntúli okok miatt nem lehet hazamenni. Mama szegény mindig furcsább lesz. Milyen rendes Eliz. Eliz minden, mamának minden. Eliz fújtatja a mama akváriumába az oxigént. Mit keresett a könny Eliz szemében? « Légy boldog » — mondta.

Pálra gondolt? Egy hete? Nem értem. Nem, nem lehet kiismerni Elizt. Senkit sem lehet kiismerni. Csak Palit. Azt hiszem. Olyan jó lenne.

Elrakta az utolsó tányért. Forrt a harmadik víz. Kiforrázta a kannát, két kávéskanál teát tett bele és beöntötte a forróvizet.

17.

Nem, nem lepte meg, hogy Dusánt elfogták, de érezte, hogy elfehéredik. Egy hálóinget tartott éppen kezében, az eleje nem volt más, mint egyetlen kivágás. Feri ideges volt, ujjával dobolt az asztalon és beszélt, Isabelle figyelt. Ezt előre lehetett látni, Dusán túljátszott, Dusán ügyetlen volt, akit elfognak az mind ügyetlen. A nagy halak kisiklanak, eltünnek, a kis halakat elfogják. Dusán ilyen kis hal volt, moralizált Feri. Isabellet ez nem érdekelte.

— Tini néni?

— Tini néni remek volt, — válaszolta Feri. — A házmester azonnal felment. Tini néni lehúzta a légófüggönyt és előházkutatást csinált. Nem volt semmi kompromittáló, Dusán számított erre, szegény.

— Pali táskája?

— Bepakkolva a házmesternél. Tini néni tökéletes.

A fő, hogy Pali nincs benne. Az Isten különösen vigyáz ránk, gondolta Isabelle és most nem figyelt Ferire, pakolt tovább. Reánk, gondolta ujra. Többes szám, első személy.

— Lehet, hogy felmentik, de nem hiszem. Nem az a kérdés, hogy Dusán mennyire volt benne ezekben a dolgokban, hiszen lehet nem is volt semmi. A lényeg az, hogy akarnak-e csinálni a Winter és Lublinovics cégből ügyet, vagy sem. Ha igen, úgy öt év is lehet benne. Kevesebb is, esetleg több.

Isabelle kitöltötte a teát. — Láss hozzá Feri, kóstold meg a dzsemmet, Eliz főzte be, nagyon jó. — Feri elé tette a vajat, cserépedényben. Ezt is Eliz köpülte, de nem mondta. A legjobb lenne, ha Feri elvenné Elizt. A hét végén Feri hazamegy, egy délután átbiciklizik mamáékhoz, elmeséli Dusánt, elmeséli őt. Isabelle elment Pali után és ezt milyen jól tette és Pali milyen rendes fiú, meg ilyesmit.

— Ha Ablancon vagy, biztos benézel Elizhez.

— Mint mindig, — mondta Feri. Ferivel, Évával együtt nőttek fel. De ebből nem lehet semmi. Feri nem válik, ha Stefi el is vált, Ferinek ez nem érvényes. Amit Isten együvé teremtett, ember el ne válassza. Igy van? Szegény Eliz, nem fogja ölelni senki.

— Mesélj majd rólam is, Feri. Mondd meg... hogy boldog vagyok. Mondd meg... Tudod, Pali... A felesége leszek.

Feri arca felderült. Felállt, megállt előtte, megfogta a kezét.

— Isabelle!

— Igen, Feri. Megyek utána Terekre, — mondta Isabelle és belepirult. — Pakolok. Nem tudja, hogy megyek. Itt a táskám. És elmondom neki Liezent, hogy ott is vannak almafák és van patak is, a patakban rák van és hal van, pisztráng. És tudod, fenyők vannak, élő fenyők. Liezenben nem pusztulnak ki a fenyők. Mit gondolsz, jó lesz Liezen Palinak, velem? Ha nem kell neki Liezen, megyünk tovább. Nem tudom, mit akar, azt sem tudom, vannak-e tervei, én megyek vele. Tudod, — és most Feribe csimpaszkodott, — tudod Feri, én megpróbálom. Azt hiszem szüksége van rám, soha így szüksége nem volt rám, amíg megvolt a kertje. Kárpótlás leszek neki, de több is, ugye Feri, ugye több is. Az éjjeli vonattal megyek, olyan lassan múlik az idő, még dél sincs. Ugye jó leszek neki, hogy vagyok, ugye megelégszik velem, én becsületes leszek hozzá Feri...

— Tudom, Isabelle. Tudom...

— És gondolod, helyes az, hogy megyek utána? Olyan egyedül voltam, és vártam és most... Te, jó az, hogy megyek?

Feri mosolyogva lépett a táskához.

— Segíthetek? — kérdezte.

18.

— Mit akar?

— Szükségre kell mennem.

— Majd délben. Tartsa vissza.

Jó vicc. Mi lenne, ha ide a sarokba? Nem, ezt nem. Meg kellett volna kérdezni, mit tippelt a Vasas-meccsre. Ez egy morózus pasas volt. Ezekkel is ki kell jönni. Hátha nem hallgatnak ki hetekig, ezekkel jóban kell lenni. Mindenképen jóban kell lenni velük.

Tini néni egyszer azt mondta, hogy nekik egy egész bálon át vissza kellett tartani, nem volt ildomos eltünni. Milyen apropoból mondta ezt Tini néni? Igazán megdöbbentő. Azok krinolinos idők voltak és krinolinos lányok.

Az én életemben nem voltak krinolinos lányok. Az más idő volt, az élet karbantartott gátak között folydogált, a konvenciók, tabuk, hagyományok zsilipjei között. Az egész országban vizet szabályoztak abban az időben, az életet nem kellett szabályozni, az életnek már megvoltak a bevált gátjai. Mi, a krinolinosok utódai, éreztünk valamit, hogy a gátak nem mindegyike véd, hanem gátol és mi alámostuk ezeket a gátakat, vadvizekre tértünk a zsilipek alól, más utat, más folyást kerestünk, a beszédünk is más lett, nemcsak a viselkedésünk és, ahogyan láttuk a dolgokat. Ezeket mind el lehet majd mondani, ha ketten leszünk, X meg én. De vajjon el lehet-e mondani? Vajjon X nem tényeket akar csak, mi volt Ujpesten az Izzónál és miért akartunk öreg turbinákat rásózni Csepelre? Mindegy. Ha hagy beszélni, ha úgy kezdi, hogy most kérem mondjon el mindent, akkor itt fogom kezdeni. Kérem, ez hozzátartozik. Persze, előbb jó lenne őt hagyni beszélni, X-et, az ismeretlent. Ha csak egy kis teret kapok, egy pici laufot, az egyenletet meg lehet fejteni, minket, ezt a tétova, útkereső, lázadó, lehetetlen generációt és a generációval prezentálni tudom magamat, hogy a végén, mint egy nagy sóhaj, készen legyen az ő imádságuk, Karl Marx, ölelj át engem. Meg lehet próbálni. És akkor, édes Istenem, akkor kikerülök innen. Vissza az életbe. Ez a lényeges.

Az én életemben nem voltak krinolinos lányok, révedt el Dusán és egy kicsit megnyugodott: minden tőle függ ebben a kellemetlen szituációban, és a szituáció nem reménytelen. Krinolinos lányok nem voltak, egyáltalán nem voltak lányok. Csak álmok voltak és csak néha valóság és egyszerre közel, nagyon közel hallotta a vizet, amint paskolja Margit hátát és ő olvassa Orfeuszt. Mert gyáva voltam, azért maradtam tiszta. És mert gyáva voltam, azért lettem hős. Szent és hős. Szent és hős, én? Igen, itt vagyok bent, ülök a priccsen és fejem lehajtom, hogy ne lássam a fényt, ezt a híres fényt, amelyről annyit hallottam suttogni. És most mások suttognak rólam, kint a városban, ma, amikorra szép időt jósolt a rádió, és azt suttogják, hogy Dusán lebukott, szegény Dusán. Jön a mese, a hír, persze, mondják a beavatottak fölényes glóriájával: Ipari kémkedés. Mert a hírnek szépnek kell lenni, nem igaznak. Holnapután Tibor elmondja Bécsben a Kärntner Strassen és a hír egy Reuter-tudósítónak jut a fülébe... Igy leszek hős, én, a szent. Ezzel elrontanak mindent. Én nem akarok mást, mint megoldani a magam egyenletét X-el, hogy a marxizmus is jóllakjék és Dusánkó is megmaradjon, de ha hír leszek odakünt? Ez is egy lehetséges ismeretlen. Az egyenletet így is meg lehet oldani. És ha megoldottam, akkor kimegyek. Ez kúra honvágy ellen. Messze megyek, messze.

Nincs veder, nincsen kübli.

Ez a dolgok kezdete? Ki fogom bírni. Ferire gondolt, Palira, meg a többire. Barátaira. Nem azokra, akik egy kis feketézés miatt ültek polgári dutyikban pár hónapot. Sem azokra, akik politikai okok miatt ülnek régi bűnökért, vagy vélt bűnökért, vagy vélt összeesküvésekért; ez még a krinolinos generáció. Barátaira gondolt, fiúkra és lányokra, akik most fogorvoshoz járnak és portugálul tanulnak vagy hegeszteni, a menőkre és maradókra, erre a vidám, pénztelen, kalandor, kegyetlen bohém, helyét-nem-lelő fiatalságra, akik ismerik őt, egy kézlegyintéssel elintézik őt, « Hülye volt, lebukott ». Ők tudják, hogy nem volt hős, nem volt kém, csak gyáva és ostoba. Sajnálják majd. « Nem volt rossz fiú ez a Dusán » — szinte hallotta Kárlit! Amint meséli, hogy nála bridgezett utóljára. Utolsó szavait idézik majd (vajjon mondtam-e valami jót?) és mindenki szánja egy kicsit.

De Dusán tudta jól, hogy valójában nem is őt szánják, hanem magukat.

19.

— Látod a gémeskutat? — kérdezte Pál. — Ilyenkor kezdtünk szedelőzködni.

— Nincs pakkunk, — mondta Isabelle vidáman. — Csak mi vagyunk.

— Meg ez a pici táska, — mosolygott Pali.

— Meg ez a pici táska, — mondta Isabelle.

Pál kihajolt, hogy lássa, jött-e ki szekér eléjük, de az utat is, az állomásnak nevezett bakterházat is eltakarták azok az eperfák, amelyeket egy régi főnök ültetett selyemhernyói számára.

Megfordult. Isabelle kinyitotta táskáját, hogy egy fejkendőforma sálat vegyen ki belőle. Milyen rendesen összepakolt. Az élet csupa meglepetés. Mikor Lengével kimentek a várdai állomásra, valaki ezzel a kendővel integetett neki a vonatból. Nem akart hinni a szemének. « Isabelle, ez itt Blau Simon úr » — mondta kipirultan. « Lenge, urfikám, Lenge » — javította ki Gabonaszál, köszönt és leszállt. Isabelle ránézett, mosolygott.

— Ugye nem baj, hogy jöttem? Szerettem volna látni...

— Anyámat? — kérdezte Pali.

Isabelle bólintott. Persze, ez nem volt egészen igaz. Félt, nem elég a levél, nem is tudta mit írjon bele. A fákat is akarta látni, Pali fáit. De ezt sem mondta. Dusánt mesélte el, hogy elfogták, hogy Tini néni, Feri tanácsára egyelőre nem fogadott ügyvédet. Hogy senki sem tud semmit, mi a vád, van-e vád, lesz-e vád. Ekkor óvatosan Palira nézett, Pali sokáig nem szólt semmit. Szegény Dusánkó, mondta végül. Van Tini néninek pénze? Isabelle nem tudta.

És akkor Isabelle Liezenről kezdett beszélni, ahogyan emlékezett rá, a házra, a patakra, a rétre és mesélt a fákról a ház körül, a fenyőkről és gyümölcsösről és hogy a gyümölcsös almáskert. — Ha felmegyünk a hegyre...

— Nem szeretem a hegyeket, — mondta Pál. Elszégyelte magát, bánta, hogy mondta.

— De ha mégis, — folytatta Isabelle, — ha felmennénk a hegyre, a tetejéről látszik Irottkő, a tetejéről látszik az ország. — Isabelle ebben nem volt egészen bizonyos, de úgy szerette volna, ha így lenne. Pál ránézett, elmosolyodott.

— Mégis hozzámjössz? Látod, én nem vagyok könnyű...

— Én sem vagyok könnyű, — mondta Isabelle és mellé lépett az ablakhoz. Feltünt a sárosdi legelő kútja.

A vonat lassított.

Itthon vagyunk, szerette volna mondani Pál, helyette csak ennyit mondott: — Megérkeztünk.

A szekér az árnyékban várt, Nyerges Misi vigyorogva köszönt. Úgy látszik Lenge úr megtelefonált mindent.

Megindultak. Rázott a szekér.

— Hajts a földúton, Misi. A rudas bal elejről hiányzik a patkó.

Misi szóval tartotta őket. Színelnek a kertben, holnapra várják Lenge urat, éppen ideje, hogy megérkezzék, a bárónénak éppen elég egész nap a napon, ugyan egy nádszéket lehoztak a teraszról, de nem ül abban sohasem. És hogy talált-e már az urfi valami állást Pesten, mert nincsen senki ma sem a szövetkezet élére.

— Pár napra jöttem csak haza, Misi, — mondta Pál.

Misi elhallgatott.

Szemből egy szekér közeledett. Találkoztak. Fiatal gazda köszönt a kocsisülésről. A szekérkasban fiatal asszony ült és amint elhajtottak, kacagva emelt fel egy nagy fehér kendőbe bugyolált valamit.

— Ni, egy kisgyerek! — Ki volt ez az asszony, Pali?

— Erzsinek hívják, — mondta Pál.

Nekem is lesz ilyen, gondolta Isabelle, nekem is lesz ilyen és lopva Palira nézett, akinek tekintete előre révedt és Isabelle követte a tekintetet és az út végén fákat látott, fákat, katonás rendben.

— Hajts be a kerti útra, Misi.

A fák mosolyogtak, kopaszodó lombjuk között sárgálott, piroslott a gyümölcs. A kertben csend volt, a szekér sem zörgött, csak a lovak patája hallott, amint tompán dobolt a földúton. A szín idelátszott, szalmáján sorokban pihent az alma, a fák alatt itt-ott sáskosarak, ládák. A nap elhaló sugarakat bocsájtott a fákra, a fák közé, langyos kicsi esti fürdőt, hogy utána nyugodni térjenek a párminok, ranettek, jonatánok, csak a birsek világítsanak még sokáig, mintha éjjeli őrök volnának.

Nem vagytok már az enyéim, mondta magában Pál, de ti csak érjetek, jók legyetek.

— Hogy is hívják azt a helyet? — kérdezte és a fákat nézte tovább.

— Liezen, — mondta Isabelle és hozzásimult.

VÉGE

Készült: Dario Detti nyomdájában
Via G. Savonarola, 1 - 00195 Roma

Copyright
LEHEL IRODALMI DIJ